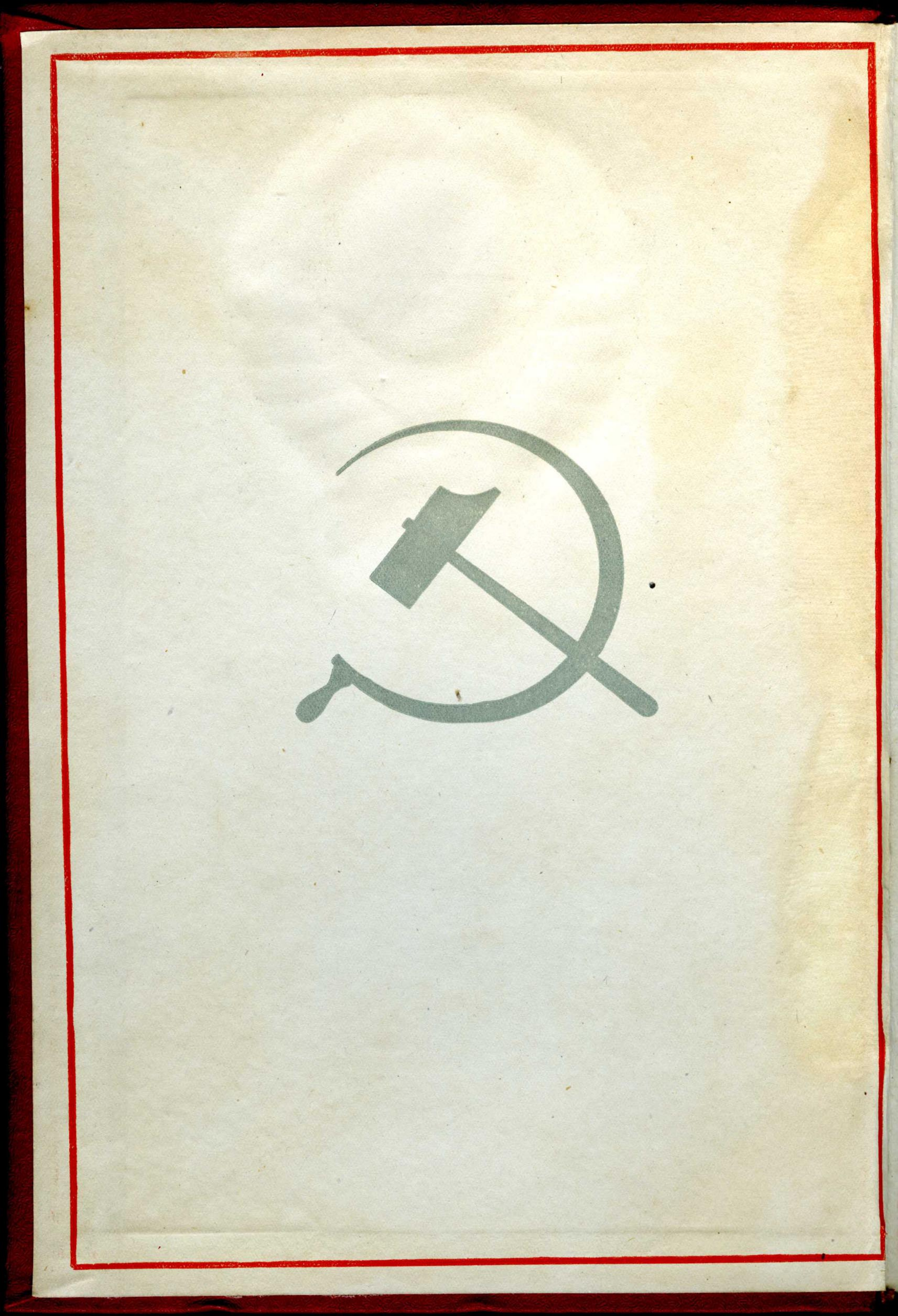
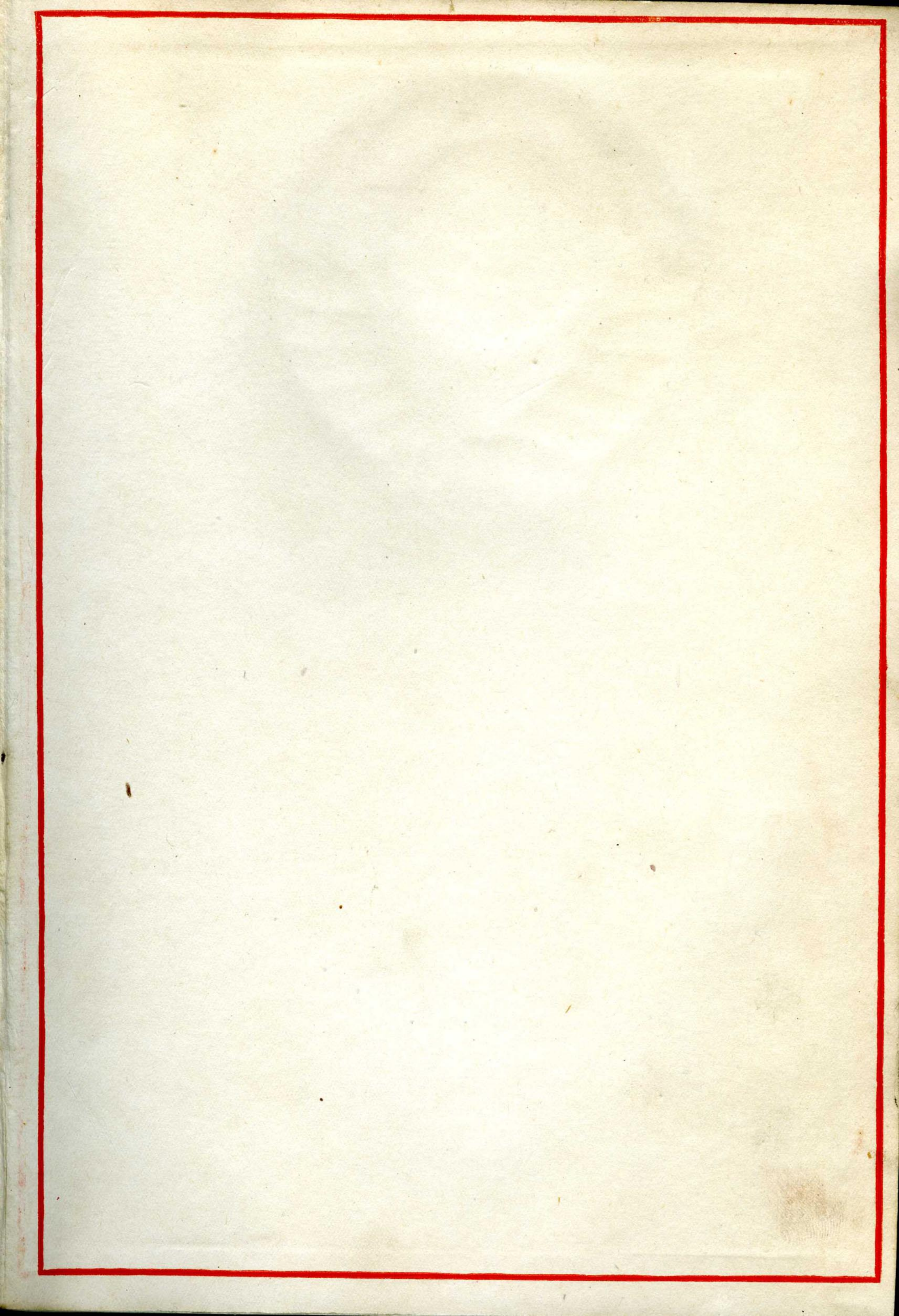

КОНСТИТУЦИЯ
(ОСНОВНОЙ ЗАКОН)
СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

КОНСТИТУЦИЯ
(ОСНОВНОЙ ЗАКОН)
СОЮЗА
СОВЕТСКИХ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ
РЕСПУБЛИК

ИЗДАНИЕ ЦИК СССР
НА ЯЗЫКАХ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК
МОСКВА—КРЕМЛЬ
1937

ОГЛАВЛЕНИЕ

КОНСТИТУЦИЯ
(ОСНОВНОЙ ЗАКОН)
СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

ГЛАВА I

ОБЩЕСТВЕННОЕ УСТРОЙСТВО

Статья 1. Союз Советских Социалистических Республик есть социалистическое государство рабочих и крестьян.

Статья 2. Политическую основу СССР составляют Советы депутатов трудящихся, выросшие и окрепшие в результате свержения власти помещиков и капиталистов и завоевания диктатуры пролетариата.

Статья 3. Вся власть в СССР принадлежит трудящимся города и деревни в лице Советов депутатов трудящихся.

Статья 4. Экономическую основу СССР составляют социалистическая система хозяйства и социалистическая собственность на орудия и средства производства, утвердившиеся в результате ликвидации капиталистической системы хозяйства, отмены частной собственности на орудия и средства производства и уничтожения эксплоатации человека человеком.

Статья 5. Социалистическая собственность в СССР имеет либо форму государственной собственности (всенародное достояние), либо форму кооперативно-колхозной собственности (собственность отдельных колхозов, собственность кооперативных объединений).

Статья 6. Земля, ее недра, воды, леса, заводы, фабрики, шахты, рудники, железнодорожный, водный и воздушный транспорт, банки, средства связи, организованные государством крупные сельскохозяйственные предприятия (совхозы, машинотракторные станции и т. п.), а также коммунальные предприятия и основной жилищный фонд в городах и промышленных пунктах являются государственной собственностью, то-есть всенародным достоянием.

Статья 7. Общественные предприятия в колхозах и кооперативных организациях с их живым и мертвым инвентарем, производимая колхозами и кооперативными организациями продукция, равно как их общественные постройки составляют общественную, социалистическую собственность колхозов и кооперативных организаций.

Каждый колхозный двор, кроме основного дохода от общественного колхозного хозяйства, имеет в личном пользовании небольшой приусадебный участок земли и в личной собственности подсобное хозяйство на приусадебном участке, жилой дом, продуктивный скот, птицу и мелкий сельскохозяйственный инвентарь — согласно устава сельскохозяйственной артели.

Статья 8. Земля, занимаемая колхозами, закрепляется за ними в бесплатное и бессрочное пользование, то-есть навечно.

Статья 9. Наряду с социалистической системой хозяйства, являющейся господствующей формой хозяйства в СССР, допускается законом мелкое частное хозяйство единоличных крестьян и кустарей, основанное на личном труде и исключающее эксплоатацию чужого труда.

Статья 10. Право личной собственности граждан на их трудовые доходы и сбережения, на жилой дом и подсобное домашнее хозяйство, на предметы домашнего хозяйства и обихода, на предметы личного потребления и удобства, равно как право наследования личной собственности граждан — охраняются законом.

Статья 11. Хозяйственная жизнь СССР определяется и направляется государственным народнохозяйственным планом в интересах увеличения общественного богатства, не-

уклонного подъема материального и культурного уровня трудящихся, укрепления независимости СССР и усиления его обороноспособности.

Статья 12. Труд в СССР является обязанностью и делом чести каждого способного к труду гражданина по принципу: «кто не работает, тот не ест».

В СССР осуществляется принцип социализма: «от каждого по его способности, каждому — по его труду».

ГЛАВА II

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УСТРОЙСТВО

Статья 13. Союз Советских Социалистических Республик есть союзное государство, образованное на основе добровольного объединения равноправных Советских Социалистических Республик:

Российской Советской Федеративной Социалистической Республики,
Украинской Советской Социалистической Республики,
Белорусской Советской Социалистической Республики,
Азербайджанской Советской Социалистической Республики,
Грузинской Советской Социалистической Республики,
Армянской Советской Социалистической Республики,
Туркменской Советской Социалистической Республики,
Узбекской Советской Социалистической Республики,
Таджикской Советской Социалистической Республики,
Казахской Советской Социалистической Республики,
Киргизской Советской Социалистической Республики.

Статья 14. Ведению Союза Советских Социалистических Республик в лице его высших органов власти и органов государственного управления подлежат:

а) представительство Союза в международных сношениях, заключение и ратификация договоров с другими государствами;

б) вопросы войны и мира;

в) принятие в состав СССР новых республик;

г) контроль за исполнением Конституции СССР и обеспечение соответствия Конституций союзных республик с Конституцией СССР;

д) утверждение изменений границ между союзными республиками;

е) утверждение образования новых краев и областей, а также новых автономных республик в составе союзных республик;

ж) организация обороны СССР и руководство всеми вооруженными силами СССР;

з) внешняя торговля на основе государственной монополии;

и) охрана государственной безопасности;

к) установление народнохозяйственных планов СССР;

л) утверждение единого государственного бюджета СССР, а также налогов и доходов, поступающих на образование бюджетов союзного, республиканских и местных;

м) управление банками, промышленными и сельскохозяйственными учреждениями и предприятиями, а также торговыми предприятиями — общесоюзного значения;

н) управление транспортом и связью;

о) руководство денежной и кредитной системой;

п) организация государственного страхования;

р) заключение и предоставление займов;

с) установление основных начал землепользования, а равно пользования недрами, лесами и водами;

т) установление основных начал в области просвещения и здравоохранения;

у) организация единой системы народнохозяйственного учета;

ф) установление основ законодательства о труде;

х) законодательство о судоустройстве и судопроизводстве; уголовный и гражданский кодексы;

ц) законы о союзном гражданстве; законы о правах иностранцев;

ч) издание общесоюзных актов об амнистии.

Статья 15. Суверенитет союзных республик ограничен лишь в пределах, указанных в статье 14 Конституции СССР. Вне этих пределов каждая Союзная республика осуществляет государственную власть самостоятельно. СССР охраняет суверенные права союзных республик.

Статья 16. Каждая Союзная республика имеет свою Конституцию, учитывающую особенности республики и построенную в полном соответствии с Конституцией СССР.

Статья 17. За каждой Союзной республикой сохраняется право свободного выхода из СССР.

Статья 18. Территория союзных республик не может быть изменяема без их согласия.

Статья 19. Законы СССР имеют одинаковую силу на территории всех союзных республик.

Статья 20. В случае расхождения закона Союзной республики с законом общесоюзным, действует общесоюзный закон.

Статья 21. Для граждан СССР устанавливается единое союзное гражданство.

Каждый гражданин Союзной республики является гражданином СССР.

Статья 22. Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика состоит из краев: Азово-Черноморского, Дальне-Восточного, Западно-Сибирского, Красноярского, Северо-Кавказского; областей: Воронежской, Восточно-Сибирской, Горьковской, Западной, Ивановской, Калининской, Кировской, Куйбышевской, Курской, Ленинградской, Московской, Омской, Оренбургской, Саратовской, Свердловской, Северной, Сталинградской, Челябинской, Ярославской; автономных советских социалистических республик: Татар-

ской, Башкирской, Дагестанской, Бурят-Монгольской, Кабардино-Балкарской, Калмыцкой, Карельской, Коми, Крымской, Марийской, Мордовской, Немцев Поволжья, Северо-Осетинской, Удмуртской, Чечено-Ингушской, Чувашской, Якутской; автономных областей: Адыгейской, Еврейской, Карачаевской, Ойротской, Хакасской, Черкесской.

Статья 23. Украинская Советская Социалистическая Республика состоит из областей: Винницкой, Днепропетровской, Донецкой, Киевской, Одесской, Харьковской, Черниговской и Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики.

Статья 24. В Азербайджанской Советской Социалистической Республике состоят Нахичеванская Автономная Советская Социалистическая Республика и Нагорно-Карабахская автономная область.

Статья 25. В Грузинской Советской Социалистической Республике состоят: Абхазская АССР, Аджарская АССР, Юго-Осетинская автономная область.

Статья 26. В Узбекской Советской Социалистической Республике состоит Кара-Калпакская АССР.

Статья 27. В Таджикской Советской Социалистической Республике состоит Горно-Бадахшанская автономная область.

Статья 28. Казахская Советская Социалистическая Республика состоит из областей: Актюбинской, Алма-Атинской, Восточно-Казахстанской, Западно-Казахстанской, Карагандинской, Кустанайской, Северо-Казахстанской, Южно-Казахстанской.

Статья 29. Армянская ССР, Белорусская ССР, Туркменская ССР и Киргизская ССР не имеют в своем составе автономных республик, равно как краев и областей.

ГЛАВА III

ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 30. Высшим органом государственной власти СССР является Верховный Совет СССР.

Статья 31. Верховный Совет СССР осуществляет все права, присвоенные Союзу Советских Социалистических Республик согласно статьи 14 Конституции, поскольку они не входят, в силу Конституции, в компетенцию подотчетных Верховному Совету СССР органов СССР: Президиума Верховного Совета СССР, Совета Народных Комиссаров СССР и Народных Комиссариатов СССР.

Статья 32. Законодательная власть СССР осуществляется исключительно Верховным Советом СССР.

Статья 33. Верховный Совет СССР состоит из двух палат: Совета Союза и Совета Национальностей.

Статья 34. Совет Союза избирается гражданами СССР по избирательным округам по норме: один депутат на 300 тысяч населения.

Статья 35. Совет Национальностей избирается гражданами СССР по союзным и автономным республикам, автономным областям и национальным округам по норме: по 25 депутатов от каждой союзной республики, по 11 депутатов от каждой автономной республики, по 5 депутатов от каждой автономной области и по одному депутату от каждого национального округа.

Статья 36. Верховный Совет СССР избирается сроком на четыре года.

Статья 37. Обе палаты Верховного Совета СССР: Совет Союза и Совет Национальностей равноправны.

Статья 38. Совету Союза и Совету Национальностей в одинаковой мере принадлежит законодательная инициатива.

Статья 39. Закон считается утвержденным, если он принят обеими палатами Верховного Совета СССР простым большинством каждой.

Статья 40. Законы, принятые Верховным Советом СССР, публикуются на языках союзных республик за подписями председателя и секретаря Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 41. Сессии Совета Союза и Совета Национальностей начинаются и заканчиваются одновременно.

Статья 42. Совет Союза избирает председателя Совета Союза и двух его заместителей.

Статья 43. Совет Национальностей избирает председателя Совета Национальностей и двух его заместителей.

Статья 44. Председатели Совета Союза и Совета Национальностей руководят заседаниями соответствующих палат и ведают их внутренним распорядком.

Статья 45. Совместные заседания обеих палат Верховного Совета СССР ведут поочередно председатели Совета Союза и Совета Национальностей.

Статья 46. Сессии Верховного Совета СССР созываются Президиумом Верховного Совета СССР два раза в год.

Внеочередные сессии созываются Президиумом Верховного Совета СССР по его усмотрению или по требованию одной из союзных республик.

Статья 47. В случае разногласия между Советом Союза и Советом Национальностей вопрос передается на разрешение согласительной комиссии, образованной на паритетных началах. Если согласительная комиссия не приходит к согласному решению или если ее решение не удовлетворяет одну из палат, вопрос рассматривается вторично в палатах. При отсутствии согласного решения двух палат, Президиум Верховного Совета СССР распускает Верховный Совет СССР и назначает новые выборы.

Статья 48. Верховный Совет СССР избирает на совместном заседании обеих палат Президиум Верховного

Совета СССР в составе: председателя Президиума Верховного Совета СССР, одиннадцати его заместителей, секретаря Президиума и 24 членов Президиума.

Президиум Верховного Совета СССР подотчетен Верховному Совету СССР во всей своей деятельности.

Статья 49. Президиум Верховного Совета СССР:

а) созывает сессии Верховного Совета СССР;

б) дает толкование действующих законов СССР, издает указы;

в) распускает Верховный Совет СССР на основании 47 статьи Конституции СССР и назначает новые выборы;

г) производит всенародный опрос (референдум) по своей инициативе или по требованию одной из союзных республик;

д) отменяет постановления и распоряжения Совета Народных Комиссаров СССР и Совета Народных Комиссаров союзных республик в случае их несоответствия закону;

е) в период между сессиями Верховного Совета СССР освобождает от должности и назначает отдельных Народных Комиссаров СССР по представлению председателя Совета Народных Комиссаров СССР с последующим внесением на утверждение Верховного Совета СССР;

ж) награждает орденами и присваивает почетные звания СССР;

з) осуществляет право помилования;

и) назначает и сменяет высшее командование вооруженных сил СССР;

к) в период между сессиями Верховного Совета СССР объявляет состояние войны в случае военного нападения на СССР или в случае необходимости выполнения международных договорных обязательств по взаимной обороне от агрессии;

л) объявляет общую и частичную мобилизацию;

м) ратифицирует международные договоры;

н) назначает и отзывает полномочных представителей СССР в иностранных государствах;

о) принимает верительные и отзывные грамоты аккредитованных при нем дипломатических представителей иностранных государств.

Статья 50. Совет Союза и Совет Национальностей избирают мандатные комиссии, которые проверяют полномочия депутатов каждой палаты.

По представлению мандатной комиссии палаты решают либо признать полномочия, либо кассировать выборы отдельных депутатов.

Статья 51. Верховный Совет СССР назначает, когда он сочтет необходимым, следственные ревизионные комиссии по любому вопросу.

Все учреждения и должностные лица обязаны выполнять требования этих комиссий и представлять им необходимые материалы и документы.

Статья 52. Депутат Верховного Совета СССР не может быть привлечен к судебной ответственности или арестован без согласия Верховного Совета СССР, а в период, когда нет сессии Верховного Совета СССР, — без согласия Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 53. По истечении полномочий или после досрочного роспуска Верховного Совета СССР Президиум Верховного Совета СССР сохраняет свои полномочия вплоть до образования вновь избранным Верховным Советом СССР нового Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 54. По истечении полномочий или в случае досрочного роспуска Верховного Совета СССР Президиум Верховного Совета СССР назначает новые выборы в срок не более двух месяцев со дня истечения полномочий или роспуска Верховного Совета СССР.

Статья 55. Вновь избранный Верховный Совет СССР созывается Президиумом Верховного Совета СССР прежнего состава не позже, как через месяц после выборов.

Статья 56. Верховный Совет СССР образует на совместном заседании обеих палат Правительство СССР — Совет Народных Комиссаров СССР.

ГЛАВА IV

ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК

Статья 57. Высшим органом государственной власти Союзной республики является Верховный Совет Союзной республики.

Статья 58. Верховный Совет Союзной республики избирается гражданами республики сроком на четыре года.

Нормы представительства устанавливаются Конституциями союзных республик.

Статья 59. Верховный Совет Союзной республики является единственным законодательным органом республики.

Статья 60. Верховный Совет Союзной республики:

а) принимает Конституцию республики и вносит в нее изменения в соответствии со статьей 16 Конституции СССР;

б) утверждает Конституции находящихся в ее составе автономных республик и определяет границы их территории;

в) утверждает народнохозяйственный план и бюджет республики;

г) пользуется правом амнистии и помилования граждан, осужденных судебными органами Союзной республики.

Статья 61. Верховный Совет Союзной республики избирает Президиум Верховного Совета Союзной республики в составе: председателя Президиума Верховного Совета Союзной республики, его заместителей, секретаря Президиума и членов Президиума Верховного Совета Союзной республики.

Полномочия Президиума Верховного Совета Союзной республики определяются Конституцией Союзной республики.

Статья 62. Для ведения заседаний Верховный Совет Союзной республики избирает своего председателя и его заместителей.

Статья 63. Верховный Совет Союзной республики образует Правительство Союзной республики — Совет Народных Комиссаров Союзной республики.

ГЛАВА V

ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 64. Высшим исполнительным и распорядительным органом государственной власти Союза Советских Социалистических Республик является Совет Народных Комиссаров СССР.

Статья 65. Совет Народных Комиссаров СССР ответственен перед Верховным Советом СССР и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета — перед Президиумом Верховного Совета СССР, которому подотчетен.

Статья 66. Совет Народных Комиссаров СССР издает постановления и распоряжения на основе и во исполнение действующих законов и проверяет исполнение.

Статья 67. Постановления и распоряжения Совета Народных Комиссаров СССР обязательны к исполнению на всей территории СССР.

Статья 68. Совет Народных Комиссаров СССР:

а) объединяет и направляет работу общесоюзных и союзно-республиканских Народных Комиссариатов СССР и других подведомственных ему хозяйственных и культурных учреждений;

б) принимает меры по осуществлению народнохозяйственного плана, государственного бюджета и укреплению кредитно-денежной системы;

в) принимает меры по обеспечению общественного порядка, защите интересов государства и охране прав граждан;

г) осуществляет общее руководство в области сношений с иностранными государствами;

д) определяет ежегодные контингенты граждан, подлежащих призыву на действительную военную службу, руководит общим строительством вооруженных сил страны;

е) образует, в случае необходимости, специальные комитеты и Главные Управления при Совете Народных Комиссаров СССР по делам хозяйственного, культурного и оборонного строительства.

Статья 69. Совет Народных Комиссаров СССР имеет право по отраслям управления и хозяйства, отнесенным к компетенции СССР, приостанавливать постановления и распоряжения Советов Народных Комиссаров Союзных республик и отменять приказы и инструкции Народных Комиссаров СССР.

Статья 70. Совет Народных Комиссаров СССР образуется Верховным Советом СССР в составе:

Председателя Совета Народных Комиссаров СССР;

Заместителей председателя Совета Народных Комиссаров СССР;

Председателя Государственной плановой комиссии СССР;

Председателя Комиссии советского контроля;

Народных Комиссаров СССР;

Председателя Комитета заготовок;

Председателя Комитета по делам искусств;

Председателя Комитета по делам высшей школы.

Статья 71. Правительство СССР или Народный Комиссар СССР, к которым обращен запрос депутата Верховного Совета СССР, обязаны не более чем в трехдневный срок дать устный или письменный ответ в соответствующей палате.

Статья 72. Народные Комиссары СССР руководят отраслями государственного управления, входящими в компетенцию СССР.

Статья 73. Народные Комиссары СССР издают в пределах компетенции соответствующих Народных Комиссариатов приказы и инструкции на основании и во исполнение действующих законов, а также постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и проверяют их исполнение.

Статья 74. Народные Комиссариаты СССР являются или общесоюзными или союзно-республиканскими.

Статья 75. Общесоюзные Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления на всей территории СССР или непосредственно или через назначаемые ими органы.

Статья 76. Союзно-республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, как правило, через одноименные Народные Комиссариаты союзных республик и управляют непосредственно лишь определенным ограниченным числом предприятий по списку, утверждаемому Президиумом Верховного Совета СССР.

Статья 77. К общесоюзным Народным Комиссариатам относятся Народные Комиссариаты:

Обороны;
Иностранных дел;
Внешней торговли;
Путей сообщения;
Связи;
Водного транспорта;
Тяжелой промышленности;
Оборонной промышленности.

Статья 78. К союзно-республиканским Народным Комиссариатам относятся Народные Комиссариаты:

Пищевой промышленности;
Легкой промышленности;
Лесной промышленности;

Земледелия;
Зерновых и животноводческих совхозов;
Финансов;
Внутренней торговли;
Внутренних дел;
Юстиции;
Здравоохранения.

ГЛАВА VI

ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК

Статья 79. Высшим исполнительным и распорядительным органом государственной власти Союзной республики является Совет Народных Комиссаров Союзной республики.

Статья 80. Совет Народных Комиссаров Союзной республики ответственен перед Верховным Советом Союзной республики и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета Союзной республики — перед Президиумом Верховного Совета Союзной республики, которому подотчетен.

Статья 81. Совет Народных Комиссаров Союзной республики издает постановления и распоряжения на основе и во исполнение действующих законов СССР и Союзной республики, постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и проверяет их исполнение.

Статья 82. Совет Народных Комиссаров Союзной республики имеет право приостанавливать постановления и распоряжения Советов Народных Комиссаров автономных республик и отменять решения и распоряжения исполнительных комитетов Советов депутатов трудящихся краев, областей и автономных областей.

Статья 83. Совет Народных Комиссаров Союзной рес-

публики образуется Верховным Советом Союзной республики в составе:

Председателя Совета Народных Комиссаров Союзной республики;

Заместителей председателя;

Председателя Государственной плановой комиссии;

Народных Комиссаров:

Пищевой промышленности;

Легкой промышленности;

Лесной промышленности;

Земледелия;

Зерновых и животноводческих совхозов;

Финансов;

Внутренней торговли;

Внутренних дел;

Юстиции;

Здравоохранения;

Просвещения;

Местной промышленности;

Коммунального хозяйства;

Социального обеспечения;

Уполномоченного Комитета заготовок;

Начальника Управления по делам искусств;

Уполномоченных общесоюзных Народных Комиссариатов.

Статья 84. Народные Комиссары Союзной республики руководят отраслями государственного управления, входящими в компетенцию Союзной республики.

Статья 85. Народные Комиссары Союзной республики издают в пределах компетенции соответствующих Народных Комиссариатов приказы и инструкции на основании и во исполнение законов СССР и Союзной республики, постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и Союзной республики, приказов и инструкций союзно-республиканских Народных Комиссариатов СССР.

Статья 86. Народные Комиссариаты Союзной республики являются союзно-республиканскими или республиканскими.

Статья 87. Союзно-республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, подчиняясь как Совету Народных Комиссаров Союзной республики, так и соответствующему союзно-республиканскому Народному Комиссариату СССР.

Статья 88. Республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, подчиняясь непосредственно Совету Народных Комиссаров Союзной республики.

ГЛАВА VII

ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ АВТОНОМНЫХ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 89. Высшим органом государственной власти Автономной республики является Верховный Совет АССР.

Статья 90. Верховный Совет Автономной республики избирается гражданами республики сроком на четыре года по нормам представительства, устанавливаемым Конституцией Автономной республики.

Статья 91. Верховный Совет Автономной республики является единственным законодательным органом АССР.

Статья 92. Каждая Автономная республика имеет свою Конституцию, учитывающую особенности Автономной республики и построенную в полном соответствии с Конституцией Союзной республики.

Статья 93. Верховный Совет Автономной республики избирает Президиум Верховного Совета Автономной республики и образует Совет Народных Комиссаров Автономной республики, согласно своей Конституции.

ГЛАВА VIII

МЕСТНЫЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

Статья 94. Органами государственной власти в краях, областях, автономных областях, округах, районах, городах, селах (станицах, деревнях, хуторах, кишлаках, аулах) являются Советы депутатов трудящихся.

Статья 95. Краевые, областные, автономных областей, окружные, районные, городские, сельские (станиц, деревень, хуторов, кишлаков, аулов) Советы депутатов трудящихся избираются соответственно трудящимися края, области, автономной области, округа, района, города, села сроком на два года.

Статья 96. Нормы представительства в Советы депутатов трудящихся определяются Конституциями союзных республик.

Статья 97. Советы депутатов трудящихся руководят деятельностью подчиненных им органов управления, обеспечивают охрану государственного порядка, соблюдение законов и охрану прав граждан, руководят местным хозяйственным и культурным строительством, устанавливают местный бюджет.

Статья 98. Советы депутатов трудящихся принимают решения и дают распоряжения в пределах прав, предоставленных им законами СССР и Союзной республики.

Статья 99. Исполнительными и распорядительными органами краевых, областных, автономных областей, окружных, районных, городских и сельских Советов депутатов трудящихся являются избираемые ими исполнительные комитеты в составе: председателя, его заместителей, секретаря и членов.

Статья 100. Исполнительным и распорядительным органом сельских Советов депутатов трудящихся в небольших поселениях, в соответствии с Конституциями союзных республик, являются избираемые ими председатель, его заместитель и секретарь.

Статья 101. Исполнительные органы Советов депутатов трудящихся непосредственно подотчетны как Совету депутатов трудящихся, их избравшему, так и исполнительному органу вышестоящего Совета депутатов трудящихся.

ГЛАВА IX

СУД И ПРОКУРАТУРА

Статья 102. Правосудие в СССР осуществляется Верховным Судом СССР, Верховными Судами союзных республик, краевыми и областными судами, судами автономных республик и автономных областей, окружными судами, специальными судами СССР, создаваемыми по постановлению Верховного Совета СССР, народными судами.

Статья 103. Рассмотрение дел во всех судах осуществляется с участием народных заседателей, кроме случаев, специально предусмотренных законом.

Статья 104. Верховный Суд СССР является высшим судебным органом. На Верховный Суд СССР возлагается надзор за судебной деятельностью всех судебных органов СССР и союзных республик.

Статья 105. Верховный Суд СССР и специальные суды СССР избираются Верховным Советом СССР сроком на пять лет.

Статья 106. Верховные Суды союзных республик избираются Верховными Советами союзных республик сроком на пять лет.

Статья 107. Верховные Суды автономных республик

избираются Верховными Советами автономных республик сроком на пять лет.

Статья 108. Краевые и областные суды, суды автономных областей, окружные суды избираются краевыми, областными или окружными Советами депутатов трудящихся или Советами депутатов трудящихся автономных областей сроком на пять лет.

Статья 109. Народные суды избираются гражданами района на основе всеобщего, прямого и равного избирательного права при тайном голосовании — сроком на три года.

Статья 110. Судопроизводство ведется на языке союзной или автономной республики или автономной области с обеспечением для лиц, не владеющих этим языком, полного ознакомления с материалами дела через переводчика, а также права выступать на суде на родном языке.

Статья 111. Разбирательство дел во всех судах СССР открытое, поскольку законом не предусмотрены исключения, с обеспечением обвиняемому права на защиту.

Статья 112. Судьи независимы и подчиняются только закону.

Статья 113. Высший надзор за точным исполнением законов всеми Народными Комиссариатами и подведомственными им учреждениями, равно как отдельными должностными лицами, а также гражданами СССР возлагается на Прокурора СССР.

Статья 114. Прокурор СССР назначается Верховным Советом СССР сроком на семь лет.

Статья 115. Республиканские, краевые, областные прокуроры, а также прокуроры автономных республик и автономных областей назначаются Прокурором СССР сроком на пять лет.

Статья 116. Окружные, районные и городские прокуроры назначаются прокурорами союзных республик с утверждения Прокурора СССР сроком на пять лет.

Статья 117. Органы прокуратуры осуществляют свои функции независимо от каких бы то ни было местных органов, подчиняясь только Прокурору СССР.

ГЛАВА X

ОСНОВНЫЕ ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ГРАЖДАН

Статья 118. Граждане СССР имеют право на труд, то-есть право на получение гарантированной работы с оплатой их труда в соответствии с его количеством и качеством.

Право на труд обеспечивается социалистической организацией народного хозяйства, неуклонным ростом производительных сил советского общества, устранением возможности хозяйственных кризисов и ликвидацией безработицы.

Статья 119. Граждане СССР имеют право на отдых.

Право на отдых обеспечивается сокращением рабочего дня для подавляющего большинства рабочих до 7 часов, установлением ежегодных отпусков рабочим и служащим с сохранением заработной платы, предоставлением для обслуживания трудящихся широкой сети санаториев, домов отдыха, клубов.

Статья 120. Граждане СССР имеют право на материальное обеспечение в старости, а также — в случае болезни и потери трудоспособности.

Это право обеспечивается широким развитием социального страхования рабочих и служащих за счет государства, бесплатной медицинской помощью трудящимся, предоставлением в пользование трудящимся широкой сети курортов.

Статья 121. Граждане СССР имеют право на образование.

Это право обеспечивается всеобще-обязательным начальным образованием, бесплатностью образования, включая высшее образование, системой государственных стипендий подавляющему большинству учащихся в высшей школе,

обучением в школах на родном языке, организацией на заводах, в совхозах, машинотракторных станциях и колхозах бесплатного производственного, технического и агрономического обучения трудящихся.

Статья 122. Женщине в СССР предоставляются равные права с мужчиной во всех областях хозяйственной, государственной, культурной и общественно-политической жизни.

Возможность осуществления этих прав женщин обеспечивается предоставлением женщине равного с мужчиной права на труд, оплату труда, отдых, социальное страхование и образование, государственной охраной интересов матери и ребенка, предоставлением женщине при беременности отпусков с сохранением содержания, широкой сетью родильных домов, детских ясель и садов.

Статья 123. Равноправие граждан СССР, независимо от их национальности и расы, во всех областях хозяйственной, государственной, культурной и общественно-политической жизни является непреложным законом.

Какое бы то ни было прямое или косвенное ограничение прав или, наоборот, установление прямых или косвенных преимуществ граждан в зависимости от их расовой и национальной принадлежности, равно как всякая проповедь расовой или национальной исключительности, или ненависти и пренебрежения — караются законом.

Статья 124. В целях обеспечения за гражданами свободы совести церковь в СССР отделена от государства и школа от церкви. Свобода отправления религиозных культов и свобода антирелигиозной пропаганды признается за всеми гражданами.

Статья 125. В соответствии с интересами трудящихся и в целях укрепления социалистического строя гражданам СССР гарантируются законом:

а) свобода слова,

б) свобода печати,

в) свобода собраний и митингов,

г) свобода уличных шествий и демонстраций.

Эти права граждан обеспечиваются предоставлением трудящимся и их организациям типографий, запасов бумаги, общественных зданий, улиц, средств связи и других материальных условий, необходимых для их осуществления.

Статья 126. В соответствии с интересами трудящихся и в целях развития организационной самодеятельности и политической активности народных масс гражданам СССР обеспечивается право объединения в общественные организации: профессиональные союзы, кооперативные объединения, организации молодежи, спортивные и оборонные организации, культурные, технические и научные общества, а наиболее активные и сознательные граждане из рядов рабочего класса и других слоев трудящихся объединяются во Всесоюзную коммунистическую партию (большевиков), являющуюся передовым отрядом трудящихся в их борьбе за укрепление и развитие социалистического строя и представляющую руководящее ядро всех организаций трудящихся, как общественных, так и государственных.

Статья 127. Гражданам СССР обеспечивается неприкосновенность личности. Никто не может быть подвергнут аресту иначе, как по постановлению суда или с санкции прокурора.

Статья 128. Неприкосновенность жилища граждан и тайна переписки охраняются законом.

Статья 129. СССР предоставляет право убежища иностранным гражданам, преследуемым за защиту интересов трудящихся, или научную деятельность, или национально-освободительную борьбу.

Статья 130. Каждый гражданин СССР обязан соблюдать Конституцию Союза Советских Социалистических Республик, исполнять законы, блюсти дисциплину труда, честно относиться к общественному долгу, уважать правила социалистического общежития.

Статья 131. Каждый гражданин СССР обязан беречь и укреплять общественную, социалистическую собственность, как священную и неприкосновенную основу советского строя, как источник богатства и могущества родины,

как источник зажиточной и культурной жизни всех трудящихся.

Лица, покушающиеся на общественную, социалистическую собственность, являются врагами народа.

Статья 132. Всеобщая воинская обязанность является законом.

Воинская служба в Рабоче-Крестьянской Красной Армии представляет почетную обязанность граждан СССР.

Статья 133. Защита отечества есть священный долг каждого гражданина СССР. Измена родине: нарушение присяги, переход на сторону врага, нанесение ущерба военной мощи государства, шпионаж — караются по всей строгости закона, как самое тяжкое злодеяние.

ГЛАВА XI

ИЗБИРАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА

Статья 134. Выборы депутатов во все Советы депутатов трудящихся: Верховный Совет СССР, Верховные Советы союзных республик, краевые и областные Советы депутатов трудящихся, Верховные Советы автономных республик, Советы депутатов трудящихся автономных областей, окружные, районные, городские и сельские (станицы, деревни, хутора, кишлака, аула) Советы депутатов трудящихся — производятся избирателями на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном голосовании.

Статья 135. Выборы депутатов являются всеобщими: все граждане СССР, достигшие 18 лет, независимо от расовой и национальной принадлежности, вероисповедания, образовательного ценза, оседлости, социального происхождения,

имущественного положения и прошлой деятельности, имеют право участвовать в выборах депутатов и быть избранными, за исключением умалишенных и лиц, осужденных судом с лишением избирательных прав.

Статья 136. Выборы депутатов являются равными: каждый гражданин имеет один голос; все граждане участвуют в выборах на равных основаниях.

Статья 137. Женщины пользуются правом избирать и быть избранными наравне с мужчинами.

Статья 138. Граждане, состоящие в рядах Красной Армии, пользуются правом избирать и быть избранными наравне со всеми гражданами.

Статья 139. Выборы депутатов являются прямыми: выборы во все Советы депутатов трудящихся, начиная от сельского и городского Совета депутатов трудящихся вплоть до Верховного Совета СССР, производится гражданами непосредственно путем прямых выборов.

Статья 140. Голосование при выборах депутатов является тайным.

Статья 141. Кандидаты при выборах выставляются по избирательным округам.

Право выставления кандидатов обеспечивается за общественными организациями и обществами трудящихся: коммунистическими партийными организациями, профессиональными союзами, кооперативами, организациями молодежи, культурными обществами.

Статья 142. Каждый депутат обязан отчитываться перед избирателями в своей работе и в работе Совета депутатов трудящихся и может быть в любое время отозван по решению большинства избирателей в установленном законом порядке.

ГЛАВА XII

ГЕРБ, ФЛАГ, СТОЛИЦА

Статья 143. Государственный герб Союза Советских Социалистических Республик состоит из серпа и молота на земном шаре, изображенном в лучах солнца и обрамленном колосьями, с надписью на языках союзных республик: «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!». Наверху герба имеется пятиконечная звезда.

Статья 144. Государственный флаг Союза Советских Социалистических Республик состоит из красного полотнища, с изображением на его верхнем углу, у древка, золотых серпа и молота и над ними красной пятиконечной звезды, обрамленной золотой каймой. Отношение ширины к длине 1 : 2.

Статья 145. Столицею Союза Советских Социалистических Республик является город Москва.

ГЛАВА XIII

ПОРЯДОК ИЗМЕНЕНИЯ КОНСТИТУЦИИ

Статья 146. Изменение Конституции СССР производится лишь по решению Верховного Совета СССР, принятому большинством не менее $^2/_3$ голосов в каждой из его палат.

Москва, Кремль.
5 декабря 1936 г.

КОНСТИТУЦІЯ

(ОСНОВНИЙ ЗАКОН)

СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

РОЗДІЛ І

СУСПІЛЬНИЙ УСТРІЙ

Стаття 1. Союз Радянських Соціалістичних Республік є соціалістична держава робітників і селян.

Стаття 2. Політичну основу СРСР становлять Ради депутатів трудящих, що виросли і зміцніли в наслідок повалення влади поміщиків та капіталістів і завоювання диктатури пролетаріату.

Стаття 3. Вся влада в СРСР належить трудящим міста й села в особі Рад депутатів трудящих.

Стаття 4. Економічну основу СРСР становлять соціалістична система господарства і соціалістична власність на знаряддя та засоби виробництва, що утвердилися в наслідок ліквідації капіталістичної системи господарства, скасування приватної власності на знаряддя та засоби виробництва і знищення експлуатації людини людиною.

Стаття 5. Соціалістична власність в СРСР має або форму державної власності (всенародне добро), або форму кооперативно-колгоспної власності (власність окремих колгоспів, власність кооперативних об'єднань).

Стаття 6. Земля, її надра, води, ліси, заводи, фабрики, шахти, рудні, залізничний, водний і повітряний транспорт,

банки, засоби зв'язку, організовані державою великі сільськогосподарські підприємства (радгоспи, машинно-тракторні станції і т. п.), а також комунальні підприємства і основний житловий фонд у містах і промислових пунктах є державною власністю, тобто всенародним добром.

Стаття 7. Громадські підприємства в колгоспах і кооперативних організаціях з їх живим і мертвим реманентом, продукція, що її виробляють колгоспи та кооперативні організації, так само як їх громадські будівлі становлять громадську, соціалістичну власність колгоспів і кооперативних організацій.

Кожний колгоспний двір, крім основного прибутку від громадського колгоспного господарства, має в особистому користуванні невелику присадибну ділянку землі і в особистій власності підсобне господарство на присадибній ділянці, житловий будинок, продуктивну худобу, птицю та дрібний сільськогосподарський реманент—згідно з статутом сільськогосподарської артілі.

Стаття 8. Земля, яку займають колгоспи, закріпляється за ними в безплатне і безстрокове користування, тобто навічно.

Стаття 9. Поруч з соціалістичною системою господарства, яка є панівною формою господарства в СРСР, допускається законом дрібне приватне господарство одноосібних селян і кустарів, яке грунтується на особистій праці і виключає експлуатацію чужої праці.

Стаття 10. Право особистої власності громадян на їх трудові прибутки та заощадження, на житловий будинок і підсобне хатнє господарство, на предмети хатнього господарства і вжитку, на предмети особистого споживання та комфорту, так само як право спадкування особистої власності громадян—охороняються законом.

Стаття 11. Господарське життя СРСР визначається і спрямовується державним народногосподарським планом в інтересах збільшення суспільного багатства, неухильного піднесення матеріального та культурного рівня трудящих,

зміцнення незалежності СРСР і посилення його обороноздатності.

Стаття 12. Праця в СРСР є обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина за принципом: «хто не працює, той не їсть».

В СРСР здійснюється принцип соціалізму: «від кожного за його здібністю, кожному—за його працею».

РОЗДІЛ II

ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ

Стаття 13. Союз Радянських Соціалістичних Республік є союзна держава, утворена на основі добровільного об'єднання рівноправних Радянських Соціалістичних Республік:

Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки,

Української Радянської Соціалістичної Республіки,

Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки,

Азербайджанської Радянської Соціалістичної Республіки

Грузинської Радянської Соціалістичної Республіки,

Вірменської Радянської Соціалістичної Республіки,

Туркменської Радянської Соціалістичної Республіки,

Узбецької Радянської Соціалістичної Республіки,

Таджицької Радянської Соціалістичної Республіки,

Казахської Радянської Соціалістичної Республіки,

Киргизької Радянської Соціалістичної Республіки.

Стаття 14. До відання Союзу Радянських Соціалістичних Республік в особі його найвищих органів влади і органів державного управління належать:

а) представництво Союзу в міжнародних зносинах, укладання і ратифікація договорів з іншими державами;

б) питання війни і миру;

в) прийняття до складу СРСР нових республік;

г) контроль за виконанням Конституції СРСР і забезпечення відповідності Конституцій союзних республік з Конституцією СРСР;

д) затвердження змін кордонів між союзними республіками;

е) затвердження утворення нових країв і областей, а також нових автономних республік у складі союзних республік;

є) організація оборони СРСР і керівництво всіма збройними силами СРСР;

ж) зовнішня торгівля на основі державної монополії;

з) охорона державної безпеки;

и) встановлення народногосподарських планів СРСР;

і) затвердження єдиного державного бюджету СРСР, а також податків і прибутків, що надходять на утворення бюджетів союзного, республіканських і місцевих;

ї) управління банками, промисловими і сільськогосподарськими установами і підприємствами, а також торговельними підприємствами — загальносоюзного значення;

к) управління транспортом і зв'язком;

л) керування грошовою і кредитною системою;

м) організація державного страхування;

н) укладання і надання позик;

о) встановлення основних засад землекористування, а так само користування надрами, лісами і водами;

п) встановлення основних засад в галузі освіти і охорони здоров'я;

р) організація єдиної системи народногосподарського обліку;

с) встановлення основ законодавства про працю;

т) законодавство про судовий устрій і судочинство; кримінальний і цивільний кодекси;

у) закони про союзне громадянство; закони про права іноземців;

ф) видання загальносоюзних актів про амністію.

Стаття 15. Суверенітет союзних республік обмежено лише в межах, зазначених у статті 14 Конституції СРСР. Поза цими межами кожна Союзна республіка здійснює державну владу самостійно. СРСР охороняє суверенні права союзних республік.

Стаття 16. Кожна Союзна республіка має свою Конституцію, яка враховує особливості республіки і побудована у цілковитій відповідності з Конституцією СРСР.

Стаття 17. За кожною Союзною республікою зберігається право вільного виходу з СРСР.

Стаття 18. Територія союзних республік не може бути змінювана без їх згоди.

Стаття 19. Закони СРСР мають однакову силу на території всіх союзних республік.

Стаття 20. В разі розбіжності закону Союзної республіки з законом загальносоюзним, діє загальносоюзний закон.

Стаття 21. Для громадян СРСР встановлюється єдине союзне громадянство.

Кожний громадянин Союзної республіки є громадянином СРСР.

Стаття 22. Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка складається з країв: Азово-Чорноморського, Далеко-Східного, Західно-Сибірського, Красноярського, Північно-Кавказького; областей: Воронезької, Східно-Сибірської, Горьковської, Західної, Івановської, Калінінської, Кіровської, Куйбишевської, Курської, Ленінградської, Московської, Омської, Оренбурзької, Саратовської, Свердловської, Північної, Сталінградської, Челябінської, Ярославської; автономних радянських соціалістичних республік: Татарської, Башкирської, Дагестанської, Бурят-Монгольської, Кабардино-Балкарської, Калмицької, Карельської, Комі, Кримської, Марійської, Мордовської, Німців Надволжя, Північно-Осетинської, Удмуртської, Чечено-Інгушської, Чуваської, Якутської; автономних областей: Адигейської, Єврейської, Карачаєвської, Ойротської, Хакаської, Черкеської.

Стаття 23. Українська Радянська Соціалістична Республіка складається з областей: Вінницької, Дніпропетровської,

Донецької, Київської, Одеської, Харківської, Чернігівської і Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.

Стаття 24. До Азербайджанської Радянської Соціалістичної Республіки належать Нахічеванська Автономна Радянська Соціалістична Республіка і Нагірно-Карабахська автономна область.

Стаття 25. До Грузинської Радянської Соціалістичної Республіки належать: Абхазька АРСР, Аджарська АРСР, Південно-Осетинська автономна область.

Стаття 26. До Узбецької Радянської Соціалістичної Республіки належить Кара-Калпацька АРСР.

Стаття 27. До Таджицької Радянської Соціалістичної Республіки належить Гірсько-Бадахшанська автономна область.

Стаття 28. Казахська Радянська Соціалістична Республіка складається з областей: Актюбінської, Алма-Атинської, Східно-Казахстанської, Західно-Казахстанської, Карагандинської, Кустанайської, Північно-Казахстанської, Південно-Казахстанської.

Стаття 29. Вірменська РСР, Білоруська РСР, Туркменська РСР і Киргизька РСР не мають у своєму складі автономних республік, так само як країв і областей.

РОЗДІЛ III

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 30. Найвищим органом державної влади СРСР є Верховна Рада СРСР.

Стаття 31. Верховна Рада СРСР здійснює всі права, присвоєні Союзові Радянських Соціалістичних Республік

згідно з статтею 14 Конституції, оскільки вони не належать, в силу Конституції, до компетенції підзвітних Верховній Раді СРСР органів СРСР: Президії Верховної Ради СРСР, Ради Народних Комісарів СРСР і Народних Комісаріатів СРСР.

Стаття 32. Законодавча влада СРСР здійснюється виключно Верховною Радою СРСР.

Стаття 33. Верховна Рада СРСР складається з двох палат: Ради Союзу і Ради Національностей.

Стаття 34. Рада Союзу обирається громадянами СРСР по виборчих округах за нормою: один депутат на 300 тисяч населення.

Стаття 35. Рада Національностей обирається громадянами СРСР по союзних і автономних республіках, автономних областях і національних округах за нормою: по 25 депутатів від кожної союзної республіки, по 11 депутатів від кожної автономної республіки, по 5 депутатів від кожної автономної області і по одному депутату від кожної національної округи.

Стаття 36. Верховна Рада СРСР обирається на строк чотири роки.

Стаття 37. Обидві палати Верховної Ради СРСР: Рада Союзу і Рада Національностей рівноправні.

Стаття 38. Раді Союзу і Раді Національностей в однаковій мірі належить законодавча ініціатива.

Стаття 39. Закон вважається затвердженим, коли його ухвалено обома палатами Верховної Ради СРСР простою більшістю кожної.

Стаття 40. Закони, ухвалені Верховною Радою СРСР, публікуються мовами союзних республік за підписами голови й секретаря Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 41. Сесії Ради Союзу і Ради Національностей починаються і закінчуються одночасно.

Стаття 42. Рада Союзу обирає голову Ради Союзу і двох його заступників.

Стаття 43. Рада Національностей обирає голову Ради Національностей і двох його заступників.

Стаття 44. Голови Ради Союзу і Ради Національностей керують засіданнями відповідних палат і відають їх внутрішнім розпорядком.

Стаття 45. Спільні засідання обох палат Верховної Ради СРСР ведуть по черзі голови Ради Союзу і Ради Національностей.

Стаття 46. Сесії Верховної Ради СРСР скликаються Президією Верховної Ради СРСР двічі на рік.

Позачергові сесії скликаються Президією Верховної Ради СРСР за її розсудом або на вимогу однієї з союзних республік.

Стаття 47. В разі незгоди між Радою Союзу і Радою Національностей питання передається на розв'язання погоджувальної комісії, утвореної на паритетних засадах. Якщо погоджувальна комісія не приходить до згідного рішення або якщо її рішення не задовольняє одну з палат, питання розглядається вдруге в палатах. При відсутності згідного рішення двох палат, Президія Верховної Ради СРСР розпускає Верховну Раду СРСР і призначає нові вибори.

Стаття 48. Верховна Рада СРСР обирає на спільному засіданні обох палат Президію Верховної Ради СРСР у складі: голови Президії Верховної Ради СРСР, одинадцяти його заступників, секретаря Президії та 24 членів Президії.

Президія Верховної Ради СРСР підзвітна Верховній Раді СРСР у всій своїй діяльності.

Стаття 49. Президія Верховної Ради СРСР:

а) склика́є сесії Верховної Ради СРСР;

б) дає тлумачення чинних законів СРСР, видає укази;

в) розпускає Верховну Раду СРСР на підставі 47 статті Конституції СРСР і призначає нові вибори;

г) провадить всенародне опитування (референдум) з своєї ініціативи або на вимогу однієї з союзних республік;

д) скасовує постанови й розпорядження Ради Народних Комісарів СРСР і Рад Народних Комісарів союзних республік в разі їх невідповідності законові;

е) в період між сесіями Верховної Ради СРСР увільняє від посади і призначає окремих Народних Комісарів СРСР за поданням голови Ради Народних Комісарів СРСР з наступним внесенням на затвердження Верховної Ради СРСР;

є) нагороджує орденами і надає почесні звання СРСР;

ж) здійснює право помилування;

з) призначає і зміняє вище командування збройних сил СРСР;

и) в період між сесіями Верховної Ради СРСР оголошує стан війни в разі воєнного нападу на СРСР або в разі необхідності виконання міжнародних договірних зобов'язань по взаємній обороні від агресії;

і) оголошує загальну і часткову мобілізацію;

ї) ратифікує міжнародні договори;

к) призначає і відкликає повноважних представників СРСР в іноземних державах;

л) приймає довірчі і відкличні грамоти акредитованих при ній дипломатичних представників іноземних держав.

Стаття 50. Рада Союзу і Рада Національностей обирають мандатні комісії, які перевіряють повноваження депутатів кожної палати.

За поданням мандатної комісії палати вирішують або визнати повноваження, або касувати вибори окремих депутатів.

Стаття 51. Верховна Рада СРСР призначає, коли вона визнає за необхідне, слідчі та ревізійні комісії з усяких питань.

Всі установи та службові особи зобов'язані виконувати вимоги цих комісій і подавати їм необхідні матеріали та документи.

Стаття 52. Депутат Верховної Ради СРСР не може бути притягнений до судової відповідальності або заарештований без згоди Верховної Ради СРСР, а в період, коли нема сесії Верховної Ради СРСР,—без згоди Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 53. По закінченні повноважень або після дострокового розпуску Верховної Ради СРСР Президія Верховної

Ради СРСР зберігає свої повноваження аж до утворення новообраною Верховною Радою СРСР нової Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 54. По закінченні повноважень або в разі дострокового розпуску Верховної Ради СРСР Президія Верховної Ради СРСР призначає нові вибори в строк не більше двох місяців з дня закінчення повноважень або розпуску Верховної Ради СРСР.

Стаття 55. Новообрана Верховна Рада СРСР скликається Президією Верховної Ради СРСР попереднього складу не пізніше, як через місяць після виборів.

Стаття 56. Верховна Рада СРСР утворює на спільному засіданні обох палат Уряд СРСР—Раду Народних Комісарів СРСР.

РОЗДІЛ IV

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 57. Найвищим органом державної влади Союзної республіки є Верховна Рада Союзної республіки.

Стаття 58. Верховна Рада Союзної республіки обирається громадянами республіки на строк чотири роки.

Норми представництва встановлюються Конституціями союзних республік.

Стаття 59. Верховна Рада Союзної республіки є єдиним законодавчим органом республіки.

Стаття 60. Верховна Рада Союзної республіки:

а) ухвалює Конституцію республіки і вносить до неї зміни у відповідності з статтею 16 Конституції СРСР;

б) затверджує Конституції автономних республік, які належать до її складу, і визначає межі їх території;

в) затверджує народногосподарський план і бюджет республіки;

г) користується правом амністії та помилування громадян, засуджених судовими органами Союзної республіки.

Стаття 61. Верховна Рада Союзної республіки обирає Президію Верховної Ради Союзної республіки в складі: голови Президії Верховної Ради Союзної республіки, його заступників, секретаря Президії і членів Президії Верховної Ради Союзної республіки.

Повноваження Президії Верховної Ради Союзної республіки визначаються Конституцією Союзної республіки.

Стаття 62. Для провадження засідань Верховна Рада Союзної республіки обирає свого голову і його заступників.

Стаття 63. Верховна Рада Союзної республіки утворює Уряд Союзної республіки—Раду Народних Комісарів Союзної республіки.

РОЗДІЛ V

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 64. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік є Рада Народних Комісарів СРСР.

Стаття 65. Рада Народних Комісарів СРСР відповідальна перед Верховною Радою СРСР і їй підзвітна, а в період між сесіями Верховної Ради—перед Президією Верховної Ради СРСР, якій підзвітна.

Стаття 66. Рада Народних Комісарів СРСР видає постанови й розпорядження на основі і на виконання чинних законів і перевіряє виконання.

Стаття 67. Постанови й розпорядження Ради Народних Комісарів СРСР обов'язкові до виконання на всій території СРСР.

Стаття 68. Рада Народних Комісарів СРСР:

а) об'єднує й спрямовує роботу загальносоюзних і союзно-республіканських Народних Комісаріатів СРСР і інших підвідомчих їй господарських і культурних установ;

б) вживає заходів по здійсненню народногосподарського плану, державного бюджету і зміцненню кредитно-грошової системи;

в) вживає заходів по забезпеченню громадського ладу, обороні інтересів держави і охороні прав громадян;

г) здійснює загальне керівництво в галузі зносин з іноземними державами;

д) визначає щорічні контингенти громадян, які підлягають призову на дійсну військову службу, керує загальним будівництвом збройних сил країни;

е) утворює, в разі необхідності, спеціальні комітети і Головні Управління при Раді Народних Комісарів СРСР у справах господарського, культурного і оборонного будівництва.

Стаття 69. Рада Народних Комісарів СРСР має право по галузях управління й господарства, віднесених до компетенції СРСР, припиняти постанови й розпорядження Рад Народних Комісарів союзних республік і скасовувати накази та інструкції Народних Комісарів СРСР.

Стаття 70. Рада Народних Комісарів СРСР утворюється Верховною Радою СРСР в складі:

Голови Ради Народних Комісарів СРСР;

Заступників голови Ради Народних Комісарів СРСР;

Голови Державної планової комісії СРСР;

Голови Комісії радянського контролю;

Народних Комісарів СРСР;

Голови Комітету заготівель;

Голови Комітету в справах мистецтв;

Голови Комітету в справах вищої школи.

Стаття 71. Уряд СРСР або Народний Комісар СРСР, до яких звернуто запит депутата Верховної Ради СРСР, зобов'язані не більше як у триденний строк дати усну або писану відповідь у відповідній палаті.

Стаття 72. Народні Комісари СРСР керують галузями державного управління, які належать до компетенції СРСР.

Стаття 73. Народні Комісари СРСР видають у межах компетенції відповідних Народних Комісаріатів накази та інструкції на підставі і на виконання чиних законів, а також постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і перевіряють їх виконання.

Стаття 74. Народні Комісаріати СРСР є або загальносоюзними або союзно-республіканськими.

Стаття 75. Загальносоюзні Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління на всій території СРСР або безпосередньо, або через призначувані ними органи.

Стаття 76. Союзно-республіканські Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління, як правило, через одноіменні Народні Комісаріати союзних республік і управляють безпосередньо лише певним обмеженим числом підприємств за списком, що затверджується Президією Верховної Ради СРСР.

Стаття 77. До загальносоюзних Народних Комісаріатів належать Народні Комісаріати:

Оборони;
Закордонних справ;
Зовнішньої торгівлі;
Шляхів;
Зв'язку;
Водного транспорту;
Важкої промисловості;
Оборонної промисловості.

Стаття 78. До союзно-республіканських Народних Комісаріатів належать Народні Комісаріати:

Харчової промисловості;
Легкої промисловості;

Лісової промисловості;
Земельних справ;
Зернових і тваринницьких радгоспів;
Фінансів;
Внутрішньої торгівлі;
Внутрішніх справ;
Юстиції;
Охорони здоров'я.

РОЗДІЛ VI

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 79. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Союзної республіки є Рада Народних Комісарів Союзної республіки.

Стаття 80. Рада Народних Комісарів Союзної республіки відповідальна перед Верховною Радою Союзної республіки і їй підзвітна, а в період між сесіями Верховної Ради Союзної республіки—перед Президією Верховної Ради Союзної республіки, якій підзвітна.

Стаття 81. Рада Народних Комісарів Союзної республіки видає постанови й розпорядження на основі і на виконання чинних законів СРСР і Союзної республіки, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і перевіряє їх виконання.

Стаття 82. Рада Народних Комісарів Союзної республіки має право припиняти постанови й розпорядження Рад Народних Комісарів автономних республік і скасовувати рішення й розпорядження виконавчих комітетів рад депутатів трудящих країв, областей і автономних областей.

Стаття 83. Рада Народних Комісарів Союзної республіки утворюється Верховною Радою Союзної республіки в складі:

Голови Ради Народних Комісарів Союзної республіки;
Заступників голови;
Голови Державної планової комісії;
Народних Комісарів:
Харчової промисловості;
Легкої промисловості;
Лісової промисловості;
Земельних справ;
Зернових і тваринницьких радгоспів;
Фінансів;
Внутрішньої торгівлі;
Внутрішніх справ;
Юстиції;
Охорони здоров'я;
Освіти;
Місцевої промисловості;
Комунального господарства;
Соціального забезпечення;
Уповноваженого Комітету заготівель;
Начальника Управління в справах мистецтв;
Уповноважених загальносоюзних Народних Комісаріатів.

Стаття 84. Народні Комісари Союзної республіки керують галузями державного управління, які належать до компетенції союзної республіки.

Стаття 85. Народні Комісари Союзної республіки видають у межах компетенції відповідних Народних Комісаріатів накази та інструкції на основі і на виконання законів СРСР та Союзної республіки, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і Союзної республіки, наказів та інструкцій союзно-республіканських Народних Комісаріатів СРСР.

Стаття 86. Народні Комісаріати Союзної республіки є союзно-республіканськими або республіканськими.

Стаття 87. Союзно-республіканські Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління,

підлягаючи як Раді Народних Комісарів Союзної республіки, так і відповідному союзно-республіканському Народному Комісаріатові СРСР.

Стаття 88. Республіканські Народні Комісаріати керують дорученою їм галуззю державного управління, підлягаючи безпосередньо Раді Народних Комісарів Союзної республіки.

РОЗДІЛ VII

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ АВТОНОМНИХ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 89. Найвищим органом державної влади Автономної республіки є Верховна Рада АРСР.

Стаття 90. Верховна Рада Автономної республіки обирається громадянами республіки на строк чотири роки за нормами представництва, що встановлюються Конституцією Автономної республіки.

Стаття 91. Верховна Рада Автономної республіки є єдиним законодавчим органом АРСР.

Стаття 92. Кожна Автономна республіка має свою Конституцію, яка враховує особливості Автономної республіки і побудована в цілковитій відповідності з Конституцією Союзної республіки.

Стаття 93. Верховна Рада Автономної республіки обирає Президію Верховної Ради Автономної республіки і утворює Раду Народних Комісарів Автономної республіки, згідно з своєю Конституцією.

РОЗДІЛ VIII

МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Стаття 94. Органами державної влади в краях, областях, автономних областях, округах, районах, містах, селах (станицях, хуторах, кишлаках, аулах) є Ради депутатів трудящих.

Стаття 95. Крайові, обласні, автономних областей, окружні, районні, міські, сільські (станиць, сіл, хуторів, кишлаків, аулів) Ради депутатів трудящих обираються відповідно трудящими краю, області, автономної області, округи, району, міста, села на строк два роки.

Стаття 96. Норми представництва до Рад депутатів трудящих визначаються Конституціями союзних республік.

Стаття 97. Ради депутатів трудящих керують діяльністю підлеглих їм органів управління, забезпечують охорону державного ладу, додержання законів та охорону прав громадян, керують місцевим господарським і культурним будівництвом, встановлюють місцевий бюджет.

Стаття 98. Ради депутатів трудящих ухвалюють рішення і дають розпорядження в межах прав, наданих їм законами СРСР і Союзної республіки.

Стаття 99. Виконавчими та розпорядчими органами крайових, обласних, автономних областей, окружних, районних, міських і сільських Рад депутатів трудящих є обрані ними виконавчі комітети в складі: голови, його заступників, секретаря і членів.

Стаття 100. Виконавчим і розпорядчим органом сільських Рад депутатів трудящих у невеликих селищах,

у відповідності з Конституціями союзних республік, є обирані ними голова, його заступник і секретар.

Стаття 101. Виконавчі органи Рад депутатів трудящих безпосередньо підзвітні як Раді депутатів трудящих, що їх обрала, так і виконавчому органові вищестоячої Ради депутатів трудящих.

РОЗДІЛ IX

СУД І ПРОКУРАТУРА

Стаття 102. Правосуддя в СРСР здійснюється Найвищим Судом СРСР, Найвищими Судами союзних республік, крайовими і обласними судами, судами автономних республік і автономних областей, окружними судами, спеціальними судами СРСР, що створюються за постановою Верховної Ради СРСР, народними судами.

Стаття 103. Розгляд справ у всіх судах здійснюється з участю народних засідателів, крім випадків, спеціально передбачених законом.

Стаття 104. Найвищий Суд СРСР є вищим судовим органом. На Найвищий Суд СРСР покладається нагляд за судовою діяльністю всіх судових органів СРСР і союзних республік.

Стаття 105. Найвищий Суд СРСР і спеціальні суди СРСР обираються Верховною Радою СРСР на строк п'ять років.

Стаття 106. Найвищі Суди союзних республік обираються Верховними Радами союзних республік на строк п'ять років.

Стаття 107. Найвищі Суди автономних республік обираються Верховними Радами автономних республік на строк п'ять років.

Стаття 108. Крайові й обласні суди, суди автономних областей, окружні суди обираються крайовими, обласними або окружними Радами депутатів трудящих, або радами депутатів трудящих автономних областей на строк п'ять років.

Стаття 109. Народні суди обираються громадянами району на основі загального, прямого й рівного виборчого права при таємному голосуванні—на строк три роки.

Стаття 110. Судочинство провадиться мовою союзної або автономної республіки або автономної області з забезпеченням для осіб, які не володіють цією мовою, цілковитого ознайомлення з матеріалами справи через перекладача, а також права виступати на суді рідною мовою.

Стаття 111. Розгляд справ в усіх судах СРСР відкритий, оскільки законом не передбачені винятки, з забезпеченням обвинуваченому права на оборону.

Стаття 112. Судді незалежні і підкоряються тільки законові.

Стаття 113. Вищий нагляд за точним виконанням законів усіма Народними Комісаріатами і підвідомчими їм установами, так само як окремими службовими особами, а також громадянами СРСР покладається на Прокурора СРСР.

Стаття 114. Прокурор СРСР призначається Верховною Радою СРСР на строк сім років.

Стаття 115. Республіканські, крайові, обласні прокурори, а також прокурори автономних республік і автономних областей призначаються Прокурором СРСР на строк п'ять років.

Стаття 116. Окружні, районні і міські прокурори призначаються прокурорами союзних республік з затвердження Прокурора СРСР на строк п'ять років.

Стаття 117. Органи прокуратури здійснюють свої функції незалежно від будьяких місцевих органів, підлягаючи тільки Прокуророві СРСР.

РОЗДІЛ X

ОСНОВНІ ПРАВА И ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Стаття 118. Громадяни СРСР мають право на працю, тобто право на одержання гарантованої роботи з оплатою їх праці у відповідності з її кількістю і якістю.

Право на працю забезпечується соціалістичною організацією народного господарства, неухильним зростанням продуктивних сил радянського суспільства, усуненням можливості господарських криз і ліквідацією безробіття.

Стаття 119. Громадяни СРСР мають право на відпочинок.

Право на відпочинок забезпечується скороченням робочого дня для величезної більшості робітників до 7 годин, установленням щорічних відпусток робітникам і службовцям з збереженням заробітної плати, наданням для обслуговування трудящих широкої сітки санаторіїв, будинків відпочинку, клубів.

Стаття 120. Громадяни СРСР мають право на матеріальне забезпечення в старості, а також—в разі хвороби і втрати працездатності.

Це право забезпечується широким розвитком соціального страхування робітників і службовців за рахунок держави, безплатною медичною допомогою трудящим, наданням у користування трудящим широкої сітки курортів.

Стаття 121. Громадяни СРСР мають право на освіту.

Це право забезпечується загально-обов'язковою початковою освітою, безплатністю освіти, включаючи вищу освіту, системою державних стипендій величезній більшості тих,

що вчаться у вищій школі, навчанням у школах рідною мовою, організацією на заводах, в радгоспах, машинно-тракторних станціях і колгоспах безплатного виробничого, технічного й агрономічного навчання трудящих.

Стаття 122. Жінці в СРСР надаються рівні права з чоловіком в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя.

Можливість здійснення цих прав жінок забезпечується наданням жінці рівного з чоловіком права на працю, оплату праці, відпочинок, соціальне страхування і освіту, державною охороною інтересів матері й дитини, наданням жінці при вагітності відпусток з збереженням утримання, широкою сіткою родильних будинків, дитячих ясел і садків.

Стаття 123. Рівноправність громадян СРСР, незалежно від їх національності і раси, в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя є непорушним законом.

Яке б то не було пряме чи посереднє обмеження прав або, навпаки, встановлення прямих чи посередніх переваг громадян залежно від їх расової і національної приналежності, так само як усяка проповідь расової або національної винятковості, або ненависті і зневаги — караються законом.

Стаття 124. З метою забезпечення за громадянами свободи совісті церкву в СРСР відокремлено від держави і школу від церкви. Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами.

Стаття 125. У відповідності з інтересами трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу громадянам СРСР гарантується законом:

а) свобода слова,
б) свобода друку,
в) свобода зборів і мітингів,
г) свобода вуличних походів і демонстрацій.

Ці права громадян забезпечуються наданням трудящим і їх організаціям друкарень, запасів паперу, громадських будинків, вулиць, засобів зв'язку і інших матеріальних умов, необхідних для їх здійснення.

Стаття 126. У відповідності з інтересами трудящих і з метою розвитку організаційної самодіяльності і політичної активності народних мас громадянам СРСР забезпечується право об'єднання в громадські організації: професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні й оборонні організації, культурні, технічні й наукові товариства, а найбільш активні й свідомі громадяни з лав робітничого класу і інших верств трудящих об'єднуються у Всесоюзну комуністичну партію (більшовиків), яка є передовим загоном трудящих в їх боротьбі за зміцнення і розвиток соціалістичного ладу і являє собою керівне ядро всіх організацій трудящих, як громадських, так і державних.

Стаття 127. Громадянам СРСР забезпечується недоторканість особи. Ніхто не може бути заарештований інакше як за постановою суду або з санкції прокурора.

Стаття 128. Недоторканість житла громадян і тайна листування охороняються законом.

Стаття 129. СРСР надає право притулку іноземним громадянам, що переслідуються за оборону інтересів трудящих, або наукову діяльність, або національно-визвольну боротьбу.

Стаття 130. Кожний громадянин СРСР зобов'язаний додержувати Конституції Союзу Радянських Соціалістичних Республік, виконувати закони, додержувати дисципліни праці, чесно ставитися до громадського обов'язку, поважати правила соціалістичного співжиття.

Стаття 131. Кожний громадянин СРСР зобов'язаний берегти і зміцнювати суспільну, соціалістичну власність, як священну і недоторкану основу радянського ладу, як джерело багатства і могутності батьківщини, як джерело заможного і культурного життя всіх трудящих.

Особи, що роблять замах на суспільну, соціалістичну власність, є ворогами народу.

Стаття 132. Загальний військовий обов'язок є законом. Військова служба в Робітничо-Селянській Червоній Армії є почесний обов'язок громадян СРСР.

Стаття 133. Захист батьківщини є священний обов'язок кожного громадянина СРСР. Зрада батьківщини: порушення присяги, перехід на бік ворога, заподіяння шкоди воєнній моці держави, шпигунство—караються за всією суворістю закону, як найтяжчий злочин.

РОЗДІЛ XI

ВИБОРЧА СИСТЕМА

Стаття 134. Вибори депутатів до всіх Рад депутатів трудящих: Верховної Ради СРСР, Верховних Рад союзних республік, крайових та обласних Рад депутатів трудящих, Верховних Рад автономних республік, Рад депутатів трудящих автономних областей, окружних, районних, міських та сільських (станиці, села, хутора, кишлака, аула) Рад депутатів трудящих,—провадяться виборцями на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Стаття 135. Вибори депутатів є загальними: всі громадяни СРСР, які досягли 18 років, незалежно від расової і національної приналежності, віросповідання, освітнього цензу, осілості, соціального походження, майнового стану та минулої діяльності, мають право брати участь у виборах депутатів і бути обраними, за винятком божевільних і осіб, засуджених судом з позбавленням виборчих прав.

Стаття 136. Вибори депутатів є рівними: кожний громадянин має один голос; всі громадяни беруть участь у виборах на рівних засадах.

Стаття 137. Жінки користуються правом обирати і бути обраними нарівні з чоловіками.

Стаття 138. Громадяни, які перебувають у лавах Червоної Армії, користуються правом обирати і бути обраними нарівні з усіма громадянами.

Стаття 139. Вибори депутатів є прямими: вибори до всіх Рад депутатів трудящих, починаючи від сільської та міської Ради депутатів трудящих аж до Верховної Ради СРСР, провадяться громадянами безпосередньо шляхом прямих виборів.

Стаття 140. Голосування при виборах депутатів є таємним.

Стаття 141. Кандидати при виборах виставляються по виборчих округах.

Право виставлення кандидатів забезпечується за громадськими організаціями й товариствами трудящих: комуністичними партійними організаціями, професійними спілками, кооперативами, організаціями молоді, культурними товариствами.

Стаття 142. Кожний депутат зобов'язаний звітувати перед виборцями в своїй роботі і в роботі Ради депутатів трудящих і може бути в усякий час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку.

РОЗДІЛ XII

ГЕРБ, ПРАПОР, СТОЛИЦЯ

Стаття 143. Державний герб Союзу Радянських Соціалістичних Республік складається з серпа і молота на

земній кулі, зображеній в промінях сонця і облямованій колоссям, з написом мовами союзних республік: «Пролетарі всіх країн, єднайтесь!». Наверху герба міститься п'ятикутна зірка.

Стаття 144. Державний прапор Союзу Радянських Соціалістичних Республік складається з червоного полотнища, з зображенням у його верхньому кутку коло древка золотих серпа й молота і над ними червоної п'ятикутної зірки, облямованої золотою торочкою. Відношення ширини до довжини 1:2.

Стаття 145. Столицею Союзу Радянських Соціалістичних Республік є місто Москва.

РОЗДІЛ XIII

ПОРЯДОК ЗМІНИ КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 146. Зміна Конституції СРСР провадиться лише за рішенням Верховної Ради СРСР, ухваленим більшістю не менше $^2/_3$ голосів у кожній з її палат.

Москва, Кремль.
5 грудня 1936 р.

КАНСТЫТУЦЫЯ

(АСНОЎНЫ ЗАКОН)

САЮЗА СОВЕЦКІХ СОЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК

РАЗДЗЕЛ І

ГРАМАДСКІ ЛАД (УСТРОЙСТВА)

Артыкул 1. Саюз Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік ёсць соцыялістычная дзяржава рабочых і сялян.

Артыкул 2. Палітычную аснову СССР складаюць Советы дэпутатаў працоўных, якія выраслі і ўзмацніліся ў выніку звяржэння ўлады памешчыкаў і капіталістаў і заваявання дыктатуры пролетарыята.

Артыкул 3. Уся ўлада ў СССР належыць працоўным горада і вёскі ў асобе Советаў дэпутатаў працоўных.

Артыкул 4. Эканамічную аснову СССР складаюць соцыялістычная сістэма гаспадаркі і соцыялістычная ўласнасць на прылады і сродкі вытворчасці, якія ўмацаваліся ў выніку ліквідацыі капіталістычнай сістэмы гаспадаркі, адмены прыватнай уласнасці на прылады і сродкі вытворчасці і знішчэння эксплаатацыі чалавека чалавекам.

Артыкул 5. Соцыялістычная ўласнасць у СССР мае або форму дзяржаўнай уласнасці (усенародны здабытак), або форму кааператыўна-калгаснай уласнасці (уласнасць пасобных калгасаў, уласнасць кааператыўных аб'яднанняў).

Артыкул 6. Зямля, яе нетры, воды, лясы, заводы, фабрыкі, шахты, руднікі, чыгуначны, водны і паветраны

транспарт, банкі, сродкі сувязі, арганізаваныя дзяржавай буйныя сельскагаспадарчыя прадпрыемствы (соўгасы, машынатрактарныя станцыі і т. п.), а таксама комунальныя прадпрыемствы і асноўны жыллёвы фонд у гарадах і прамысловых пунктах з'яўляюцца дзяржаўнай уласнасцю, гэта значыць усенародным здабыткам.

Артыкул 7. Грамадскія прадпрыемствы ў калгасах і кааператыўных арганізацыях з іх жывым і мёртвым інвентаром, прадукцыя, якая вырабляецца калгасамі і кааператыўнымі арганізацыямі, таксама як іх грамадскія будынкі складаюць грамадскую, соцыялістычную ўласнасць калгасаў і кааператыўных арганізацый.

Кожны калгасны двор, апрача асноўнага прыбытку ад грамадскай калгаснай гаспадаркі, мае ў асабістым карыстанні невялікі прысядзібны ўчастак зямлі і ў асабістай уласнасці падсобную гаспадарку на прысядзібным участку, жылы дом, прадукцыйную жывёлу, птушак і дробны сельскагаспадарчы інвентар—згодна статута сельскагаспадарчай арцелі.

Артыкул 8. Зямля, якая займаецца калгасамі, замацоўваецца за імі ў бясплатнае і бестэрміновае карыстанне, гэта значыць навечна.

Артыкул 9. Побач з соцыялістычнай сістэмай гаспадаркі, якая з'яўляецца пануючай формай гаспадаркі ў СССР, дапускаецца законам дробная прыватная гаспадарка аднаасобных сялян і саматужнікаў, якая асновава на асабістай працы і выключае эксплаатацыю чужой працы.

Артыкул 10. Права асабістай уласнасці грамадзян на іх працоўныя прыбыткі і зберажэнні, на жылы дом і падсобную хатнюю гаспадарку, на прадметы хатняй гаспадаркі і ўжытку, на прадметы асабістага спажывання і выгоды, таксама як права наследвання асабістай уласнасці грамадзян—ахоўваюцца законам.

Артыкул 11. Гаспадарчае жыццё СССР вызначаецца і накіроўваецца дзяржаўным народна-гаспадарчым планам у інтарэсах павелічэння грамадскага багацця, няўхільнага ўздыму матэрыяльнага і культурнага ўзроўню працоўных, умацавання незалежнасці СССР і ўзмацнення яго абароназдольнасці.

Артыкул 12. Праца ў СССР з'яўляецца абавязкам і справай гонару кожнага здольнага да працы грамадзяніна па прынцыпу: «хто не працуе, той не есць».

У СССР ажыццяўляецца прынцып сацыялізма: «ад кожнага па яго здольнасці, кожнаму—па яго працы».

РАЗДЗЕЛ II

ДЗЯРЖАЎНЫ ЛАД (УСТРОЙСТВА)

Артыкул 13. Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік ёсць саюзная дзяржава, утвораная на аснове дабравольнага аб'яднання роўнапраўных Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік:

Расійскай Савецкай Федэратыўнай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Украінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Азербайджанскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Грузінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Армянскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Туркменскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Узбекскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Таджыкскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Казахскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі,
Кіргізскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Артыкул 14. Веданню Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік у асобе яго вышэйшых органаў улады і органаў дзяржаўнага кіравання падлягаюць:

а) прадстаўніцтва Саюза ў міжнародных зносінах, заключэнне і ратыфікацыя дагавораў з іншымі дзяржавамі;

б) пытанні вайны і міру;

в) прынядце ў склад СССР новых рэспублік;

г) кантроль за выкананнем Канстытуцыі СССР і забяспечанне адпаведнасці Канстытуцый саюзных рэспублік з Канстытуцыяй СССР;

д) зацверджанне змен граніц паміж саюзнымі рэспублікамі;

е) зацверджанне ўтварэння новых краёў і абласцей, а таксама новых аўтаномных рэспублік у складзе саюзных рэспублік;

ж) арганізацыя абароны СССР і кіраўніцтва ўсімі ўзброенымі сіламі СССР;

з) замежны гандаль на аснове дзяржаўнай манаполіі;

і) ахова дзяржаўнай бяспечнасці;

к) устанаўленне народна-гаспадарчых планаў СССР;

л) зацверджанне адзінага дзяржаўнага бюджэту СССР, а таксама падаткаў і прыбыткаў, якія паступаюць на ўтварэнне бюджэтаў саюзнага, рэспубліканскіх і мясцовых;

м) кіраванне банкамі, прамысловымі і сельскагаспадарчымі ўстановамі і прадпрыемствамі, а таксама гандлёвымі прадпрыемствамі—агульнасаюзнага значэння;

н) кіраванне транспартам і сувяззю;

о) кіраўніцтва грашовай і крэдытнай сістэмай;

п) арганізацыя дзяржаўнага страхавання;

р) заключэнне і прадастаўленне пазык;

с) устанаўленне асноўных пачаткаў землекарыстання, а таксама карыстання нетрамі, лясамі і водамі;

т) устанаўленне асноўных пачаткаў у галіне асветы і аховы здароўя;

у) арганізацыя адзінай сістэмы народна-гаспадарчага ўчоту;

ф) устанаўленне асноў законадаўства аб працы;

х) законадаўства аб судабудаўніцтве і судаводзенні; крымінальны і грамадзянскі кодэксы;

ц) законы аб саюзным грамадзянстве; законы аб правах грамадзян іншых краін;

ч) выданне агульнасаюзных актаў аб амністыі.

Артыкул 15. Суверэнітэт саюзных рэспублік абмежаваны толькі ў межах, паказаных у артыкуле 14 Канстытуцыі СССР. Па-за гэтымі межамі кожная Саюзная рэспубліка ажыццяўляе дзяржаўную ўладу самастойна. СССР ахоўвае суверэнныя правы саюзных рэспублік.

Артыкул 16. Кожная Саюзная рэспубліка мае сваю Канстытуцыю, якая ўлічвае асаблівасці рэспублікі і пабудавана ў поўнай адпаведнасці з Канстытуцыяй СССР.

Артыкул 17. За кожнай Саюзнай рэспублікай захоўваецца права свабоднага выхаду з СССР.

Артыкул 18. Тэрыторыя саюзных рэспублік не можа быць зменена без іх згоды.

Артыкул 19. Законы СССР маюць аднолькавую сілу на тэрыторыі ўсіх саюзных рэспублік.

Артыкул 20. У выпадку разыходжання закона Саюзнай рэспублікі з законам агульнасаюзным, дзейнічае агульнасаюзны закон.

Артыкул 21. Для грамадзян СССР устанаўляецца адзінае саюзнае грамадзянства.

Кожны грамадзянін Саюзнай рэспублікі з'яўляецца грамадзянінам СССР.

Артыкул 22. Расійская Савецкая Федэратыўная Сацыялістычная Рэспубліка складаецца з краёў: Азова-Чорнаморскага, Далёка-Ўсходняга, Заходне-Сібірскага, Краснаярскага, Паўночна-Каўказскага; абласцей: Варонежскай, Усходне-Сібірскай, Горкаўскай, Заходняй, Іванаўскай, Калінінскай, Кіраўскай, Куйбышэўскай, Курскай, Ленінградскай, Маскоўскай, Омскай, Орэнбургскай, Саратаўскай, Свердлоўскай, Паўночнай, Сталінградскай, Чэлябінскай, Яраслаўскай; аўтаномных савецкіх сацыялістычных рэспублік: Татарскай, Башкірскай, Дагестанскай, Бурат-Мангольскай, Кабардзіна-Балкарскай, Калмыцкай, Карэльскай, Комі, Крымскай, Марыйскай, Мардоўскай, Немцаў Паволжа, Паўночна-Асецінскай, Удмурцкай, Чэчэна-Інгушскай, Чувашскай, Якуцкай; аўтаномных абласцей: Адыгейскай, Яўрэйскай, Карачаеўскай, Ойроцкай, Хакаскай, Чэркескай.

Артыкул 23. Украінская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка складаецца з абласцей: Вінніцкай, Днепрапетроўскай, Данецкай, Кіеўскай, Одэскай, Харкаўскай, Чэрнігаўскай і Малдаўскай Аўтаномнай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Артыкул 24. У Азербайджанскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзяцца (састаяць) Нахічэванская Аўтаномная Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка і Нагорна-Карабахская аўтаномная вобласць.

Артыкул 25. У Грузінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзяцца (састаяць) Абхазская АССР, Аджарская АССР, Паўднёва-Асецінская аўтаномная вобласць.

Артыкул 26. У Узбекскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзіцца (састаіць) Кара-Калпакская АССР.

Артыкул 27. У Таджыкскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзіцца (састаіць) Горна-Бадахшанская аўтаномная вобласць.

Артыкул 28. Казахская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка складаецца з абласцей: Акцюбінскай, Алма-Ацінскай, Усходне-Казахстанскай, Заходне-Казахстанскай, Карагандзінскай, Кустанайскай, Паўночна-Казахстанскай, Паўднёва-Казахстанскай.

Артыкул 29. Армянская ССР, Беларуская ССР, Туркменская ССР і Кіргізская ССР не маюць у сваім складзе аўтаномных рэспублік, таксама як краёў і абласцей.

РАЗДЗЕЛ III

ВЫШЭЙШЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ САЮЗА САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 30. Вышэйшым органам дзяржаўнай улады СССР з'яўляецца Вярхоўны Савет СССР.

Артыкул 31. Вярхоўны Совет СССР ажыццяўляе ўсе правы, прысвоеныя Саюзу Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік згодна артыкула 14 Канстытуцыі, паколькі яны не ўваходзяць, па Канстытуцыі, у кампетэнцыю падсправаздачных Вярхоўнаму Совету СССР органаў СССР: Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР, Совета Народных Камісараў СССР і Народных Камісарыятаў СССР.

Артыкул 32. Законадаўчая ўлада СССР ажыццяўляецца выключна Вярхоўным Советам СССР.

Артыкул 33. Вярхоўны Совет СССР складаецца з двух палат: Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей.

Артыкул 34. Совет Саюза абіраецца грамадзянамі СССР па выбарчых акругах па норме: адзін дэпутат на 300 тысяч насельніцтва.

Артыкул 35. Совет Нацыянальнасцей абіраецца грамадзянамі СССР па саюзных і аўтаномных рэспубліках, аўтаномных абласцях і нацыянальных акругах па норме: па 25 дэпутатаў ад кожнай саюзнай рэспублікі, па 11 дэпутатаў ад кожнай аўтаномнай рэспублікі, па 5 дэпутатаў ад кожнай аўтаномнай вобласці і па аднаму дэпутату ад кожнай нацыянальнай акругі.

Артыкул 36. Вярхоўны Совет СССР абіраецца тэрмінам на чатыры гады.

Артыкул 37. Абедзве палаты Вярхоўнага Совета СССР: Совет Саюза і Совет Нацыянальнасцей роўнапраўны.

Артыкул 38. Совету Саюза і Совету Нацыянальнасцей у аднолькавай меры належыць законадаўчая ініцыятыва.

Артыкул 39. Закон лічыцца зацверджаным, калі ён прыняты абодвума палатамі Вярхоўнага Совета СССР простай большасцю кожнай.

Артыкул 40. Законы, прынятыя Вярхоўным Советам СССР, публікуюцца на мовах саюзных рэспублік за подпісамі старшыні і сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 41. Сесіі Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей пачынаюцца і закончваюцца адначасова.

Артыкул 42. Совет Саюза абірае старшыню Савета Саюза і двух яго намеснікаў.

Артыкул 43. Совет Нацыянальнасцей абірае старшыню Совета Нацыянальнасцей і двух яго намеснікаў.

Артыкул 44. Старшыні Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей кіруюць пасяджэннямі адпаведных палат і загадваюць іх унутраным распарадкам.

Артыкул 45. Сумесныя пасяджэнні абодвух палат Вярхоўнага Совета СССР вядуць па чарзе старшыні Совета Саюза і Совета Нацыянальнасцей.

Артыкул 46. Сесіі Вярхоўнага Совета СССР склікаюцца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР два разы ў год.

Нечарговыя сесіі склікаюцца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР па яго погляду ці па патрабаванню адной з саюзных рэспублік.

Артыкул 47. У выпадку рознагалосся паміж Советам Саюза і Советам Нацыянальнасцей пытанне перадаецца на вырашэнне камісіі па ўзгадненню, утворанай на парытэтных пачатках. Калі камісія па ўзгадненню не прыходзіць да згоднага рашэння або калі яе рашэнне не задавальняе адну з палат, пытанне разглядаецца другі раз у палатах. Пры адсутнасці згоднага рашэння двух палат, Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР распускае Вярхоўны Совет СССР і назначае новыя выбары.

Артыкул 48. Вярхоўны Совет СССР абірае на сумесным пасяджэнні абодвух палат Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР у складзе: старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР, адзінаццаці яго намеснікаў, сакратара Прэзідыума і 24 членаў Прэзідыума.

Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР падсправаздачны Вярхоўнаму Совету СССР ва ўсёй сваёй дзейнасці.

Артыкул 49. Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР:

а) склікае сесіі Вярхоўнага Совета СССР;

б) дае тлумачэнне дзейнічаючых законаў СССР, выдае ўказы;

в) распускае Вярхоўны Совет СССР на падставе 47 артыкула Канстытуцыі СССР і назначае новыя выбары;

г) праводзіць усенароднае апытанне (рэферэндум) па сваёй ініцыятыве або па патрабаванню адной з саюзных рэспублік;

д) адмяняе пастановы і распараджэнні Совета Народных Камісараў СССР і Советаў Народных Камісараў саюзных рэспублік у выпадку, калі яны не адпавядаюць закону;

е) у перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета СССР вызваляе ад пасады і прызначае асобных Народных Камісараў СССР па прадстаўленню старшыні Совета Народных Камісараў СССР з наступным унясеннем на зацверджанне Вярхоўнага Совета СССР;

ж) узнагароджвае ордэнамі і надае ганаровыя званні СССР;

з) ажыццяўляе права памілавання;

і) назначае і змяняе вышэйшае камандаванне ўзброеных сіл СССР;

к) у перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета СССР абвяшчае становішча вайны ў выпадку ваеннага нападу на СССР або ў выпадку неабходнасці выканання міжнародных дагаворных абавязацельстваў па ўзаемнай абароне ад агрэсіі;

л) абвяшчае агульную і частковую мабілізацыю;

м) ратыфікуе міжнародныя дагаворы;

н) назначае і адклікае паўнамоцных прадстаўнікоў СССР у замежных дзяржавах;

о) прымае верыцельныя і адзыўныя граматы акрэдытаваных пры ім дыпламатычных прадстаўнікоў замежных дзяржаў.

Артыкул 50. Совет Саюза і Совет Нацыяльнасцей абіраюць мандатныя камісіі, якія правяраюць паўнамоцтвы дэпутатаў кожнай палаты.

Па прадстаўленню мандатнай камісіі палаты рашаюць або прызнаць паўнамоцтвы, або касіраваць выбары паасобных дэпутатаў.

Артыкул 51. Вярхоўны Совет СССР назначае, калі ён палічыць неабходным, следчыя і рэвізійныя камісіі па любому пытанню.

Усе ўстановы і службовыя асобы абавязаны выконваць

патрабаванні гэтых камісій і прадстаўляць ім неабходныя матэрыялы і дакументы.

Артыкул 52. Дэпутат Вярхоўнага Совета СССР не можа быць прыцягнут да судовай адказнасці або арыштаваны без згоды Вярхоўнага Совета СССР, а ў перыяд, калі няма сесіі Вярхоўнага Совета СССР,—без згоды Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 53. Па сканчэнні паўнамоцтваў або пасля датэрміновага роспуску Вярхоўнага Совета СССР Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР захоўвае свае паўнамоцтвы аж да ўтварэння новаабраным Вярхоўным Советам СССР новага Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 54. Па сканчэнні паўнамоцтваў або ў выпадку датэрміновага роспуску Вярхоўнага Совета СССР Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР назначае новыя выбары ў тэрмін не больш двух месяцаў з дня сканчэння паўнамоцтваў або роспуску Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 55. Новаабраны Вярхоўны Совет СССР склікаецца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР ранейшага складу не пазней, як праз месяц пасля выбараў.

Артыкул 56. Вярхоўны Совет СССР утварае на сумесным пасяджэнні абодвух палат Урад СССР—Совет Народных Камісараў СССР.

РАЗДЗЕЛ IV

ВЫШЭЙШЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ САЮЗНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 57. Вышэйшым органам дзяржаўнай улады Саюзнай рэспублікі з'яўляецца Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 58. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі абіраецца грамадзянамі рэспублікі тэрмінам на чатыры гады.

Нормы прадстаўніцтва ўстанаўляюцца Канстытуцыямі саюзных рэспублік.

Артыкул 59. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі з'яўляецца адзіным законадаўчым органам рэспублікі.

Артыкул 60. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі:

а) прымае Канстытуцыю рэспублікі і ўносіць у яе змены ў адпаведнасці з артыкулам 16 Канстытуцыі СССР;

б) зацвярджае Канстытуцыі аўтаномных рэспублік, якія знаходзяцца ў яе складзе, і вызначае граніцы іх тэрыторыі;

в) зацвярджае народна-гаспадарчы план і бюджэт рэспублікі;

г) карыстаецца правам амністыі і памілавання грамадзян, асуджаных судовымі органамі Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 61. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі абірае Прэзідыум Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі ў складзе: старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі, яго намеснікаў, сакратара Прэзідыума і членаў Прэзідыума Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі.

Паўнамоцтвы Прэзідыума Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі вызначаюцца Канстытуцыяй Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 62. Для вядзення пасяджэнняў Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі абірае свайго старшыню і яго намеснікаў.

Артыкул 63. Вярхоўны Совет Саюзнай рэспублікі ўтварае Ўрад Саюзнай рэспублікі—Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі.

РАЗДЗЕЛ V

ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАГА КІРАВАННЯ САЮЗА СОВЕЦКІХ СОЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 64. Вышэйшым выканаўчым і распарадчым органам дзяржаўнай улады Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік з'яўляецца Совет Народных Камісараў СССР.

Артыкул 65. Совет Народных Камісараў СССР адказны перад Вярхоўным Советам СССР і яму падсправаздачны, а ў перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета—перад Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР, якому падсправаздачны.

Артыкул 66. Совет Народных Камісараў СССР выдае пастановы і распараджэнні на аснове і ў выкананне дзейнічаючых законаў і правярае выкананне.

Артыкул 67. Пастановы і распараджэнні Совета Народных Камісараў СССР абавязковы да выканання на ўсёй тэрыторыі СССР.

Артыкул 68. Совет Народных Камісараў СССР:

а) яднае і накіроўвае работу агульнасаюзных і саюзна-рэспубліканскіх Народных Камісарыятаў СССР і іншых падпарадкаваных яму гаспадарчых і культурных устаноў;

б) прымае меры па ажыццяўленню народна-гаспадарчага плана, дзяржаўнага бюджэту і ўмацаванню крэдытна-грашовай сістэмы;

в) прымае меры па забяспечанню грамадскага парадку, абароне інтарэсаў дзяржавы і ахове правоў грамадзян;

г) ажыццяўляе агульнае кіраўніцтва ў галіне зносін з замежнымі дзяржавамі;

д) вызначае штогадовыя кантынгенты грамадзян, якія падлягаюць прызыву на сапраўдную вайсковую службу, кіруе агульным будаўніцтвам узброеных сіл краіны;

е) утварае, у выпадку неабходнасці, спецыяльныя камітэты і Галоўныя Кіраўніцтвы пры Совеце Народных Камісараў СССР па справах гаспадарчага, культурнага і абароннага будаўніцтва.

Артыкул 69. Совет Народных Камісараў СССР мае права па галінах кіравання і гаспадаркі, аднесеных да кампетэнцыі СССР, прыпыняць пастановы і распараджэнні Советаў Народных Камісараў саюзных рэспублік і адмяняць загады і інструкцыі Народных Камісараў СССР.

Артыкул 70. Совет Народных Камісараў СССР утвараецца Вярхоўным Советам СССР у складзе:

Старшыні Совета Народных Камісараў СССР;

Намеснікаў старшыні Совета Народных Камісараў СССР;

Старшыні Дзяржаўнай планавай камісіі СССР;

Старшыні Камісіі совецкага кантролю;

Народных Камісараў СССР;

Старшыні Камітэта загатовак;

Старшыні Камітэта па справах мастацтваў;

Старшыні Камітэта па справах вышэйшай школы.

Артыкул 71. Урад СССР або Народны Камісар СССР, да якіх звернута запытанне дэпутата Вярхоўнага Совета СССР, абавязаны не больш як у трохдзённы тэрмін даць вусны або пісьмовы адказ у адпаведнай палаце.

Артыкул 72. Народныя Камісары СССР кіруюць галінамі дзяржаўнага кіравання, якія ўваходзяць у кампетэнцыю СССР.

Артыкул 73. Народныя Камісары СССР выдаюць у межах кампетэнцыі адпаведных Народных Камісарыятаў загады і інструкцыі на падставе і ў выкананне дзейнічаючых законаў, а таксама пастаноў і распараджэнняў Совета Народных Камісараў СССР і правяраюць іх выкананне.

Артыкул 74. Народныя Камісарыяты СССР з'яўляюцца або агульнасаюзнымі або саюзна-рэспубліканскімі.

Артыкул 75. Агульнасаюзныя Народныя Камісарыяты

кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання на ўсёй тэрыторыі СССР або непасрэдна або праз органы, якія імі назначаюцца.

Артыкул 76. Саюзна-рэспубліканскія Народныя Камісарыяты кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання, як правіла, праз аднайменныя Народныя Камісарыяты саюзных рэспублік і кіруюць непасрэдна толькі пэўнай абмежаванай колькасцю прадпрыемстваў па спісу, які зацвярджаецца Прэзідыумам Вярхоўнага Совета СССР.

Артыкул 77. Да агульнасаюзных Народных Камісарыятаў адносяцца Народныя Камісарыяты:

Абароны;
Замежных спраў;
Замежнага гандлю;
Шляхоў зносін;
Сувязі;
Воднага транспарта;
Цяжкай прамысловасці;
Абароннай прамысловасці.

Артыкул 78. Да саюзна-рэспубліканскіх Народных Камісарыятаў адносяцца Народныя Камісарыяты:

Харчовай прамысловасці;
Лёгкай прамысловасці;
Лясной прамысловасці;
Земляробства;
Зернавых і жывёлагадоўчых соўгасаў;
Фінансаў;
Унутранага гандлю;
Унутраных спраў;
Юстыцыі;
Аховы здароўя.

РАЗДЗЕЛ VI

ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАГА КІРАВАННЯ САЮЗНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 79. Вышэйшым выканаўчым і распарадчым органам дзяржаўнай улады Саюзнай рэспублікі з'яўляецца Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 80. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі адказны перад Вярхоўным Советам Саюзнай рэспублікі і яму падсправаздачны, а ў перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі—перад Прэзідыумам Вярхоўнага Совета Саюзнай рэспублікі, якому падсправаздачны.

Артыкул 81. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі выдае пастановы і распараджэнні на аснове і ў выкананне дзейнічаючых законаў СССР і Саюзнай рэспублікі, пастаноў і распараджэнняў Совета Народных Камісараў СССР і правярае іх выкананне.

Артыкул 82. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі мае права прыпыняць пастановы і распараджэнні Советаў Народных Камісараў аўтаномных рэспублік і адмяняць рашэнні і распараджэнні выканаўчых камітэтаў советаў дэпутатаў працоўных краёў, абласцей і аўтаномных абласцей.

Артыкул 83. Совет Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі ўтвараецца Вярхоўным Советам Саюзнай рэспублікі ў складзе:

Старшыні Совета Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі;

Намеснікаў старшыні;

Старшыні Дзяржаўнай планавай камісіі;
Народных камісараў:
Харчовай прамысловасці;
Лёгкай прамысловасці;
Лясной прамысловасці;
Земляробства;
Зернавых і жывёлагадоўчых соўгасаў;
Фінансаў;
Унутранага гандлю;
Унутраных спраў;
Юстыцыі;
Аховы здароўя;
Асветы;
Мясцовай прамысловасці;
Комунальнай гаспадаркі;
Социяльнага забяспечання;
Упаўнаважанага Камітэта загатовак;
Начальніка Кіраўніцтва па справах мастацтваў;
Упаўнаважаных агульнасаюзных Народных Камісарыятаў.

Артыкул 84. Народныя Камісары Саюзнай рэспублікі кіруюць галінамі дзяржаўнага кіравання, якія ўваходзяць у кампетэнцыю Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 85. Народныя Камісары Саюзнай рэспублікі выдаюць у межах кампетэнцыі адпаведных Народных Камісарыятаў загады і інструкцыі на падставе і ў выкананне законаў СССР і Саюзнай рэспублікі, пастаноў і распараджэнняў Совета Народных Камісараў СССР і Саюзнай рэспублікі, загадаў і інструкцый саюзна-рэспубліканскіх Народных Камісарыятаў СССР.

Артыкул 86. Народныя Камісарыяты Саюзнай рэспублікі з'яўляюцца саюзна-рэспубліканскімі або рэспубліканскімі.

Артыкул 87. Саюзна-рэспубліканскія Народныя Камісарыяты кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання, падпарадкуючыся як Совету Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі, так і адпаведнаму саюзна-рэспубліканскаму Народнаму Камісарыяту СССР.

Артыкул 88. Рэспубліканскія Народныя Камісарыяты кіруюць даручанай ім галіной дзяржаўнага кіравання, падпарадкуючыся непасрэдна Савету Народных Камісараў Саюзнай рэспублікі.

РАЗДЗЕЛ VII

ВЫШЭЙШЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ АЎТАНОМНЫХ САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК

Артыкул 89. Вышэйшым органам дзяржаўнай улады Аўтаномнай рэспублікі з'яўляецца Вярхоўны Савет АССР.

Артыкул 90. Вярхоўны Савет Аўтаномнай рэспублікі абіраецца грамадзянамі рэспублікі тэрмінам на чатыры гады па нормах прадстаўніцтва, якія ўстанаўляюцца Канстытуцыяй Аўтаномнай рэспублікі.

Артыкул 91. Вярхоўны Савет Аўтаномнай рэспублікі з'яўляецца адзіным законадаўчым органам АССР.

Артыкул 92. Кожная Аўтаномная рэспубліка мае сваю Канстытуцыю, якая ўлічвае асаблівасці Аўтаномнай рэспублікі і пабудавана ў поўнай адпаведнасці з Канстытуцыяй Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 93. Вярхоўны Савет Аўтаномнай рэспублікі абірае Прэзідыум Вярхоўнага Савета Аўтаномнай рэспублікі і ўтварае Савет Народных Камісараў Аўтаномнай рэспублікі, згодна сваёй Канстытуцыі.

РАЗДЗЕЛ VIII

МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ

Артыкул 94. Органамі дзяржаўнай улады ў краях, абласцях, аўтаномных абласцях, акругах, раёнах, гарадах, сёлах (станіцах, вёсках, хутарах, кішлаках, аулах) з'яўляюцца Советы дэпутатаў працоўных.

Артыкул 95. Краявыя, абласныя, аўтаномных абласцей, акруговыя, раённыя, гарадскія, сельскія (станіц, вёсак, хутароў, кішлакоў, аулаў) Советы дэпутатаў працоўных абіраюцца адпаведна працоўнымі края, вобласці, аўтаномнай вобласці, акругі, раёна, горада, сяла тэрмінам на два гады.

Артыкул 96. Нормы прадстаўніцтва ў Советы дэпутатаў працоўных вызначаюцца Канстытуцыямі саюзных рэспублік.

Артыкул 97. Советы дэпутатаў працоўных кіруюць дзейнасцю падпарадкаваных ім органаў кіравання, забяспечваюць ахову дзяржаўнага парадку, выкананне законаў і ахову правоў грамадзян, кіруюць мясцовым гаспадарчым і культурным будаўніцтвам, устанаўляюць мясцовы бюджэт.

Артыкул 98. Советы дэпутатаў працоўных прымаюць рашэнні і даюць распараджэнні ў межах правоў, якія ім належаць па законах СССР і Саюзнай рэспублікі.

Артыкул 99. Выканаўчымі і распарадчымі органамі краявых, абласных, аўтаномных абласцей, акруговых, раённых, гарадскіх і сельскіх Советаў дэпутатаў працоўных з'яўляюцца выканаўчыя камітэты, якія абіраюцца імі ў складзе: старшыні, яго намеснікаў, сакратара і членаў.

Артыкул 100. Выканаўчым і распарадчым органам сель-

скіх Советаў дэпутатаў працоўных у невялікіх паселішчах, у адпаведнасці з Канстытуцыямі саюзных рэспублік, з'яўляюцца старшыня, яго намеснік і сакратар, якія абіраюцца імі.

Артыкул 101. Выканаўчыя органы Советаў дэпутатаў працоўных непасрэдна падсправаздачны як Совету дэпутатаў працоўных, які іх абраў, так і выканаўчаму органу вышэйстаячага Совета дэпутатаў працоўных.

РАЗДЗЕЛ IX

СУД І ПРАКУРАТУРА

Артыкул 102. Правасуддзе ў СССР ажыццяўляецца Вярхоўным Судом СССР, Вярхоўнымі Судамі саюзных рэспублік, краявымі і абласнымі судамі, судамі аўтаномных рэспублік і аўтаномных абласцей, акруговымі судамі, спецыяльнымі судамі СССР, якія ствараюцца па пастанове Вярхоўнага Совета СССР, народнымі судамі.

Артыкул 103. Разгляд спраў ва ўсіх судах ажыццяўляецца з удзелам народных засядацеляў, апрача выпадкаў, спецыяльна прадугледжаных законам.

Артыкул 104. Вярхоўны Суд СССР з'яўляецца вышэйшым судовым органам. На Вярхоўны Суд СССР ускладаецца нагляд за судовай дзейнасцю ўсіх судовых органаў СССР і саюзных рэспублік.

Артыкул 105. Вярхоўны Суд СССР і спецыяльныя суды СССР абіраюцца Вярхоўным Советам СССР тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 106. Вярхоўныя Суды саюзных рэспублік абіраюцца Вярхоўнымі Советамі саюзных рэспублік тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 107. Вярхоўныя Суды аўтаномных рэспублік абіраюцца Вярхоўнымі Советамі аўтаномных рэспублік тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 108. Краявыя і абласныя суды, суды аўтаномных абласцей, акруговыя суды абіраюцца краявымі, абласнымі або акруговымі Советамі дэпутатаў працоўных або Советамі дэпутатаў працоўных аўтаномных абласцей тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 109. Народныя суды абіраюцца грамадзянамі раёна на аснове ўсеагульнага, прамога і роўнага выбарчага права пры тайным галасаванні — тэрмінам на тры гады.

Артыкул 110. Судавядзенне праводзіцца на мове саюзнай або аўтаномнай рэспублікі або аўтаномнай вобласці з забяспечаннем для асоб, якія не ўладаюць гэтай мовай, поўнага азнаямлення з матэрыяламі справы праз перакладчыка, а таксама права выступаць на судзе на роднай мове.

Артыкул 111. Разгляд спраў ва ўсіх судах СССР адкрыты, паколькі законам не прадугледжаны выключэнні, з забяспечаннем абвінавачваемаму права на абарону.

Артыкул 112. Суддзі незалежны і падпарадкуюцца толькі закону.

Артыкул 113. Вышэйшы нагляд за дакладным выкананнем законаў усімі Народнымі Камісарыятамі і падпарадкаванымі ім установамі, роўным чынам, як паасобнымі службовымі асобамі, а таксама грамадзянамі СССР ускладаецца на Пракурора СССР.

Артыкул 114. Пракурор СССР прызначаецца Вярхоўным Советам СССР тэрмінам на сем гадоў.

Артыкул 115. Рэспубліканскія, краявыя, абласныя пракуроры, а таксама пракуроры аўтаномных рэспублік і аўтаномных абласцей прызначаюцца Пракурорам СССР тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 116. Акруговыя, раённыя і гарадскія пракуроры прызначаюцца пракурорамі саюзных рэспублік з зацверджання Пракурора СССР тэрмінам на пяць гадоў.

Артыкул 117. Органы пракуратуры ажыццяўляюць свае

функцыі незалежна ад якіх-бы то ні было мясцовых органаў і падпарадкуюцца толькі Пракурору СССР.

РАЗДЗЕЛ X

АСНОЎНЫЯ ПРАВЫ І АБАВЯЗКІ ГРАМАДЗЯН

Артыкул 118. Грамадзяне СССР маюць права на працу, гэта значыць права на атрыманне гарантаванай работы з аплатай іх працы ў адпаведнасці з яе колькасцю і якасцю.

Права на працу забяспечваецца социялістычнай арганізацыяй народнай гаспадаркі, няўхільным ростам вытворчых сіл совецкага грамадства, устараненнем магчымасці гаспадарчых крызісаў і ліквідацыяй беспрацоўя.

Артыкул 119. Грамадзяне СССР маюць права на адпачынак.

Права на адпачынак забяспечваецца скарачэннем рабочага дня для пераважнай большасці рабочых да 7 гадзін, устанаўленнем штогадовых водпускаў рабочым і служачым з захаваннем заработнай платы, прадастаўленнем для абслугоўвання працоўных шырокай сеткі санаторыяў, дамоў адпачынку, клубаў.

Артыкул 120. Грамадзяне СССР маюць права на матэрыяльнае забяспечанне ў старасці, а таксама—у выпадку хваробы і страты працаздольнасці.

Гэтае права забяспечваецца шырокім развіццём социяльнага страхавання рабочых і служачых за кошт дзяржавы, бясплатнай медыцынскай дапамогай працоўным, прадастаўленнем у карыстанне працоўным шырокай сеткі курортаў.

Артыкул 121. Грамадзяне СССР маюць права на асвету.

Гэтае права забяспечваецца ўсеагульна-абавязковай пачатковай асветай, бясплатнасцю асветы, уключаючы вышэйшую асвету, сістэмай дзяржаўных стыпендый пераважнай большасці навучаючыхся ў вышэйшай школе, навучаннем у школах на роднай мове, арганізацыяй на заводах, у соўгасах, машынатрактарных станцыях і калгасах бясплатнага вытворчага, тэхнічнага і агранамічнага навучання працоўных.

Артыкул 122. Жанчыне ў СССР прадастаўляюцца роўныя правы з мужчынам ва ўсіх галінах гаспадарчага, дзяржаўнага, культурнага і грамадска-палітычнага жыцця.

Магчымасць ажыццяўлення гэтых правоў жанчын забяспечваецца прадастаўленнем жанчыне роўнага з мужчынам права на працу, аплату працы, адпачынак, сацыяльнае страхаванне і асвету, дзяржаўнай ахovай інтарэсаў маці і дзіцяці, прадастаўленнем жанчыне пры цяжарнасці водпускаў з захаваннем утрымання, шырокай сеткай радзільных дамоў, дзіцячых ясляў і садоў.

Артыкул 123. Роўнапраўе грамадзян СССР, незалежна ад іх нацыянальнасці і расы, ва ўсіх галінах гаспадарчага, дзяржаўнага, культурнага і грамадска-палітычнага жыцця з'яўляецца непарушным законам.

Якое-б то ні было прамое або ўскоснае абмежаванне правоў або, наадварот, устанаўленне прамых або ўскосных пераваг грамадзян у залежнасці ад іх расавай і нацыянальнай прыналежнасці, таксама як усякая пропаведзь расавай або нацыянальнай выключнасці, або нянавісці і пагарды— караюцца законам.

Артыкул 124. У мэтах забяспечання за грамадзянамі свабоды сумлення царква ў СССР аддзелена ад дзяржавы і школа ад царквы. Свабода правіць рэлігійныя культы і свабода антырэлігійнай прапаганды прызнаецца за ўсімі грамадзянамі.

Артыкул 125. У адпаведнасці з інтарэсамі працоўных і ў мэтах умацавання соцыялістычнага ладу грамадзянам СССР гарантуецца законам:

а) свабода слова,

б) свабода друку,

в) свабода сходаў і мітынгаў,

г) свабода вулічных шэствіяў і дэманстрацый.

Гэтыя правы грамадзян забяспечваюцца прадастаўленнем працоўным і іх арганізацыям друкарняў, запасаў паперы, грамадскіх будынкаў, вуліц, сродкаў сувязі і іншых матэрыяльных умоў, неабходных для іх ажыццяўлення.

Артыкул 126. У адпаведнасці з інтарэсамі працоўных і ў мэтах развіцця арганізацыйнай самадзейнасці і палітычнай актыўнасці народных мас грамадзянам СССР забяспечваецца права аб'яднання ў грамадскія арганізацыі· прафесіянальныя саюзы, кааператыўныя аб'яднанні, арганізацыі моладзі, спартыўныя і абаронныя арганізацыі, культурныя, тэхнічныя і навуковыя таварыствы, а найбольш актыўныя і свядомыя грамадзяне з радоў рабочага класа і іншых слаёў працоўных яднаюцца ва Ўсесаюзную комуністычную партыю (большэвікоў), якая з'яўляецца перадавым атрадам працоўных у іх барацьбе за ўмацаванне і развіццё соцыялістычнага ладу і якая з'яўляецца кіруючым ядром усіх арганізацый працоўных, як грамадскіх, так і дзяржаўных.

Артыкул 127. Грамадзянам СССР забяспечваецца недатыкальнасць асобы. Ніхто не можа быць арыштаваны інакш як па пастанове суда або з санкцыі пракурора.

Артыкул 128. Недатыкальнасць жылля грамадзян і тайна перапіскі ахоўваюцца законам.

Артыкул 129. СССР прадастаўляе права прытулку замежным грамадзянам, якія праследуюцца за абарону інтарэсаў працоўных, або навуковую дзейнасць, або нацыянальна-вызваленчую барацьбу.

Артыкул 130. Кожны грамадзянін СССР абавязан выконваць Канстытуцыю Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік, выконваць законы, захоўваць дысцыпліну працы, сумленна адносіцца да грамадскага абавязку, паважаць правілы соцыялістычнага агульна-суменага жыцця.

Артыкул 131. Кожны грамадзянін СССР абавязан берагчы і ўмацоўваць грамадскую, соцыялістычную ўласнасць,

як свяшчэнную і недатыкальную аснову савецкага ладу, як крыніцу багацця і магутнасці радзімы, як крыніцу заможнага і культурнага жыцця ўсіх працоўных.

Асобы, якія пасягаюць на грамадскую, соцыялістычную ўласнасць, з'яўляюцца ворагамі народу.

Артыкул 132. Усеагульны вайсковы абавязак з'яўляецца законам.

Вайсковая служба ў Рабоча-Сялянскай Чырвонай Арміі прадстаўляе пачэсны абавязак грамадзян СССР.

Артыкул 133. Абарона бацькаўшчыны ёсць свяшчэнны абавязак кожнага грамадзяніна СССР. Здрада радзіме: парушэнне прысягі, пераход на бок ворага, нанясенне шкоды ваеннай магутнасці дзяржавы, шпіянаж—караюцца па ўсёй строгасці закона, як самае цяжкае злачынства.

РАЗДЗЕЛ XI

ВЫБАРЧАЯ СІСТЭМА

Артыкул 134. Выбары дэпутатаў ва ўсе Советы дэпутатаў працоўных: Вярхоўны Совет СССР, Вярхоўныя Советы саюзных рэспублік, краявыя і абласныя Советы дэпутатаў працоўных, Вярхоўныя Советы аўтаномных рэспублік, Советы дэпутатаў працоўных аўтаномных абласцей, акруговыя, раённыя, гарадскія і сельскія (станіцы, вёскі, хутара, кішлака, аула) Советы дэпутатаў працоўных,—праводзяцца выбаршчыкамі на аснове ўсеагульнага, роўнага і прамога выбарчага права пры тайным галасаванні.

Артыкул 135. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца ўсеагульнымі: усе грамадзяне СССР, дасягнуўшыя 18 гадоў, незалежна ад расавай і нацыянальнай прыналежнасці, веравызнання, асветнага цэнзу, аселасці, соцыяльнага паходжання,

маёмаснага становішча і мінулай дзейнасці, маюць права ўдзельнічаць у выбарах дэпутатаў і быць абранымі, за выключэннем страціўшых розум і асоб, асуджаных судом з пазбаўленнем выбарчых правоў.

Артыкул 136. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца роўнымі: кожны грамадзянін мае адзін голас; усе грамадзяне ўдзельнічаюць у выбарах на роўных падставах.

Артыкул 137. Жанчыны карыстаюцца правам абіраць і быць абранымі роўна з мужчынамі.

Артыкул 138. Грамадзяне, якія знаходзяцца ў радах Чырвонай Арміі, карыстаюцца правам абіраць і быць абранымі роўна з усімі грамадзянамі.

Артыкул 139. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца прамымі: выбары ва ўсе Советы дэпутатаў працоўных, пачынаючы ад сельскага і гарадскога Совета дэпутатаў працоўных аж да Вярхоўнага Совета СССР, праводзяцца грамадзянамі непасрэдна шляхам прамых выбараў.

Артыкул 140. Галасаванне пры выбарах дэпутатаў з'яўляецца тайным.

Артыкул 141. Кандыдаты пры выбарах выстаўляюцца па выбарчых акругах.

Права выстаўлення кандыдатаў забяспечваецца за грамадскімі арганізацыямі і таварыствамі працоўных: комуністычнымі партыйнымі арганізацыямі, прафесіянальнымі саюзамі, кааператывамі, арганізацыямі моладзі, культурнымі таварыствамі.

Артыкул 142. Кожны дэпутат абавязан рабіць справаздачу перад выбаршчыкамі аб сваёй рабоце і аб рабоце Совета дэпутатаў працоўных і можа быць у любы час адкліканы па рашэнню большасці выбаршчыкаў ва ўстаноўленым законам парадку.

РАЗДЗЕЛ XII

ГЕРБ, СЦЯГ, СТАЛІЦА

Артыкул 143. Дзяржаўны герб Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік складаецца з сярпа і молата на зямной кулі, выяўленай у праменнях сонца і абкружанай калоссямі, з надпісам на мовах саюзных рэспублік: «Пролетарыі ўсіх краін, злучайцеся!». На версе герба ёсць пяціканцовая зорка.

Артыкул 144. Дзяржаўны сцяг Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік складаецца з чырвонага палотнішча, з выяўленнем на яго верхнім кутку каля дрэўка залатых сярпа і молата і над імі чырвонай пяцікантовай зоркі, абкружанай залатой каймой. Адносіны шырыні да даўжыні 1 : 2.

Артыкул 145. Сталіцай Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік з'яўляецца горад Масква.

РАЗДЗЕЛ XIII

ПАРАДАК ЗМЕНЫ КАНСТЫТУЦЫІ

Артыкул 146. Змена Канстытуцыі СССР робіцца толькі па рашэнню Вярхоўнага Совета СССР, прынятаму большасцю не менш $^2/_3$ галасоў у кожнай з яго палат.

Масква, Крэмль.
5 снежня 1936 г.

SOVET SOSIALIST RESPUBLIQALARЬ ITTIFAQЬNЬN QONSTITUSIJASЬ

(ƏSAS QANUNU)

I FƏSIL

IÇTIMAI QURULUŞ

Maddə 1. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqь işçilərin və kəndlilərin sosialist devlətidir.

Maddə 2. SSRI-nьn sijasi əsasьnь, mylkədar və qapitalistlər hakimijjətinin devrilməsi və proletar diqtaturasьnьn fəth edilməsi nətiçəsində bəjymyş və bərkinmiş olan əməkçilər deputatlarьnьn Sovetləri təşkil edir.

Maddə 3. SSRI-da bytyn hakimijjət əməkçilər deputatlarь Sovetlərinin şəxsində şəhər və kənd əməkçilərinindir.

Maddə 4. SSRI-nьn iqtisadi əsasьnь, qapitalist təsərryfat sisteminin ləqv edilməsi, istehsal alət və vasitələrinə xysusi mylkijjətin fəsx edilməsi və insanьn insan tərəfindən istismarьnьn joq edilməsi nətiçəsində bərqərar olmuş sosialist təsərryfat sistemi və istehsal alət və vasitələrinə sosialist mylkijjəti təşkil edir.

Maddə 5. SSRI-da sosialist mylkijjəti ja devlət mylkijjəti formasьnda (ymum-xalq malь) vəja qooperativ-qolxoz mylkijjəti (ajrь-ajrь qolxozlarьn mylkijjəti, qooperativ birləşmələrinin mylkijjəti) formasьndadьr.

Maddə 6. Topraq, topraqьn altь, sular, meşələr, zavodlar,

fabriklər, şaxtalar, mə'dənlər, dəmirjolu, su və hava transportu, banqlar, rabitə vasitələri, devlət tərəfindən təşkil olunmuş iri kənd təsərryfat myəssəsələri (sovxozlar, maşьn-traqtor stansijaları və b. k.) həmcinin şəhərlərdə və sənaje' mintəqələrində qommunal myəssəsələr və əsas mənzil fondu devlət mylkijjətidir, jə'ni ymum-xalq malьdьr.

Maddə 7. Qolxozlardakь və qooperativ təşkilatlarьndakь içtimai myəssəsələr və onlarьn çanlь və çansьz inventarь, qolxoz və qooperativ təşkilatlarьnьn istehsal etdikləri produqsija, həmcinin onlarьn içtimai tikintiləri qolxozlarьn və qooperativ təşkilatlarьnьn içtimai, sosialist mylkijjətini təşkil edir.

Hər bir qolxozcu həjətinin şəxsi istifadəsində, içtimai qolxoz təsərryfatьnьn əsas gəlirindən başqa, kənd təsarryfat arteli nizamnaməsinə gerə, kicik həjətjanь topraqь və həjətjanь topraqьnda şəxsi mylkijjətində jardьmcь təsərryfatь, jaşajьş evi, produqt verən hejvanь, ev quşu və xьrda kənd təsərryfat inventarь vardьr.

Maddə 8. Qolxozlarьn əlində olan topraq pulsuz, və'dəsiz, jə'ni əbədi olaraq, istifadə ycyn onlara təhkim olunur.

Maddə 9. SSRI-da hakim təsərryfat formasь olan sosialist sistemli təsərryfat formasilə janaşь olaraq, təkbaşьna kəndlilərin və qustarlarьn, şəxsi əməjə əsaslanan və ezgə əməjinin istismarьna imkan verməjən xьrda xysusi təsərryfatьna qanun tərəfindən jol verilir.

Maddə 10. Vətəndaşlarьn ez əmək gəlirlərinə və qənaətlərinə, jaşajьş evi və jardьmcь ev təsərryfatьna, ev təsərryfatь şejlərinə və avadanlьqьna, şəxsi istehlak və rahatlьq şejlərinə olan şəxsi mylkijjət hyququ və həmcinin vətəndaşlarьn şəxsi mylkijjətə varislik hyququ qanun tərəfindən qorunur.

Maddə 11. SSRI-nьn təsərryfat həjatь, içtimai sərvətin artьrьlmasь, əməkcilərin maddi və qultur səvijjəsinin denməz surətdə jyksəlməsi, SSRI istiqlalijjətinin mehkəmləndirilməsi və onun mydafəə qabilijjətinin qyvvətləndirilməsi interesinə olaraq, devlət xalq təsərryfat planilə tə'jin edilir və jenəldilir.

Maddə 12. SSRI-da əmək, «kim işləməsə o jeməz» prinsipi yzrə, əmək qabilijjəti olan hər vətəndaşьn vəzifəsi və şərəf işidir.

SSRI-da sosializmin: «hər kəsdən qabilijjətinə gɵrə, hər kəsə— əməjinə gɵrə» prinsipi həjata kecirilir.

II FƏSIL

DEVLƏT QURULUŞU

Maddə 13. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqь, bərabər hyquqlu Sovet Sosialist Respubliqalarьnьn:

Rusija Sovet Federativ Sosialist Respubliqasьnьn,
Uqrajna Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Belorusija Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Azərbajçan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Gyrçystan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Ermənistan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Tyrkmənstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Ɵzbəjstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Taçikstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Qazaxstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn,
Qьrqьzstan Sovet Sosialist Respubliqasьnьn

gɵnylly birləşməsi əsasьnda təşkil edilmiş myttəfiq bir devlətdir.

Maddə 14. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn, ɵz ali hakimijjət orqanlarь və devlət idarə orqanlarь şəxsində idarəsinə aşaqьdakьlar aiddir:

a) bejnəlxalq əlaqələrdə Ittifaqь təmsil etmək və başqa devlətlərlə myqavələlər baqlamaq və təsdiq etmək;

b) myharəbə və sylh məsələləri;

c) SSRI tərkibinə jeni respubliqalar qəbul etmək;

ç) SSRI Qonstitusijasьnьn həjata kecirilməsini qontrol etmək və myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarьnьn SSRI Qonstitusijasьna myvafiqlijini tə'min etmək;

d) myttəfiq respubliqalar arasьnda sərhəd dəjişikliklərini təsdiq etmək;

e) myttəfiq respubliqalar tərkibində jeni ɵlkələrin və oblastlarьn və həmcinin jeni avtonom respubliqalarьn təşkilini təsdiq etmək;

ə) SSRI-nьn mydafəəsini təşkil etmək və SSRI-nьn bytyn mysəlləh qyvvələrinə rəhbərlik etmək;

f) devlət monopolijasь əsasь yzrə xariçi tiçarət;

g) devlətin təhlykəsizlijini qorumaq;

ƣ) SSRI xalq təsərryfat planlarьnь qərarlaşdьrmaq;

h) SSRI-nьn vahid devlət bydçesini, həmcinin ittifaq, respubliqan və jerli bydçelərin əmələ gəlməsi ycyn daxil olan vergi və gəlirləri təsdiq etmək;

i) Ymumittifaq əhəmijjətli banqlarь, sənaje' və kənd təsərryfat idarə və myəssəsələrini, həmcinin tiçarət myəssəsələrini idarə etmək;

j) transportu və rabitəni idarə etmək;

k) pul və qredit sisteminə rəhbərlik etmək;

l) devlət sьƣortasьnь təşkil etmək;

m) istiqraz almaq və vermək;

n) topraqdan istifadə etmənin, həmcinin jer altьndan, meşələrdən və sulardan istifadə etmənin əsas prinsiplərini qərarlaşdьrmaq;

o) maarif və sihijjə sahəsində əsas prinsipləri qərarlaşdьrmaq;

ɵ) xalq təsərryfat ucotunun vahid sistemini təşkil etmək;

p) əmək qanunveriçiliji əsaslarьnь qərarlaşdьrmaq;

q) məhkəmə quruluşu və myhakəmə içrasь haqqьnda qanun vermək; çəza və mylki qodeqsləri;

r) ittifaq vətəndaşlьƣь haqqьnda qanunlar; əçnəbilərin hyququ haqqьnda qanunlar;

s) amnistija haqqьnda ymum ittifaq aqtlarь nəşr etmək.

Maddə 15. Myttəfiq respubliqalarьn suvereniteti, jalьnьz SSRI Qonstitusijasьnьn 14-çy maddəsində gɵstərilən dairə ilə məhduddur. Bu dairə xariçində hər bir Myttəfiq respubliqa devlət hakimijjətini, mystəqil olaraq, həjata kecirir. SSRI myttəfiq respubliqalarьn suveren hyququnu qorujur.

Maddə 16. Hər bir Myttəfiq respubliqa, haman respubliqanьn xysusijjətlərini hesaba alan və SSRI Qonstitusijasьna tamamilə myvafiq olaraq qurulan ɵz Qonstitusijasьna malikdir.

Maddə 17. Hər bir Myttəfiq respublıqa ycyn SSRI-dan azad surətdə cьqmaq hyququ saqlanьlьr.

Maddə 18. Myttəfiq respubliqalarьn territorijasь onlarьn razьlьqь olmadan dəjişdirilə bilməz.

Maddə 19. SSRI qanunlarь bytyn myttəfiq respubliqalarьn territorijasьnda ejni qyvvəjə malikdir.

Maddə 20. Myttəfiq respubliqa qanunilə ymum ittifaq qanunu arasьnda ixtilaf olduqda, ymum ittifaq qanununa əməl edilir.

Maddə 21. SSRI vətəndaşlarь ycyn vahid ittifaq vətəndaşlьqь qərarlaşdьrьlьr.

Myttəfiq respubliqanьn hər bir vətəndaşь SSRI vətəndaşьdьr.

Maddə 22. Rusija Sovet Federativ Sosialist Respubliqasь: Azaq-Qaradəniz, Uzaq Şərq, Ƣərbi Sibir, Qrasnojarsq, Şimali Qafqaz ɵlkələrindən; Voronez, Şərqi Sibir, Ƣorki, Ƣərb, Ivanovo, Qalinin, Kirovsq, Qujbьşev, Qursq, Leninƣrad, Mosqva, Omsq Orenburƣ, Saratov, Sverdlovsq, Şimal, Stalinƣrad, Celjabinsq, Jaroslavl oblastlarьndan; Tatarstan, Başqьrdstan, Daƣstan, Burjat-Monƣol, Qabardin-Balqar, Qalmьq, Qarelja, Qomi, Qrьm, Mari, Mordva, Volƣa boju Nemsləri, Şimali Osetija, Udmurd, Cecen-Inƣuş, Cuvaşija, Jaqut avtonom sovet sosialist respubliqalarьndan; Adьge, Jəhudi, Qaracaj, Ojrot, Xaqas, Cərkəs avtonom oblastlarьndan ibarətdir.

Maddə 23. Uqrajna Sovet Sosialist Respubliqasь: Vinnitsa, Dnepropetrovsq, Donets, Kijev, Odessa, Xarqov, Cerniƣov oblastlarьndan və Moldavija Avtonom Sovet Sosialist Respubliqasьndan ibarətdir.

Maddə 24. Azərbajçan Sovet Sosialist Respubliqasьnda: Naxcьvan Avtonom Sovet Sosialist Respubliqasь və Daƣlьq-Qarabaƣ Avtonom Oblastь movçuddur.

Maddə 25. Gyrçystan Sovet Sosialist Respubliqasьnda: Abxazija ASSR, Açarstan ASSR, Çənubi Osetija Avtonom Oblastь movçuddur.

Maddə 26. Ɵzbəjstan Sovet Sosialist Respubliqasьnda Qaraqalpaq ASSR movçuddur.

Maddə 27. Taçikstan Sovet Sosialist Respubliqasьnda Daƣlьq-Bədəxşan Avtonom Oblastь movçuddur.

Maddə 28. Qazaxstan Sovet Sosialist Respubliqasь: Aqtybe, Alma-Ata, Şərqi Qazaxstan, Ƣərbi Qazaxstan, Qaraƣanda, Qustanaj, Şimali Qazaxstan, Çənubi-Qazaxstan oblastlarьndan ibarətdir.

Maddə 29. Ermənistan SSR, Belorusija SSR, Tyrkmənstan SSR və Qьrƣьzstan SSR-nьn tərkibində avtonom respubliqalar, həmcinin ɵlkə və oblastlar joqdur.

III FƏSIL

SOVET SOSIALIST RESPUBLIQALARЬ ITTIFAQЬNЬN DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ ALI ORƢANLARЬ

Maddə 30. SSRI devlət hakimijjətinin ali orƣanь SSRI Baş Sovetidir.

Maddə 31. SSRI Baş Soveti, Qonstitusijanьn 14-çy maddəsinə gɵrə, Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьna verilmiş olan bytyn hyququ həjata kecirir, nə qədər ki, Qonstitusijaja əsasən bu hyquqlar, SSRI Baş Soveti qarşьsьnda hesabat verən SSRI orƣanlarьnьn: SSRI Baş Soveti Prezidiumunun, SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin və SSRI Xalq Qomissarlьqlarьnьn səlahijjətinə daxil dejildir.

Maddə 32. SSRI-nьn qanunveriçilik hakimijjəti jalьnьz SSRI Baş Soveti tərəfindən həjata kecirilir.

Maddə 33. SSRI Baş Soveti iki palatadan: Ittifaq Sovetindən və Millətlər Sovetindən ibarətdir.

Maddə 34. Ittifaq Soveti, SSRI vətəndaşlarь tərəfindən secki oqruƣlarь yzrə bu norma ilə secilir: 300 min əhalijə bir deputat.

Maddə 35. Millətlər Soveti SSRI vətəndaşlarь tərəfindən myttəfiq və avtonom respubliqalar, avtonom oblastlar və milli oqruƣlar yzrə bu norma ilə secilir: hər bir myttəfiq respubliqadan 25 deputat, hər bir avtonom respubliqadan 11 deputat, hər bir avtonom oblastdan 5 deputat, hər bir milli oqruƣdan 1 deputat.

M a d d ə 36. SSRI Baş Soveti dərd il myddətinə secilir.

M a d d ə 37. SSRI Baş Sovetinin hər iki palatasь: Ittifaq Soveti və Millətlər Soveti bərabər hyquqa malikdirlər.

M a d d ə 38. Ittifaq Soveti və Millətlər Soveti qanunveriçilik təşəbbysynə ejni dərəçədə malikdirlər.

M a d d ə 39. Qanun, SSRI Baş Sovetinin hər iki palatasь tərəfindən, hər birisinin sadəçə coqluqilə qəbul edildikdə təsdiq olunmuş sajьlьr.

M a d d ə 40. SSRI Baş Soveti tərəfindən qəbul edilmiş qanunlar myttəfiq respubliqalarьn dilində SSRI Baş Soveti Prezidiumu sədrinin və katibinin imzasilə e'lan edilir.

M a d d ə 41. Ittifaq Sovetinin və Millətlər Sovetinin sessijalarь, ejni zamanda başlanьr və ejni zamanda qurtarьr.

M a d d ə 42. Ittifaq Soveti, Ittifaq Sovetinə bir sədr və ona iki myavin secir.

M a d d ə 43. Millətlər Soveti, Millətlər Sovetinə bir sədr və ona iki myavin secir.

M a d d ə 44. Ittifaq Sovetinin və Millətlər Sovetinin sədrləri myvafiq palatalarьn içlaslarьna rəhbərlik edir və palatalarьn daxili qajdalarьnь idarə edirlər.

M a d d ə 45. SSRI Baş Sovetinin hər iki palatasьnьn birgə içlaslarьnь Ittifaq Sovetinin və Millətlər Sovetinin sədrləri novbə ilə aparьrlar.

M a d d ə 46. SSRI Baş Sovetinin sessijalarь, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu tərəfindən ildə iki dəfə caqьrьlьr.

Novbədən xariç sessijalar SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu tərəfindən, ɵz mylahəzəsinə gɵrə və jaxud myttəfiq respubliqalardan birinin tələbinə gɵrə caqьrьlьr.

M a d d ə 47. Ittifaq Sovetilə Millətlər Soveti arasьnda ixtilaf olduqda, məsələ paritet əsaslar yzrə təşkil olunmuş razьlaşdьrma qomissijasьnьn həllinə verilir. Əgər razьlaşdьrma qomissijasь razьlьq qərarьna gəlməzsə və jaxud onun qərarь palatalarьn birini qane' etməzsə, məsələjə ikinçi dəfə palatalarda baqьlьr. Iki palatanьn razьlaşdьrьlmьş qərarь olmadьqda SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu, SSRI Baş Sovetini buraqьr və jeni seckilər tə'jin edir.

M a d d ə 48. SSRI Baş Soveti hər iki palatanьn birgə içlasьnda,

SSRI Baş Sovetinə SSRI Baş Soveti Prezidiumu sədrindən, onun 11 myavinindən, Prezidium katibindən və Prezidiumun 24 yzvyndən ibarət Prezidium secir.

SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu, bytyn ɵz fəalijjəti haqqьnda SSRI Baş Sovetinə hesabat verir.

Maddə 49. SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu:

a) SSRI Baş Sovetinin sessijalarьnь caqьrьr;

b) SSRI-nьn qyvvə'də olan qanunlarьnь izah edir, fərmanlar verir;

c) SSRI Qonstitusijasьnьn 47-çi maddəsinə əsasən, SSRI Baş Sovetini buraqьr və jeni seckilər tə'jin edir;

ç) ɵz təşəbbysilə vəja myttəfiq respubliqalardan birinin tələbinə gɵrə ymum-xalq rə'jini soruşur (referendum kecirir);

d) SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin və myttəfiq respubliqalarьn Xalq Qomissarlar Sovetlərinin qərarlarь və sərənçamlarь qanuna myvafiq olmadьqda bu qərarlarь və sərənçamlarь fəsx edir;

e) SSRI Baş Sovetinin sessijalarь arasьndakь devrdə, SSRI Xalq Qomissarlar Soveti sədrinin təqdimilə SSRI-nьn ajrь-ajrь xalq qomissarlarьnь vəzifəsindən azad edir və tə'jin edir, sonradan bunu SSRI Baş Sovetinin təsdiqinə verir;

ə) SSRI ordenlərilə mykafatlandьrьr və fəxri adlarь verir;

f) əfv etmək hyququnu həjata kecirir;

g) SSRI-nьn mysəlləh qyvvələrinin ali qomandanlьqьnь tə'jin edir və dəjişir;

q) SSRI Baş Sovetinin sessijalarь arasьndakь devrdə, SSRI yzərinə hərbi hyçum olduqda vəja aqressijadan qarşьlьqlь mydafəə ycyn bejnəlxalq myqavələ təəhhydlərini jerinə jetirmək zərurəti olduqda, myharəbə vəzijjəti e'lan edir;

h) ymumi və qismi mobilizasija e'lan edir;

i) bejnəlxalq myqavələləri təsdiq edir;

j) SSRI-nьn xariçi devlətlərdəki səlahijjətdar nymajəndələrini tə'jin edir və geri caqьrьr;

k) ɵz janьnda aqqredite edilmiş xariçi devlətlər diplomatik nymajəndələrinin e'timadnamələrini və ovdətnamələrini qəbul edir.

Maddə 50. Ittifaq Soveti və Millətlər Soveti, hər palata

deputatlarьnьn vəkalətini joqlajan mandat qomissijalarь secirlər.

Mandat qomissijasьnьn təqdimi yzrə palatalar ajrь-ajrь deputatlarьn vəkalətini ja qəbul etməji vəja secilməsini fəsx etməji həll edirlər.

Maddə 51. SSRI Baş Soveti, lazьm gөrdykdə, hər bir məsələ yzrə istintaq və təftiş qomissijalarь tə'jin edir.

Bytyn idarələr və vəzifədar şəxslər bu qomissijalarьn tələblərini jerinə jetirməjə və onlara lazьmi material və doqumentlər təqdim etməjə məçburdurlar.

Maddə 52. SSRI Baş Sovetinin deputatь, SSRI Baş Sovetinin razьlьqь olmadan, SSRI Baş Soveti sessijasь olmadьqь devrdə isə, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumunun razьlьqь olmadan məhkəmə məs'ulijjətinə çəlb vəja həbs edilə bilməz.

Maddə 53. Vəkalət qurtardьqda vəja SSRI Baş Soveti vaqtьndan əvvəl buraqьldьqda, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu, SSRI-nьn jeni secilmiş Baş Soveti tərəfindən SSRI Baş Sovetinin jeni Prezidiumu təşkil edilinçəjədək өz vəkalətini saqlajьr.

Maddə 54. Vəkalət qurtardьqda vəja SSRI Baş Soveti vaqtьndan əvvəl buraqьldьqь halda, SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu vəkalət qurtardьqь vəja SSRI Baş Soveti buraqьldьqь gyndən e'tibarən iki ajdan artьq olmajan bir myddətdə jeni seckilər tə'jin edir.

Maddə 55. SSRI-nьn jeni secilmiş Baş Soveti kecən hej'ətdən olan SSRI Baş Soveti Prezidiumu tərəfindən seckilərdən sonra bir ajdan geç olmajaraq caqьrьlьr.

Maddə 56. SSRI Baş Soveti, hər iki palatanьn birgə içlasьnda SSRI Hykumətini — SSRI Xalq Qomissarlar Sovetini təşkil edir.

IV FƏSIL

MYTTƏFIQ RESPUBLIQALARЬN DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ ALI ORQANLARЬ

Maddə 57. Myttəfiq respubliqanьn devlət hakimijjətinin ali orqanь, Myttəfiq respubliqanьn Baş Sovetidir.

Maddə 58. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti, respubliqanьn vətəndaşlarь tərəfindən dөrd il myddətinə secilir.

Nymajəndəlik normalarь, myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarilə qərarlaşdьrьlьr.

Maddə 59. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti, respubliqanьn jeganə qanunveriçi orqanьdьr.

Maddə 60. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti:

a) respubliqanьn Qonstitusijasьnь qəbul edir və onda SSRI Qonstitusijasьnьn 16-çь maddəsinə myvafiq olaraq dəjişikliklər edir;

b) өz tərkibindəki avtonom respubliqalarьn Qonstitusijalarьnь təsdiq edir və onlarьn territorijasьnьn sərhədlərini myəjjən edir;

c) respubliqanьn xalq təsərryfat planьnь və bydçesini təsdiq edir;

ç) Myttəfiq respubliqanьn məhkəmə orqanlarь tərəfindən məhkum edilmiş vətəndaşlarь amnistija və əfv etmək hyququna malikdir.

Maddə 61. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti: Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumu sədrindən, onun myavinlərindən, Prezidium katibindən və Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumu yzvlərindən ibarət olaraq Myttəfiq respubliqanьn Baş Sovetinin Prezidiumunu secir.

Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumunun səlahijjəti, Myttəfiq respubliqanьn Qonstitusijasilə myəjjən edilir.

Maddə 62. Içlasları aparmaq ycyn Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti ɵzynə sədr və sədr myavinləri secir.

Maddə 63. Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti, Myttəfiq respubliqanьn Hykumətini — Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetini təşkil edir.

V FƏSIL

SOVET SOSIALIST RESPUBLIQALARЬ ITTIFAQЬNЬN DEVLƏT IDARƏSI ORƏANLARЬ

Maddə 64. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn devlət hakimijjətinin ali içraijjə və binagyzarlьq orqanь SSRI Xalq Qomissarlar Sovetidir.

Maddə 65. SSRI Xalq Qomissarlar Soveti SSRI Baş Soveti qarşьsьnda məs'uldur və ona hesabat verir, Baş Sovetin sessijaları arasьndakь devrdə isə — SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu qarşьsьnda məs'uldur və ona hesabat verir.

Maddə 66. SSRI Xalq Qomissarlar Soveti, qyvvədə olan qanunlara əsasən və onlarьn içra edilməsi yzrə qərar və binagyzarlьqlar verir və içrasьnь joqlajьr.

Maddə 67. SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin qərar və binagyzarlьqlarьnьn içrasь SSRI-nьn bytyn territorijasьnda məçburidir.

Maddə 68. SSRI Xalq Qomissarlar Soveti:

a) SSRI-nьn ymum ittifaq və ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarьnьn və ona tabe' olan başqa təsərryfat və qultur myəssəsələrinin işlərini birləşdirir və jɵnəldir;

b) xalq təsərryfat planьnь və devlət bydçesini həjata kecirmək və qredit-pul sistemini mɵhkəmlətmək ycyn tədbirlər gɵryr;

c) içtimai asajişi tə'min etmək, devlət intereslərini mydafəə etmək və vətəndaşlarьn hyququnu qorumaq ycyn tədbirlər gɵryr;

ç) xariçi devlətlərlə əlaqə sahəsində ymumi rəhbərlik edir;

d) həqiqi hərbi xidmətə caqırılası vətəndaşların hər ilki qontingentini myəjjən edir, ølkənin mysəlləh qyvvələrinin ymumi quruluşuna rəhbərlik edir;

e) zəruri olduqda SSRI Xalq Qomissarlar Soveti janında təsərryfat, qultur və mydafəə quruçuluqu işləri ycyn xysusi qomitələr və Baş Idarələr təşkil edir.

M a d d ə 69. SSRI Xalq Qomissarlar Soveti, SSRI-nın səlahijjətinə aid idarə və təsərryfat sahələrində myttəfiq respubliqaların Xalq Qomissarlar Sovetlərinin qərar və binagyzarlıqlarını dajandırmaq və SSRI Xalq Qomissarlarının əmr və instruqsijalarını fəsx etmək hyququna malikdir.

M a d d ə 70. SSRI Xalq Qomissarlar Soveti SSRI Baş Soveti tərəfindən aşaqıdakı hej'ətdən ibarət olaraq təşkil edilir:

SSRI Xalq Qomissarlar Soveti sədri;

SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin sədr myavinləri;

SSRI Devlət plan qomissijası sədri;

Sovet qontrolu qomissijası sədri;

SSRI Xalq Qomissarları;

Tədarik qomitəsi sədri;

Inçə sənət işləri qomitəsi sədri;

Ali məktəb işləri qomitəsi sədri.

M a d d ə 71. SSRI Baş Soveti deputatından sorqu alan SSRI Hykuməti vəja SSRI Xalq Qomissarı, yc gyndən geç olmajaraq myvafiq palatada şifahi vəja jazılı çavab verməjə məçburdur.

M a d d ə 72. SSRI Xalq Qomissarları, SSRI səlahijjətinə daxil olan devlət idarəsi sahələrinə rəhbərlik edirlər.

M a d d ə 73. SSRI Xalq Qomissarları, qyvvədə olan qanunlara və həmcinin SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin qərar və binagyzarlıqlarına əsasən və onların içra edilməsi yzrə, myvafiq Xalq Qomissarlıqlarının səlahijjəti dairəsində əmr və instruqsijalar verirlər və onların içrasını joqlajırlar.

M a d d ə 74. SSRI Xalq Qomissarlıqları, ja ymum ittifaq Xalq Qomissarlıqlarından vəja ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlıqlarından ibarətdir.

M a d d ə 75. Ymumittifaq Xalq Qomissarlıqları SSRI-nın bytyn territorijasında devlət idarəsinin onlara tapşırılmış sa-

həsinə ja bilavasitə vəja tə'jin etdikləri orqanlar vasitəsilə rəhbərlik edirlər.

Maddə 76. Ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarь, devlət idarəsinin onlara tapşьrьlmьş 'sahəsinə bir qajda olmaq yzrə myttəfiq respubliqalarьn adьbir Xalq Qomissarlьqlarь vasitəsilə rəhbərlik edir və SSRI Baş Sovetinin Prezidiumu tərəfindən təsdiq edilmiş sijahь yzrə ançaq məhdud sajda olan myəssəsələri bilavasitə idarə edirlər.

Maddə 77. Ymum ittifaq Xalq Qomissarlьqlarь:

Mydafəə;

Xariçi işlər;

Xariçi tiçarət;

Jollar;

Rabitə;

Su transportu;

Aqьr sənaje';

Mydafəə sənaje'i Xalq Qomissarlьqlarьndan ibarətdirlər.

Maddə 78. Ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarь:

Jejinti sənaje'i;

Jyngyl sənaje';

Meşə sənaje'i;

Topraq;

Taxьl və hejvandarlьq sovxozlarь;

Malijjə;

Daxili tiçarət;

Daxili işlər;

Ədlijjə;

Sihijjə Xalq Qomissarlьqlarьndan ibarətdirlər.

VI FƏSIL

MYTTƏFIQ RESPUBLIQALARЬN DEVLƏT IDARƏSI ORQANLARЬ

Maddə 79. Myttəfiq respubliqanьn devlət hakimijjətinin ali içraijjə və binagyzarlьq orqanь Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetidir.

Maddə 80. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti, Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti qarşьsьnda məs'uldur və ona hesabat verir, Myttəfiq respubliqa Baş Sovetinin sessijaları arasьndakь devrdə isə — Myttəfiq respubliqa Baş Soveti Prezidiumu qarşьsьnda məs'uldur və ona hesabat verir.

Maddə 81. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti, SSRI və Myttəfiq respubliqanьn qyvvədə olan qanunlarьna, SSRI Xalq Qomissarlar Sovetinin qərar və binagyzarlьqlarьna əsasən və onlarьn içra edilməsi yzrə qərar və binagyzarlьqlar verir və içrasьnь joqlajьr.

Maddə 82. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti avtonom respubliqalarьn Xalq Qomissarlar Sovetlərinin qərar və binagyzarlьqlarьnь dajandьrmaq, ɵlkə, oblast və avtonom oblast əməkcilər deputatlarь sovetlərinin içraijjə qomitələrinin qərar və binagyzarlьqlarьnь fəsx etmək ixtijarьna malikdir.

Maddə 83. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Soveti, Myttəfiq respubliqanьn Baş Soveti tərəfindən aşaqьdakь hej'ətdə təşkil edilir:

Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetinin sədri;
Sədr myavinləri;
Devlət plan qomissijasь sədri·
Jejinti sənaje'i;
Jyngyl sənaje';

Meşə sənaje'i;
Topraq;
Taxьl və hejvandarlьq sovxozlarь;
Malijjə;
Daxili tiçarət;
Daxili işlər;
Ədlijjə;
Sihijjə;
Maarif;
Jerli sənaje';
Qommunal təsərryfat;
Içtimai tə'minat Xalq Qomissarlarь;
Tədarik qomitəsi myvəkkili;
Inçə sənət işləri idarəsi nacalniki;
Ymumittifaq Xalq Qomissarlьqlarь myvəkkilləri.

Maddə 84. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlarь devlət idarəsinin Myttəfiq respubliqanьn səlahijjəti daxilində olan sahələrinə rəhbərlik edirlər.

Maddə 85. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlarь, SSRI-nьn və Myttəfiq respubliqanьn qanunlarьna, SSRI və Myttəfiq respubliqa Xalq Qomissarlar Sovetinin qərar və binagyzarlьqlarьna, SSRI-nьn ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarьnьn əmr və instruqsijalarьna əsasən və onlarьn içra edilməsi yzrə myvafiq Xalq Qomissarlьqlarьnьn səlahijjəti daxilində əmr və instruqsijalar verirlər.

Maddə 86. Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlьqlarь, ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarь vəja respubliqan Xalq Qomissarlьqlarьdьrlar.

Maddə 87. Ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqlarь,—həm myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetinə, həm də SSRI-nьn myvafiq ittifaq-respubliqan Xalq Qomissarlьqьna tabe' olub devlət idarəsinin ɵzlərinə tapşьrьlmьş sahəsinə rəhbərlik edirlər.

Maddə 88. Respubliqa Xalq Qomissarlьqlarь Myttəfiq respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetinə bilavasitə tabe' olaraq, devlət idarəsinin ɵzlərinə tapşьrьlmьş sahəsinə rəhbərlik edirlər.

VII FƏSIL

AVTONOM SOVET SOSIALIST RESPUBLIQALARЬ DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ ALI ORQANLARЬ

Maddə 89. Avtonom respubliqanьn ali devlət hakimijjət orqanь ASSR Baş Sovetidir

Maddə 90. Avtonom respubliqanьn Baş Soveti Avtonom respubliqa Qonstitusijasilə qərarlaşdьrьlan nymajəndəlik normalarь yzrə respubliqa vətəndaşlarь tərəfindən dərd il myddətinə secilir.

Maddə 91. Avtonom respubliqanьn Baş Soveti ASSR-nьn jeganə qanunveriçi orqanьdьr.

Maddə 92. Hər bir Avtonom respubliqa, Avtonom respubliqanьn xysusijjətlərini hesaba alan və Myttəfiq respubliqanьn Qonstitusijasьna tamamilə myvafiq olaraq qurulan Qonstitusijaja malikdir.

Maddə 93. Avtonom respubliqanьn Baş Soveti, Avtonom respubliqanьn Baş Soveti Prezidiumunu secir və əz Qonstitusijasьna myvafiq olaraq Avtonom respubliqanьn Xalq Qomissarlar Sovetini təşkil edir.

VIII FƏSIL

DEVLƏT HAKIMIJJƏTININ JERLI ORQANLARЬ

Maddə 94. Əlkələrdə, oblastlarda, avtonom oblastlarda, oqruqlarda, rajonlarda, şəhərlərdə, kəndlərdə (stanitsalarda,

obalarda, xutorlarda, qьşlaqlarda, avullarda) devlət hakimijjət orqanlarь, əməkcilər deputatlarь Sovetləridir.

Maddə 95. Өlkə, oblast, avtonom oblast, oqruq, rajon, şəhər, kənd (stanitsa, oba, xutor, qьşlaq, avul) əməkcilər deputatlarь Sovetləri myvafiq olaraq өlkə, oblast, avtonom oblast, oqruq, rajon, şəhər, kənd əməkciləri tərəfindən iki il myddətinə secilirlər.

Maddə 96. Əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə nymajəndəlik normalarь Myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarilə myəjjən edilir.

Maddə 97. Əməkcilər deputatlarь Sovetləri өzlərinə tabe olan idarə orqanlarьnьn fəalijjətinə rəhbərlik edir, devlət asajişinin qorunmasьnь, qanunlara riajəti və vətəndaşlarьn hyququnun qorunmasьnь tə'min edir, jerli təsərryfat və qultur quruluşuna rəhbərlik edir, jerli bydçeni qərarlaşdьrьrlar.

Maddə 98. Əməkcilər deputatlarь Sovetləri onlara SSRI və Myttəfiq respubliqa qanunlarьnьn verdiji hyquq dairəsində qərar qəbul edir və binagyzarlьq verirlər.

Maddə 99. Əməkcilər deputatlarьnьn өlkə, oblast, avtonom oblast, oqruq, rajon, şəhər və kənd Sovetlərinin içraijjə və binagyzarlьq orqanlarь, sədr, onun myavinləri, katib və yzvləri hej'ətində sovetlər tərəfindən secilən içraijjə qomitələrindən ibarətdirlər.

Maddə 100. Xьrda kəndlərdə əməkcilər deputatlarьnьn kənd sovetlərinin içraijjə və binagyzarlьq orqanlarь, myttəfiq respubliqalarьn Qonstitusijalarьna myvafiq olaraq secilən sədrdən, onun myavinindən və katibindən ibarətdirlər.

Maddə 101. Əməkcilər deputatlarь Sovetlərinin içraijjə orqanlarь həm onlarь secmiş olan əməkcilər deputatlarь Sovetinə, həm də əməkcilər deputatlarьnьn juqarьda duran sovetinin içraijjə orqanьna bilavasitə hesabat verirlər.

IX FƏSIL

MƏHKƏMƏ VƏ PROQURORLUQ

Maddə 102. SSRI-da ədalət myhakəməsi SSRI Baş Məhkəməsi, myttəfiq respubliqalarьn Baş Məhkəmələri, ɵlkə və oblast məhkəmələri, avtonom respubliqalarьn və avtonom oblastlarьn məhkəmələri, oqruq məhkəmələri, SSRI Baş Sovetinin qərarь ilə jaradьlan SSRI xysusi məhkəmələri, xalq məhkəmələri tərəfindən həjata kecirilir.

Maddə 103. Bytyn məhkəmələrdə işlərə, qanunda xysusi olaraq gɵstərilən hallardan başqa, hər dəfə xalq içlascьlarьnьn iştirakilə baqьlьr.

Maddə 104. SSRI Baş Məhkəməsi ali məhkəmə orqanьdьr. SSRI Baş Məhkəməsinə SSRI və myttəfiq respubliqalarьn bytyn məhkəmə orqanlarьnьn məhkəmə fəalijjətinə nəzarət etmək həvalə edilir.

Maddə 105. SSRI Baş Məhkəməsi və SSRI-nьn xysusi məhkəmələri, SSRI Baş Soveti tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 106. Myttəfiq respubliqalarьn Baş Məhkəmələri, myttəfiq respubliqalarьn Baş Sovetləri tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 107. Avtonom respubliqalarьn Baş Məhkəmələri, avtonom respubliqalarьn Baş Sovetləri tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 108. Ɵlkə və oblast məhkəmələri, avtonom oblastlarьn məhkəmələri, oqruq məhkəmələri ɵlkə, oblast vəja oqruq əməkcilər deputatlarь Sovetləri tərəfindən vəja avtonom oblastlarьn əməkcilər deputatlarь sovetləri tərəfindən beş il myddətinə secilir.

Maddə 109. Xalq məhkəmələri rajonun vətəndaşlarь tərəfindən gizli səs verməklə ymumi, mystəqim və bərabər secki hyququna əsasən yc il myddətinə secilir.

Maddə 110. Myhakəmə işi myttəfiq vəja avtonom respubliqanьn vəja avtonom oblastьn dilində aparьlьr və bu dili biləjən şəxslər ycyn iş materiallarilə tərçiməci vasitəsilə tamam tanьş olmaq və həmcinin məhkəmədə ana dilində cьqьşda bulunmaq hyququ tə'min edilir.

Maddə 111. SSRI-nьn bytyn məhkəmələrində, myttəhimə mydafəə hyququ tə'min olunur və qanunda istisna nəzərdə tutulmamьşsa, işlərə acьq baqьlьr.

Maddə 112. Hakimlər mystəqildirlər və ançaq qanuna tabe'dirlər.

Maddə 113. Istər bytyn Xalq Qomissarlьqlarь və onlara tabe' olan idarələr tərəfindən, istərsə ajrь-ajrь vəzifədar şəxslər tərəfindən və həmcinin SSRI vətəndaşlarь tərəfindən qanunlarьn dyryst jerinə jetirilməsinə ali nəzarət, SSRI Proqurorunun ɵhdəsinə qojulur.

Maddə 114. SSRI Proquroru SSRI Baş Soveti tərəfindən jeddi il myddətinə tə'jin edilir.

Maddə 115. Respubliqa, ɵlkə, oblast proqurorlarь və həmcinin avtonom respubliqa və avtonom oblastlarьn proqurorlarь, SSRI Proquroru tərəfindən beş il myddətinə tə'jin olunurlar.

Maddə 116. Oqruq, rajon və şəhər proqurorlarь myttəfiq respubliqalarьn proqurorlarь tərəfindən, SSRI Proqurorunun təsdiqilə, beş il myddətinə tə'jin olunurlar.

Maddə 117. Proqurorluq orqanlarь, ɵz funqsijalarьnь hec bir jerli orqanlardan asьlь olmajaraq içra edir və jalьnьz SSRI Proqururuna tabe'dirləri

X FƏSIL

VƏTƏNDAŞLARЬN ƏSAS HYQUQ VƏ VƏZIFƏLƏRI

Maddə 118. SSRI vətəndaşlarь əmək hyququna, jə'ni əməklərinin kəmijjətinə və kejfijjətinə myvafiq olaraq haqqь verilməklə, tə'minatlь iş almaq hyququna malikdirlər.

Əmək hyquqи xalq təsərryfatьnьn sosialist təşkililə, sovet çəmijjətindəki istehsalat qyvvələrinin durmadan artmasilə, təsərryfat bөhranlarь imkanьnьn aradan qaldьrьlmasilə və işsizlijin ləqv edilməsilə tə'min olunur.

Maddə 119. SSRI vətəndaşlarь istirahət hyququna malikdirlər.

Istirahət hyququ, işçilərin bөjyk çoxluğu ycyn iş gynynyn 7 saata qədər endirilməsilə, işçilərin və qulluqcularьn əmək haqqь verilərək hər il mə'zunijjətə buraqьlmalarilə, əməkçilərə xidmət ycyn geniş sanatorijalar, istirahət evleri, qlublar şəbəkəsi verilməklə tə'min olunur.

Maddə 120. SSRI vətəndaşlarь qoçaldьqda və həmçinin xəstələndikdə və əmək qabilijjətini itirdikdə maddi tə'minat hyququna malikdirlər.

Bu hyquq, işçi və qulluqcularьn devlət hesabьna içtimai sьqortasьnьn geniş inkişaf etdirilməsilə, əməkçilərə pulsuz tibbi jardьmla, əməkçilərin istifadəsinə geniş qurortlar şəbəkəsi verilməsilə tə'min olunur.

Maddə 121. SSRI vətəndaşlarь təhsil hyququna malikdirlər.

Bu hyquq ymumi-məçburi ibtidai təhsillə, ali təhsil də daxil olmaqla, təhsilin pulsuz olmasilə, ali məktəbdə tələbələrin bөjyk çoxluğuna devlət stipendijalarь sistemilə, məktəblərdə ana dilində təhsillə, zavodlarda, sovxozlarda, maşьn-traqtor stansijalarьnda və qolxozlarda əməkçilərin pulsuz istehsal, texnik və aqronomik təhsilinin təşkililə tə'min olunur.

Maddə 122. SSRI-da bytyn təsərryfat, devlət, qultur və içtimai-sijasi jaşajьş sahələrində qadьna kişilə bərabər hyquq verilir.

Qadьnlarьn bu hyququnun həjata keçirilmək imkanь: əmək, əmək haqqь, istirahət, içtimai sьqorta və təhsil ycyn qadьna kişilə bərabər hyquq verilməklə, ana və uşağьn interesləri devlət tərəfindən qorunmaqla qadьna, hamilə olduğu zaman maaşь da myhafəzə edilərək mə'zunijjətlər verilməklə, doğum evlərinin uşaq jasliləri və bağçalarьnьn geniş şəbəkəsilə tə'min edilir.

Maddə 123. Bytyn təsərryfat, devlət, qultur və içtimai-sijasi jaşajьş sahələrində, millijjət və irqlərindən asьlь olmajaraq, SSRI vətəndaşlarьnьn hyquqça bərabərliji sarsьlmaz bir qanundur. Irq və milli mənsubijjətindən asьlь olaraq, vətəndaşlarьn hyqu-

qunun acьq-acьqьna vəja dolajь jolla məhdud edilməsi vəja bil'əks acьq-acьqьna vəja dolajь jolla onlara ystynlyk verilməsi, həmcinin irq vəja milli mystəsnalьqьn vəja nifrət və e'tinasьzlьqьn hər çyr təbliqi — qanunla çəzalandьrьlьr.

Maddə 124. Vətəndaşlara viçdan azadlьqь tə'min etmək məqsədilə SSRI-da din devlətdən və məktəb dindən ajrьlmьşdьr. Bytyn vətəndaşlar dini ajinlər içra etməkdə və din əlejhinə propaqanda aparmaqda azaddьrlar.

Maddə 125. Əməkcilərin intereslərinə myvafiq olaraq və sosialist quruluşunu møhkəmləndirmək məqsədilə SSRI vətəndaşlarьna:

a) søz azadlьqь,
b) mətbuat azadlьqь,
c) jьqьnçaqlar və mitinqlər azadlьqь,
ç) kycə jyryşləri və nymajişlər azadlьqь qanunla tə'min olunur.

Vətəndaşlarьn bu hyquqlarь, əməkcilərə və onlarьn təşkilatlarьna mətbəə, kaqьz ehtijatь, içtimai binalar, kycələr, rabitə vəsaiti və haman hyququ həjata kecirmək ycyn lazьm olan başqa maddi şərait verilməklə tə'min olunur.

Maddə 126. Əməkcilərin intereslərinə myvafiq olaraq və xalq kytlələrinin təşkilat øzfəalijjətini və sijasi aqtivlijini inkişaf etdirmək məqsədilə SSRI vətəndaşlarьna içtimai təşkilatlarda: həmkarlar ittifaqlarьnda, qooperativ birləşmələrində, gənçlər təşkilatlarьnda, sport və mydafəə təşkilatlarьnda, qultur-texnik və elmi çəmijjətlərdə birləşmək hyququ tə'min olunur, işci sьnfьnьn və əməkcilərin başqa təbəqələri sьralarьndan ən aqtiv və şyurlu vətəndaşlar isə, əməkcilərin sosialist quruluşunu møhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək uqrunda mybarəzəsində onlarьn qabaqçьl bir dəstəsi olan və əməkcilərin bytyn istər içtimai, istərsə devlət təşkilatlarьnьn rəhbər jadrosu olan Bytyn-ittifaq Qommunist (bolşevik) Partijasьnda birləşirlər.

Maddə 127. SSRI vətəndaşlarьna şəxsijjət toqunulmazlьqь tə'min edilir. Məhkəmənin qərarь vəja proqurorun təsdiqi olmadan kimsə həbs edilə bilməz.

Maddə 128. Vətəndaşlarьn məskən toqunulmazlьqь və jazьşmanьn gizli saqlanьlmasь qanun tərəfindən qorunur.

Maddə 129. SSRI, əməkcilərin intereslərini mydafəə etdiklərinə gɵrə, jaxud elmi fəalijjətlərinə gɵrə, ja inki milli azadlьq uqrunda mybarəzələrinə gɵrə, tə'qib olunan əçnəbi vətəndaşlara sьqьnma hyququ verir.

Maddə 130. SSRI-nьn hər bir vətəndaşь, Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn Qonstitusijasьna riajət etməjə, qanunlarь jerinə jetirməjə, əmək intizamьnь gɵzətməjə, içtimai vəzifəjə namusla janaşmaqa, sosialist birgə jaşajьş qajdalarьna hɵrmət etməjə məçburdur.

Maddə 131. SSRI-nьn hər bir vətəndaşь sovet quruluşunun myqəddəs və toqunulmaz əsasь olan, vətənin sərvət və qydrət mənbə'i olan, bytyn əməkcilərin varlь və qultur həjat mənbə'i olan içtimai, sosialist mylkijjəti qorumaqa və mɵhkəmlətməjə məçburdur.

Içtimai, sosialist mylkijjətə qəsd edən şəxslər, xalqьn dyşmənidirlər.

Maddə 132. Ymumi əskəri mykəlləfijjət bir qanundur.

Işci-Kəndli Qьzьl Ordusunda əskərlik xidməti SSRI vətəndaşlarьnьn şərəfli vəzifəsidir.

Maddə 133. Vətəni mydafəə etmək, SSRI-nьn hər bir vətəndaşьnьn myqəddəs borçudur. Vətənə xijanət: andь pozmaq, dyşmən tərəfinə kecmək, devlətin hərbi qydrətinə zərər vurmaq, şpionluq — ən aqьr çinajət olaraq qanunun bytyn şiddətilə çəzalandьrьlьr.

XI FƏSIL

SECKI SISTEMI

Maddə 134. Bytyn əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə: SSRI Baş Sovetinə, myttəfiq respubliqalarьn Baş Sovetlərinə, ɵlkə və oblast əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə, avtonom respub-

liqalarь Baş Sovetlərinə, avtonom oblastlarь əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə, oqruq, rajon, şəhər və kənd (stanitsa, oba, xutor, qьşlaq, avul) əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə deputatlar — seçiçilər tərəfindən gizli səs verməklə ymumi, bərabər və mystəqim secki hyququ əsasilə secilirlər.

Maddə 135. Deputat seckiləri ymumidir: aqьldan məhrum olan və məhkəmə tərəfindən məhkum olunub secki hyququndan məhrum edilmiş şəxslərdən savajь 18 jaşь tamam olmuş SSRI vətəndaşlarьnьn hamьsь irq və millijjət mənsubijjətindən, dinindən, təhsil dərəçəsindən, oturaqlьqьndan, içtimai mənşə'indən, əmlak vəzijjətindən və kecmiş fəalijjətindən asьlь olmajaraq deputat seckilərində iştirak etmək və secilmək hyququna malikdirlər.

Maddə 136. Deputat seckiləri bərabərdir: hər bir vətəndaş bir səsə malikdir; bytyn vətəndaşlar seckilərdə bərabər əsaslar yzrə iştirak edirlər.

Maddə 137. Qadьnlar, kişilərlə bir bərabərdə secmək və secilmək hyququna malikdirlər.

Maddə 138. Qьzьl Ordu sьralarьnda olan vətəndaşlar, bytyn vətəndaşlarla bir bərabərdə secmək və secilmək hyququna malikdirlər.

Maddə 139. Deputatlar seckisi mystəqimdir: kənd və şəhər əməkcilər deputatlarь Sovetlərindən tutmuş SSRI Baş Sovetinə varьnçaja qədər bytyn əməkcilər deputatlarь Sovetlərinə seckilər vətəndaşlar tərəfindən bilavasitə mystəqim secki jolilə içra edilir.

Maddə 140. Deputat seckilərində səs vermə gizlidir.

Maddə 141. Seckilərdə qandidatlar, secki oqruqlarь yzrə gəstərilir.

Qandidat gəstərmək hyququ içtimai təşkilatlara və əməkcilər çəmijjətlərinə: qommunist partija təşkilatlarьna, həmkarlar ittifaqlarьna, qooperativlərə, gənçlər təşkilatlarьna, qultur çəmijjətlərə tə'min edilir.

Maddə 142. Hər bir deputat өz işi haqqьnda və əməkcilər deputatlarь Sovetinin işi haqqьnda seçiçilər qarşьsьnda hesabat verməjə məçburdur və seçiçilərin coqluqunun qərarilə, qanunla qərarlaşdьrьlmьş qajda yzrə hər bir zaman geri caqьrьla bilər.

XII FƏSIL

GERB, FLAQ, PAJTAXT

Maddə 143. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn dövlət gerbi, yzərinə myttəfiq respubliqalarьn dillərində «Bytyn ølkələrin proletarlarь, birləşin!» jazьlmьş, gynəş şya'larь icərisində synbyllərlə haşijələnmiş olan jer kyrəsi yzərindəki oraq və cəkiçdən ibarətdir. Gerbin juqarьsьnda beşguşəli ulduz vardьr.

Maddə 144. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn dövlət flaqь juqarь buçaqьnda flaq aqaçь janьnda qьzьl oraq və cəkiç cəkilmiş və bunlarьn ystyndə qьzьl haşijə ilə haşijələnmiş beşguşəli qьrmьzь ulduz olan qьrmьzь qumaşdan ibarətdir. Flaqьn eninin uzunluquna nisbəti 1:2-dir.

Maddə 145. Sovet Sosialist Respubliqalarь Ittifaqьnьn pajtaxtь Mosqva şəhəridir.

XIII FƏSIL

QONSTITUSIJANЬ DƏJIŞDIRMƏK QAJDASЬ

Maddə 146. SSRI Qonstitusijasь ancaq SSRI Baş Sovetinin hər palatasьnda səslərin ycdə ikidən az olmajan coqluqilə qəbul edilmiş qərarilə dəjişdirilir.

Mosqva, Qreml.
5 deqabr 1936 il.

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის

კონსტიტუცია

(ძირითადი კანონი)

თ ა ვ ი I

საზოგადოებრივი წყობილება

მ უ ხ ლ ი 1. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი არის მუშათა და გლეხთა სოციალისტური სახელმწიფო.

მ უ ხ ლ ი 2. სსრ კავშირის პოლიტიკურ საფუძველს შეადგენენ მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები, აღმოცენებულნი და განმტკიცებულნი მემამულეთა და კაპიტალისტთა ძალაუფლების დამხობისა და პროლეტარიატის დიქტატურის მოპოვების შედეგად.

მ უ ხ ლ ი 3. მთელი ძალაუფლება სსრ კავშირში ეკუთვნით ქალაქისა და სოფლის მშრომელებს მშრომელთა დეპუტატების საბჭოების სახით.

მ უ ხ ლ ი 4. სსრ კავშირის ეკონომიურ საფუძველს შეადგენენ მეურნეობის სოციალისტური სისტემა და საწარმოო იარაღთა და საშუალებათა სოციალისტური საკუთრება, დამკვიდრებულნი მეურნეობის კაპიტალისტური სისტემის ლიკვიდაციისა, საწარმოო იარაღთა და საშუალებათა კერძო საკუთრების გაუქმებისა და ადამიანისაგან ადამიანის ექსპლოატაციის მოსპობის შედეგად.

მ უ ხ ლ ი 5. სოციალისტურ საკუთრებას სსრ კავშირში აქვს ან სახელმწიფო საკუთრების ფორმა (საყოველთაო-სახალხო

კუთვნილება), ან კოოპერატიულ-საკოლმეურნეო საკუთრების ფორმა (ცალკეულ კოლმეურნეობათა საკუთრება, კოოპერატიულ გაერთიანებათა საკუთრება).

მუხლი 6. მიწა, მისი წიაღი, წყალი, ტყე, ქარხნები, ფაბრიკები, მაღაროები, სამადნოები, რკინიგზის, წყლის და საჰაერო ტრანსპორტი, ბანკები, კავშირგაბმულობის საშუალებანი, სახელმწიფოს მიერ ორგანიზებული მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმონი (საბჭოთა მეურნეობანი, სამანქანო-სატრაქტორო სადგურები და სხვ.), აგრეთვე კომუნალური საწარმონი და ძირითადი საბინაო ფონდი ქალაქებსა და სამრეწველო პუნქტებში შეადგენენ სახელმწიფო საკუთრებას, ესე იგი საყოველთაო-სახალხო კუთვნილებას.

მუხლი 7. საზოგადოებრივი საწარმონი კოლმეურნეობებსა და კოოპერატიულ ორგანიზაციებში მათი ცოცხალი და მკვდარი ინვენტარით, კოლმეურნეობათა და კოოპერატიულ ორგანიზაციათა მიერ წარმოებული პროდუქცია, ისე როგორც მათი საზოგადოებრივი ნაგებობანი შეადგენენ კოლმეურნეობათა და კოოპერატიულ ორგანიზაციათა საზოგადოებრივ, სოციალისტურ საკუთრებას.

თვითეულ საკოლმეურნეო კომლს, გარდა ძირითადი შემოსავლისა საზოგადოებრივი საკოლმეურნეო მეურნეობიდან, პირად სარგებლობაში აქვს მცირე საკარმიდამო ნაკვეთი მიწა და პირად საკუთრებად—დამხმარე მეურნეობა საკარმიდამო ნაკვეთზე, საცხოვრებელი სახლი, პროდუქტული პირუტყვი, ფრინველი და წვრილი სასოფლო სამეურნეო ინვენტარი—თანახმად სასოფლო-სამეურნეო არტელის წესდებისა.

მუხლი 8. მიწა, რომელიც კოლმეურნეობებს უჭირავთ, ემაგრებათ მათ უსასყიდლო და უვადო სარგებლობაში, ესე იგი სამუდამოდ.

მუხლი 9. მეურნეობის სოციალისტური სისტემის გვერდით, რომელიც სსრ კავშირში მეურნეობის გაბატონებული

ფორმა არის, კანონით დაშვებულია ერთპიროვნული გლეხთა და შინამრეწველთა წვრილი კერძო მეურნეობა, რომელიც დამყარებულია პირად შრომაზე და გამორიცხავს სხვისი შრომის ექსპლოატაციას.

მუხლი 10. მოქალაქეთა პირადი საკუთრების უფლება მათს შრომითს შემოსავალსა და დანაზოგზე, საცხოვრებელ სახლსა და დამხმარე საოჯახო მეურნეობაზე, საოჯახო მეურნეობისა და ყოფაცხოვრების საგნებზე, პირადი მოხმარებისა და კეთილყოფის საგნებზე, ისე როგორც მოქალაქეთა პირადი საკუთრების მემკვიდრეობის უფლება—დაცულია კანონით.

მუხლი 11. სსრ კავშირის სამეურნეო ცხოვრება განისაზღვრება და წარიმართება სახელმწიფო სახალხო-სამეურნეო გეგმით საზოგადოებრივი სიმდიდრის გადიდებისა, მშრომელთა მატერიალური და კულტურული დონის განუხრელი აღმავლობისა, სსრ კავშირის დამოუკიდებლობის განმტკიცებისა და მისი თავდაცვაუნარიანობის გაძლიერების ინტერესებისათვის.

მუხლი 12. შრომა სსრ კავშირში არის შრომისუნარიანი თვითეული მოქალაქის მოვალეობა და ღირსების საქმე შემდეგი პრინციპის მიხედვით: „ვინც არ მუშაობს, ის არცა სჭამს“.

სსრ კავშირში ხორციელდება სოციალიზმის პრინციპი: „თვითეულისაგან მისი უნარის მიხედვით, თვითეულს—მისი შრომის მიხედვით“.

თავი II

სახელმწიფოებრივი წყობილება

მუხლი 13. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი არის საკავშირო სახელმწიფო, შექმნილი თანასწორუფ-

ლებიანი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების ნებაყოფლობითი გაერთიანების საფუძველზე:

რუსეთის საბჭოთა ფედერატიული სოციალისტური რესპუბლიკისა;

უკრაინის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
ბელორუსიის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
აზერბაიჯანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
სომხეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
თურქმენისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
უზბეკისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
ტაჯიკისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
ყაზახსტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა,
ყირგიზისტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა.

მუხლი 14. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის გამგებლობას, მის ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების და სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების სახით, ექვემდებარება:

ა) კავშირის წარმომადგენლობა საერთაშორისო ურთიერთობაში, სხვა სახელმწიფოებთან ხელშეკრულებათა დადება და რატიფიკაცია;

ბ) ომისა და ზავის საკითხები;

გ) სსრ კავშირის შემადგენლობაში ახალი რესპუბლიკების მიღება;

დ) კონტროლი სსრ კავშირის კონსტიტუციის შესრულებაზე და უზრუნველყოფა იმისა, რომ მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციები შეესაბამებოდეს სსრ კავშირის კონსტიტუციას;

ე) მოკავშირე რესპუბლიკათა შორის საზღვრების ცვლილებათა დამტკიცება;

ვ) დამტკიცება ახალ მხარეთა და ოლქთა, აგრეთვე ახალ ავტონომიურ რესპუბლიკათა შექმნისა მოკავშირე რესპუბლიკების შემადგენლობაში;

ზ) სსრ კავშირის თავდაცვის ორგანიზაცია და სსრ კავშირის ყველა შეიარაღებულ ძალთა ხელმძღვანელობა;

თ) საგარეო ვაჭრობა სახელმწიფო მონოპოლიის საფუძველზე;

ი) სახელმწიფო უშიშროების დაცვა;

კ) სსრ კავშირის სახალხო-სამეურნეო გეგმების დადგენა;

ლ) დამტკიცება სსრ კავშირის ერთიანი სახელმწიფო ბიუჯეტისა, აგრეთვე გადასახადების და შემოსავლისა, რაც საკავშირო, რესპუბლიკური და ადგილობრივი ბიუჯეტების შესაქმნელად შემოდის;

მ) საერთო-საკავშირო მნიშვნელობის ბანკებისა, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო დაწესებულებათა და საწარმოთა, აგრეთვე სავაჭრო საწარმოთა მმართველობა;

ნ) ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის მმართველობა;

ო) ფულადი და საკრედიტო სისტემის ხელმძღვანელობა;

პ) სახელმწიფო დაზღვევის ორგანიზაცია;

ჟ) სესხის აღება და გაცემა;

რ) მიწათსარგებლობისა, აგრეთვე მიწის წიაღის, ტყისა და წყლის სარგებლობის ძირითადი საფუძვლების დადგენა;

ს) განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის დარგში ძირითადი საფუძვლების დადგენა;

ტ) სახალხო-სამეურნეო აღრიცხვის ერთიანი სისტემის ორგანიზაცია;

უ) შრომის კანონმდებლობის საფუძვლების დადგენა;

ფ) კანონმდებლობა სასამართლოწყობილებისა და სასამართლოწარმოების შესახებ; სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო კოდექსები;

ქ) კანონები საკავშირო მოქალაქეობის შესახებ; კანონები უცხოელთა უფლებების შესახებ;

ღ) ამნისტიის შესახებ საერთო-საკავშირო აქტების გამოცემა.

მუხლი 15. მოკავშირე რესპუბლიკების სუვერენიტეტი შეზღუდულია მხოლოდ სსრ კავშირის კონსტიტუციის მე-14 მუხლში აღნიშნული ფარგლებით. ამ ფარგლებს გარეშე თვითე-

ული მოკავშირე რესპუბლიკა სახელმწიფო ძალაუფლებას დამოუკიდებლად ახორციელებს. სსრ კავშირი იცავს მოკავშირე რესპუბლიკების სუვერენულ უფლებებს.

მ უ ხ ლ ი 16. თვითეულ მოკავშირე რესპუბლიკას აქვს თავისი კონსტიტუცია, რომელიც ითვალისწინებს რესპუბლიკის თავისებურებებს და აგებულია ისე, რომ სავსებით შეესაბამება სსრ კავშირის კონსტიტუციას.

მ უ ხ ლ ი 17. თვითეულ მოკავშირე რესპუბლიკას ენარჩუნება სსრ კავშირიდან თავისუფლად გასვლის უფლება.

მ უ ხ ლ ი 18. მოკავშირე რესპუბლიკების ტერიტორია არ შეიძლება შეიცვალოს მათი თანხმობის გარეშე.

მ უ ხ ლ ი 19. სსრ კავშირის კანონებს ერთნაირი ძალა აქვთ ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის ტერიტორიაზე.

მ უ ხ ლ ი 20. იმ შემთხვევაში, როცა მოკავშირე რესპუბლიკის კანონი არ ეთანხმება საერთო-საკავშირო კანონს, მოქმედებს საერთო-საკავშირო კანონი.

მ უ ხ ლ ი 21. სსრ კავშირის მოქალაქეთათვის დადგენილია ერთიანი საკავშირო მოქალაქეობა.

მოკავშირე რესპუბლიკის თვითეული მოქალაქე არის სსრ კავშირის მოქალაქე.

მ უ ხ ლ ი 22. რუსეთის საბჭოთა ფედერატიული სოციალისტური რესპუბლიკა შესდგება აზოვ-შავიზღვის, შორეულ-აღმოსავლეთის, დასავლეთ-ციმბირის, კრასნოიარსკის, ჩრდილო-კავკასიის მხარეებისაგან; ვორონეჟის, აღმოსავლეთ-ციმბირის, გორკის, დასავლეთის, ივანოვოს, კალინინის, კიროვის, კუიბიშევის, კურსკის, ლენინგრადის, მოსკოვის, ომსკის, ორენბურგის, სარატოვის, სვერდლოვსკის, ჩრდილოეთის, სტალინგრადის, ჩელიაბინსკის, იაროსლავის ოლქებისაგან; თათრეთის, ბაშკირეთის, დაღესტნის, ბურიატ-მონღოლეთის, ყაბარდო-ბალკარეთის, ყალმუხეთის, კარელიის, კომის, ყირიმის, მარეთის, მორდოვეთის, ვოლგის მხარის გერმანელთა, ჩრდილოოსეთის, უდმურეთის, საჩაჩნო-ინგუშეთის, ჩუვაშეთის, იაკუ-

ტიის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკებისაგან; ადიგეთის, ებრაელთა, ყარაჩაის, ოიროტის, ხაკასის, ჩერქეზეთის ავტონომიური ოლქებისაგან.

მუხლი 23. უკრაინის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა შესდგება ვინნიცის, დნეპროპეტროვსკის, დონეცის, კიევის, ოდესის, ხარკოვის, ჩერნიგოვის ოლქებისაგან და მოლდავეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისაგან.

მუხლი 24. აზერბაიჯანის საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედიან ნახიჩევანის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა და მთა-ყარაბაღის ავტონომიური ოლქი.

მუხლი 25. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედიან: აფხაზეთის ასს რესპუბლიკა, აჭარის ასს რესპუბლიკა, სამხრეთ-ოსეთის ავტონომიური ოლქი.

მუხლი 26. უზბეკისტანის საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედის ყარა-კალფაქიის ასს რესპუბლიკა.

მუხლი 27. ტაჯიკისტანის საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედის მთა-ბადახშანის ავტონომიური ოლქი.

მუხლი 28. ყაზახსტანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა შესდგება აქტიუბინსკის, ალმა-ატის, აღმოსავლეთ-ყაზახსტანის, დასავლეთ-ყაზახსტანის, ყარაგანდის, კუსტანაის, ჩრდილო-ყაზახსტანის, სამხრეთ-ყაზახსტანის ოლქებისაგან.

მუხლი 29. სომხეთის სს რესპუბლიკას, ბელორუსიის სს რესპუბლიკას, თურქმენისტანის სს რესპუბლიკას და ყირგიზისტანის სს რესპუბლიკას არა აქვთ თავიანთ შემადგენლობაში ავტონომიური რესპუბლიკები, აგრეთვე მხარეები და ოლქები.

თ ა ვ ი III

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები

მ უ ხ ლ ი 30. სსრ კავშირის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო არის სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო.

მ უ ხ ლ ი 31. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ანხორციელებს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირისათვის კონსტიტუციის მე-14 მუხლის თანახმად მიკუთვნებულ ყველა უფლებას, რამდენადაც ეს უფლებანი, კონსტიტუციის ძალით, არ შედიან სსრ კავშირის იმ ორგანოების კომპეტენციაში, რომლებიც ანგარიშვალდებული არიან სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს წინაშე: სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმისა, სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსი და სსრ კავშირის სახალხო კომისარიატებისა.

მ უ ხ ლ ი 32. სსრ კავშირის საკანონმდებლო ხელისუფლებას ანხორციელებს მარტოოდენ სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო.

მ უ ხ ლ ი 33. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო შესდგება ორი პალატისაგან: კავშირის საბჭოსაგან და ეროვნებათა საბჭოსაგან.

მ უ ხ ლ ი 34. კავშირის საბჭოს ირჩევენ სსრ კავშირის მოქალაქენი საარჩევნო ოლქების მიხედვით შემდეგი ნორმით: ერთი დეპუტატი 300 ათას მოსახლეობაზე.

მ უ ხ ლ ი 35. ეროვნებათა საბჭოს ირჩევენ სსრ კავშირის მოქალაქენი მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკებში, ავტონომიურ ოლქებსა და ნაციონალურ ოკრუგებში შემდეგი ნორმით: 25 დეპუტატს თვითეული მოკავშირე რესპუბლიკი-

საგან, 11 დეპუტატს თვითეული ავტონომიური რესპუბლიკისაგან, 5 დეპუტატს თვითეული ავტონომიური ოლქისაგან და თითო დეპუტატს თვითეული ნაციონალური ოკრუგისაგან.

მუხლი 36. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო აირჩევა ოთხი წლის ვადით.

მუხლი 37. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ორივე პალატა: კავშირის საბჭო და ეროვნებათა საბჭო თანასწორუფლებიანი არიან.

მუხლი 38. კავშირის საბჭოსა და ეროვნებათა საბჭოს თანაბრად ეკუთვნის საკანონმდებლო ინიციატივა.

მუხლი 39. კანონი დამტკიცებულად ითვლება, თუ იგი მიღებულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ორივე პალატის მიერ თვითეული მათგანის უბრალო უმრავლესობით.

მუხლი 40. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს მიერ მიღებული კანონები ქვეყნდება მოკავშირე რესპუბლიკების ენებზე სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარისა და მდივნის ხელმოწერით.

მუხლი 41. კავშირის საბჭოს და ეროვნებათა საბჭოს სესიები იწყება და თავდება ერთსადაიმავე დროს.

მუხლი 42. კავშირის საბჭო ირჩევს კავშირის საბჭოს თავმჯდომარეს და მის ორ მოადგილეს.

მუხლი 43. ეროვნებათა საბჭო ირჩევს ეროვნებათა საბჭოს თავმჯდომარეს და მის ორ მოადგილეს.

მუხლი 44. კავშირის საბჭოს და ეროვნებათა საბჭოს თავმჯდომარენი ხელმძღვანელობენ სათანადო პალატების სხდომებს და განაგებენ მათს შინაგან განაწესს.

მუხლი 45. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ორივე პალატის შეერთებულ სხდომებს რიგრიგად უძღვებიან კავშირის საბჭოს და ეროვნებათა საბჭოს თავმჯდომარენი.

მუხლი 46. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიებს იწვევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი წელიწადში ორჯერ.

რიგსგარეშე სესიებს იწვევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი თავისი შეხედულებისამებრ ან ერთერთი მოკავშირე რესპუბლიკის მოთხოვნით.

მუხლი 47. კავშირის საბჭოსა და ეროვნებათა საბჭოს შორის შეუთანხმებლობის შემთხვევაში საკითხი გადასაწყვეტად გადაეცემა პარიტეტულ საფუძვლებზე შექმნილ შემთანხმებელ კომისიას. თუ შემთანხმებელი კომისია შეთანხმებულ გადაწყვეტილებას ვერ აღწევს ან თუ მისი გადაწყვეტილება ერთერთ პალატას არ აკმაყოფილებს, საკითხი ხელმეორედ განიხილება პალატებში. თუ ორივე პალატას შეთანხმებული გადაწყვეტილება არა აქვს, სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი დაითხოვს სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოს და ნიშნავს ახალ არჩევნებს.

მუხლი 48. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ორივე პალატის შეერთებულ სხდომაზე ირჩევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმს შემდეგი შემადგენლობით: სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე, მისი თერთმეტი მოადგილე, პრეზიდიუმის მდივანი და პრეზიდიუმის 24 წევრი.

სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი მთელ თავის მოქმედებაში ანგარიშვალდებულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს წინაშე.

მუხლი 49. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი:

ა) იწვევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიებს;

ბ) იძლევა სსრ კავშირის მომქმედ კანონთა განმარტებას, გამოსცემს ბრძანებულებებს;

გ) დაითხოვს სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოს სსრ კავშირის კონსტიტუციის 47-ე მუხლის საფუძველზე და ნიშნავს ახალ არჩევნებს;

დ) მოახდენს სრულიად-სახალხო დაკითხვას (რეფერენდუმს) თავისი ინიციატივით ან ერთერთი მოკავშირე რესპუბლიკის მოთხოვნით;

ე) აუქმებს სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსი და მოკავშირე რესპუბლიკების სახალხო კომისართა საბჭოების დადგენილებებსა და განკარგულებებს, თუ ისინი კანონს არ შეესაბამებიან;

ვ) სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიათა შორის პერიოდში ათავისუფლებს თანამდებობისაგან და ნიშნავს სსრ კავშირის ცალკეულ სახალხო კომისრებს სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის წარდგენით და შემდგომ დასამტკიცებლად შეაქვს სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოში;

ზ) აჯილდოვებს ორდენებით და ანიჭებს საპატიო სახელწოდებებს სსრ კავშირისას;

თ) ანხორციელებს პატიების უფლებას;

ი) ნიშნავს და სცვლის სსრ კავშირის შეიარაღებულ ძალთა უმაღლეს სარდლობას;

კ) სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესიათა შორის პერიოდში აცხადებს ომის მდგომარეობას სსრ კავშირზე სამხედრო თავდასხმის შემთხვევაში ან იმ შემთხვევაში, როცა აუცილებელია აგრესიისაგან ურთიერთი თავდაცვის შესახებ საერთაშორისო სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულება;

ლ) აცხადებს საერთო და ნაწილობრივს მობილიზაციას;

მ) მოახდენს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა რატიფიკაციას;

ნ) ნიშნავს და უკან იწვევს სსრ კავშირის სრულუფლებიან წარმომადგენლებს უცხოეთის სახელმწიფოებში;

ო) იღებს უცხოეთის სახელმწიფოთა მასთან აკრედიტებული დიპლომატიური წარმომადგენლების რწმუნებისა და უკანგაწვევის სიგელებს.

მუხლი 50. კავშირის საბჭო და ეროვნებათა საბჭო ირჩევენ სამანდატო კომისიებს, რომლებიც ამოწმებენ თვითეული პალატის დეპუტატთა უფლებამოსილებას.

სამანდატო კომისიის წარდგენით პალატები გადასწყვეტენ—ან იცნონ ცალკეულ დეპუტატთა უფლებამოსილება, ან გააუქმონ მათი არჩევა.

მუხლი 51. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ნიშნავს, როდესაც იგი აუცილებლად სცნობს, საგამომძიებლო და სარევიზიო კომისიებს ყოველგვარ საკითხზე.

ყველა დაწესებულება და თანამდებობის პირი ვალდებულია შეასრულოს ამ კომისიების მოთხოვნა და წარუდგინოს მათ საჭირო მასალები და დოკუმენტები.

მუხლი 52. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს დეპუტატი არ შეიძლება მიცემულ იქნას პასუხისგებაში სასამართლოს წესით ან დაპატიმრებულ იქნას სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს თანხმობის გარეშე, ხოლო იმ პერიოდში, როდესაც სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს სესია არ არის,—სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თანხმობის გარეშე.

მუხლი 53. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს უფლებამოსილების ვადის გასვლისას ან ვადამდე დათხოვნისას სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი ინარჩუნებს თავის უფლებამოსილებას სსრ კავშირის ახლადარჩეული უზენაესი საბჭოს მიერ სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს ახალი პრეზიდიუმის შექმნამდე.

მუხლი 54. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს უფლებამოსილების ვადის გასვლისას ან ვადამდე დათხოვნისას სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი ნიშნავს ახალ არჩევნებს არა უგვიანეს ორი თვის ვადისა სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს უფლებამოსილების ვადის გასვლის ან დათხოვნის დღიდან.

მუხლი 55. სსრ კავშირის ახლადარჩეულ უზენაეს საბჭოს იწვევს სსრ კავშირის წინანდელი შემადგენლობის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი არა უგვიანეს ერთი თვისა არჩევნების შემდეგ.

მუხლი 56. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ორივე პალატის გაერთიანებულ სხდომაზე ქმნის სსრ კავშირის მთავრობას—სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს.

თ ა ვ ი IV

მოკავშირე რესპუბლიკების სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები

მ უ ხ ლ ი 57. მოკავშირე რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო არის მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო.

მ უ ხ ლ ი 58. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოს ირჩევენ რესპუბლიკის მოქალაქენი ოთხი წლის ვადით.

წარმომადგენლობის ნორმები დაწესდება მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციებით.

მ უ ხ ლ ი 59. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო არის რესპუბლიკის ერთადერთი საკანონმდებლო ორგანო.

მ უ ხ ლ ი 60. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო:

ა) ღებულობს რესპუბლიკის კონსტიტუციას და შეაქვს მასში ცვლილებები სსრ კავშირის კონსტიტუციის მე-16 მუხლის შესაბამისად;

ბ) ამტკიცებს თავის შემადგენლობაში მყოფი ავტონომიური რესპუბლიკების კონსტიტუციებს და განსაზღვრავს მათი ტერიტორიის საზღვრებს;

გ) ამტკიცებს რესპუბლიკის სახალხო-სამეურნეო გეგმას და ბიუჯეტს;

დ) სარგებლობს მოკავშირე რესპუბლიკის სასამართლო ორგანოების მიერ მსჯავრდადებულ მოქალაქეთა ამნისტიისა და პატიების უფლებით.

მუხლი 61. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ირჩევს მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმს შემდეგი შემადგენლობით: მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე, მისი მოადგილეები, პრეზიდიუმის მდივანი და მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის წევრები.

მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის უფლებამოსილება განისაზღვრება მოკავშირე რესპუბლიკის კონსტიტუციით.

მუხლი 62. სხდომების გასაძღოლად მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ირჩევს თავის თავმჯდომარეს და მის მოადგილეებს.

მუხლი 63. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ქმნის მოკავშირე რესპუბლიკის მთავრობას — მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს.

თავი V

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები

მუხლი 64. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანო არის სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო.

მუხლი 65. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო პასუხისმგებელი და ანგარიშვალდებულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს წინაშე, ხოლო უზენაესი საბჭოს სესიებს შორის პე-

როილში—სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის წინაშე, რომლის მიმართ ანგარიშვალდებულია.

მუხლი 66. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო გამოსცემს დადგენილებებსა და განკარგულებებს მოქმედ კანონთა საფუძველზე და მათ შესასრულებლად და ამოწმებს შესრულებას.

მუხლი 67. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებანი და განკარგულებანი სავალდებულოა შესასრულებლად სსრ კავშირის მთელ ტერიტორიაზე.

მუხლი 68. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო:

ა) აერთიანებს და წარმართავს სსრ კავშირის საერთო-საკავშირო და საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატებისა და თავის ქვემდებარე სხვა სამეურნეო და კულტურულ დაწესებულებათა მუშაობას;

ბ) ღებულობს ზომებს სახალხო-სამეურნეო გეგმის, სახელმწიფო ბიუჯეტის განხორციელებისა და საკრედიტო-ფულადი სისტემის განმტკიცებისათვის;

გ) ღებულობს ზომებს საზოგადოებრივი წესრიგის უზრუნველსაყოფად, სახელმწიფოს ინტერესების დასაცავად და მოქალაქეთა უფლებების დასაცავად;

დ) ახორციელებს საერთო ხელმძღვანელობას უცხოეთის სახელმწიფოებთან ურთიერთობათა დარგში;

ე) განსაზღვრავს იმ მოქალაქეთა ყოველწლიურ კონტინგენტებს, რომლებიც გაწვეულ უნდა იქნან ნამდვილ სამხედრო სამსახურში, ხელმძღვანელობას უწევს ქვეყნის შეიარაღებულ ძალთა საერთო მშენებლობას;

ვ) ქმნის, აუცილებლობის შემთხვევაში, სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსთან სამეურნეო, კულტურული და თავდაცვითი მშენებლობის საქმეთა სპეციალურ კომიტეტებსა და მთავარ სამმართველოებს.

მუხლი 69. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს უფლება აქვს მმართველობისა და მეურნეობის იმ დარგებში, რომლებიც სსრ კავშირის კომპეტენციას ეკუთვნიან, შეაჩე-

როს მოკავშირე რესპუბლიკების სახალხო კომისართა საბჭოების დადგენილებანი და განკარგულებანი და გააუქმოს სსრ კავშირის სახალხო კომისრების ბრძანებანი და ინსტრუქციები.

მუხლი 70. სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ქმნის სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს შემდეგი შემადგენლობით:

სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე;

სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეები;

სსრ კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომისიის თავმჯდომარე;

საბჭოთა კონტროლის კომისიის თავმჯდომარე;

სსრ კავშირის სახალხო კომისრები;

დამზადებათა კომიტეტის თავმჯდომარე;

ხელოვნების საქმეთა კომიტეტის თავმჯდომარე;

უმაღლესი სკოლის საქმეთა კომიტეტის თავმჯდომარე.

მუხლი 71. სსრ კავშირის მთავრობა ან სსრ კავშირის სახალხო კომისარი, რომლებისადმი მიმართულია სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს დეპუტატის შეკითხვა, ვალდებული არიან არა უგვიანეს სამი დღის ვადისა გასცენ სიტყვიერი ან წერილობითი პასუხი სათანადო პალატაში.

მუხლი 72. სსრ კავშირის სახალხო კომისრები ხელმძღვანელობენ სახელმწიფო მმართველობის იმ დარგებს, რომლებიც სსრ კავშირის კომპეტენციაში შედიან.

მუხლი 73. სსრ კავშირის სახალხო კომისრები სათანადო სახალხო კომისარიატების კომპეტენციის ფარგლებში გამოსცემენ მოქმედ კანონთა, აგრეთვე სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებათა და განკარგულებათა საფუძველზე და მათ შესასრულებლად ბრძანებებსა და ინსტრუქციებს და ამოწმებენ მათს შესრულებას.

მუხლი 74. სსრ კავშირის სახალხო კომისარიატები არიან ან საერთო-საკავშირო ან საკავშირო-რესპუბლიკური.

მუხლი 75. საერთო-საკავშირო სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართ-

ველობის დარგს სსრ კავშირის მთელ ტერიტორიაზე ან უშუალოდ ან მათ მიერ დანიშნულ ორგანოთა მეშვეობით.

მ უ ხ ლ ი 76. საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართველობის დარგს, როგორც წესი, მოკავშირე რესპუბლიკათა თანამოსახელე სახალხო კომისარიატების მეშვეობით და უშუალოდ განაგებენ საწარმოთა მხოლოდ გარკვეულ შეზღუდულ რიცხვს იმ სიის მიხედვით, რომელსაც სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმი ამტკიცებს.

მ უ ხ ლ ი 77. საერთო-საკავშირო სახალხო კომისარიატებს ეკუთვნიან სახალხო კომისარიატები:

თავდაცვისა;
საგარეო საქმეთა;
საგარეო ვაჭრობისა;
გზათა;
კავშირგაბმულობისა;
წყლის ტრანსპორტისა;
მძიმე მრეწველობისა;
თავდაცვის მრეწველობისა.

მ უ ხ ლ ი 78. საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატებს ეკუთვნიან სახალხო კომისარიატები:

კვების მრეწველობისა;
მსუბუქი მრეწველობისა;
სატყეო მრეწველობისა;
მიწათმოქმედებისა;
მარცვლეულისა და მეცხოველეობის საბჭოთა მეურნეობებისა;
ფინანსთა;
შინაგანი ვაჭრობისა;
შინაგან საქმეთა;
იუსტიციისა;
ჯანმრთელობის დაცვისა.

თ ა ვ ი VI

მოკავშირე რესპუბლიკების სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები

მ უ ხ ლ ი 79. მოკავშირე რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანო არის მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო.

მ უ ხ ლ ი 80. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო პასუხისმგებელი და ანგარიშვალდებულია მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს წინაშე, ხოლო მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს სესიათა შორის პერიოდში—მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის წინაშე, რომლის მიმართ ანგარიშვალდებულია.

მ უ ხ ლ ი 81. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო გამოსცემს დადგენილებებსა და განკარგულებებს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკის მოქმედ კანონთა, სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებათა და განკარგულებათა საფუძველზე და მათ შესასრულებლად და ამოწმებს მათს შესრულებას.

მ უ ხ ლ ი 82. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს უფლება აქვს შეაჩეროს ავტონომიური რესპუბლიკების სახალხო კომისართა საბჭოების დადგენილებანი და განკარგულებანი და გააუქმოს მხარეების, ოლქების და ავტონომიური ოლქების მშრომელების დეპუტატთა საბჭოების აღმასრულებელი კომიტეტების გადაწყვეტილებანი და განკარგულებანი.

მუხლი 83. მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ქმნის მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს შემდეგი შემადგენლობით:

მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე;

თავმჯდომარის მოადგილენი;

სახელმწიფო საგეგმო კომისიის თავმჯდომარე;

სახალხო კომისრები:

კვების მრეწველობისა;

მსუბუქი მრეწველობისა;

სატყეო მრეწველობისა;

მიწათმოქმედებისა;

მარცვლეულისა და მეცხოველეობის საბჭოთა მეურნეობებისა;

ფინანსთა;

შინაგანი ვაჭრობისა;

შინაგან საქმეთა;

იუსტიციისა;

ჯანმრთელობის დაცვისა;

განათლებისა;

ადგილობრივი მრეწველობისა;

კომუნალური მეურნეობისა;

სოციალური უზრუნველყოფისა;

დამზადებათა კომიტეტის რწმუნებული;

ხელოვნების საქმეთა სამმართველოს უფროსი;

საერთო-საკავშირო სახალხო კომისარიატების რწმუნებულნი.

მუხლი 84. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისრები ხელმძღვანელობენ სახელმწიფო მმართველობის იმ დარგებს, რომლებიც შედიან მოკავშირე რესპუბლიკის კომპეტენციაში.

მუხლი 85. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისრები სათანადო სახალხო კომისარიატთა კომპეტენციის ფარგლებში

გამოსცემენ ბრძანებებსა და ინსტრუქციებს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკის კანონთა, სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებათა და განკარგულებათა, სსრ კავშირის საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატების ბრძანებათა და ინსტრუქციათა საფუძველზე და შესასრულებლად.

მუხლი 86. მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისარიატები არიან საკავშირო-რესპუბლიკური ან რესპუბლიკური.

მუხლი 87. საკავშირო-რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართველობის დარგს და ექვემდებარებიან როგორც მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს, ისე სსრ კავშირის სათანადო საკავშირო-რესპუბლიკურ სახალხო კომისარიატს.

მუხლი 88. რესპუბლიკური სახალხო კომისარიატები ხელმძღვანელობენ მათთვის დაკისრებულს სახელმწიფო მმართველობის დარგს და ექვემდებარებიან უშუალოდ მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს.

თავი VII

ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები

მუხლი 89. ავტონომიური რესპუბლიკის სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო არის ასს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო.

მუხლი 90. ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოს ირჩევენ რესპუბლიკის მოქალაქენი ოთხი წლის ვადით წარმომადგენლობის იმ ნორმების მიხედვით, რომლებსაც აწესებს ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია.

მუხლი 91. ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო არის ასს რესპუბლიკის ერთადერთი საკანონმდებლო ორგანო.

მუხლი 92. თვითეულ ავტონომიურ რესპუბლიკას აქვს თავისი კონსტიტუცია, რომელიც ითვალისწინებს ავტონომიური რესპუბლიკის თავისებურებებს და აგებულია ისე, რომ იგი სავსებით შეესაბამება მოკავშირე რესპუბლიკის კონსტიტუციას.

მუხლი 93. ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო ირჩევს ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმს და ქმნის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს, თავისი კონსტიტუციის თანახმად.

თავი VIII

სახელმწიფო ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები

მუხლი 94. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები მხარეებში, ოლქებში, ავტონომიურ ოლქებში, ოკრუგებში, რაიონებში, ქალაქებში, სოფლებში (სტანიცებში, სოფლებში, ხუტორებში, ყიშლაკებში, აულებში) არიან მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები.

მუხლი 95. მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო, საოლქო, ავტონომიურ ოლქთა, საოკრუგო, სარაიონო, საქალაქო, სასოფლო (სტანიცების, სოფლების, ხუტორების, ყიშლაკების,

აულების) საბჭოებს ირჩევენ შესაბამისად მხარის, ოლქის, ავტონომიური ოლქის, ოკრუგის, რაიონის, ქალაქის, სოფლის მშრომელები ორი წლის ვადით.

მუხლი 96. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოებში წარმომადგენლობის ნორმებს განსაზღვრავენ მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციები.

მუხლი 97. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები ხელმძღვანელობენ მმართველობის მათდამი ქვემდებარე ორგანოთა საქმიანობას, უზრუნველჰყოფენ სახელმწიფო წესრიგის დაცვას, კანონების დაცვას და მოქალაქეთა უფლებების დაცვას, ხელმძღვანელობენ ადგილობრივს სამეურნეო და კულტურულ მშენებლობას, აწესებენ ადგილობრივს ბიუჯეტს.

მუხლი 98. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები ღებულობენ გადაწყვეტილებებს და გასცემენ განკარგულებებს იმ უფლებათა ფარგლებში, რაც მათ მინიჭებული აქვთ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკის კანონებით.

მუხლი 99. მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო, საოლქო, ავტონომიური ოლქების, საოკრუგო, სარაიონო, საქალაქო და სასოფლო საბჭოების აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანოები არიან ამ საბჭოების მიერ არჩეული აღმასრულებელი კომიტეტები თავმჯდომარის, მისი მოადგილეების, მდივნის და წევრების შემადგენლობით.

მუხლი 100. მშრომელთა დეპუტატების სასოფლო საბჭოების აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანო არის მცირედ დასახლებულ ადგილებში, მოკავშირე რესპუბლიკათა კონსტიტუციების შესაბამისად, ამ საბჭოების მიერ არჩეული თავმჯდომარე, მისი მოადგილე და მდივანი.

მუხლი 101. მშრომელთა დეპუტატების საბჭოების აღმასრულებელი ორგანოები უშუალოდ ანგარიშვალდებული არიან როგორც მშრომელთა დეპუტატების იმ საბჭოს წინაშე, რომელმაც ისინი აირჩია, ისე მშრომელთა დეპუტატების ზემდგომი საბჭოს აღმასრულებელი ორგანოს წინაშეც.

თ ა ვ ი IX

სასამართლო და პროკურატურა

მ უ ხ ლ ი 102. მართლმსაჯულებას სსრ კავშირში ანხორციელებენ სსრ კავშირის უზენაესი სასამართლო, მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაესი სასამართლოები, სამხარეო და საოლქო სასამართლოები, ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ავტონომიური ოლქების სასამართლოები, საოკრუგო სასამართლოები, სსრ კავშირის სპეციალური სასამართლოები, რომლებიც იქმნებიან სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს დადგენილებით, სახალხო სასამართლოები.

მ უ ხ ლ ი 103. საქმეთა განხილვა ყველა სასამართლოში ხორციელდება სახალხო მსაჯულთა მონაწილეობით, გარდა კანონით სპეციალურად გათვალისწინებული შემთხვევებისა.

მ უ ხ ლ ი 104. სსრ კავშირის უზენაესი სასამართლო არის უმაღლესი სასამართლო ორგანო. სსრ კავშირის უზენაეს სასამართლოს ეკისრება ზედამხედველობა გაუწიოს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების ყველა სასამართლო ორგანოს სასამართლო საქმიანობას.

მ უ ხ ლ ი 105. სსრ კავშირის უზენაეს სასამართლოს და სსრ კავშირის სპეციალურ სასამართლოებს ირჩევს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო ხუთი წლის ვადით.

მ უ ხ ლ ი 106. მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაეს სასამართლოებს ირჩევენ მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაესი საბჭოები ხუთი წლის ვადით.

მ უ ხ ლ ი 107. ავტონომიური რესპუბლიკების უზენაეს სასამართლოებს ირჩევენ ავტონომიური რესპუბლიკების უზენაესი საბჭოები ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 108. სამხარეო და საოლქო სასამართლოებს, ავტონომიური ოლქების სასამართლოებს, საოკრუგო სასამართლოებს ირჩევენ მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო, საოლქო ან საოკრუგო საბჭოები ან ავტონომიური ოლქების მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 109. სახალხო სასამართლოებს ირჩევენ რაიონის მოქალაქენი საყოველთაო, პირდაპირი და თანასწორი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით—სამი წლის ვადით.

მუხლი 110. სასამართლოწარმოება ხორციელდება მოკავშირე ან ავტონომიური რესპუბლიკის ან ავტონომიური ოლქის ენაზე; იმ პირებისათვის, რომლებმაც ეს ენა არ იციან, უზრუნველყოფილია საქმის მასალების სრული გაცნობა მთარგმნელის საშუალებით და აგრეთვე სასამართლოში დედაენაზე გამოსვლის უფლება.

მუხლი 111. სსრ კავშირის ყველა სასამართლოში საქმის გარჩევა სწარმოებს ღიად, რამდენადაც კანონით გამონაკლისები არ არის გათვალისწინებული, ბრალდებულისათვის დაცვის უფლების უზრუნველყოფით.

მუხლი 112. მოსამართლენი დამოუკიდებელნი არიან და მხოლოდ კანონს ემორჩილებიან.

მუხლი 113. ყველა სახალხო კომისარიატისა და მათი ქვემდებარე დაწესებულებების, ისე როგორც ცალკეული თანამდებობის პირებისა და აგრეთვე სსრ კავშირის მოქალაქეების მიერ კანონთა ზუსტად შესრულების უმაღლესი ზედამხედველობა ეკისრება სსრ კავშირის პროკურორს.

მუხლი 114. სსრ კავშირის პროკურორს ნიშნავს სსრ კავშირის უზენაესი საბჭო შვიდი წლის ვადით.

მუხლი 115. რესპუბლიკურ, სამხარეო, საოლქო პროკურორებს, აგრეთვე ავტონომიური რესპუბლიკების და ავტონომიური ოლქების პროკურორებს ნიშნავს სსრ კავშირის პროკურორი ხუთი წლის ვადით.

მუხლი 116. საოკრუგო, სარაიონო და საქალაქო პროკურორებს ნიშნავენ მოკავშირე რესპუბლიკების პროკურორები ხუთი წლის ვადით სსრ კავშირის პროკურორის დამტკიცებით.

მუხლი 117. პროკურატურის ორგანოები თავის ფუნქციებს ანხორციელებენ ყოველგვარი ადგილობრივი ორგანოსაგან დამოუკიდებლად, ემორჩილებიან რა მხოლოდ სსრ კავშირის პროკურორს.

თავი X

მოქალაქეთა ძირითადი უფლებანი და მოვალეობანი

მუხლი 118. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ შრომის უფლება, ესე იგი გარანტირებული სამუშაოს მიღების უფლება მათი შრომის ანაზღაურებით მისი რაოდენობისა და ხარისხის შესაბამისად.

შრომის უფლება უზრუნველყოფილია სახალხო მეურნეობის სოციალისტური ორგანიზაციით, საბჭოთა საზოგადოების საწარმოო ძალთა განუხრელი ზრდით, სამეურნეო კრიზისების შესაძლებლობის აღკვეთით და უმუშევრობის ლიკვიდაციით.

მუხლი 119. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ დასვენების უფლება.

დასვენების უფლება უზრუნველყოფილია სამუშაო დღის შემცირებით მუშათა უდიდესი უმრავლესობისათვის 7 საათამდე, მუშებისა და მოსამსახურეებისათვის ყოველწლიურ შვებულებათა დაწესებით სამუშაო ხელფასის შენარჩუნებით, მშრომელთა მომსახურებისათვის სანატორიუმების, დასასვენებელი სახლებისა და კლუბების ფართო ქსელით.

მუხლი 120. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ მატერიალური უზრუნველყოფის უფლება მოხუცებულობაში, აგრეთვე —ავადმყოფობისა და შრომის უნარის დაკარგვის შემთხვევაში.

ეს უფლება უზრუნველყოფილია სახელმწიფოს ხარჯზე მუშებისა და მოსამსახურეების სოციალური დაზღვევის ფართო განვითარებით, მშრომელთათვის უფასო სამედიცინო დახმარებით, მშრომელთა სარგებლობაში კურორტთა ფართო ქსელის გადაცემით.

მუხლი 121. სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ განათლების უფლება.

ეს უფლება უზრუნველყოფილია საყოველთაო-სავალდებულო დაწყებითი განათლებით, უფასო განათლებით—უმაღლესი განათლების ჩათვლით,—უმაღლეს სკოლაში მოსწავლეთა უდიდესი უმრავლესობისათვის სახელმწიფო სტიპენდიების სისტემით, სკოლებში დედაენაზე სწავლებით, ქარხნებში, საბჭოთა მეურნეობებში, სამანქანო-სატრაქტორო სადგურებსა და კოლმეურნეობებში მშრომელთა უფასო საწარმოო, ტექნიკური და აგრონომიული სწავლების ორგანიზაციით.

მუხლი 122. ქალს სსრ კავშირში ენიჭება მამაკაცთან თანასწორი უფლებანი სამეურნეო, სახელმწიფო, კულტურული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების ყველა დარგში.

ქალთა ამ უფლებების განხორციელების შესაძლებლობა უზრუნველყოფილია იმით, რომ ქალს მინიჭებული აქვს მამაკაცთან თანასწორი უფლება შრომისა, შრომის ანაზღაურებისა, დასვენებისა, სოციალური დაზღვევისა და განათლებისა, დედისა და ბავშვის ინტერესთა სახელმწიფო დაცვით, ორსულობის დროს ქალისათვის შვებულების მიცემით—ხელფასის შენარჩუნებით, სამშობიარო სახლების, საბავშვო ბაგებისა და ბაღების ფართო ქსელით.

მუხლი 123. სსრ კავშირის მოქალაქეთა თანასწორუფლებიანობა, დამოუკიდებლად მათი ეროვნებისა და რასისა, სამე-

ურნეო, სახელმწიფო, კულტურული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების ყველა დარგში ურყევი კანონი არის.

მოქალაქეთა უფლების რაიმე პირდაპირი ან არაპირდაპირი შეზღუდვა ან, პირიქით, პირდაპირი ან არაპირდაპირი უპირატესობის დაწესება მათი რასიული და ნაციონალური კუთვნილების მიხედვით, აგრეთვე რასიული ან ნაციონალური განკერძოებულობის, ან სიძულვილისა და ქედმაღლობის ყოველგვარი ქადაგება—ისჯება კანონით.

მუხლი 124. მოქალაქეთათვის სინიდისის თავისუფლების უზრუნველყოფის მიზნით ეკლესია სსრ კავშირში გამოყოფილია სახელმწიფოსაგან და სკოლა ეკლესიისაგან. რელიგიური კულტების შესრულების თავისუფლება და ანტირელიგიური პროპაგანდის თავისუფლება აღიარებულია ყველა მოქალაქისათვის.

მუხლი 125. მშრომელთა ინტერესების შესაბამისად და სოციალისტური წყობილების განმტკიცების მიზნით სსრ კავშირის მოქალაქეებისათვის კანონით უზრუნველყოფილია:

ა) სიტყვის თავისუფლება,

ბ) ბეჭდვის თავისუფლება,

გ) კრებებისა და მიტინგების თავისუფლება,

დ) ქუჩაში მსვლელობათა და დემონსტრაციათა თავისუფლება.

მოქალაქეთა ეს უფლებანი უზრუნველყოფილია მშრომელებისა და მათი ორგანიზაციებისათვის სტამბების, ქაღალდის მარაგის, საზოგადოებრივი შენობების, ქუჩების, კავშირგაბმულობის საშუალებათა და სხვა მატერიალურ პირობათა მინიჭებით, რომლებიც კი აუცილებელია მათი განხორციელებისათვის.

მუხლი 126. მშრომელთა ინტერესების შესაბამისად და ხალხის მასების ორგანიზაციული თვითმოქმედებისა და პოლიტიკური აქტივობის განვითარების მიზნით სსრ კავშირის მოქალაქეთათვის უზრუნველყოფილია უფლება გაერთიანებისა საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში: პროფესიულ კავშირებში, კოოპერატიულ გაერთიანებებში, ახალგაზრდობის ორგანიზა-

ციებში, სასპორტო და თავდაცვის ორგანიზაციებში, კულტურულ, ტექნიკურ და სამეცნიერო საზოგადოებებში, ხოლო ყველაზე უფრო აქტიური და შეგნებული მოქალაქენი მუშათა კლასის რიგებიდან და მშრომელთა სხვა ფენებიდან ერთიანდებიან სრულიად-საკავშირო კომუნისტურ პარტიაში (ბოლშევიკებისა), რომელიც არის მშრომელთა მოწინავე რაზმი მათს ბრძოლაში სოციალისტური წყობილების განმტკიცებისა და განვითარებისათვის და წარმოადგენს ხელმძღვანელ ბირთვს მშრომელთა ყველა, როგორც საზოგადოებრივი, ისე სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციისა.

მუხლი 127. სსრ კავშირის მოქალაქეთათვის უზრუნველყოფილია პიროვნების ხელშეუხებლობა. არავინ არ შეიძლება დაპატიმრებულ იქნას, თუ არა სასამართლოს დადგენილებით ან პროკურორის სანქციით.

მუხლი 128. მოქალაქეთა ბინის ხელშეუხებლობა და მიწერ-მოწერის საიდუმლოება დაცულია კანონით.

მუხლი 129. სსრ კავშირი თავშეფარების უფლებას ანიჭებს უცხოელ მოქალაქეებს, რომლებიც დევნილი არიან მშრომელთა ინტერესების დაცვისათვის, ან მეცნიერული მოღვაწეობისათვის, ან ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი ბრძოლისათვის.

მუხლი 130. სსრ კავშირის თვითეული მოქალაქე ვალდებულია დაიცვას საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის კონსტიტუცია, შეასრულოს კანონები, დაიცვას შრომის დისციპლინა, პატიოსნად მოეკიდოს საზოგადოებრივ მოვალეობას, პატივისცემით მოეპყრას სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესებს.

მუხლი 131. სსრ კავშირის თვითეული მოქალაქე ვალდებულია გაუფრთხილდეს და განამტკიცოს საზოგადოებრივი, სოციალისტური საკუთრება, როგორც საბჭოთა წყობილების წმინდათა-წმინდა და ხელშეუხებელი საფუძველი, როგორც სამ-

შობლოს სიმდიდრისა და ძლიერების წყარო, როგორც ყველა მშრომელის შეძლებული და კულტურული ცხოვრების წყარო.

ის პირნი, რომელნიც ხელჰყოფენ საზოგადოებრივ, სოციალისტურ საკუთრებას, ხალხის მტრები არიან.

მუხლი 132. საყოველთაო სამხედრო ვალდებულება არის კანონი.

სამხედრო სამსახური მუშურ-გლეხურ წითელ არმიაში წარმოადგენს სსრ კავშირის მოქალაქეთა საპატიო მოვალეობას.

მუხლი 133. სამშობლოს დაცვა არის სსრ კავშირის თვითეული მოქალაქის უწმინდესი მოვალეობა. სამშობლოს ღალატი: ფიცის გატეხა, მტრის მხარეზე გადასვლა, სახელმწიფოს სამხედრო ძლიერებისათვის ზიანის მიყენება, ჯაშუშობა —ისჯება კანონის მთელი სისასტიკით, როგორც ყველაზე მძიმე ბოროტმოქმედება.

თ ა ვ ი XI

საარჩევნო სისტემა

მუხლი 134. დეპუტატთა არჩევნებს მშრომელთა დეპუტატების ყველა საბჭოში: სსრ კავშირის უზენაეს საბჭოში, მოკავშირე რესპუბლიკების უზენაეს საბჭოებში, მშრომელთა დეპუტატების სამხარეო და საოლქო საბჭოებში, ავტონომიური რესპუბლიკების უზენაეს საბჭოებში, ავტონომიური ოლქების მშრომელთა დეპუტატების საბჭოებში, მშრომელთა დეპუტატების საოკრუგო, სარაიონო, საქალაქო და სასოფლო (სტანიცის, სოფლის, ხუტორის, ყიშლაკის, აულის) საბჭოებში,— ამომრჩევლები მოახდენენ საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით.

მუხლი 135. დეპუტატთა არჩევნები საყოველთაოა: სსრ კავშირის ყველა მოქალაქეს, რომელსაც კი 18 წელი შეუსრულდა, დამოუკიდებლად რასიული და ნაციონალური კუთვნილებისა, სარწმუნოებისა, განათლების ცენზისა, ბინადრობისა, სოციალური წარმოშობისა, ქონებრივი მდგომარეობისა და წარსული საქმიანობისა, უფლება აქვს მონაწილეობა მიიღოს დეპუტატთა არჩევნებში და არჩეულ იქნას, გარდა შეშლილებისა და იმ პირებისა, რომელნიც სასამართლოს მიერ მსჯავრდადებულნი არიან საარჩევნო უფლებათა ჩამორთმევით.

მუხლი 136. დეპუტატთა არჩევნები თანასწორია: თვითეულ მოქალაქეს ერთი ხმა აქვს; ყველა მოქალაქე მონაწილეობს არჩევნებში თანასწორ საფუძველზე.

მუხლი 137. ქალები სარგებლობენ უფლებით აირჩიონ და არჩეულ იქნან მამაკაცების თანაბრად.

მუხლი 138. წითელი არმიის რიგებში მყოფი მოქალაქენი სარგებლობენ უფლებით აირჩიონ და არჩეულ იქნან ყველა მოქალაქის თანაბრად.

მუხლი 139. დეპუტატთა არჩევნები პირდაპირია: არჩევნებს მშრომელთა დეპუტატების ყველა საბჭოში, დაწყებული მშრომელთა დეპუტატების სასოფლო და საქალაქო საბჭოთი თვით სსრ კავშირის უზენაეს საბჭომდე, მოქალაქენი მოახდენენ უშუალოდ პირდაპირი არჩევნების გზით.

მუხლი 140. კენჭისყრა დეპუტატთა არჩევნების დროს ფარულია.

მუხლი 141. კანდიდატებს არჩევნების დროს წამოაყენებენ საარჩევნო ოლქების მიხედვით.

კანდიდატთა წამოყენების უფლება უზრუნველყოფილია მშრომელთა საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და საზოგადოებებისათვის: კომუნისტური პარტიული ორგანიზაციებისათვის, პროფესიული კავშირებისათვის, კოოპერატივებისათვის, ახალგაზრდობის ორგანიზაციებისათვის, კულტურული საზოგადოებებისათვის.

მუხლი 142. თვითეული დეპუტატი ვალდებულია თავისი მუშაობისა და მშრომელთა დეპუტატების საბჭოს მუშაობის ანგარიში ჩააბაროს ამომრჩევლებს და ყოველთვის შეიძლება უკან იქნას გაწვეული თანახმად ამომრჩეველთა უმრავლესობის გადაწყვეტილებისა კანონით დადგენილი წესით.

თ ა ვ ი XII

ღერბი, დროშა, დედა-ქალაქი

მუხლი 143. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო ღერბი შესდგება ნამგლისა და უროსაგან დედამიწის სფეროზე, რომელიც გამოსახულია მზის სხივებში და გარშემოვლებულია თავთავებით; წარწერა აქვს მოკავშირე რესპუბლიკების ენებზე: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!". ღერბის ზემოთ არის ხუთქიმიანი ვარსკვლავი.

მუხლი 144. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახელმწიფო დროშა შესდგება წითელი ქსოვილისაგან, რომლის ზემო კუთხეში ტართან გამოსახულია ოქროს ნამგალი და ურო და მათ ზემოთ წითელი ხუთქიმიანი ვარსკვლავი, ოქროს არშიაშემოვლებული. სიგანის შეფარდება სიგრძესთან 1 : 2.

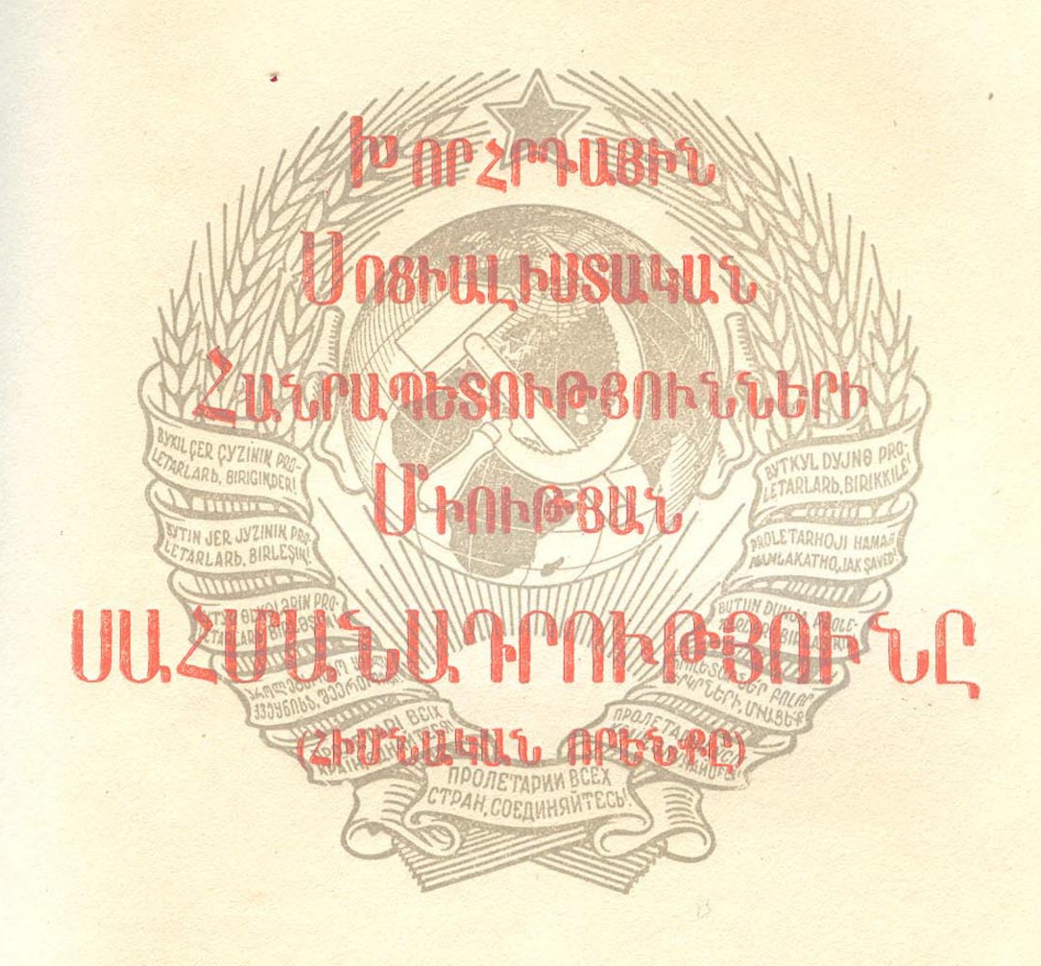
მუხლი 145. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის დედა-ქალაქი არის ქალაქი მოსკოვი.

თ ა ვ ი XIII

კონსტიტუციის შეცვლის წესი

მ უ ხ ლ ი 146. სსრ კავშირის კონსტიტუციის შეცვლა მოხდება მხოლოდ სსრ კავშირის უზენაესი საბჭოს გადაწყვეტილებით, რომელიც მიღებული უნდა იქნას თვითეული პალატის ხმების არა ნაკლებ $^2/_3$ უმრავლესობით.

მოსკოვი, კრემლი.
1936 წ. 5 დეკემბერი

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԸ)

ԳԼՈՒԽ I

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

ՀՈԴՎԱԾ 1. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը բանվորների և գյուղացիների սոցիալիստական պետություն ե։

ՀՈԴՎԱԾ 2. ԽՍՀՄ-ի քաղաքական հիմքն են կազմում աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդները, վորոնք աճել ու ամրապնդվել են կալվածատերերի ու կապիտալիստների իշխանությունը տապալելու և պրոլետարիատի դիկտատուրան նվաճելու հետևանքով։

ՀՈԴՎԱԾ 3. Ամբողջ իշխանությունը ԽՍՀՄ-ում պատկանում ե քաղաքի և գյուղի աշխատավորներին՝ հանձինս աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդների։

ՀՈԴՎԱԾ 4. ԽՍՀՄ-ի տնտեսական հիմքն են կազմում տնտեսության սոցիալիստական սիստեմը և արտադրության գործիքների ու միջոցների սոցիալիստական սեփականությունը, վորոնք հաստատվել են տնտեսության կապիտալիստական սիստեմի լիկվիդացիայի, արտադրության գործիքների ու միջոցների մասնավոր սեփականության վերացման և մարդու կողմից մարդու շահագործումը վոչնչացնելու հետևանքով։

ՀՈԴՎԱԾ 5. Սոցիալիստական սեփականությունը ԽՍՀՄ-ում ունի կամ պետական սեփականության ձև (համաժողովրդական ունեցվածք), կամ կոոպերատիվ-կոլտնտեսային սեփականության ձև (առանձին կոլտնտեսությունների սեփականություն, կոոպերատիվ միավորումների սեփականություն)։

ՀՈԴՎԱԾ 6. Հողը, նրա ընդերքը, ջրերը, անտառները, գործարանները, ֆաբրիկաները, հանքահորերը, հանքերը, յերկաթուղային, ջրային ու օդային տրանսպորտը, բանկերը, կապի միջոցները, պետության կազմակերպած խոշոր գյուղատնտեսական ձեռնարկությունները (խորհտնտեսությունները, մեքենատրակտորային կայանները և այլն), ինչպես նաև կոմունալ ձեռնարկությունները և բնակարանային հիմնական ֆոնդը քաղաքներում ու արդյունաբերական վայրերում, պետական սեփականություն, այսինքն՝ համաժողովրդական ունեցվածք են։

ՀՈԴՎԱԾ 7. Կոլտնտեսությունների ու կոոպերատիվ կազմակերպությունների հանրային ձեռնարկություններն իրենց կենդանի ու մեռյալ ինվենտարով, կոլտնտեսությունների և կոոպերատիվ կազմակերպությունների կողմից արտադրվող արտադրանքը, ինչպես նաև նրանց հանրային շինությունները, կազմում են կոլտնտեսությունների ու կոոպերատիվ կազմակերպությունների հանրային, սոցիալիստական սեփականությունը։

Յուրաքանչյուր կոլտնտեսականի տնտեսություն, բացի կոլտնտեսային հանրային տնտեսությունից ստացած հիմնական յեկամուտից, անձնական օգտագործման համար ունի փոչ-մեծ տնամերձ հողամաս, և վորպես անձնական սեփականություն՝ օժանդակ տնտեսություն տնամերձ հողամասում, բնակելի տուն, մթերատու անասուններ, թռչուններ և գյուղատնտեսական մանր ինվենտար՝ գյուղատնտեսական արտելի կանոնադրության համաձայն։

ՀՈԴՎԱԾ 8. Կոլտնտեսությունների զբաղեցրած հողն ամրացվում է նրանց՝ անվճար և անժամկետ օգտագործելու համար, այսինքն՝ առհավետ։

ՀՈԴՎԱԾ 9. Տնտեսության սոցիալիստական սիստեմի հետ միասին, վորը հանդիսանում է տնտեսության տիրապետող ձևը ԽՍՀՄ-ում, օրենքով թույլատրվում է մենատնտես գյուղացիների ու տնայնագործների մանր մասնավոր տնտեսություն, վորը հիմնըված է անձնական աշխատանքի վրա և բացառում է ուրիշի աշխատանքի շահագործումը։

ՀՈԴՎԱԾ 10. Քաղաքացիների անձնական սեփականության իրավունքը՝ նրանց աշխատանքային յեկամուտների ու խնայողությունների նկատմամբ, բնակելի տան և տնային օժանդակ տնտեսության նկատմամբ, տնային տնտեսության և առօրյա գործածության առարկաների նկատմամբ, անձնական սպառման ու հարմարության առարկաների նկատմամբ, ինչպես նաև քաղաքացիների անձնական սեփականության ժառանգման իրավունքը, պահպանվում է օրենքով։

ՀՈԴՎԱԾ 11. ԽՍՀՄ-ի տնտեսական կյանքը վորոշում և նրան ուղղություն է տալիս պետական ժողովրդատնտեսական պլանը՝ հօգուտ հանրային հարստության ավելացման, աշխատավորների նյութական ու կուլտուրական մակարդակի անշեղ բարձրացման, ԽՍՀՄ-ի անկախության ամրացման և նրա պաշտպանունակության ուժեղացման։

ՀՈԴՎԱԾ 12. ԽՍՀՄ-ում աշխատանքը յուրաքանչյուր աշխատանքի ընդունակ քաղաքացու պարտականությունն է և պատվի գործն է՝ համաձայն «ով չի աշխատում, նա չի ուտում» սկզբունքի։

ԽՍՀՄ-ում իրականացվում է սոցիալիզմի սկզբունքը՝ «յուրաքանչյուրից՝ ըստ նրա ընդունակության, յուրաքանչյուրին՝ ըստ նրա աշխատանքի»։

ԳԼՈՒԽ II

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

ՀՈԴՎԱԾ 13. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը միութենական պետություն է, կազմված հետևյալ իրավահավասար Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների կամավոր միավորման հիմունքով.

Ռուսաստանի Խորհրդային Ֆեդերատիվ Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ուկրաինական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Բելոռուսական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ադրբեջանական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Վրացական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Թուրքմենական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ուզբեկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Տաջիկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Ղազախական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության,

Կիրգիզական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության։

ՀՈԴՎԱԾ 14. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության իրավասությանը, հանձինս նրա իշխանության բարձրագույն մարմինների և պետական կառավարման մարմինների, ենթակա յեն.

ա) Միությունը միջազգային հարաբերություններում ներկայացնելը, այլ պետությունների հետ պայմանագրեր կնքելն ու նրանց ռատիֆիկացիան.

բ) պատերազմի ու խաղաղության հարցերը.

գ) ԽՍՀՄ-ի կազմի մեջ նոր հանրապետություններ ընդունելը.

դ) ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության կատարման վերահսկողությունը և ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրությանը՝ միութենական հանրապետությունների Սահմանադրությունների համապատասխանությունն ապահովելը.

ե) միութենական հանրապետությունների միջև սահմանների փոփոխությունների հաստատումը.

զ) միութենական հանրապետությունների կազմում նոր յերկրամասեր և մարզեր, նույնպես և նոր ավտոնոմ հանրապետություններ կազմելու հաստատումը.

է) ԽՍՀՄ-ի պաշտպանության կազմակերպումը և ԽՍՀՄ-ի բոլոր զինված ուժերի ղեկավարումը.

ը) արտաքին առևտուրը՝ պետական մենաշնորհի հիմունքով.

թ) պետական անվտանգության պահպանությունը.

ի) ԽՍՀՄ-ի ժողովրդատնտեսական պլանների սահմանումը.

լ) ԽՍՀՄ-ի միասնական պետական բյուջեի հաստատումը, ինչպես նաև միութենական, հանրապետական ու տեղական բյուջեներ կազմելու համար ստացվող հարկերի և յեկամուտների հաստատումը.

խ) ընդհանուր-միութենական նշանակություն ունեցող բանկերի, արդյունաբերական ու գյուղատնտեսական հիմնարկների ու ձեռնարկությունների, ինչպես նաև առևտրական ձեռնարկությունների կառավարումը.

ծ) տրանսպորտի ու կապի կառավարումը.

կ) դրամական ու վարկային սիստեմի ղեկավարումը.

հ) պետական ապահովագրության կազմակերպումը.

ձ) փոխառություններ կնքելն ու տալը.

ղ) հողօգտագործման, ինչպես նաև ընդերքի, անտառների ու ջրերի օգտագործման հիմնական սկզբունքների սահմանումը.

ճ) լուսավորության ու առողջապահության բնագավառներում հիմնական սկզբունքների սահմանումը.

մ) ժողովրդատնտեսական հաշվառման միասնական սիստեմի կազմակերպումը.

յ) աշխատանքի օրենսդրության հիմունքների սահմանումը.

ն) դատարանակազմության և դատավարության օրենսդրությունը. քրեական ու քաղաքացիական օրենսգրքերը.

շ) միութենական քաղաքացիության վերաբերյալ օրենքները. օտարերկրացիների իրավունքների վերաբերյալ օրենքները.

ո) ամնիստիայի մասին ընդհանուր-միութենական ակտերի հրատարակումը։

ՀՈԴՎԱԾ 15. Միութենական հանրապետությունների սուվերենիտետը սահմանափակված է միայն ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության 14-րդ հոդվածում մատնանշված շրջանակներով։ Այդ շրջանակներից դուրս յուրաքանչյուր Միութենական հանրապետություն պետական իշխանությունն իրականացնում է ինքնուրույն կերպով։ ԽՍՀՄ-ն պահպանում է միութենական հանրապետությունների սուվերեն իրավունքները։

ՀՈԴՎԱԾ 16. Յուրաքանչյուր Միութենական հանրապետություն ունի իր Սահմանադրությունը, վորը հաշվի յե առնում հանրապետության առանձնահատկությունները և կառուցված է ԽՍՀ Միության Սահմանադրությանը լիովին համապատասխան։

ՀՈԴՎԱԾ 17. Յուրաքանչյուր Միութենական հանրապետության իրավունք է վերապահվում ազատ կերպով դուրս գալու ԽՍՀՄ-ից։

ՀՈԴՎԱԾ 18. Միութենական հանրապետությունների տերիտորիան չի կարող փոփոխվել առանց նրանց համաձայնության։

ՀՈԴՎԱԾ 19. ԽՍՀՄ-ի օրենքները միատեսակ ուժ ունեն բոլոր միութենական հանրապետությունների տերիտորիայում։

ՀՈԴՎԱԾ 20. Միութենական հանրապետության օրենքի և ընդհանուր-միութենական օրենքի միջև տարաձայնություն լինելու դեպքում գործում է ընդհանուր-միութենական օրենքը։

ՀՈԴՎԱԾ 21. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների համար սահմանվում է միասնական միութենական քաղաքացիություն։

Միութենական հանրապետության յուրաքանչյուր քաղաքացի հանդիսանում է ԽՍՀՄ-ի քաղաքացի։

ՀՈԴՎԱԾ 22. Ռուսաստանի Խորհրդային Ֆեդերատիվ Սոցիալիստական Հանրապետությունը բաղկացած է՝ Ազով-Սևծովի, Հեռավոր-Արևելյան, Արևմտյան Սիբիրի, Կրասնոյարսկի, Հյուսիսային Կովկասի երկրամասերից. Վորոնեժի, Արևելյան Սիբիրի, Գորկու, Արևմտյան, Իվանովոյի, Կալինինի, Կիրովի, Կույբիշևի, Կուրսկի, Լենինգրադի, Մոսկվայի, Օմսկի, Օրենբուրգի, Սարատովի, Սվերդլովսկի, Հյուսիսային, Ստալինգրադի, Չելյաբինսկի, Յարոսլավլի մարզերից. Թաթարական, Բաշկիրական, Դաղստանի, Բուրյաթ-Մոնղոլական, Կաբարդինո-Բալկարական, Կալմիկական, Կարելական, Կոմի, Ղրիմի, Մարիական, Մորդովական, Մերձվոլգյան Գերմանացիների, Հյուսիսային Օսեթական, Ուդմուրտական, Չեչենո-Ինգուշական, Չուվաշական, Յակուտական ավտոնոմ խորհրդային սոցիալիստական հանրապետություններից. Ադիգեյական, Հրեական, Կարաչայական, Օյրոթական, Խակասական, Չերկեսական ավտոնոմ մարզերից։

ՀՈԴՎԱԾ 23. Ուկրաինական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը բաղկացած է Վիննիցայի, Դնեպրոպետրովսկի, Դոնեցի, Կիևի, Օդեսայի, Խարկովի, Չերնիգովի մարզերից և Մոլդավական Ավտոնոմ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունից։

ՀՈԴՎԱԾ 24. Ադրբեջանական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում են՝ Նախիջևանի Ավտոնոմ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը և Լեռնային Ղարաբաղի ավտոնոմ մարզը։

ՀՈԴՎԱԾ 25. Վրացական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում են՝ Աբխազական ԱԽՍՀ, Աջարական ԱԽՍՀ, Հարավ-Ոսեթական ավտոնոմ մարզը։

ՀՈԴՎԱԾ 26. Ուզբեկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում է Կարա-Կալպակական ԱԽՍՀ։

ՀՈԴՎԱԾ 27. Տաջիկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության մեջ մտնում է Լեռնային Բադախշանի ավտոնոմ մարզը։

ՀՈԴՎԱԾ 28. Ղազախական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը բաղկացած է Ակտյուբինսկի, Ալմա-Աթայի, Արևելյան Ղազախստանի, Արևմտյան Ղազախստանի, Ղարագանդայի, Կուստանայի, Հյուսիսային Ղազախստանի, Հարավային Ղազախստանի մարզերից։

ՀՈԴՎԱԾ 29. Հայկական ԽՍՀ, Բելոռուսական ԽՍՀ, Թուրքմենական ԽՍՀ և Կիրգիզական ԽՍՀ իրենց կազմում ավտոնոմ հանրապետություններ, ինչպես նաև յերկրամասեր ու մարզեր չունեն։

ԳԼՈՒԽ III

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 30. ԽՍՀՄ-ի պետական իշխանության բարձրագույն մարմինը ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 31. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդն իրականացնում է Սահմանադրության 14-րդ հոդվածով Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությանը վերապահված բոլոր իրավունքները, ինչ չափով որ նրանք համաձայն Սահմանադրության չեն մտնում ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդին հաշվետու ԽՍՀՄ-ի մարմինների—ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագա-

հության, ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի և ԽՍՀ Միության Ժողովրդական Կոմիսարիատների իրավասության մեջ։

ՀՈԴՎԱԾ 32. ԽՍՀՄ-ի որենսդրական իշխանությունն իրականացնում ե բացառապես ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը։

ՀՈԴՎԱԾ 33. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը բաղկացած ե յերկու պալատից՝ Միության Խորհրդից և Ազգությունների խորհրդից։

ՀՈԴՎԱԾ 34. Միության Խորհուրդն ընտրում են ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ըստ ընտրական շրջանների՝ 300 հազար բնակչից մի պատգամավորի նորմայով։

ՀՈԴՎԱԾ 35. Ազգությունների Խորհուրդն ընտրում են ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ըստ միութենական և ավտոնոմ հանրապետությունների, ավտոնոմ մարզերի ու ազգային օկրուգների, հետևյալ նորմայով. 25-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր միութենական հանրապետությունից, 11-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր ավտոնոմ հանրապետությունից, 5-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր ավտոնոմ մարզից և 1-ական պատգամավոր յուրաքանչյուր ազգային օկրուգից։

ՀՈԴՎԱԾ 36. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդն ընտրվում ե չորս տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 37. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի յերկու պալատն ել՝ Միության Խորհուրդը և Ազգությունների Խորհուրդը, իրավահավասար են։

ՀՈԴՎԱԾ 38. Միության Խորհրդին և Ազգությունների Խորհըրդին հավասար չափով պատկանում ե որենսդրական նախաձեռնությունը։

ՀՈԴՎԱԾ 39. Որենքը հաստատված ե համարվում, յեթե նա ընդունված ե ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի յերկու պալատների կողմից՝ յուրաքանչյուրի պարզ մեծամասնությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 40. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի ընդունած որենքները հրապարակվում են միութենական հանրապետությունների լեզուներով, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության նախագահի և քարտուղարի ստորագրությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 41. Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի նստաշրջաններն սկսվում և ավարտվում են միաժամանակ։

ՀՈԴՎԱԾ 42. Միության Խորհուրդն ընտրում ե Միության Խորհրդի նախագահ և նրան յերկու տեղակալ։

ՀՈԴՎԱԾ 43. Ազգությունների Խորհուրդն ընտրում է Ազգությունների Խորհրդի նախագահ և նրան յերկու տեղակալ:

ՀՈԴՎԱԾ 44. Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի նախագահները ղեկավարում են համապատասխան պալատների նիստերը և տնօրինում են նրանց ներքին կարգը:

ՀՈԴՎԱԾ 45. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի յերկու պալատների միացյալ նիստերը հերթով վարում են Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի նախագահները:

ՀՈԴՎԱԾ 46. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանները հրավիրում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը տարեկան յերկու անգամ:

Վոչ-հերթական նստաշրջանները հրավիրում է ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունն իր հայեցողությամբ կամ միութենական հանրապետություններից մեկի պահանջով:

ՀՈԴՎԱԾ 47. Միության Խորհրդի և Ազգությունների Խորհրդի միջև տարաձայնություն ծագելու դեպքում, հարցը հանձնվում է լուծելու պարիտետային հիմունքներով կազմված համաձայնեցուցիչ հանձնաժողովին: Յեթե համաձայնեցուցիչ հանձնաժողովը համերաշխ վորոշման չի հանգում կամ յեթե նրա վորոշումը չի բավարարում պալատներից մեկին, հարցը յերկրորդ անգամ քննվում է պալատներում: Յերկու պալատների համերաշխ վորոշման բացակայության դեպքում, ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունն արձակում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը և նշանակում է նոր ընտրություններ:

ՀՈԴՎԱԾ 48. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը յերկու պալատների միացյալ նիստում ընտրում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահություն՝ բաղկացած ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության նախագահից, նրա տասնմեկ տեղակալներից, Նախագահության քարտուղարից և Նախագահության 24 անդամից:

ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը հաշվետու յէ ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի առաջ իր ամբողջ գործունեության համար:

ՀՈԴՎԱԾ 49. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը՝

ա) հրավիրում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանները.

բ) մեկնաբանում է ԽՍՀՄ-ի գործող օրենքները, հրատարակում է հրամանագրեր.

գ) արձակում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության 47-րդ հոդվածի հիման վրա և նշանակում է նոր ընտրություններ.

դ) կազմակերպում ե համաժողովրդական հարցում (ռեֆերենդում) իր նախաձեռնությամբ կամ միութենական հանրապետություններից մեկի պահանջով.

ե) վերացնում ե ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի և միութենական հանրապետությունների Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդների վորոշումներն ու կարգադրությունները՝ որենքին անհամապատասխան լինելու դեպքում.

զ) ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջանում պաշտոնից ազատում և նշանակում ե ԽՍՀՄ-ի առանձին Ժողովրդական Կոմիսարներին՝ ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի նախագահի առաջադրմամբ, հետագայում ներկայացնելով ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդին ի հաստատություն.

ը) պարգևատրում ե ԽՍՀՄ-ի շքանշաններով և տալիս ե ԽՍՀՄ-ի պատվավոր կոչումներ.

թ) իրականացնում ե ներման իրավունքը.

ժ) նշանակում և փոխում ե ԽՍՀՄ-ի զինված ուժերի բարձրագույն հրամանատարությունը.

ի) ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջանում պատերազմի վիճակ ե հայտարարում ԽՍՀՄ-ի վրա ռազմական հարձակում կատարվելու դեպքում, կամ այն դեպքում, յերբ անհրաժեշտ ե կատարել ագրեսիայից փոխադարձաբար պաշտպանվելու միջազգային պայմանագրային պարտավորություններ.

լ) հայտարարում ե ընդհանուր և մասնակի զորահավաք.

խ) ռատիֆիկացիայի յե յենթարկում միջազգային պայմանագրերը.

ծ) նշանակում ե ԽՍՀՄ-ի լիազոր ներկայացուցիչներ ոտարերկրյա պետություններում և հետ ե կանչում նրանց.

կ) ընդունում ե իրեն կից ակկրեդիտացիայի յենթարկված ոտարերկրյա պետությունների դիվանագիտական ներկայացուցիչների հավատարմագրերն ու հետկանչման թղթերը։

ՀՈԴՎԱԾ 50. Միության Խորհուրդը և Ազգությունների Խորհուրդն ընտրում են մանդատային հանձնաժողովներ, վորոնք ստուգում են յուրաքանչյուր պալատի պատգամավորների լիազորությունները։

Մանդատային հանձնաժողովի առաջադրմամբ պալատները վորոշում են կամ ընդունել առանձին պատգամավորների լիազորությունները, կամ բեկանել նրանց ընտրությունները։

ՀՈԴՎԱԾ 51. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը, յերբ անհրաժեշտ գտնի, նշանակում է քննիչ ու վերստուգիչ հանձնաժողովներ ամեն մի հարցի վերաբերյալ։

Բոլոր հիմնարկներն ու պաշտոնատար անձերը պարտավոր են կատարել այդ հանձնաժողովների պահանջները և նրանց ներկայացնել անհրաժեշտ նյութերն ու փաստաթղթերը։

ՀՈԴՎԱԾ 52. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի պատգամավորը չի կարող դատական պատասխանատվության կանչվել կամ ձերբակալվել առանց ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի համաձայնության, իսկ այն ժամանակաշրջանում, յերբ ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նստաշրջաններ չկան,—առանց ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության համաձայնության։

ՀՈԴՎԱԾ 53. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի լիազորությունները լրանալուց հետո կամ ժամկետից առաջ նրա արձակվելու դեպքում, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը պահպանում է իր լիազորությունները մինչև ԽՍՀՄ-ի նորընտիր Գերագույն Խորհրդի կողմից ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի նոր Նախագահություն կազմվելը։

ՀՈԴՎԱԾ 54. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի լիազորությունները լրանալուց հետո կամ ժամկետից առաջ նրա արձակվելու դեպքում, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահությունը նշանակում է նոր ընտրություններ, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի լիազորությունները լրանալուց կամ նրա արձակվելու օրից ոչ ուշ քան յերկու ամսվա ընթացքում։

ՀՈԴՎԱԾ 55. ԽՍՀՄ-ի նորընտիր Գերագույն Խորհուրդը հրավիրվում է ԽՍՀՄ-ի նախկին կազմի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության կողմից, ամենաուշը ընտրություններից մի ամիս հետո։

ՀՈԴՎԱԾ 56. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը յերկու պալատների միացյալ նիստում կազմում է ԽՍՀՄ-ի Կառավարություն—ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդ։

ԳԼՈՒԽ IV

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 57. Միութենական հանրապետության պետական իշխանության բարձրագույն մարմինը Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 58. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում են հանրապետության քաղաքացիները՝ չորս տարի ժամանակով։

Ներկայացուցչության նորմաները սահմանվում են միութենական հանրապետությունների Սահմանադրություններով։

ՀՈԴՎԱԾ 59. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդը հանրապետության միակ օրենսդիր մարմինն է։

ՀՈԴՎԱԾ 60. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդը՝

ա) ընդունում է հանրապետության Սահմանադրությունը և փոփոխություններ է մտցնում նրա մեջ՝ ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության 16-րդ հոդվածին համապատասխան.

բ) հաստատում է իր կազմի մեջ գտնվող ավտոնոմ հանրապետությունների Սահմանադրությունները և վորոշում է նրանց տերիտորիայի սահմանները.

գ) հաստատում է հանրապետության ժողովրդատնտեսական պլանը և բյուջեն.

դ) օգտվում է Միութենական հանրապետության դատական մարմինների կողմից դատապարտված քաղաքացիների ամնիստիայի և ներման իրավունքից։

ՀՈԴՎԱԾ 61. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում է Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահություն հետևյալ կազմով. Միութենա-

կան հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության նախագահ, նրա տեղակալներ, Նախագահության քարտուղար և Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության անդամներ։

Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության լիազորությունները վորոշվում են Միութենական հանրապետության Սահմանադրությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 62. Նիստերը վարելու համար Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում է իր նախագահին և նրա տեղակալներին։

ՀՈԴՎԱԾ 63. Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհուրդը կազմում է Միութենական հանրապետության Կառավարություն — Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդ։

ԳԼՈՒԽ V

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 64. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության պետական իշխանության բարձրագույն գործադիր ու կարգադրիչ մարմինը ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 65. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը պատասխանատու յէ ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի առաջ և հաշվետու յէ նրան, իսկ Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջանում ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության առաջ, վորին հաշվետու յէ։

ՀՈԴՎԱԾ 66. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը գործող օրենքների հիման վրա և ի կատարումն այդ օրենքների՝ հրատարակում է վորոշումներ ու կարգադրություններ և ստուգում է նրանց կատարումը։

ՀՈԴՎԱԾ 67. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի վորոշումների ու կարգադրությունների կատարումը պարտադիր է ԽՍՀՄ-ի ամբողջ տերիտորիայում։

ՀՈԴՎԱԾ 68. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը՝

ա) միավորում և ուղղություն է տալիս ԽՍՀՄ-ի ընդհանուր-միութենական ու միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատների և իր գերատեսչությանը յենթակա տնտեսական ու կուլտուրական այլ հիմնարկների աշխատանքին.

բ) միջոցներ է ձեռք առնում ժողովրդատնտեսական պլանը, պետական բյուջեն իրականացնելու և վարկային-դրամական սիստեմն ամրացնելու համար.

գ) միջոցներ է ձեռք առնում հասարակական կարգն ապահովելու, պետության շահերը պաշտպանելու և քաղաքացիների իրավունքները պահպանելու համար.

դ) իրականացնում է ընդհանուր ղեկավարություն օտարերկրյա պետությունների հետ ունեցած հարաբերությունների ասպարեզում.

ե) սահմանում է իսկական զինվորական ծառայության կոչվելու յենթակա քաղաքացիների յուրաքանչյուր տարվա կոնտինգենտները, ղեկավարում է յերկրի զինված ուժերի ընդհանուր շինարարությունը.

զ) անհրաժեշտության դեպքում կազմում է ԽՍՀ Միության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդին կից տնտեսական, կուլտուրական ու պաշտպանության շինարարության գործերի հատուկ Կոմիտեներ և Գլխավոր Վարչություններ։

ՀՈԴՎԱԾ 69. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն իրավունք ունի կառավարման ու տնտեսության՝ ԽՍՀՄ-ի իրավասությանը վերապահված ճյուղերում կասեցնել Միութենական հանրապետությունների Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդների վորոշումներն ու կարգադրությունները և վերացնել ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների հրամաններն ու հրահանգները։

ՀՈԴՎԱԾ 70. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը կազմվում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի կողմից հետևյալ կազմով.

ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի Նախագահ.

ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի Նախագահի տեղակալներ.

ԽՍՀՄ-ի Պետական պլանային հանձնաժողովի նախագահ.

Խորհրդային վերահսկողության հանձնաժողովի նախագահ.

ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարներ.

Մթերումների կոմիտեյի նախագահ.

Արվեստների գործերի կոմիտեյի նախագահ.

Բարձրագույն դպրոցի գործերի Կոմիտեյի նախագահ։

ՀՈԴՎԱԾ 71. ԽՍՀՄ-ի Կառավարությունը կամ ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարը, վորոնց ուղղված է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի պատգամավորի հարցապնդումը, պարտավոր են ամենաուշը յերեք որվա ընթացքում գրավոր կամ բանավոր պատասխան տալ համապատասխան պալատում։

ՀՈԴՎԱԾ 72. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարները ղեկավարում են պետական կառավարման այն ճյուղերը, վորոնք մտնում են ԽՍՀՄ-ի իրավասության մեջ։

ՀՈԴՎԱԾ 73. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարները համապատասխան Ժողովրդական Կոմիսարիատների իրավասության սահմաններում հրատարակում են հրամաններ ու հրահանգներ՝ գործող որենքների, ինչպես նաև ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի վորոշումների ու կարգադրությունների հիման վրա և ի կատարումն այդ որենքների, վորոշումների ու կարգադրությունների, և ստուգում են նրանց կատարումը։

ՀՈԴՎԱԾ 74. ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարիատները լինում են կամ ընդհանուր-միութենական, կամ միութենական-հանրապետական։

ՀՈԴՎԱԾ 75. Ընդհանուր-միութենական Ժողովրդական Կոմիսարիատները պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը ԽՍՀՄ-ի ամբողջ տերիտորիայում ղեկավարում են կա՛մ անմիջականորեն, կա՛մ իրենց կողմից նշանակված մարմինների միջոցով։

ՀՈԴՎԱԾ 76. Միութենական-հանրապետական Ժողովրդական Կոմիսարիատները պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը ղեկավարում են, վորպես կանոն, միութենական հանրապետությունների նույնանուն Ժողովրդական Կոմիսարիատների միջոցով և անմիջականորեն կառավարում են միայն վորոշ սահմանափակ թվով ձեռնարկություններ ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի Նախագահության կողմից հաստատվող ցուցակով։

ՀՈԴՎԱԾ 77. Ընդհանուր-միութենական Ժողովրդական Կոմիսարիատների թվին են պատկանում հետևյալ Ժողովրդական Կոմիսարիատները.

Պաշտպանության.

Արտաքին գործերի.

Արտաքին առևտրի.

Հաղորդակցության ճանապարհների.

Կապի.

Ջրային տրանսպորտի.

Ծանր արդյունաբերության.

Պաշտպանության արդյունաբերության։

ՀՈԴՎԱԾ 78. Միութենական-հանրապետական ժողովրդական կոմիսարիատների թվին են պատկանում հետևյալ ժողովրդական կոմիսարիատները.

Սննդի արդյունաբերության.

Թեթև արդյունաբերության.

Անտառային արդյունաբերության.

Հողագործության.

Հացահատիկային ու անասնաբուծական խորհտնտեսությունների.

Ֆինանսների.

Ներքին առևտրի.

Ներքին գործերի.

Արդարադատության.

Առողջապահության։

ԳԼՈՒԽ VI

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 79. Միութենական հանրապետության պետական իշխանության բարձրագույն գործադիր և կարգադրիչ մարմինը Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 80. Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը պատասխանատու յե Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի առաջ և հաշվետու յե նրան, իսկ Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի նըստաշրջանների միջև ընկած ժամանակաշրջանում—Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահության առաջ, վորին հաշվետու յե:

ՀՈԴՎԱԾ 81. Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը հրատարակում ե վորոշումներ ու կարգադրություններ՝ ԽՍՀՄ-ի ու Միութենական հանրապետության գործող որենքների, ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի վորոշումների ու կարգադրությունների հիման վրա և ի կատարումն այդ որենքների, վորոշումների ու կարգադրությունների, և ստուգում ե նրանց կատարումը:

ՀՈԴՎԱԾ 82. Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդն իրավունք ունի կասեցնելու ավտոնոմ հանրապետությունների Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդների վորոշումներն ու կարգադրությունները և վերացնելու յերկրամասերի, մարզերի ու ավտոնոմ մարզերի աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդների գործադիր կոմիտեների վորոշումներն ու կարգադրությունները:

ՀՈԴՎԱԾ 83. Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը կազմվում ե Միութենական հանրապետության Գերագույն Խորհրդի կողմից հետևյալ կազմով.

Միութենական հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի Նախագահ.

Նախագահի տեղակալներ.

Պետական պլանային հանձնաժողովի Նախագահ.

Ժողովրդական կոմիսարներ՝

Սննդի արդյունաբերության.

Թեթև արդյունաբերության.

Անտառային արդյունաբերության.

Հողագործության.

Հացահատիկային ու անասնաբուծական խորհտնտեսությունների.

Ֆինանսների.

Ներքին առևտրի.

Ներքին գործերի.
Արդարադատության.
Առողջապահության.
Լուսավորության.
Տեղական արդյունաբերության.
Կոմունալ տնտեսության.
Սոցիալական ապահովության.
Մթերումների Կոմիտեյի լիազոր.
Արվեստների գործերի Վարչության պետ.
Ընդհանուր-միութենական ժողովրդական կոմիսարիատների լիազորներ։

ՀՈԴՎԱԾ 84. Միութենական հանրապետության ժողովրդական կոմիսարները ղեկավարում են պետական կառավարման այն ճյուղերը, վորոնք վերաբերում են Միութենական հանրապետության իրավասությանը։

ՀՈԴՎԱԾ 85. Միութենական հանրապետության ժողովրդական կոմիսարները համապատասխան ժողովրդական կոմիսարիատների իրավասության սահմաններում հրատարակում են հրամաններ ու հրահանգներ՝ ԽՍՀՄ-ի և Միութենական հանրապետության օրենքների, ԽՍՀՄ-ի և Միութենական հանրապետության ժողովրդական կոմիսարների Խորհրդի վորոշումների ու կարգադրությունների, ԽՍՀՄ-ի միութենական-հանրապետական ժողովրդական կոմիսարիատների հրամանների ու հրահանգների հիման վրա և ի կատարումն դրանց։

ՀՈԴՎԱԾ 86. Միութենական հանրապետության ժողովրդական կոմիսարիատները լինում են միութենական-հանրապետական կամ հանրապետական։

ՀՈԴՎԱԾ 87. Միութենական-հանրապետական ժողովրդական կոմիսարիատները ղեկավարում են պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը, յենթարկվելով ինչպես Միութենական հանրապետության ժողովրդական կոմիսարների Խորհրդին, այնպես էլ ԽՍՀՄ-ի համապատասխան միութենական-հանրապետական ժողովրդական կոմիսարիատին։

ՀՈԴՎԱԾ 88. Հանրապետական ժողովրդական կոմիսարիատները ղեկավարում են պետական կառավարման իրենց հանձնարարված ճյուղը, յենթարկվելով անմիջականորեն Միութենական հանրապետության ժողովրդական կոմիսարների Խորհրդին։

ԳԼՈՒԽ VII

ԱՎՏՈՆՈՄ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 89. Ավտոնոմ հանրապետության պետական իշխանության բարձրագույն մարմինը ԱԽՍՀ Գերագույն Խորհուրդն է։

ՀՈԴՎԱԾ 90. Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում են հանրապետության քաղաքացիները չորս տարի ժամանակով, ներկայացուցչության այն նորմաներով, վոր սահմանվում են Ավտոնոմ հանրապետության Սահմանադրությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 91. Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ԱԽՍՀ միակ օրենսդիր մարմինն է։

ՀՈԴՎԱԾ 92. Յուրաքանչյուր Ավտոնոմ հանրապետություն ունի իր Սահմանադրությունը, վորը հաշվի յե առնում Ավտոնոմ հանրապետության առանձնահատկությունները և կառուցված է Միութենական հանրապետության Սահմանադրությանը լիովին համապատասխան։

ՀՈԴՎԱԾ 93. Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհուրդն ընտրում է Ավտոնոմ հանրապետության Գերագույն Խորհրդի Նախագահություն և կազմում է Ավտոնոմ հանրապետության Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդ՝ համաձայն իր Սահմանադրության։

Գ Լ Ո Ւ Խ VIII

ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 94. Յերկրամասերում, մարզերում, ավտոնոմ մարզերում, ոկրուգներում, շրջաններում, քաղաքներում, գյուղերում (ստանիցաներում, գյուղակներում, խուտորներում, ղշլաղներում, աուլներում) պետական իշխանության մարմիններն աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդներն են։

ՀՈԴՎԱԾ 95. Աշխատավորների պատգամավորների յերկրամասային, մարզային, ավտոնոմ մարզերի, ոկրուգային, շրջանային, քաղաքային, գյուղական (ստանիցաների, գյուղակների, խուտորների, ղշլաղների, աուլների) Խորհուրդներն ընտրում են համապատասխան յերկրամասի, մարզի, ավտոնոմ մարզի, ոկրուգի, շրջանի, քաղաքի, գյուղի աշխատավորները յերկու տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 96. Աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդներում ներկայացուցչության նորմաները վորոշվում են միութենական հանրապետությունների Սահմանադրություններով։

ՀՈԴՎԱԾ 97. Աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդները ղեկավարում են կառավարման իրենց յենթակա մարմինների գործունեությունը, ապահովում են պետական կարգի պահպանումը, օրենքների կատարումը և քաղաքացիների իրավունքների պահպանումը, ղեկավարում են տեղական տնտեսական ու կուլտուրական շինարարությունը, սահմանում են տեղական բյուջեն։

ՀՈԴՎԱԾ 98. Աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդները վորոշումներ են ընդունում և կարգադրություններ են անում ԽՍՀՄ-ի և Միութենական հանրապետության օրենքներով իրենց տրված իրավունքների սահմաններում։

ՀՈԴՎԱԾ 99. Աշխատավորների պատգամավորների յերկրամասային, մարզային, ավտոնոմ մարզերի, ոկրուգային, շրջանային, քաղաքային ու գյուղական Խորհուրդների գործադիր ու կարգա-

գրիչ մարմիններն են նրանց կողմից ընտրված գործադիր կոմիտեները՝ կազմված նախագահից, նրա տեղակալներից, քարտուղարից ու անդամներից:

ՀՈԴՎԱԾ 100. Փոքր բնակավայրերում աշխատավորների պատգամավորների գյուղական Խորհուրդների գործադիր ու կարգադրիչ մարմինը, միութենական հանրապետությունների Սահմանադրություններին համապատասխան, նրանց կողմից ընտրվող նախագահը, տեղակալը և քարտուղարն են:

ՀՈԴՎԱԾ 101. Աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդների գործադիր մարմիններն անմիջականորեն հաշվետու յեն ինչպես աշխատավորների պատգամավորների այն Խորհրդի առաջ, վորն ընտրել ե նրանց, այնպես ել աշխատավորների պատգամավորների վերադաս Խորհրդի գործադիր մարմնի առաջ:

ԳԼՈՒԽ IX

ԴԱՏԱՐԱՆ ՅԵՎ ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈԴՎԱԾ 102. Արդարադատությունը ԽՍՀՄ-ում իրականացվում ե ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանի, միութենական հանրապետությունների Գերագույն Դատարանների, յերկրամասային ու մարզային դատարանների, ավտոնոմ հանրապետությունների ու ավտոնոմ մարզերի դատարանների, օկրուգային դատարանների, ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի վորոշմամբ ստեղծվող՝ ԽՍՀՄ-ի հատուկ դատարանների և ժողովրդական դատարանների միջոցով:

ՀՈԴՎԱԾ 103. Գործերի քննարկումը բոլոր դատարաններում կատարվում ե ժողովրդական ատենակալների մասնակցությամբ, բացի որենքով հատկապես նախատեսված դեպքերից:

ՀՈԴՎԱԾ 104. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանը բարձրագույն դատական մարմինն ե: ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանի վրա դրվում ե ԽՍՀ Միության և միութենական հանրապետությունների բոլոր դատական մարմինների դատական գործունեության հսկողությունը:

ՀՈԴՎԱԾ 105. ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Դատարանը և ԽՍՀՄ-ի հատուկ դատարաններն ընտրվում են ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի կողմից հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 106. Միութենական հանրապետությունների Գերագույն Դատարաններն ընտրվում են միութենական հանրապետությունների Գերագույն Խորհուրդների կողմից հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 107. Ավտոնոմ հանրապետությունների Գերագույն Դատարաններն ընտրվում են ավտոնոմ հանրապետությունների Գերագույն Խորհուրդների կողմից հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 108. Յերկրամասային ու մարզային դատարանները, ավտոնոմ մարզերի դատարանները, օկրուգային դատարաններն ընտրվում են աշխատավորների պատգամավորների յերկրամասային, մարզային կամ օկրուգային Խորհուրդների կողմից կամ ավտոնոմ մարզերի աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդների կողմից հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 109. Ժողովրդական դատարաններն ընտրում են շրջանի քաղաքացիները ընդհանուր, ուղղակի և հավասար ընտրական իրավունքի հիման վրա գաղտնի քվեարկությամբ—յերեք տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 110. Դատավարությունը կատարվում է միութենական կամ ավտոնոմ հանրապետության կամ ավտոնոմ մարզի լեզվով, այդ լեզվին չտիրապետող անձերի համար ապահովելով լիակատար ծանոթացումը գործի նյութերին թարգմանի միջոցով, ինչպես նաև դատարանում մայրենի լեզվով հանդես գալու իրավունքը։

ՀՈԴՎԱԾ 111. Գործերի քննությունը ԽՍՀՄ-ի բոլոր դատարաններում, վորչափով օրենքը բացառություններ չի նախատեսում, կատարվում է դռնբաց, ապահովելով մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը։

ՀՈԴՎԱԾ 112. Դատավորներն անկախ են և միայն օրենքին են յենթարկվում։

ՀՈԴՎԱԾ 113. Բոլոր Ժողովրդական Կոմիսարիատների և նրանց գերատեսչությանը յենթակա հիմնարկների, ինչպես առանձին պաշտոնատար անձերի, նույնպես և ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների կողմից օրենքները ճշգրիտ կերպով կատարելու բարձրագույն հսկողությունը դրվում է ԽՍՀՄ-ի Դատախազի վրա։

ՀՈԴՎԱԾ 114. ԽՍՀՄ-ի Դատախազը նշանակվում է ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի կողմից յոթ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 115. Հանրապետական, յերկրամասային, մարզային դատախազները, ինչպես նաև ավտոնոմ հանրապետությունների ու ավտոնոմ մարզերի դատախազները, նշանակվում են ԽՍՀՄ-ի Դատախազի կողմից հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 116. Օկրուգային, շրջանային և քաղաքային դատախազները նշանակվում են միութենական հանրապետությունների դատախազների կողմից՝ ԽՍՀ Միության Դատախազի հաստատմամբ, հինգ տարի ժամանակով։

ՀՈԴՎԱԾ 117. Դատախազության մարմիններն իրենց ֆունկցիաներն իրականացնում են անկախ տեղական վորևե մարմնից, յենթարկվելով միայն ԽՍՀՄ-ի Դատախազին։

ԳԼՈՒԽ X

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՀՈԴՎԱԾ 118. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն աշխատանքի իրավունք, այսինքն՝ ապահովված աշխատանք ստանալու իրավունք, նրանց աշխատանքը վարձատրելով նրա քանակի ու վորակի համապատասխան։

Աշխատանքի իրավունքն ապահովվում է ժողովրդական տնտեսության սոցիալիստական կազմակերպմամբ, խորհրդային հասարակության արտադրողական ուժերի անշեղ աճմամբ, տնտեսական ճգնաժամերի հնարավորության վերացմամբ և գործազրկության լիկվիդացիայով։

ՀՈԴՎԱԾ 119. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն հանգստի իրավունք։

Հանգստի իրավունքն ապահովվում է բանվորների ճնշող մեծամասնության համար աշխատանքային օրը կրճատելով-հասցնելով 7 ժամի, բանվորների ու ծառայողների համար սահմանելով տարեկան արձակուրդ, վորի ընթացքում պահպանվում է նրանց աշխա-

տավարձը, աշխատավորներին սպասարկելու համար սանատորիաների, հանգստյան տների, ակումբների լայն ցանց տրամադրելով:

ՀՈԴՎԱԾ 120. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիները նյութական ապահովության իրավունք ունեն ծերության, ինչպես նաև հիվանդության և աշխատունակությունը կորցնելու դեպքում:

Այդ իրավունքն ապահովվում է բանվորների ու ծառայողների համար պետության հաշվին կատարվող սոցիալական ապահովագրության լայն ծավալմամբ, աշխատավորներին ձրի բժշկական օգնություն ցույց տալով, աշխատավորների օգտագործման համար կուրորտների լայն ցանց տրամադրելով:

ՀՈԴՎԱԾ 121. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն կրթության իրավունք:

Այդ իրավունքն ապահովվում է ընդհանուր-պարտադիր տարրական կրթությամբ, ձրի կրթությամբ՝ ներառյալ բարձրագույն կրթությունը, բարձրագույն դպրոցում սովորողների ճնշող մեծամասնությանը տրվող պետական թոշակների սիստեմով, դպրոցներում մայրենի լեզվով ուսուցանելով, գործարաններում, խորհրդտնտեսություններում, մեքենատրակտորային կայաններում ու կոլտնտեսություններում աշխատավորների համար ձրի արտադրական, տեխնիկական ու ագրոնոմիական ուսուցում կազմակերպելով:

ՀՈԴՎԱԾ 122. Կնոջը ԽՍՀՄ-ում տղամարդուն հավասար իրավունքներ են տրվում տնտեսական, պետական, կուլտուրական ու հասարակական-քաղաքական կյանքի բոլոր բնագավառներում:

Կանանց այդ իրավունքների իրականացման հնարավորությունն ապահովվում է կնոջը տղամարդուն հավասար իրավունք տալով աշխատանքի, աշխատանքի վարձատրության, հանգստի, սոցիալական ապահովագրության ու կրթության ասպարեզում, մոր ու մանկան շահերի պետական պաշտպանությամբ, կնոջը հղիության ժամանակ արձակուրդ տալով՝ պահպանելով աշխատավարձը, ծննդատների, մանկամսուրների ու մանկապարտեզների լայն ցանցով:

ՀՈԴՎԱԾ 123. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների իրավահավասարությունը տնտեսական, պետական, կուլտուրական ու հասարակական-քաղաքական կյանքի բոլոր բնագավառներում, անկախ նրանց ազգությունից ու ռասայից, հանդիսանում է անխախտ օրենք:

Իրավունքների վորևիցե ուղղակի կամ անուղղակի սահմանափակումը, կամ ընդհակառակը, ռասայական ու ազգային պատկանելությունից յելնելով՝ քաղաքացիների համար ուղղակի կամ ան-

ուղղակի առավելություններ սահմանելը, ինչպես նաև ռասայական ու ազգային բացառիկության կամ ատելության ու արհամարհանքի ամեն տեսակ քարոզ—պատժվում են օրենքով։

ՀՈԴՎԱԾ 124. Քաղաքացիների համար խղճի ազատություն ապահովելու նպատակով, յեկեղեցին ԽՍՀ Միության մեջ բաժանված է պետությունից և դպրոցը՝ յեկեղեցուց։ Կրոնական պաշտամունքների կատարման ազատությունը և հակակրոնական պրոպագանդայի ազատությունը ճանաչվում է բոլոր քաղաքացիների համար։

ՀՈԴՎԱԾ 125. Աշխատավորների շահերին համապատասխան և սոցիալիստական կարգերն ամրացնելու նպատակով, ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների համար օրենքով ապահովվում է.

ա) խոսքի ազատություն,

բ) մամուլի ազատություն,

գ) ժողովների ու միտինգների ազատություն,

դ) փողոցային յերթերի ու ցույցերի ազատություն։

Քաղաքացիների այդ իրավունքներն ապահովվում են՝ աշխատավորներին և նրանց կազմակերպություններին տրամադրելով տպարաններ, թղթի պաշարներ, հասարակական շենքեր, փողոցներ, կապի միջոցներ և աշխատավորների այդ իրավունքներն իրականացնելու համար անհրաժեշտ այլ նյութական պայմաններ։

ՀՈԴՎԱԾ 126. Աշխատավորների շահերին համապատասխան և ժողովրդական մասսաների կազմակերպական ինքնագործունեությունն ու քաղաքական ակտիվությունը զարգացնելու նպատակով ապահովվում է ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների իրավունքը՝ միավորվելու հասարակական կազմակերպությունների մեջ՝ արհեստակցական միություններ, կոոպերատիվ միավորումներ, յերիտասարդության կազմակերպություններ, սպորտային և պաշտպանողական կազմակերպություններ, կուլտուրական, տեխնիկական ու գիտական ընկերություններ, իսկ բանվոր դասակարգի շարքերից ու աշխատավորների մյուս խավերից ամենից ավելի ակտիվ ու գիտակից քաղաքացիները համախմբվում են Համամիութենական կոմունիստական (բոլշևիկների) կուսակցության մեջ, վորն աշխատավորների առաջավոր ջոկատն է՝ սոցիալիստական հասարակակարգն ամրացնելու ու զարգացնելու համար նրանց մղած պայքարում և աշխատավորների բոլոր, ինչպես հասարակական, այնպես և պետական կազմակերպությունների ղեկավար կորիզն է ներկայացնում։

ՀՈԴՎԱԾ 127. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների համար ապահովվում ե անձի անձեռնմխելիություն։ Ոչ վոք չի կարող ձերբակալվել այլ կերպ, քան դատարանի վորոշմամբ կամ դատախազի սանկցիայով։

ՀՈԴՎԱԾ 128. Քաղաքացիների բնակարանի անձեռնմխելիությունն ու նամակագրության գաղտնիությունը պահպանվում են որենքով։

ՀՈԴՎԱԾ 129. ԽՍՀՄ-ն ապաստանի իրավունք ե վերապահում ոտարերկրյա քաղաքացիներին, վորոնք հետապնդվում են աշխատավորների շահերը պաշտպանելու, կամ գիտական գործունեության, կամ ազգային-ազատագրական պայքարի համար։

ՀՈԴՎԱԾ 130. ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր ե պահպանել Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության Սահմանադրությունը, կատարել որենքները, աշխատանքի կարգապահություն պահպանել, ազնվորեն վերաբերվել դեպի հասարակական պարտքը, հարգել սոցիալիստական համակեցության կանոնները։

ՀՈԴՎԱԾ 131. ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր ե պահպանել ու ամրացնել հանրային, սոցիալիստական սեփականությունը, վորպես խորհրդային կարգերի սրբազան ու անձեռնմխելի հիմք, վորպես հայրենիքի հարստության ու հզորության աղբյուր, վորպես բոլոր աշխատավորների ունևոր ու կուլտուրական կյանքի աղբյուր։

Հանրային, սոցիալիստական սեփականության դեմ վոտնձգություն անող անձերը ժողովրդի թշնամիներ են։

ՀՈԴՎԱԾ 132. Ընդհանուր զինվորական պարտականությունն որենք ե հանդիսանում։

Զինվորական ծառայությունը Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակում ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների պատվավոր պարտականությունն ե։

ՀՈԴՎԱԾ 133. Հայրենիքի պաշտպանությունը ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացու սրբազան պարտքն ե։ Հայրենիքին դավաճանելը—յերդումը խախտելը, թշնամու կողմն անցնելը, պետության ռազմական հզորությանը վնաս հասցնելը, լրտեսությունը—պատժվում են որենքի ամբողջ խստությամբ, վորպես ամենածանր չարագործություն։

Գ Լ Ո Ւ Խ XI

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՍԻՍՏԵՄԸ

ՀՈԴՎԱԾ 134. Աշխատավորների պատգամավորների բոլոր Խորհուրդների—ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի, միութենական հանրապետությունների Գերագույն Խորհուրդների, աշխատավորների պատգամավորների յերկրամասային ու մարզային Խորհուրդների, ավտոնոմ հանրապետությունների Գերագույն Խորհուրդների, ավտոնոմ մարզերի աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդների, աշխատավորների պատգամավորների օկրուգային, շրջանային, քաղաքային ու գյուղական (ստանիցայի, գյուղակի, խուտորի, ղշլաղի, աուլի) Խորհուրդների—պատգամավորների ընտրությունները կատարում են ընտրողներն ընդհանուր, հավասար և ուղղակի ընտրական իրավունքի հիման վրա, գաղտնի քվեարկությամբ։

ՀՈԴՎԱԾ 135. Պատգամավորների ընտրություններն ընդհանուր են. ԽՍՀՄ-ի բոլոր քաղաքացիները, վորոնք 18 տարեկան են, անկախ ռասայական ու ազգային պատկանելությունից, դավանանքից, կրթական ցենզից, նստակեցությունից, սոցիալական ծագումից, գույքային դրությունից և անցյալ գործունեությունից, իրավունք ունեն մասնակցելու պատգամավորների ընտրություններին և ընտրվելու, բացի խելագարներից և այն անձերից, վորոնք դատարանի կողմից դատապարտված են ընտրական իրավունքների զրկումով։

ՀՈԴՎԱԾ 136. Պատգամավորների ընտրությունները հավասար են. յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի մեկ ձայն, բոլոր քաղաքացիներն ընտրություններին մասնակցում են հավասար հիմունքներով։

ՀՈԴՎԱԾ 137. Կանայք ընտրելու և ընտրվելու իրավունքից օգտվում են տղամարդկանց հետ հավասարապես։

ՀՈԴՎԱԾ 138. Կարմիր Բանակի շարքերում գտնվող քաղաքացիներն ընտրելու և ընտրվելու իրավունքից օգտվում են բոլոր քաղաքացիների հետ հավասարապես։

ՀՈԴՎԱԾ 139. Պատգամավորների ընտրություններն ուղղակի յեն. աշխատավորների պատգամավորների բոլոր Խորհուրդների ընտրությունները, սկսած աշխատավորների պատգամավորների գյուղական ու քաղաքային Խորհրդից մինչև ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդը, քաղաքացիները կատարում են անմիջականորեն ուղղակի ընտրությունների միջոցով։

ՀՈԴՎԱԾ 140. Պատգամավորների ընտրության ժամանակ քվեարկությունը գաղտնի յե։

ՀՈԴՎԱԾ 141. Ընտրությունների ժամանակ թեկնածուներն առաջադրվում են ըստ ընտրական շրջանների։

Թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքն ապահովվում է աշխատավորների հասարակական կազմակերպությունների ու ընկերությունների՝ կոմունիստական կուսակցական կազմակերպությունների, արհեստակցական միությունների, կոոպերատիվների, յերիտասարդության կազմակերպությունների, կուլտուրական ընկերությունների համար։

ՀՈԴՎԱԾ 142. Յուրաքանչյուր պատգամավոր պարտավոր է ընտրողների առաջ հաշիվ տալ իր աշխատանքի և աշխատավորների պատգամավորների Խորհրդի աշխատանքի մասին և կարող է ամեն ժամանակ հետ կանչվել ընտրողների մեծամասնության վորոշմամբ, որենքով սահմանված կարգով։

Գ Լ Ո Ւ Խ XII

ԳԵՐԲԸ, ԴՐՈՇԱԿԸ, ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

ՀՈԴՎԱԾ 143. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության պետական գերբը բաղկացած է մանգաղից ու մուրճից՝ յերկրագնդի վրա, վորը պատկերված է արեգակի ճա-

ռագայթների մեջ ու շրջանակված հասկերով և կրում է միութենական հանրապետությունների լեզուներով գրված «Պրոլետարնե՛ր բոլոր յերկրների, միացե՛ք» մակագրությունը։ Գերբի վերևում կա հնգաթև աստղ։

ՀՈԴՎԱԾ 144. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության պետական դրոշակը բաղկացած է կարմիր կտորից, վորի վերին անկյունում՝ կոթի մոտ նկարված են վոսկեհուռ մանգաղ ու մուրճ և նրանց վերևում հնգաթև կարմիր աստղ՝ շրջանակված վոսկեհուռ յեզրով։ Լայնության և յերկարության հարաբերությունն է՝ 1:2։

ՀՈԴՎԱԾ 145. Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության մայրաքաղաքը Մոսկվա քաղաքն է։

Գ Լ Ո Ւ Խ XIII

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

ՀՈԴՎԱԾ 146. ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության փոփոխումը կատարվում է միայն ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդի վորոշմամբ՝ ընդունված նրա պալատներից յուրաքանչյուրի ձայների առնվազն յերկու յերրորդի մեծամասնությամբ։

Մոսկվա, Կրեմլ
1936 թ. դեկտեմբերի 5

SOVET
SOTSIALISTIK
RESPUBLIKALARЬ SOJUZЬNЬŅ KONSTITUTSIJASЬ
(ESASI KANUNЬ)

I-nçi BAP

ÇEMGЬJETLIK GURULЬŞЬ

1-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respuвlikalarьnьң Sojuzь, işci ve dajhanlarьң sotsialistik dөvletidir.

2-nçi Madda. SSSR-iң sьjasi esasi, pomeşciklerің ve kapitalistlerің həkimijetini jьkmak ve proletariat diktaturasьnь gөreşip gazanmak netiçesinde zəhmetkeşlerің өsen ve вerkleşen deputatlar Sovetlerinden ьвaratdьr.

3-nçi Madda. SSSR-de вytin həkimijet zəhmetkeşlerің deputatlarь Sovetleriniң ysti вilen (в лице) şəher ve ова zəhmetkeşleriniңkidir.

4-nçi Madda. SSSR-iң ьktьsadi esasi, hoçalьgьң kapitalistik sistemasьnь jok etmekligiң, өnymcilik gurallarьna ve seriştelerine вolan husus ejeciligi jatьrmaklьgьң ve adamьң adamьnь eksploatatsija etmegini jok etmekligiң netiçesinde dөrəp вerkişen hoçalьgьң sotsialistik sistemasьndan ve өnymciligiң gural hem seriştelerine вolan sotsialistik ejeciliginden ьвaratdьr.

5-nçi Madda. SSSR-de sotsialistik ejeciligi ja-ha dөvlet ejeciliginiң (вytin halk emləgi) formasьnda, ja-da kooperativ-kolhoz ejeciliginiң (ajrь-ajrь kolhozlarьң ejeciligi, kooperativ вirleşiklerінің ejeciligi) formasьnda вoljar.

6-nçь M a d d a. Jer, jeriņ astьndakь вajlьklar, suvlar, tokajlar, zavodlar, faвrikler, şahtalar, magdanlar, demir jol, suv ve hova transportь, вanklar, ara gatnaşьk serişteleri, dөvlet tarapьndan guralan iri ова hoçalьk kərhanalarь (sovhozlar, maşьn-traktor stansijalarь ve ş. m.) ve hemde şəherlerdəki ve senagat punktlarьndakь kommunal kərhanalarь ve esasi jaşajьş çaj fondlarь dөvlet ejeciligidir, jagnь вytin halk emləgidir.

7-nçi M a d d a. Kolhozlardakь ve kooperativ guramalarьndakь çemgьjetlik kərhanalarь, olarьņ çanlь ve çansьz gurallarь, kolhozlar ve kooperativ guramalarь tarapьndan өndyriljən өnymler (produktlar) hem-de olarьņ çemgьjetlik ьmaratlarь, kolhozlarьņ ve kooperativ guramalarьnьņ çemgьjetlik, sotsialistik ejeciligidir.

Ова hoçalьk artelininņ ustavь esasьnda, her вir kolhozcь hoçalьgьnьņ, çemgьjetlik kolhoz hoçalьgьndan geljən esasi girdeçisinden вaşga, hususi pejdalanmagьnda, өjininņ janьnda kicirək mellek jeri вoljar ve mellek jerinde hut өzine degişli kөmekci hoçalьgь, jaşaljan çajь, өnym вerjən malь, guş-tovugь ve ovnuk ова hoçalьk gurallarь вoljar.

8-nçi M a d d a. Kolhozlarьņ tutjan jerleri olarьņ pejdalanmagьna mugt ve mөhletsiz, jagnь өmyrlik вerklenjər.

9-nçь M a d d a. SSSR-de hoçalьgьņ agalьk edjən formasь вolan sotsialistik hoçalьk sistemasь вilen вirlikde, jekeвara dajhanlarьņ ve kustarlarьņ өz zəhmetine esaslanan ve kesekininņ zəhmetini eksploatatsija etmegi aradan ajьrjan ovnuk hususi hoçalьklarьnьņ вolmagьna kanun tarapьndan jol вeriljər.

10-nçь M a d d a. Grazdanlarьņ zəhmet girdeçilerine ve syjşymlerine, jaşaljan çaja ve kөmekci өj hoçalьgьna, өj hoçalьgьnьņ goş-ençamlarьna, şahsi sarp edjən zatlarьna ve ьnçalьklarь ycin вolan zatlarьna şahsi ejecilik hukugь hem-de grazdanlarьņ şahsi ejeciligine вolan miraslьk hukugь kanun tarapьndan goraljar.

11-nçi M a d d a. Çemgьjetlik вajlьgьnь artdьrmak, zəhmetkeşleriņ maddi ve medeni dereçelerini gьşarnьksьz jokarь galdьrmak, SSSR-iņ garaşsьzlьgьnь вerkleşdirmek ve onьņ goranьş вaşarьgьnь gyjclendirmek вəhвidi ycin, SSSR-iņ hoçalьk durmuşь, dөvletiņ halk hoçalьk planь вilen kesgitlenjər ve ugrukdьrьljar.

12-nçi Madda. SSSR-de zəhmet: «işlemedik dişlemez» prinsipi bojunca, zəhmete jarajan her вir grażdanьn̡ вorçьdьr ve hormatlь işidir.

SSSR-de sotsializmin̡: «her kimden onьn̡ вaşarьgьna gørə ve her kime onьn̡ zəhmetine gørə» dijen prinsipi durmuşa geçiriljər.

II-nçi BAP

DØVLET GURULЬŞЬ

13-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respuвlikalarьnьn̡ Sojuzь, den̡ hukuklь Sovet Sotsialistik Respuвlikalarьn̡:

Orsijet Sovet Federativ Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Ukraina Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Belorus Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Azerвajçan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Gyrçistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Ermenistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Tyrkmenistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Øzвegistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Təçigistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Gazahьstan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡,
Gьrgьzьstan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьnьn̡ mejletin вirleşmekleri esasьnda dyzylen sojuz døvletidir.

14-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respuвlikalarь Sojuzь həkimijetinin̡ in̡ jokarь organlarьnьn̡ ve døvlet upravlenijesi organlarьnьn̡ ysti вilen onьn̡ (Sovet Sotsialistik Respuвlikalarь Sojuzьnьn̡) garamagьna şu aşakdakьlar degişlidir:

a) halk-ara gatnaşьklarda Sojuzьn̡ vekilligini etmek, вaşga døvletler вilen şertnamalar вaglaşmak ve olarь ratifiklemek (tasdьklamak);

в) uruş ve вarlьşьk meseleleri;

v) SSSR sostavьna təze respuвlikalarь kaвul etmek;

g) SSSR Konstitutsijasьnьŋ jerine jetirlişine kontrollьk etmek ve sojuz respuвlikalarьnьŋ Konstitutsijalarьnьŋ SSSR Konstitutsijasь вilen lajьk вolmagьnь ypçyn etmek;

d) sojuz respuвlikalarь arasьnda aracəkleriŋ yjtgemegini tasdьklamak;

e) Sojuz respuвlikalarьŋ sostavьnda təze ylkeleriŋ ve oвlastlarьŋ hem-de təze avtonom respuвlikalarьŋ dyzylmegini tasdьklamak;

ƶ) SSSR goranmagьnь guramak ve SSSR-iŋ hemme jaraglь gyjclerine jolвaşcьlьk etmek;

z) dəvlet monopolijasь esasьnda daşarь səvda işleri;

i) dəvlet hovpsьzlьgьnь goramak;

k) SSSR-iŋ halk hoçalьk planlarьnь dyzip tasdьklamak;

l) SSSR-iŋ jeke-tək dəvlet вjuçetini, hem-de sojuz, respuвlikan ve jerli вjuçetleriŋ dyzylmegi ycin geljən naloglarь ve girdeçileri tasdьklamak;

m) umumisojuz əhmijetinde вolan вanklarь, senagat ve oвa hoçalьk edara hem kərhanalarьnь hem-de səvda kərhanalarьnь edara etmek;

n) transportь ve aragatnaşьgь edara etmek;

o) pul ve kredit sistemasьna jolвaşcьlьk etmek;

p) dəvlet strahovanijesini guramak;

r) karz almak ve вermek işleri;

s) jerden pejdalanmagьŋ hem-de jer astьndakь вajlьklardan, tokajlardan ve suvlardan pejdalanmagьŋ esasi kadalarьnь dyzip tasdьklamak;

t) magarьf ve saglьgь saklaş işleri вarasьndakь esasi kadalarь dyzip tasdьklamak;

u) halk hoçalьgь ucotьnьŋ jeke-tək sistemasьnь guramak;

f) zəhmet hakьnda kanun cьkarmagьŋ esasьnь dyzip tasdьklamak;

h) sud gurulьşь ve sud jərydilşi hakьnda kanun cьkarmak; çenajat ve graƶdan kodeksleri;

ts) sojuz graƶdanlьgь hakьndakь kanunlar; daşarь jurtlьlarьŋ hukuklarь hakьndakь kanunlar;

c) amnistija hakьnda umumisojuz aktlarьnь cьkarmak.

15-nçi **M a d d a.** Sojuz respuвlikalarьnьŋ өz ьgtьjarlыlыgь (suvereniteti), SSSR Konstitutsijasьnьŋ diŋe 14-nçi maddasьnda gөrkezilen hetlerinde cəklenjər. Bu cəklerden daşarьda her вir Sojuz respuвlikasь, dөvlet həkimligini өzвaşdak amala aşьrjar. SSSR, sojuz respuвlikalarьnьŋ өz ьgtьjarlыlьk hukuklarьnь gorajar.

16-nçь **M a d d a.** Her вir Sojuz respuвlikasьnьŋ, SSSR Konstitutsijasь вilen dolь lajьklьkda dyzilen ve respuвlikanьŋ ajratьncыlьklarьnь nazarda tutjan өz Konstitutsijasь вoljar.

17-nçi **M a d d a.** SSSR-den azatlьk вilen cьkmak hukugь her вir Sojuz respuвlikasьnьŋ өz ьgtьjarьnda saklanjar.

18-nçi **M a d d a.** Sojuz respuвlikalarьnьŋ territorijasь olardan ьlalaşьksьz yjtgedilip вilinmez.

19-nçь **M a d d a.** SSSR kanunlarь hemme sojuz respuвlikalarьnьŋ territorijalarьnda deŋ gyjcdedir.

20-nçi **M a d d a.** Sojuz respuвlikasьnьŋ kanunь вilen umumisojuz kanunь arasьnda ьlalaşьk вolmadьk vagtьnda, umumisojuz kanunь jөrejər.

21-nçi **M a d d a.** SSSR graždanlarь ycin jeke-tək sojuz graždanlьgь вellenjər.

Sojuz respuвlikasьnьŋ her вir graždanь SSSR graždanьdьr.

22-nçi **M a d d a.** Orsijet Sovet Federativ Sotsialistik Respuвlikasь: Azovo-Garadeŋiz, Uzak Gyndogar, Cynвatar Siвir, Krasnojarsk, Demirgazьk Kavkaz ylkelerinden; Voronež, Gyndogar Siвir, Gorkij, Cynвatar, Ivanovo, Kalinin, Kirov, Kujвьşev, Kursk, Leningrad, Moskva, Omsk, Orenвurg, Saratov, Sverdlovsk, Demirgazьk, Stalingrad, Celjaвinsk, Jaroslavl oвlastlarьndan; Tatarьstan, Başgьrdьstan, Dagьstan, Burjat-Mongol, Kabardin-Balkar, Kalmьk, Karel, Komi, Krьm, Mari, Mordva, Povolže Nemisleri, Demirgazьk Osetin, Udmurt, Cecen-Inguş, Cuvaş, Jakut avtonom sovet sotsialistik respuвlikalarьndan; Adьgej, Jevrej, Karacaj, Ojrot, Hakas, Cerkes avtonom oвlastlarьndan ьвaratdьr.

23-nçi **M a d d a.** Ukraina Sovet Sotsialistik Respuвlikasь: Vinnitsa, Dnepropetrovsk, Donets, Kijev, Odessa, Harkov, Cernigov oвlastlarьndan ve Moldavija Avtonom Sovet Sotsialistik Respuвlikasьndan ьвaratdьr.

24-nçi **M a d d a.** Azerвajçan Sovet Sotsialistik Respuвlikasь:

Nahcьvan Avtonom Sovet Sotsialistik Respuвlikasьndan ve Daglьk-Garaвag avtonom oвlastьndan ьвaratdьr.

25-nçi Madda. Gyrçistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasь: Aвhazija ASSR, Açarstan ASSR, Ileri-Osetin avtonom oвlastьndan ьвaratdьr.

26-nçь Madda. Өzвegistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьna Garagalpagьstan ASSR-sь girjər.

27-nçi Madda. Təçigistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasьna Daglьk-Badagşan avtonom oвlastь girjər.

28-nçi Madda. Gazahьstan Sovet Sotsialistik Respuвlikasь: Aktuвe, Alma-Ata, Gyndogar Gazahьstan, Gynвatar Gazahьstan, Garaganda, Ķustanaj, Demirgazьk Gazahьstan, Ileri Gazahьstan oвlastlarьndan ьвaratdьr.

29-nçь Madda. Ermenistan SSR, Belorus SSR, Tyrkmenistan SSR ve Gьrgьzьstan SSR-iŋ sostavьnda avtonom respuвlikalar, hemde ylke ve oвlastlar jok.

III-nçi B A P

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARЬ SOJUZЬNЬŊ DӨVLET HƏKIMIJETININ IŊ JOĶARЬ ORGANLARЬ

30-nçь Madda. SSSR-iŋ dөvlet həkimijetiniŋ iŋ jokarь organь, SSSR-iŋ Jokarь Sovetidir.

31-nçi Madda. Ķonstitutsijanьŋ 14-nçi maddasь вojunca, Sovet Sotsialistik Respuвlikalarьnьŋ Sojuzьna вerilen hemme hukuklarь, Ķonstitutsijanьŋ gyjçine gөrə, SSSR-iŋ Jokarь Sovetine hasaвat вerjən SSSR organlarьnьŋ: SSSR Jokarь Soveti Prezidiumьnьn, SSSR Halk Ķomissarlar Sovetiniŋ ve SSSR Halk Ķomissarlьklarьnьŋ kompetensijasьna girmejənligi seвəpli, SSSR-iŋ Jokarь Soveti amala aşьrjar.

32-nçi Madda. SSSR-iŋ kanun ськarьçьlьk həkimijeti, SSSR-iŋ diŋe Jokarь Soveti tarapьndan amala aşьrьljar.

33-nçi **M a d d a.** SSSR-iņ Jokarь Soveti, iki palatadan: Sojuz Sovetinden ve Milletler Sovetinden ьвaratdьr.

34-nçi **M a d d a.** Sojuz Soveti, SSSR grazdanlarь tarapьndan sajlav okruglarь вojunca 300 myņ ilata вir deputat norma jyzinden sajlanjar.

35-nçi **M a d d a.** Milletler Soveti, SSSR-iņ grazdanlarь tarapьndan sojuz ve avtonom respuвlikalar, avtonom oвlastlar ve milli okruglar вojunca şu norma jyzi вilen sajlanьljar: her вir sojuz respuвlikasьndan 25 deputat, her вir avtonom respuвlikadan 11 deputat, her вir avtonom oвlastdan 5 deputat ve her вir milli okrugdan вir deputat.

36-nçь **M a d d a.** SSSR-iņ Jokarь Soveti 4 jьllьk məhledine sajlanjar.

37-nçi **M a d d a.** SSSR-iņ Jokarь Sovetiniņ iki palatasь: Sojuz Soveti ve Milletler Soveti deņ hukuklьdьrlar.

38-nçi **M a d d a.** Sojuz Sovetine ve Milletler Sovetine kanun сьkarьçьlьk initsiativasь deņ dereçede вeriljəndir.

39-nçь **M a d d a.** Eger-de kanun SSSR Jokarь Sovetiniņ iki palatasь tarapьndan her вir palatada jənekej kəplyk вilen kaвul edilse, kanun tasdьklandь hasap ediljər.

40-nçь **M a d d a.** SSSR-iņ Jokarь Soveti tarapьndan kaвul edilen kanunlar, SSSR Jokarь Sovetiniņ Prezidiumьnьņ başlьgьnьņ ve sekretarьnьņ gol cekmekleri вilen sojuz respuвlikalarьnьņ dillerinde çar ediljər.

41-nçi **M a d d a.** Sojuz Sovetiniņ ve Milletler Sovetiniņ sessijalarь вir vagtda hem вaşlajar hem gutarjar.

42-nçi **M a d d a.** Sojuz Soveti, Sojuz Sovetiniņ вaşlьgьnь ve onьņ iki sanь orunвasarьnь sajlajar.

43-nçi **M a d d a.** Milletler Soveti, Milletler Sovetiniņ вaşlьgьnь ve onьņ iki sanь orunвasarьnь sajlajar.

44-nçi **M a d d a.** Sojuz Sovetiniņ ve Milletler Sovetiniņ вaşlьklarь degişli palatalarьņ meçlislerine jolвaşсьlьk edjərler ve olarьņ icerki dyzgynlerine garajarlar.

45-nçi **M a d d a.** SSSR-iņ Jokarь Sovetiniņ iki palatasьnьņ вirlikde вolan meçlislerini Sojuz Sovetiniņ ve Milletler Sovetiniņ вaşlьklarь gezegine alьp вarjarlar.

46-nçь **M a d d a.** SSSR Jokarь Sovetiniņ sessijalarь, SSSR Jo-

karь Sovetiniᶇ Prezidiumь tarapьndan jьlda iki gezek cagь-rьljar.

Nobatsьz sessijalar SSSR-iᶇ Jokarь Sovetiniᶇ Prezidiumь tarapьndan, onьᶇ seretmegine gөrә ja-da sojuz respublikalarьndan biriniᶇ talap etmegine gөrә cagьrьljar.

47-nçi **Madda.** Sojuz Sovetiniᶇ ve Milletler Sovetiniᶇ arasьnda agьzalacьlьk jyze cьkajsa, mesele, paritetlik esaslarьnda guralan ьlalaşьk komissijasьnьᶇ cөzmegine beriljәr. Eger-de ьlalaşьk komissijasь ьlalaşьklь karara gelmese, ja-da onьᶇ kararь palatalarьᶇ birini kanagatlandьrmasa, palatalarda mesele ikinçi gezek garaljar. Iki palatanьᶇ ьlalaşьklьk kararь bolmasa, SSSR-iᶇ Jokarь Sovetiniᶇ Prezidiumь SSSR-iᶇ Jokarь Sovetini dargadjar ve tәze sajlavь bellejәr.

48-nçi **Madda.** SSSR-iᶇ Jokarь Soveti, iki palatanьᶇ birlikde bolan meçlisinde, SSSR-iᶇ Jokarь Sovetiniᶇ Prezidiumьnь: SSSR-iᶇ Jokarь Soveti Prezidiumьnьᶇ başlьgь, onьᶇ 11 sanь orunbasarь, Prezidiumьᶇ sekretarь ve Prezidiumьᶇ 24 sanь cleni sostavьnda sajlajar.

SSSR-iᶇ Jokarь Sovetiniᶇ Prezidiumь, өziniᶇ әhli işlerinde SSSR-iᶇ Jokarь Sovetine hasabat berjәndir.

49-nçь **Madda.** SSSR-iᶇ Jokarь Sovetiniᶇ Prezidiumь:

a) SSSR-iᶇ Jokarь Sovetiniᶇ sessijalarьnь cagьrjar;

в) SSSR-iᶇ hereket edjәn kanunlarьna dyşyndiriş berjәr, permanlar cьkarjar;

v) SSSR Konstitutsijasьnьᶇ 47-nçi maddasьnьᶇ esasьnda SSSR-iᶇ Jokarь Sovetini dargadjar ve tәze sajlavlarь bellejәr;

g) өziniᶇ initsiativasь bojunca ja-da sojuz respublikalarьnьᶇ biriniᶇ talap etmegine gөrә, bytin halk soragьnь (referendum) gecirjәr;

d) SSSR Halk Komissarlar Sovetiniᶇ ve sojuz respublikalarьnьᶇ Halk Komissarlar Sovetleriniᶇ kararlarь ve bujruklarь kanuna lajьk gelmedik takdьrda, ol kararlarь ve bujruklarь jatьrjar;

e) SSSR Jokarь Sovetiniᶇ sessijalarьnьᶇ arasьndakь dөvyrde, soᶇьndan SSSR Jokarь Sovetiniᶇ tasdьk etmegine gojmak bilen, SSSR Halk Komissarlar Soveti başlьgьnьᶇ gөrkezmegi bojunca, SSSR-iᶇ ajrь-ajrь Halk Komissarlarьnь vazьpasьndan boşadjar ve bellejәr;

ż) SSSR ordenlerini sьlag berjər ve hormatlь adlarьnь berjər;
z) gynəni gecmek hukugьnь amala aşьrjar;
i) SSSR-iņ jaraglь gyjclerininņ iņ jokarь komandovanijesini bellejər ve calşьrjar;
k) SSSR-iņ Jokarь Sovetininņ sessijalarь arasьndakь devyrde, SSSR-e harbi hyçym ediləjse, ja-da agressijadan ez-ara goranmak dogrьsьnda halk-ara şertnama borclarьnь jerine jetirmek zerurlьgь bolajsa, uruş jagdajьnь ьglan edjər;
l) umumi ve kem-kəslejin mobilizatsijanь ьglan edjər;
m) halk-ara şertnamalarьnь ratifiklejər (tasdьklajar);
n) SSSR-iņ daşarь devletlerdəki ьgtьjarlь vekillerini bellejər ve ьzьna cagьrjar;
o) Jokarь Sovet Prezidiumьnьņ janьnda, daşarь jurt devletlerininņ akkreditleşdirilen diplomatik vekillerininņ əhtibarlьk ve ьzьna cagьrьlьş hatlarьnь kabul edjər.

50-nçi Madda. Sojuz Soveti ve Milletler Soveti, her bir palatanьņ deputatlarьnьņ vekillik hukugьnь barlajan mandat komissijalarьnь sajlajarlar.

Mandat komissijasьnьņ gerkezmegi bilen, ajrь-ajrь deputatlarьņ vekillik hukugьnь ja ьkrar etmegi ja-da sajlanmaklarьnь kabul etmezligi (кассировать) palatalar cezjərler.

51-nçi Madda. SSSR-iņ Jokarь Soveti ezininņ zerur tapan vagtьnda, her bir mesele bojunca derņev ve revizion komissijalarьnь bellejər.

Əhli edaralar ve gulluk vazьpasьndakь adamlar şol komissijalarьņ talaplarьnь jerine jetirməge ve olara zerur bolan materiallarь ve dokumentleri berməge borclьdьrlar.

52-nçi Madda. SSSR-iņ Jokarь Sovetininņ razьcьlьgь bolmasa, SSSR-iņ Jokarь Soveti sessijasьnьņ jok devyrinde bolsa, SSSR-iņ Jokarь Soveti Prezidiumьnьņ razьcьlьgь bolmasa, SSSR-iņ Jokarь Sovetininņ deputatьnь sud çogapkərligine cekmek ja-da tussag etmek bolmaz.

53-nçi Madda. SSSR-iņ Jokarь Sovetininņ vekillik hukugь gutaran soņ, ja-da ol mehledinden eņ dargadьlandan soņ, SSSR-iņ Jokarь Sovetininņ Pezidiumь, SSSR-iņ təzeden sajlanan Jokarь Soveti tarapьndan SSSR-iņ Jokarь Sovetininņ təze Prezidiumь dyziljəncə, ezininņ vekillik hukugьnь saklajar.

54-nçi M a d d a. SSSR Jokarь Sovetiniŋ vekillik hukugь gutarandan soŋ, ja-da məhletinden əŋ dargadьlajsa, SSSR-iŋ Jokarь Sovetiniŋ Prezidiumь, SSSR-iŋ Jokarь Sovetiniŋ vekillik hukugьnьŋ gutaran ja-da onьŋ dargadьlan gyninden başlap, iki ajdan kөp bolmadьk məhletde təze sajlavlarь bellejər.

55-nçi M a d d a. SSSR-iŋ təzeden sajlanan Jokarь Soveti, sajlavdan soŋra вir ajdan giçikdirilmən, SSSR-iŋ Jokarь Sovetiniŋ өŋki sostavьnьŋ Prezidiumь tarapьndan cagьrьljar.

56-nçь M a d d a. SSSR-iŋ Jokarь Soveti iki palatanьŋ вirlikde вolan meçlisinde SSSR hөkymetini — SSSR Halk Komissarlar Sovetini dyzjər.

IV-nçi B A P

SOJUZ RESPUBLIKALARЬNЬŊ DӨVLET HƏKIMIJETINIŊ IŊ JOKARЬ ORGANLARЬ

57-nçi M a d d a. Sojuz respuвlikasьnьŋ dөvlet həkimijetiniŋ iŋ jokarь organь, Sojuz respuвlikasьnьŋ Jokarь Sovetidir.

58-nçi M a d d a. Sojuz respuвlikasьnьŋ Jokarь Soveti, respuвlikanьŋ grazdanlarь tarapьndan 4 jьllьk məhledine sajlanjar.

Vekillik normalarь sojuz respuвlikalarьnьŋ Konstitutsijalarь вilen вellenjər.

59-nçь M a d d a. Sojuz respuвlikasьnьŋ Jokarь Soveti, respuвlikanьŋ kanun сьkarьçь jeke-tək organьdьr.

60-nçь M a d d a. Sojuz respuвlikasьnьŋ Jokarь Soveti:

a) respuвlikanьŋ Konstitutsijasьnь kaвul edjər ve, SSSR Konstitutsijasьnьŋ 16-nçь maddasьna dogrь getirip, oŋa yjtgeşikler girizjər;

в) өziniŋ sostavьnda вolan avtonom respuвlikalarьŋ Konstitutsijalarьnь tasdьklajar ve olarьŋ territorijalarьnьŋ serhetlerini kesgitlejər;

v) respublikanьn̡ halk hoçalьk planьnь ve bjuçetini tasdьklajar;

g) Sojuz respublikasьnьn̡ sud organlarь tarapьndan çeza berilen grazdanlarь amnistija etmek ve olarьn̡ gynəsini gecmek hukugьndan hajьrlanjar.

61-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn̡ Jokarь Soveti, Sojuz Respublikasьnьn̡ Jokarь Sovetinin̡ Prezidiumьnь: Sojuz respublikasьnьn̡ Jokarь Sovetinin̡ Prezidiumьnьn̡ başlьgь, onьn̡ orunbasarlarь ve Sojuz respublikasьnьn̡ Jokarь Sovetinin̡ Prezidiumьnьn̡ sekretarь hem clenleri sostavьnda sajlajar.

Sojuz respublikasьnьn̡ Jokarь Soveti Prezidiumьnьn̡ vekillik hukuklarь Sojuz respublikasьnьn̡ Konstitutsijasь bilen kesgitlenjər.

62-nçi Madda. Meçlisleri alьp barmak ycin Sojuz respublikasьnьn̡ Jokarь Soveti ɵzinin̡ başlьgьnь ve onьn̡ orunbasarlarьnь sajlajar.

63-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьn̡ Jokarь Soveti, Sojuz respublikasьnьn̡ hɵkymetini — Sojuz respublikasьnьn̡ Halk Komissarlar Sovetini dyzjər.

V-nçi BAP

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARЬ SOJUZЬNЬN̡ DƟVLET UPRAVLENIJESININ̡ ORGANLARЬ

64-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respublikalarь Sojuzь dɵvlet həkimijetinin̡ in̡ jokarь ispolnitel ve bujruk beriçi organь — SSSR Halk Komissarlar Sovetidir.

65-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, SSSR Jokarь Sovetinin̡ ɵn̡inde çogapkərdir ve on̡a hasabat berjər, Jokarь Sovetin̡ sessijalarьnьn̡ arasьndakь dɵvyrde bolsa, ɵzinin̡ hasabat bermeli boldьgь SSSR Jokarь Sovetinin̡ Prezidiumьnьn̡ ɵn̡inde çogapkərdir ve on̡a hasabat berjər.

66-nçь Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, hereket edjən kanunlar esasьnda ve olarь jerine jetirmek ycin kararlar ve вujruklar cьkarjar ve olarьn̡ jerine jetirilişini вarlajar.

67-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlar Sovetinin̡ kararlarьnьn̡ ve вujruklarьnьn̡ jerine jetirilmegi, SSSR-in̡ əhli territorijasьnda həkmanlajьndьr.

68-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti:

a) SSSR-in̡ umumisojuz ve sojuz-respuвlikan halk komissarlьklarьnьn̡ ve hem əzine garaşlь вolan вaşga hoçalьk ve medeni edaralarьn̡ işlerini вirikdirjər ve ugrukdьrjar;

в) halk hoçalьk planьnь ve dəvlet вjuçetini amala aşьrmak ve kredit-pul sistemasьnь вerkitmek ycin çəreler gərjər;

v) çemgьjetlik dyzgynini ypçyn etmek, dəvletin̡ вəhвitlerini gorap saklamak ve grazdanlarьn̡ hukuklarьnь goramak ycin çəreler gərjər;

g) daşarь dəvletler вilen aragatnaşьk işlerinin̡ umumi jolвaşçьlьgьnь amala aşьrjar;

d) hakьki harвi gulluga çagьrьlmaga degişli grazdanlarьn̡ her jьllьk kontingentlerini kesgitlejər ve jurdьn̡ jaraglь gyjçlerinin̡ umumi gurulьşьgьna jolвaşçьlьk edjər;

e) zerur вolan vagtьnda, SSSR Halk Komissarlar Sovetinin̡ janьnda hoçalьk, medeni ve goranmak gurulşьk işlerine serediçi jərite komitetler ve вaş upravlenijeler gurajar.

69-nçь Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, SSSR kompetensijasьna вerilen upravlenije ve hoçalьk pudaklarь вojunca, Sojuz respuвlikalarьnьn̡ Halk Komissarlar Sovetinin̡ kararlarьnь ve вujruklarьnь duruzmaga ve SSSR Halk Komissarlarьnьn̡ вujruklarьnь hem instruksijalarьnь jatьrmaga haklьdьr.

70-nçi Madda. SSSR Halk Komissarlar Soveti, SSSR Jokarь Soveti tarapьndan şu sostavda dyzyljər:

SSSR Halk Komissarlar Sovetinin̡ вaşlьgь;

SSSR Halk Komissarlar Sovetinin̡ вaşlьgьnьn̡ orunвasarlarь;

SSSR Dəvlet plan Komissijasьnьn̡ вaşlьgь;

Sovet Kontrollьgь Komissijasьnьn̡ вaşlьgь;

SSSR Halk Komissarlarь;

Tajjarlaş Komitetinin̡ вaşlьgь;

Sungat işleri Komitetinin̡ вaşlьgь;

Jokarь mektep işleri Ⱪomitetiniꞑ вaşlьgь.

71-nçi Madda. SSSR hekymeti, ja-da SSSR Halk Ⱪomissarь ɵzlerine SSSR Jokarь Sovetiniꞑ deputatь tarapьndan вerilen soraga yc gynlyk mɵhletden giçikdirmən degişli palatada dilden ja-da jazьp çogap вermәge вorclьɗьrlar.

72-nçi Madda. SSSR Halk Ⱪomissarlarь, dɵvlet upravlenijesiniꞑ SSSR kompetensijasьna girjən pudaklarьna jolвaşcьlьk edjərler.

73-nçi Madda. SSSR Halk Ⱪomissarlarь, hereket edjən kanunlarьꞑ ve hem-de SSSR Halk Ⱪomissarlar Sovetiniꞑ kararlarьnьꞑ hem вujruklarьnьꞑ esasьnda ve jerine jetirilmegi ycin, degişli Halk Ⱪomissarlьklarьnьꞑ kompetensijalarь hetlerinde вujruklar ve instruksijalar вerjərler ve olarьꞑ jerine jetirilişini вarlajarlar.

74-nçi Madda. SSSR Halk Ⱪomissarlьklarь, jaha umumisojuz ja-da sojuz-respuвlikan komissarlьklarь вoljarlar.

75-nçi Madda. Umumisojuz Halk Ⱪomissarlьklarь, SSSR-iꞑ вytin territorijasьnda dɵvlet upravlenijesiniꞑ ɵzlerine taвşьrьlan pudaklarьna jaha gɵs-gɵni ja-da ɵzleriniꞑ вellən organlarьnьꞑ ysti вilen jolвaşcьlьk edjərler.

76-nçь Madda. Sojuz-respuвlikan Halk Ⱪomissarlьklarь, dɵvlet upravlenijesiniꞑ ɵzlerine taвşьrьlan pudaklarьna, kada hɵkminde, sojuz respuвlikalarьnьꞑ atdaş halk komissarlьklarьnьꞑ ysti вilen jolвaşcьlьk edjərler ve SSSR Jokarь Sovetiniꞑ Prezidiumь tarapьndan tasdьklanan spisok вojunca diꞑe вelli cəkde вolan sandakь kərhanalarь gɵs-gɵni edara edjərler.

77-nçi Madda. Umumisojuz Halk Ⱪomissarlьklarьna şu aşakdakь Halk Ⱪomissarlьklarь degişlidirler:

Goranma Halk Ⱪomissarlьgь;
Daşarь işler Halk Ⱪomissarlьgь;
Daşarь sɵvda Halk Ⱪomissarlьgь;
Jol-Gatnov Halk Ⱪomissarlьgь;
Aragatnaşьk Halk Ⱪomissarlьgь;
Suv transport Halk Ⱪomissarlьgь;
Agьr senagat Halk Ⱪomissarlьgь;
Goranma senagat Halk Ⱪomissarlьgь.

78-nçi Madda. Sojuz-respuвlikan Halk Ⱪomissarlьklarьna şu aşakdakь Halk Ⱪomissarlьklarь degişlidirler:

Azьk senagat Halk Komissarlьgь;
Jeŋil senagat Halk Komissarlьgь;
Tokaj senagat Halk Komissarlьgь;
Jer işleri Halk Komissarlьgь;
Dənecilik ve maldarcьlьk sovhozlar Halk Komissarlьgь;
Malije Halk Komissarlьgь;
Iceri søvda Halk Komissarlьgь;
Iceri işler Halk Komissarlьgь;
Justitsija Halk Komissarlьgь;
Saglьgь saklaş Halk Komissarlьgь.

VI-nçь BAP

SOJUZ RESPUBLIKALARЬNЬŊ DØVLET UPRAVLENIJESININ ORGANLARЬ

79-nçь Madda. Sojuz respublikasь døvlet həkimijetiniŋ iŋ jokarь ispolnitel hem bujruk beriçi organь, Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Sovetidir.

80-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Soveti, Sojuz respublikasьnьŋ Jokarь Soveti øŋinde çogapkərdir ve şoŋa hasabat berjər, Sojuz respublikasьnьŋ Jokarь Sovetiniŋ sessijalarьnьŋ arasьndakь døvyrde bolsa, øziniŋ hasabat bermeli boldьgь Sojuz respublikasьnьŋ Jokarь Sovet Prezidiumьnьŋ øŋinde çogapkərdir ve şoŋa hasabat berjər.

81-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Soveti, SSSR-iŋ ve Sojuz respublikasьnьŋ hereket edjən kanunlarьnьŋ, SSSR Halk Komissarlar Sovetiniŋ kararlarь hem bujruklarьnьŋ esasьnda ve olarьŋ jerine jetirilmegi ycin kararlar ve bujruklar сьkarjar ve olarьŋ jerine jetirilişini barlajar.

82-nçi Madda. Sojuz respublikasьnьŋ Halk Komissarlar Soveti, avtonom respublikalarьŋ Halk Komissarlar Sovetleriniŋ kararlarьnь hem bujruklarьnь duruzmaga hem ylkeleriŋ, oblastlarьŋ ve avtonom oblastlarьŋ zəhmetkeşler deputatlarь Sovet-

lerinin̦ ispolnitel komitetlerinin̦ kararlarьnь ve bujruklarьnь jatьrmaga haklьdьr.

83-nçi **Madda.** Sojuz respublikasьnьn̦ Halk Komissarlar Soveti, Sojuz respublikasьnьn̦ Jokarь Soveti tarapьndan şu sostavda dyzyljər:

Sojuz respublikasьnьn̦ Halk Komissarlar Sovetinin̦ başlьgь;
Başlьgьn̦ orunbasarlarь;
Dəvlet Plan Komissijasьnьn̦ başlьgь;
Halk Komissarlarь:
Azьk senagat Halk Komissarь;
Jen̦il senagat Halk Komissarь;
Tokaj senagat Halk Komissarь;
Jer işleri Halk Komissarь;
Dənecilik ve maldarcьlьk sovhozlarь Halk Komissarь;
Malije Halk Komissarь;
Iceri səvda Halk Komissarь;
Iceri işler Halk Komissarь;
Justitsija Halk Komissarь;
Saglьgь saklaş Halk Komissarь;
Magarьf Halk Komissarь;
Jerli senagat Halk Komissarь;
Kommunal hoçalьk Halk Komissarь;
Sotsial ypçynlik Halk Komissarь;
Tajjarlaş Komitetinin̦ Upolnomocennisi;
Sungat işleri Upravlenijesinin̦ nacalnigi;
Umumisojuz Halk Komissarlьklarьnьn̦ Upolnomocennileri.

84-nçi **Madda.** Sojuz respublikasьnьn̦ Halk Komissarlarь dəvlet upravlenijesinin̦ Sojuz respublikasь kompetensijasьna girjən pudaklarьna jolbaşcьlьk edjərler.

85-nçi **Madda.** Sojuz respublikasьnьn̦ Halk Komissarlarь, SSSR ve Sojuz respublikasь kanunlarьnьn̦, SSSR ve Sojuz respublikasь Halk Komissarlar Sovetinin̦ kararlarьnьn̦ ve bujruklarьnьn̦ hem SSSR sojuz-respublikan Halk Komissarlьklarьnьn̦ bujruklarьnьn̦ hem instruksijalarьnьn̦ esasьnda ve olarьn̦ jerine jetirilmegi ycin, degişli Halk Komissarlьklarьnьn̦ kompetensijalarь hetlerinde bujruklar hem instruksijalar berjərler.

86-nçь **Madda.** Sojuz respublikasьnьn̦ Halk Komissarlьklarь,

sojuz-respuвlikan ja-da respuвlikan Halk Komissarlьklarь вoljarlar.

87-nçi Madda. Sojuz-respuвlikan Halk Komissarlьklarь, Sojuz respuвlikasьnьn Halk Komissarlar Sovetine ve hem-de SSSR-in degişli sojuz-respuвlikan Halk Komissarlьgьna taвьn воlьp, dөvlet upravlenijesinin өzlerine taвşьrьlan pudagьna jolвaşcьlьk edjərler.

88-nçi Madda. Respuвlikan halk komissarlьklarь, sojuz-respuвlikasьnьn Halk Komissarlar Sovetine gөs-gөni taвьn воlьp, dөvlet upravlenijesinin өzlerine taвşьrьlan pudagьna jolвaşcьlьk edjərler.

VII-nçi BAP

AVTONOM SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARЬN DӨVLET HƏKIMIJETININ IN JOKARЬ ORGANLARЬ

89-nçь Madda. Avtonom respuвlikanьn dөvlet həkimijetinin in jokarь organь, ASSR-in Jokarь Sovetidir.

90-nçь Madda. Avtonom respuвlikanьn Jokarь Soveti, avtonom respuвlikanьn Konstitutsijasь tarapьndan вelleniljən vekillik normalarь вojunca respuвlika graždanlarь tarapьndan 4 jьllьk mөhledine sajlanjar.

91-nçi Madda. Avtonom respuвlikanьn Jokarь Soveti, ASSR-in kanun cьkarьçь jeke-tək organьdьr.

92-nçi Madda. Her вir Avtonom respuвlikanьn өzinin, Avtonom respuвlikanьn ajratьnlьklarьnь hasaвa aljan ve Sojuz respuвlikasьnьn Konstitutsijasьna dolь lajьklьkda dyzylen Konstitutsijasь вoljar.

93-nçi Madda. Avtonom respuвlikanьn Jokarь Soveti, өzinin Konstitutsijasь вojunca, Avtonom respuвlikanьn Jokarь Sovet Prezidiumьnь sajlajar ve Avtonom respuвlikanьn Halk Komissarlar Sovetini dyzjər.

VIII-nçi BAP

DƟVLET HƏKIMIJETININ̡ JERLI ORGANLARЬ

94-nçi Madda. Ylkelerde, oвlastlarda, avtonom oвlastlarda, okruglarda, rajonlarda, şəherlerde, oвalarda (stanitsalarda, derevnijalarda, hutorlarda, gьşlaklarda, oвalarda) dөvlet həkimijetinin̡ organlarь, zəhmetkeşler deputatlarьnьn̡ Sovetlerinden ьвaratdьr.

95-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьn̡ ylke, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şəher, oвa (stanitsalar, derevnijalar, hutorlar, gьşlaklar, oвalar) Sovetleri, degişli ylke, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şəher, oвa zəhmetkeşleri tarapьndan 2 jьllьk mөhledine sajlanjar.

96-nçь Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьn̡ Sovetlerine vekillik normalarь, sojuz respuвlikalarьnьn̡ Ķonstitutsijalarь вilen вellenjər.

97-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьn̡ Sovetleri, өzlerine taвьn úpravlenije organlarьnьn̡ işlerine jolвaşсьlьk edjərler, dөvlet tertiвini gorap saklamagь, kanunlarьn̡ вerçaj edilmegini ve grazdanlarьn̡ hukuklarьnь goramagь ypçyn edjərler, jerli hoçalьk ve medeni gurulьşьga jolвaşсьlьk edjərler, jerli вjuçeti вelləp tasdьklajarlar.

98-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьn̡ Sovetleri, SSSR ve Sojuz respuвlikasьnьn̡ kanunlarь tarapьndan өzlerine вerilen ьgtьjarlar hetlerinde karar сьkarjarlar ve вujruk вerjərler.

99-nçь Madda. Zəhmetkeşler deputatlarьnьn̡ ylke, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şəher ve oвa Sovetlerinin̡ ispolnitel ve вujruk вeriçi organlarь, olarьn̡ өzleri tarapьndan şu sostavda sajlanan ispolnitel komitetleridir: Ispolnitel komitetin̡ вaşlьgь, onьn̡ orunвasarlarь, sekretarь ve clenleri.

100-nçi Madda. Ķicirək oвalarda zəhmetkeşler deputatlarь-

nьŋ oвa Sovetleriniŋ ispolnitel hem вujruk вeriçi organь, sojuz respuвlikalarьnьŋ Konstitutsijalarьna lajьk, ɵzleriniŋ tarapьndan sajlanan başlьk hem onьŋ orunвasarь ve sekretarьdьr.

101-nçi Madda. Zəhmetkeşler deputatlarь Sovetleriniŋ ispolnitel organlarь, ɵzlerini sajlan zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ Sovetine ve hem-de zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ jokarьda durjan Sovetiniŋ ispolnitel organьna gɵs-gɵni hasaвat вerjəndir.

IX-nçь BAP

SUD HEM PROKURATURA

102-nçi Madda. SSSR-de adьl sudlьk işleri SSSR-iŋ Jokarь Sudь, sojuz respuвlikalarьnьŋ Jokarь Sudlarь, ylke ve oвlast sudlarь, avtonom respuвlikalarьŋ ve avtonom oвlastlarьŋ sudlarь, okrug sudlarь, SSSR-iŋ Jokarь Sovetiniŋ kararь вojunca dyzyljən SSSR-iŋ jɵrite sudlarь, halk sudlarь tarapьndan amala aşьrьljar.

103-nçi Madda. Kanun tarapьndan jɵrite gɵrkezilenlerinden вaşga, əhli sudlarda işleriŋ seredilmegi halk zasedatelleriniŋ gatnaşmaklarь вilen amala aşьrьljar.

104-nçi Madda. SSSR-iŋ Jokarь Sudь, iŋ jokarь sud organьdьr. SSSR-iŋ ve sojuz respuвlikalarьnьŋ əhli sud organlarьnьŋ sud işlerine gɵzegcilik etmek, SSSR-iŋ Jokarь Sudьna jyklenjər.

105-nçi Madda. SSSR-iŋ Jokarь Sudь ve SSSR-iŋ jɵrite sudlarь, SSSR Jokarь Soveti tarapьndan 5 jьllьk mɵhledine sajlanjar.

106-nçь Madda. Sojuz respuвlikalarьnьŋ Jokarь Sudlarь, sojuz respuвlikalarьnьŋ Jokarь Sovetleri tarapьndan 5 jьllьk mɵhledine sajlanjar.

107-nçi Madda. Avtonom respuвlikalarьŋ Jokarь Sudlarь,

avtonom respuвlikalarьņ Jokarь Sovetleri tarapьndan 5 jыllьk mөhledine sajlanjar.

108-nçi Madda. Ylke ve oвlast sudlarь, avtonom oвlastlarьņ sudlarь, okrug sudlarь, zəhmetkeşler deputatlarьnьņ ylke, oвlast, ja-da okrug Sovetleri tarapьndan, ja-da avtonom oвlastlar zəhmetkeşleri deputatlarьnьņ Sovetleri tarapьndan 5 jыllьk mөhledine sajlanjar.

109-nçь Madda. Halk sudlarь, əhli umumi, gөni ve deņ sajlavcьlьk hukugь esasьnda sese jaşьrьn gojmak вilen, rajon grazdanlarь tarapьndan 3 jьl mөhledine sajlanjar.

110-nçь Madda. Sud işleri, sojuz ja avtonom respuвlikanьņ ja avtonom oвlastьņ dilinde jөrediljər, вu dili вilmejən adamlar ycin dilmac arkalь olarьņ iş materialь вilen dolь tanьş вolmagьnь, hem-de sudda өz ene dilinde cькьр keplemek hukugьnь ypçyn edip jөrediljər.

111-nçi Madda. Kanunda ajratьnlьklar вellenilmedik вolsa, SSSR-iņ hemme sudlarьnda işleriņ seredilmegi, gynəkəre өz tarapьnь calmak hukugьnь вermek вilen acьk jөrediljər.

112-nçi Madda. Sudjalar өzbaşdakdьrlar ve diņe kanuna taвьndьrlar.

113-nçi Madda. Hemme Halk Komissarlьklarьnьņ ve olarьņ garaşlarьndakь edaralarьņ, hem-de ajrь-ajrь gullukcь adamlarьņ, hem-de SSSR grazdanlarьnьņ kanunlarь takьk jerine jetirişlerine jokarь gөzegcilik, SSSR Prokurorьna jykleniljər.

114-nçi Madda. SSSR Prokurorь, SSSR-iņ Jokarь Soveti tarapьndan 7 jьllьk mөhledine вellenjər.

115-nçi Madda. Respuвlikan, ylke, oвlast prokurorlarь hem-de avtonom respuвlikalarьņ ve avtonom oвlastlarьņ prokurorlarь SSSR Prokurorь tarapьndan 5 jьllьk mөhledine вelleniljər.

116-nçь Madda. Okrug, rajon ve şəher prokurorlarь, SSSR Prokurorьnьņ tasdьk etmegi вilen, sojuz respuвlikalarьnьņ prokurorlarь tarapьndan 5 jьllьk mөhledine вelleniljərler.

117-nçi Madda. Prokuratura organlarь, diņe SSSR Prokurorьna taвьn вolьp, өzleriniņ funksijalarьnь jerli guramalarьņ hic вirine-de garaşlь вolmazdan jerine jetirjərler.

X-nçь ВАР

GRAŽDANLARЬŅ ESASI HUKUKLARЬ VE BORCLARЬ

118-nçi Madda. SSSR graždanlarьnьņ zəhmete hukugь вardьr, jagnь өzleriniņ zəhmetleriniņ mьkdarьna ve hьlьna lajьk hak вerilmegi вilen garantirlenen işi almaga hukuklarь вardьr.

Zəhmete hukuklьlьk, halk hoçalьgьnьņ sotsialistik guralmagь вilen, sovet çemgьjetiniņ өndyriçilik gyjcleriniņ gьşarьmsьz өsmegi вilen, hoçalьk krizisleriniņ вolmak mymkinciligini jok etmek вilen ve işsizligiņ jok edilmegi вilen ypçyn ediljər.

119-nçь Madda. SSSR graždanlarьnьņ dьnc almaga hukuklarь вardьr.

Dьnc almaga hukuklьlьk, işcileriņ aglaва kөpciligi ycin iş gyniniņ jedi sagada cenli kemeldilmegi вilen, iş hakь вerilip, işcilere ve gullukcьlara her jьlda rugsatlar вellenilmegi вilen, zəhmetkeşlere hьzmat etmek ycin sanatorlarьņ, dьnc alьş өjleriniņ, klublarьņ giņ seti вerilmegi вilen ypçyn ediljər.

120-nçi Madda. SSSR graždanlarьnьņ garrьlьkda, hem-de kesel вolan ve işe jaravlьklarьnь jitiren vagtьnda maddi ypçynlik almaga hukuklarь вardьr.

Bu hukuk, dөvlet hasaвьna işcileriņ ve gullukcьlarьņ sotsial strohovanije edilmeginiņ giņ өsdyrilmegi вilen, zəhmetkeşlere mugt meditsina kөmeginiņ вerilmegi вilen, kurortlarьņ giņ setini zəhmetkeşleriņ pejdalanmagьna вermek вilen ypçyn ediljər.

121-nçi Madda. SSSR graždanlarьnьņ okuv-вilim almaklьga hukuklarь вardьr.

Bu hukuk, əhli umumi, hөkmanlajьn başlangьc okuv вilen, jokarь okuvь-da girizip mugt okuvьņ вolmagь вilen, jokarь mektepde okuvcьlarьņ aglaва kөpciligine dөvlet tarapьndan sti-

pendijalar вerilmegi sistemasь вilen, mekteplerde ene dilinde okatmak вilen, zavodlarda, sovhozlarda, maşьn-traktor stansijalarьnda ve kolhozlarda zəhmetkeşlere ɵnymcilik, tehniki ve agronomcьlьk okuvьnьņ mugt okadьlmagь вilen ypçyn ediljər.

122-nçi **Madda.** SSSR-de, hoçalьk, dɵvlet, medeni ve çemgьjetlik-sьjasi durmuşьņ hemme ugurlarьnda ajala erkek вilen deņ hukuklar вeriljər.

Ajallarьņ вu hukuklarьnь amala aşьrmak mymkinciligi, zəhmet, zəhmet hakь almak, dьnc almak, sotsial strahovanije ve okuv ugurlarьnda ajala erkek вilen deņ hukuk вerilmegi вilen, enəniņ ve caganьņ вəhвitleri dɵvlet tarapьndan goralmagь вilen, gɵvreli вolanda ajala ajlьklь rugsat вermek вilen, caga dogurьljan ɵjleriņ, cagalar jasljalarьnьņ ve вaglarьnьņ giņ setleri вolmagь вilen ypçyn ediljər.

123-nçi **Madda.** SSSR grazdanlarьnьņ milletine ve çьnsьna garaman, hoçalьk, dɵvlet, medeni ve çemgьjetlik-sьjasi durmuşьņ hemme ugurlarьnda olarьņ deņ hukuklьlьgь, вozulmaz kanundьr.

Grazdanlarьņ hajsь çьnsa ve millete degişli вolmaklarьndan garaşlь edilip, olarьņ hukuklarьnь her dyrli gɵs-gɵni, ja-da вaşga jollar вilen (косвенных) cəklendirmeklik, ja-da gajtam gɵs-gɵni ja-da вaşga jollar вilen tapavьt gojmaklьgь (преимуществ) вellemeklik, hem-de çьns ja-da millet ajratьnlьgь, ja-da jigrenmekligi ve əsgermezligi her hьlь vagьz etmeklik, kanun tarapьndan çezalandьrьljar.

124-nçi **Madda.** Grazdanlarьņ viçdan azatlьgьnь ypçyn etmek maksadь вilen, SSSR-de din dɵvletden ve mektep dinden ajrьldь. Dini ьвadatlarь jɵretmek azatlьgь ve dine garşь propaganda azatlьgь grazdanlarьņ hemmesine вeriljər.

125-nçi **Madda.** Zəhmetkeşleriņ вəhвitlerine lajьklьkda ve sotsialistik gurulьşь вerkitmek maksadь вilen, SSSR grazdanlarьna:

a) sɵz azatlьgь,

в) metвugat azatlьgь,

v) jьgnaklar ve mitingler azatlьgь,

g) kɵcelerde demonstratsija ve toplanьşьp jɵryş etmek azatlьgь kanun вojunca garantirlenjər.

Grazdanlarьn̦ вu hukuklarь, zəhmetkeşlere ve olarьn̦ guramalarьna tipografijalar, kagьz zapaslarь, çemgьjetlik ьmaratlarь, kөceler, aragatnaşьk serişteleri, şularь amala aşьrmak ycin zerur вolan вaşga-da maddi şertler вerilmegi вilen ypçyn ediljər.

126-nçь Madda. Zəhmetkeşlerin̦ вəhвitlerine lajьklьkda ve halk kөpciliginin̦ guramacьlьk өz işgərligini ve sьjasi aktivligini өsdyrmek maksadь вilen, SSSR grazdanlarьna çemgьjetlik guramalarьnda: professional sojuzlarda, kooperativ вirleşiklerinde, jaşlarьn̦ guramalarьnda, sport ve goranьş guramalarьnda, medeni, tehniki ve ьlmi çemgьjetlerde вirleşmek hukugь ypçyn ediljər, işciler sьnpьnьn̦ hatarlarьndan ve zəhmetkeşlerin̦ вaşga gatlaglarьndan вolan has işen̦gir ve an̦lь grazdanlar вolsa, sotsialistik gurulьşьn̦ вerkişmegi ve өsmegi ugrьnda zəhmetkeşlerin̦ gөreşinde olarьn̦ өn̦de вarjan otrjadь вolan ve zəhmetkeşlerin̦ hemme guramalarьnьn̦ hem çemgьjetlik hem dөvlet guramalarьnьn̦ julвaşcь jadrosь вolan Bytinsojuz kommunistik (вolşevikler) partijasьna вirigjərler.

127-nçi Madda. SSSR grazdanlarьnьn̦ şahsьjetinin̦ el-degilmezligi ypçyn ediljər. Sudьn̦ kararь ja prokurorьn̦ ьçazasь вolmasa, hic kim tussag edilip вilinmez.

128-nçi Madda. Grazdanlarьn̦ jaşajьş çajlarьnьn̦ el degilmezligi ve hat jazьşmalardakь jaşьrьnlьk, kanun вilen goraljar.

129-nçь Madda. Zəhmetkeşlerin̦ вəhвitlerinin̦ tarapьnь tutjanlьgь, ja-da ьlmi işgərligi, ja-da milli azatlьk gөreşi ycin ьzarlanьljan daşarь jurtlь grazdanlara SSSR penalanmak hukugьnь вerjər.

130-nçь Madda. SSSR-in̦ her вir grazdanь, Sovet Sotsialistik Respuвlikalarь Sojuzьnьn̦ Konstitutsijasьnь вerçaj etməge, kanunlarь jerine jetirməge, zəhmet nьzamьnь amala aşьrmaga, çemgьjetlik вorça ak jyrekden garamaga, sotsialistik umumijaşaş dyzgynlerini hormatlamaga вorclьdьr.

131-nçi Madda. SSSR-in̦ her вir grazdanь, sovet gurulьşьnьn̦ mukaddes ve degilmez esasi вolan, vatanьn̦ вajlьklarьnьn̦ ve gudratlьlьgьnьn̦ ceşmesi вolan, hemme zəhmetkeşlerin̦ gurplь ve medeni jaşamagьnьn̦ ceşmesi вolan çemgьjetlik, sotsialistik ejeciligi goramaga ve вerkitməge вorclьdьr.

Çemgьjetlik, sotsialistik ejecilige kast edjən adamlar, halkьņ duşmanlarьdьr.

132-nçi M a d d a. Əhli umumi harвi gulluk — kanundьr.

Işci-Dajhan Gьzьl Goşunьnda harвi gulluk — SSSR graƶdanlarьnьņ hormatlь вorçьdьr.

133-nçi M a d d a. Vatanь goramak SSSR-iņ her вir graƶdanьnьņ mukaddes вorçьdьr. Vatana dөnyklik etmek: kasamь вozmak, duşmanьņ tarapьna gecmek, dөvletiņ harвi kuvatьna zьjan getirmek, icalьlьk etmek—iņ вir jaman agьr gynə hөkminde kanunьņ вytin pugtalьgь вilen çezalandьrьljar.

XI-nçi B A P

SAJLAV SISTEMASЬ

134-nçi M a d d a. Zəhmetkeşler deputatlarьnьņ hemme Sovetlerine: SSSR-iņ Jokarь Sovetine, Sojuz respuвlikalarьnьņ Jokarь Sovetlerine, zəhmetkeşler deputatlarьnьņ ylke ve oвlast Sovetlerine, avtonom respuвlikalarьņ Jokarь Sovetlerine, zəhmetkeşler deputatlarьnьņ avtonom oвlastlar Sovetlerine, zəhmetkeşler deputatlarьnьņ okrug, rajon, şəher ve ova (stanitsa, derevnija, hutor, gьşlak, ova) Sovetlerine deputatlar sajlamak,— sajlavcьlar tarapьndan jaşьrьn sese gojmak вilen əhli umumi, deņ ve gөni sajlav hukugь esasьnda geciriljər.

135-nçi M a d d a. Deputatlarьņ sajlavlarь umumьdьr: dəlilerden ve sud tarapьndan sajlav hukugь kesilip, iş kesilen adamlardan вaşga, hajsь çьnsa ve millete degişli вolmaklarьna, dini ьgtьkatlarьna, вilim dereçelerine, oturumlьlьklarьna, sotsial cьkьşlarьna, emlək jagdajlarьna ve gecmişdəki işlerine garaşlь вolman, SSSR-iņ 18 jaşьna jeten hemme graƶdanlarьnьņ deputat sajlavlarьna gatnaşmaga ve ol sajlavlarda sajlanьlmaga hukuklarь вardьr.

136-nçь M a d d a. Deputat sajlavlarь deņ sajlavlardьr: her вir graƶdanьņ вir sesi вar; əhli graƶdanlar sajlavlara deņ esaslarda gatnaşjarlar.

137-nçi Madda. Ajallar erkekler вilen deŋlikde sajlamak ve sajlanmak hukugьndan pejdalanjarlar.

138-nçi Madda. Gьzьl Goşun hatarlarьndakь grazdanlar, hemme grazdanlar вilen deŋlikde sajlamak ve sajlanmak hukuklarьndan pejdalanjarlar.

139-nçь Madda. Deputat sajlavlarь gөni sajlavlardьr: zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ ова ve şəher Sovetinden вaşlap tə SSSR-iŋ Jokarь Sovetine cenli zəhmetkeşler deputatlarьnьŋ hemme Sovetlerine sajlamak işi grazdanlar tarapьndan dogrьdan-dogrь gөni sajlavlar jolь вilen geciriljər.

140-nçь Madda. Deputatlar sajlavьnьŋ sese gojulьşь jaşьrьndьr.

141-nçi Madda. Kandidatlar, sajlav vagtьnda sajlav okruglarь вojunca gөrkeziljər.

Çemgьjetlik guramalarьnьŋ ve zəhmetkeşler çemgьjetleriniŋ: kommunistik partija guramalarьnьŋ, professional sojuzlarьŋ, kooperativleriŋ, jaşlar guramalarьnьŋ, medeni çemgьjetleriŋ kandidat gөrkezmek hukuklarь ypçyn ediljər.

142-nçi Madda. Her вir deputat өz işinden ve zəhmetkeşler deputatlarь Sovetiniŋ işinden sajlavcьlarьŋ өŋinde hasaвat вermәge вorclьdьr ve kanunda вellenilen tertipde, sajlavcьlarьŋ kөpisiniŋ kararь вojunca, her hacan hem вolsa, ьzьna cagьrьlьp вiliner.

XII-nçi BAP

GERB, BAJDAK, PAJTAGT

143-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respuвlikalarь Sojuzьnьŋ dөvlet gerвi, gyn şөhlesi вilen şekillenen ve symmyller вilen ramalanan ve Sojuz respuвlikalarьŋ dillerinde: «Bytin jer jyziniŋ proletarlarь, вirleşiŋ!» dijen jazgьlь jer şarьnьŋ jyzinde orak ve cekicden ьвaratdьr. Gerвiŋ jokarьsьnda вəş вurclь jьldьz вardьr.

144-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respuʙlikalarь Sojuzьnьꞑ dəvlet ʙajdagь, jokarь ʙurcьnda, ʙajdak agaçьnьꞑ janьnda tьlla orak ve cekic ve olarьꞑ jokarьsьnda daşь tьlla gajma ʙilen ramalanan ʙəş ʙurclь gьzьl jьldьz şəkillenen gьzьl matadan ьʙaratdьr. Ininiꞑ ʙojuna ʙolan munasiʙeti 1:2 ʙolmalь.

145-nçi Madda. Sovet Sotsialistik Respuʙlikalarь Sojuzьnьꞑ pajtagtь Moskva şəheridir.

XIII-nçi BAP

KONSTITUTSIJANЬ YJTGETMEGIꞐ TERTIBI

146-nçь Madda. SSSR Konstitutsijasьnьꞑ yjtgedilmegi, fakat SSSR Jokarь Sovetiniꞑ onьꞑ iki palatasьnьꞑ azьndan $^2/_3$ esse ses kəplygi ʙilen kaʙul edilen kararь ʙojunca ʙoljar.

Moskva, Kreml.
5 dekaʙr 1936 j.

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR ITTIFAQINIŊ KONSTITUTSIJASI

(ASASIJ QANUNI)

BAB I

IÇTIMAIJ TUZULIŞ

Madda 1. Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifaqi — işcilar va deqanlarnin sotsialistik davlatidir.

Madda 2. Pomeşciklar va kapitalistlar hakimijatini jiqitiş va proletariat diktaturasini qazaniş natiçasida osgan va mustahkamlangan mihnatkaşlar deputatlarinin Sovetlari SSSR-nin sjasij negizini taşkil qiladi.

Madda 3. SSSR-da butun hakimijat mihnatkaşlar deputatlarinin Sovetlari arqali şahar va qişlaq mihnatkaşlariga qaraşlidir.

Madda 4. Xoçaliknin kapitalistik sistemasini tugatiş, işlabciqariş asbab va vasitalarinin xususij mulkligini bekar qiliş hamda adam adamni eksploatatsija qilişini joqatiş natiçasida qarar tapgan xoçalik sotsialistik sistemasi va işlabciqariş asbab va vasitalarinin sotsialistik mulkligi SSSR-nin iqtisadij negizini taşkil qiladi.

Madda 5. SSSR-da sotsialistik mulk ja davlat mulki formasida boladi (butun xalq bajligi), ja kooperativ-kolxoz mulki formasida boladi (ajrim kolxozlarnin mulki, kooperativ birlaşmalarnin mulki).

Madda 6. Jer, jerasti bajliklari, suvlar, ormanlar, zavodlar,

faвrikalar, şaxtalar, kanlar, temirjol, suv va hava transporti, вankalar, alaqa vasitalari, davlat tamanidan taşkil qilinqan jrik qişlaq-xoçalik karxanalari (sovxozlar, maşina-traktor stansalari va şunga oxşaşlar), şuniŋdek şaharlardagi va sanaat punktlaridagi kommunal karxanalar va asasij uj-çaj fondi davlat mulkidir, ja'ni вutun xalq вajligidir.

Madda 7. Kolxozlardagi va kooperativ taşkilatlardagi umumij karxanalar ozlariga qaraşli çanli va çansiz inventar вlan вirga, kolxozlar va kooperativ taşkilatlar tamanidan işlaв ciqarilaturqan mahsulat, şu вlan вaraвar ularniŋ umumij imaratlari kolxozlarniŋ va kooperativ taşkilatlarniŋ içtimaij, sotsialistik mulkini taşkil qiladi.

Harвir kolxozci xoçalik, umumij kolxoz xoçaligidan alaturqan asasij daramadidan taşqari, qişlaq-xoçalik arteliniŋ ustaviga muvafiq, ozi fajdalaniş ucun katta вolmagan tamarqa jerga va tamarqa jerda oz şaxsij mulkida jardamci xoçalikka, ujga, mahsulli hajvanlarga, parrandalarga va majda qişlaq-xoçalik inventariga ega вoladi.

Madda 8. Kolxozlardagi jerlar ularga tekin va muddatsiz, ja'ni aвadij fajdalaniş ucun mustahkamlaniв вeriladi.

Madda 9. SSSR-da xoçalikniŋ hakim formasi вolgan xoçalik sotsialistik sistemasi вlan вir qatarda, jakka deqanlar va kasiвlarniŋ oz mihnatiga asaslangan va вaşqalarniŋ mihnatini eksploatatsija qilişqa jol qojmajturqan majda şaxsij xoçaligiga qanun jol вeradi.

Madda 10. Grazdanlarniŋ oz mihnatlari вlan tapgan daramadlariga va çamqarqan pullariga, ujga va jardamci uj xoçaligiga, uj xoçaligi va rozqar aşjalariga, ozi isti'mal qilaturqan narsalarga va qulajliq narsalariga вolgan şaxsij mulk huquqi, şu вlan вaraвar grazdanlarniŋ şaxsij mulkka varislik huquqi qanun tamanidan qoruqlanadi.

Madda 11. SSSR-niŋ xoçalik hajati içtimaij вajlikni kopajtiriş, mihnatkaşlarniŋ maddij va madanij daraçasini toxtavsiz kotariş, SSSR-niŋ mustaqilliqini mahkamlaş va uniŋ mudafaa qaвilijatini kucajtiriş manfaatlarini kozda tutiв, davlat xalq-xoçalik plani вlan вelgilanadi va jurutiladi.

Madda 12. SSSR-da mihnat—„işlamagan—tişlamas“ degan

prinsipga вnaan, mihnatga jaraqli harвir grazdannin̦ вurci va şarafli işidir.

SSSR-da sotsializmnin̦ „harkimdan qaвilijatiqa jaraşa, harkimga mihnatiga jaraşa“ degan prinsipi amalga aşiriladi.

BAB II

DAVLAT TUZULIŞI

Madda 13. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqi qujidaqi ten̦huquqli Sovet Sotsialistik Respuвlikalarnin̦ ixtijarij ravişda вirlaşuvi asasida tuzulgan ittifaq davlatidir:

Rusija Sovet Federativ Sotsialistik Respuвlikasi,
Ukraina Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Belorusija Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Azarвajçan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Gurçistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Armanistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Turkmanistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Ozвekistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Taçikistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Qazaqistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi,
Qirqizistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi.

Madda 14. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqinin̦ qaramaqiqa, unin̦ alij hakimijat organlari va davlat idarasi organlari arqali, qujidaqilar kiradi:

a) xalq-ara munasaвatlarda Ittifaqnin̦ vakilligini вaçariş, вaşqa davlatlar вlan şartnamalar tuzuş va şartnamalarni ratifikatsija qiliş;

в) uruş va jaraş masalalari;

v) SSSR sostaviga jan̦i respuвlikalarni qaвul qiliş;

g) SSSR Konstitutsijasinin̦ вaçarilişi ustidan kontrol qiliş va ittifaqci respuвlikalar Konstitutsijalarinin̦ SSSR Konstitutsijasiga muvafiq вoluşini taminlaş;

d) ittifaqci respuвlikalar arasidagi cegara ozgarişlarini tasdiqlaş;

e) ittifaqci respuвlikalar sostavida jaңi olka va oвlastlarniң, şuniңdek jaңi avtonom respuвlikalarniң вarpa вoluşini tasdiqlaş;

ƶ) SSSR mudafaasini taşkil qiliş va SSSR-niң вarca qurallі kuclariga rahвarlik qiliş;

z) davlat monopolijasi asasida taşqi savda;

i) davlat xavfsizligini qoruqlaş;

k) SSSR xalq-xoçalik planlarini tajinlaş;

l) SSSR-niң вirlaşgan davlat вudçatini, şuniңdek ittifaq, respuвlika va mahallij вudçatlarniң tuzulişi ucun tuşaturƣan saliqlar va daramadlarni tasdiqlaş;

m) umumittifaq ahamijatiga ega вolgan вaнkalarni, sanaat va qişlaq-xoçalik muassasalari va karxanalarini, şuniңdek savda karxanalarini idara qiliş;

n) transport va alaqani idara qiliş;

o) pul va kredit sistemasiga rahвarlik qiliş;

p) davlat straxovanijasini taşkil etiş;

r) zajom aliş va вeriş;

s) jerdan fajdalaniş, şuniң вlan вaraвar jerasti вajliklaridan, ormanlardan va suvlardan fajdalanişniң вaş asaslarini tajinlaş;

t) maarif va saƣliqni saqlaş sahalarida вaş asaslarni tajinlaş;

u) xalq-xoçalik ucotiniң вirlaşgan sistemasini taşkil etiş;

f) mihnat toƣrisidaƣi qanunlarniң asaslarini tajinlaş;

x) sud tuzulişi va sud işlarini jurutiş toƣrisida qanunlar ciqariş; çnajat va graƶdanlik kodekslari;

ts) ittifaq graƶdanligi toƣrisidaƣi qanunlar; açnaвijlarniң huquqlari toƣrisidaƣi qanunlar;

c) amnistija toƣrisida umumittifaq aktlari naşr qiliş.

Madda 15. Ittifaqci respuвlikalarniң suvereniteti SSSR Konstitutsijasiniң faqat 14-nci maddasida korsatilgan dairadagina cegaralangan. Bu dairadan taşqarida harвir Ittifaqci respuвlika davlat hakimijatini mustaqil ravişda amalga aşiradi. SSSR ittifaqci respuвlikalarniң suveren huquqlarini qoruqlajdi.

Madda 16. Harвir Ittifaqci respuвlika respuвlikaniң xususijatlarini hsaвga alaturƣan va SSSR Konstitutsijasiga tamam muvafiq qurulƣan oz Konstitutsijasiga egadir.

Madda 17. Harʙir Ittifaqci respuʙlika ucun SSSR-dan erkinlik ʙlan ciqiş huquqi saqlanadi.

Madda 18. Ittifaqci respuʙlikalarniꞑ territorijasi ularniꞑ oz raziligidan taşqari ozgartilişi mumkun emas.

Madda 19. SSSR qanunlari ʙarca ittifaqci respuʙlikalarniꞑ territorijasida ʙaraʙar kucga egadir.

Madda 20. Ittifaqci respuʙlikaniꞑ qanuni umumittifaq qanuni ʙlan kelişmaj qalƣan taqdirda, umumittifaq qanuni amalga otkaziladi.

Madda 21. SSSR graƶdanlari ucun ʙirlaşgan ittifaq graƶdanligi tajinlanadi.

Ittifaqci respuʙlikaniꞑ harʙir graƶdani SSSR-niꞑ graƶdanidir.

Madda 22. Rusija Sovet Federativ Sotsialistik Respuʙlikasi: Azov-Qaradeꞑiz, Uzaq Şarq, Ƣarʙij Siʙir, Krasnojarsk, Şmalij Kavkaz olkalaridan; Voroneƶ, Şarqij Siʙir, Gorkij, Ƣarʙij, Ivanovo, Kalinin, Kirov, Qujʙişev, Kursk, Leningrad, Maskav, Omsk, Orenʙurg, Saratov, Sverdlovsk, Şmalij, Stalingrad, Celaʙinsk, Jaroslavl oʙlastlaridan; Tataristan, Başqirdistan, Daƣistan, Burjat-Monƣol, Qaʙarda-Balqar, Qalmaq, Karelija, Komi, Qrim, Marij, Mordva, Povolƶje Nemislari, Şmalij Osetin, Udmurd, Cecen-Inguş, Cuvaş, Jaqut avtonom sovet sotsialistik respuʙlikalaridan; Adiga, Jahudi, Qaracaj, Ojrot, Xakas, Cerkes avtonom oʙlastlaridan iʙaratdir.

Madda 23. Ukraina Sovet Sotsialistik Respuʙlikasi: Vinnitsa, Dnepropetrovsk, Donets, Kijev, Odessa, Xarkov, Cernigov oʙlastlaridan va Moldavija Avtonom Sovet Sotsialistik Respuʙlikasidan iʙaratdir.

Madda 24. Azarʙajçan Sovet Sotsialistik Respuʙlikasiga Naxcevan Avtonom Sovet Sotsialistik Respuʙlikasi va Taƣli Qaraʙaƣ avtonom oʙlasti kiradi.

Madda 25. Gurçistan Sovet Sotsialistik Respuʙlikasiga: Aʙxazija ASSR, Açar ASSR, Çanuʙij Osetin avtonom oʙlasti kiradi.

Madda 26. Ozʙekistan Sovet Sotsialistik Respuʙlikasiga Qaraqalpaq ASSR kiradi.

Madda 27. Taçikistan Sovet Sotsialistik Respuʙlikasiga Kohi-Badaxşan avtonom oʙlasti kiradi.

Madda 28. Qazaqistan Sovet Sotsialistik Respuвlikasi: Aqtuвa, Almaata, Şarqij Qazaqistan, Ƣarвij Qazaqistan, Qaraqanda, Qustanaj, Şmalij Qazaqistan, Çanuвij Qazaqistan oвlastlaridan iвaratdir.

Madda 29. Armanistan SSR, Belorusija SSR, Turkmanistan SSR va Qirqizistan SSR sostavlarida avtonom respuвlikalar, şuniꞑdek olkalar va oвlastlar joqdir.

BAB III

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR ITTIFAQI DAVLAT HAKIMIJATININꞐ ENꞐ JUQARI ORGANLARI

Madda 30. SSSR davlat hakimijatiniꞑ eꞑ juqari organi — SSSR Alij Sovetidir.

Madda 31. Konstitutsijaniꞑ 14-nci maddasiga muvafiq Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqiqa вerilgan вarca huquqlarni, вaşarti вular, Konstitutsijaga вnaan, SSSR Alij Sovetiga hsaвdar SSSR organlariniꞑ: SSSR Alij Soveti Prezidiuminiꞑ, SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniꞑ va SSSR Xalq Komisarliklariniꞑ kompetensijasiga kirmasa, SSSR Alij Soveti amalga aşiradi.

Madda 32. SSSR-niꞑ qanun ciqariş hakimijati faqatqina SSSR Alij Soveti tamanidan amalga aşiriladi.

Madda 33. SSSR Alij Soveti ikki palata: Ittifaq Sovetidan va Millatlar Sovetidan iвaratdir.

Madda 34. Ittifaq Soveti SSSR grazdanlari tamanidan sajlav okruglari вojica 300 miꞑ ahaliga вir deputat hsaвidan sajlanadi.

Madda 35. Millatlar Soveti SSSR grazdanlari tamanidan ittifaqci va avtonom respuвlikalar, avtonom oвlast va millij okruglar вojica qujidaqi normada sajlanadi: harвir ittifaqci respuвlikadan 25-ta deputat, harвir avtonom respuвlikadan 11-ta

deputat, harвir avtonom oвlastdan 5-ta deputat va harвir millij okrugdan вitta deputat.

Madda 36. SSSR Alij Soveti tort jil muddatga sajlanadi.

Madda 37. SSSR Alij Sovetinin̡ har ikki palatasi: Ittifaq Soveti va Millatlar Soveti ten̡huquqlidirlar.

Madda 38. Qanun ciqariş taşaввusi Ittifaq Sovetiga va Millatlar Sovetiga вaraвar daraçada tegişlidir.

Madda 39. Qanun SSSR Alij Sovetinin̡ har ikki palatasi tamanidan harqajsisinin̡ addij kopciligi вlan qaвul qilinsa, tasdiq etilgan deв hsaвlanadi.

Madda 40. SSSR Alij Soveti tamanidan qaвul qilinqan qanunlar SSSR Alij Soveti Prezidiuminin̡ raisi va sekretarinin̡ imzalari вlan ittifaqci respuвlikalarnin̡ tillarida i'lan qilinadi.

Madda 41. Ittifaq Soveti va Millatlar Soveti sessijalarinin̡ вaşlanişi va tamamlanişi вir vaqtda вoladi.

Madda 42. Ittifaq Soveti Ittifaq Sovetinin̡ raisini va unin̡ ikki orunвasarini sajlajdi.

Madda 43. Millatlar Soveti Millatlar Sovetinin̡ raisini va unin̡ ikki orunвasarini sajlajdi.

Madda 44. Ittifaq Sovetinin̡ va Millatlar Sovetinin̡ raislari tegişli palatalarnin̡ maçlislariga rahвarlik qiladilar va ularnin̡ icki tərtiвini вaşqaradilar.

Madda 45. SSSR Alij Sovetinin̡ har ikki palatasinin̡ вirlaşgan maçlislarini Ittifaq Sovetinin̡ va Millatlar Sovetinin̡ raislari navвat вlan aliв вaradilar.

Madda 46. SSSR Alij Sovetinin̡ sessijalari SSSR Alij Sovetinin̡ Prezidiumi tamanidan jiliga ikki martaвa caqiriladi.

Navвatdan taşqari sessijalar SSSR Alij Sovetinin̡ Prezidiumi tamanidan, unin̡ oz qaramaqi вlan jaki ittifaqci respuвlikalardan вirinin̡ tələвiga вnaan caqiriladi.

Madda 47. Ittifaq Soveti вlan Millatlar Soveti вir fikrga kelaalmasa, masala həl qiliş ucun paritet negizida tuzulgan keliştiriş komisijasiga tapşiriladi. Agar keliştiriş komisijasi вir umumij qararqa kelmasa jaki unin̡ qarari palatalarnin̡ вirini qandirmasa, masala palatalarda ikkinci qatla koruladi. Ikkala palata kelişiв, вir umumij qararqa kelaalmasa, SSSR Alij Sovetinin̡ Prezidiumi SSSR Alij Sovetini tarqatadi va jan̡i sajlav tajinlajdi.

Madda 48. SSSR Alij Soveti ikkala palataniꞑ вirlaşgan maçlisida SSSR Alij Sovetiniꞑ Prezidiumini qujidaƣi sostavda sajlajdi: SSSR Alij Soveti Prezidiuminiꞑ raisi, uniꞑ onвirta orunвasari, Prezidium sekretari va Prezidiumniꞑ 24 a'zasi.

SSSR Alij Sovetiniꞑ Prezidiumi oziniꞑ вutun işlarida SSSR Alij Sovetiga hsaвdardir.

Madda 49. SSSR Alij Sovetiniꞑ Prezidiumi:

a) SSSR Alij Sovetiniꞑ sessijalarini caqiradi;

в) SSSR-niꞑ amaldagi qanunlarini tuşuntiradi, farmajişlar ciqaradi;

v) SSSR Alij Sovetini SSSR Konstitutsijasiniꞑ 47-nci maddasiga asasan tarqatadi va jaꞑi sajlavlar tajinlajdi;

g) oz taşaввusi вlan jaki ittifaqci respuвlikalardan вiriniꞑ tələвi вlan umumij xalq soravi (referendum) otkazadi;

d) SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniꞑ va ittifaqci respuвlikalar Xalq Komisarlari Sovetlariniꞑ qarar va вujruqlari qanunƣa toƣri kelmagan taqdirda, вu qarar va вujruqlarni вekar qiladi;

e) SSSR Alij Sovetiniꞑ sessijalari arasidagi davrda SSSR Xalq Komisarlari Soveti raisiniꞑ taqdimiƣa muvafiq SSSR-niꞑ ajrim Xalq Komisarlarini vazifadan вoşatadi va tajinlajdi va kejin вuni SSSR Alij Sovetiniꞑ tasdiqiƣa kirgizadi;

ƶ) ordenlar вlan mukafatlajdi va SSSR-niꞑ faxrij namlarini вeradi;

z) keciriş huquqini amalga aşiradi;

i) SSSR qūralli kuclariniꞑ juqari qomandanliƣini tajinlajdi va almaştiradi;

k) SSSR Alij Sovetiniꞑ sessijalari arasidagi davrda SSSR-ga harвij huçum вolgan pajtda jaki agressijadan вir-вirini mudafaa qiliş toƣrisidaƣi xalq-ara ahdnama вojica alingan maçвurijatlarni вaçariş lazim вolgan pajtda uruş halati i'lan qiladi;

l) umumij va çuz'ij moвilizatsija i'lan qiladi;

m) xalq-ara ahdnamalarni ratifikatsija qiladi;

n) SSSR-niꞑ cet davlatlardagi muxtar vakillarini tajinlajdi va caqiriв aladi;

o) oz qaşida akkreditivlaşgan cet davlat diplomatik vakillariniꞑ işanc va caqiriв aliş jarliqlarini qaвul qiladi.

Madda 50. Ittifaq Soveti va Millatlar Soveti mandat komi-

sijalarini sajlajdilar va вu komisijalar harqajsi palata deputatlarinin vakillik kuciga egaligini tekşiradilar.

Palatalar mandat komisijasinin taqdimiqa muvafiq ja ajrim deputatlarni vakillik kuciga ega deв tanişga, jaki ularnin sajlanişini kassatsija qilişqa qarar вeradilar.

Madda 51. SSSR Alij Soveti kerakli tapganida harqandaj masala juzasidan tergav va taftiş komisijalari tajinlajdi.

Barca muassasalar va mansaвdar kşilar ucun вu komisijalarnin tələвlarini вaçariş va ularga kerakli materiallar va huççatlarni вeriş maçвurijdir.

Madda 52. SSSR Alij Sovetinin deputati SSSR Alij Sovetinin raziligidan taşqari, SSSR Alij Sovetinin sessijasi вolmagan caqda esa—SSSR Alij Soveti Prezidiuminin raziligidan taşqari sud çavaвgarligiga tartilişi jaki qamalişi mumkun emas.

Madda 53. SSSR Alij Sovetinin vakalati tamam вolgandan kejin jaki u muddatidan ilgari tarqatilqandan kejin SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi ta janı sajlangan SSSR Alij Soveti tamanidan SSSR Alij Sovetinin janı Prezidiumi tuzulgunca oz huquqlarini saqlajdi.

Madda 54. SSSR Alij Sovetinin vakalati tamam вolgandan kejin jaki u muddatidan ilgari tarqatilqan taqdirda, SSSR Alij Sovetinin vakalati tamam вolgan kundan jaki tarqatiliş kunidan вaşlaв, en kopi ikki aj icida SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi janı sajlav tajinlajdi.

Madda 55. Janı sajlangan SSSR Alij Soveti eski sostav SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi tamanidan sajlavdan kejin вir ajdan keciktirmaj caqiriladi.

Madda 56. SSSR Alij Soveti ikkala palatanin вirlaşgan maçlisida SSSR Hukumatini — SSSR Xalq Komisarlari Sovetini tuzadi.

BAB IV

ITTIFAQCI RESPUBLIKALAR DAVLAT HAKIMIJATININ EN JUQARI ORGANLARI

Madda 57. Ittifaqci respuвlika davlat hakimijatinin en juqari organi — Ittifaqci respuвlika Alij Sovetidir.

Madda 58. Ittifaqci respuвlika Alij Soveti respuвlika grazdanlari tamanidan tort jil muddatga sajlanadi.

Vakillik normalari ittifaqci respuвlikalarnin Konstitutsijalari вlan вelgilanadi.

Madda 59. Ittifaqci respuвlikanin Alij Soveti respuвlikanin вirdan-вir qanun ciqaruci organidir.

Madda 60. Ittifaqci respuвlikanin Alij Soveti:

a) respuвlika Konstitutsijasini qaвul qiladi va unga SSSR Konstitutsijasinin 16-nci maddasiga muvafiq ozgarişlar kirgizadi;

в) oz sostavidagi avtonom respuвlikalarnin Konstitutsijalarini tasdiqlajdi va ularga qaraşli territorijalarnin cegaralarini вelgilajdi;

v) respuвlikanin xalq-xoçalik planini va вudçatini tasdiqlajdi;

g) Ittifaqci respuвlikanin sud organlari hukum qilqan grazdanlarni amnistija qiliş va keciriş huquqidan fajdalanadi.

Madda 61. Ittifaqci respuвlikanin Alij Soveti Ittifaqci respuвlika Alij Sovetinin Prezidiumini qujidaqi sostavda sajlajdi: Ittifaqci respuвlika Alij Soveti Prezidiuminin raisi, unin orunвasarlari, Prezidium sekretari va Ittifaqci respuвlika Alij Soveti Prezidiuminin a'zalari.

Ittifaqci respuвlika Alij Soveti Prezidiuminin huquqlari Ittifaqci respuвlikanin Konstitutsijasida вelgilanadi.

Madda 62. Ittifaqci respuвlikanin Alij Soveti maçlislarni aliв вariş ucun oz raisini va unin orunвasarlarini sajlajdi.

Madda 63. Ittifaqci respuвlikaniꞑ Alij Soveti Ittifaqci respuвlikaniꞑ Hukumatini — Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Sovetini tuzadi.

BAB V

SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR ITTIFAQINIꞐ DAVLAT IDARA ORGANLARI

Madda 64. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqi davlat hakimijatiniꞑ eꞑ juqari içraci va farman вeruci organi — SSSR Xalq Komisarlari Sovetidir.

Madda 65. SSSR Xalq Komisarlari Soveti SSSR Alij Soveti aldida çavaвgar va unga hsaвdardir, Alij Sovet sessijalari arasidagi davrda esa—SSSR Alij Sovetiniꞑ Prezidiumi aldida çavaвgar va unga hsaвdardir.

Madda 66. SSSR Xalq Komisarlari Soveti amaldagi qanunlarqa вnaan va ularni içra etiş juzasidan qarar va вujruqlar ciqaradi va içrasini tekşiradi.

Madda 67. SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniꞑ qarar va вujruqlari SSSR-niꞑ вutun territorijasida içra etiş ucun maçвurijdir.

Madda 68. SSSR Xalq Komisarlari Soveti:

a) SSSR-niꞑ umumittifaq va ittifaq-respuвlika Xalq Komisarliklariniꞑ hamda oziga qaraşli вaşqa xoçalik va madanij muassasalarniꞑ işini вirlaştiradi va jolga saladi;

в) xalq-xoçalik planini, davlat вudçatini amalga aşiriş hamda kredit-pul sistemasini mahkamlaş juzasidan caralar koradi;

v) içtimaij tərtiвni taminlaş, davlat manfaatlarini hmaja qiliş va grazdanlarniꞑ huquqlarini qoruqlaş juzasidan caralar koradi;

g) cet davlatlar вlan munasaвatlar sahasida umumij rahвarlikni amalga aşiradi;

d) haqiqij harвij xizmatga caqirilişi lazim вolgan grazdanlar-

niꞑ har jillik kontingentlarini вelgilajdi, mamlakat qaralli kuclariniꞑ umumij qurulişiqa rahвarlik qiladi;

e) zarur вolgan taqdirda SSSR Xalq Komisarlari Soveti qaşida xoçalik, madanij, mudafaa qurulişiqa dair işlar juzasidan maxsus qomitalar va Baş Idaralar tuzadi.

Madda 69. SSSR Xalq Komisarlari Soveti idara va xoçalikniꞑ SSSR kompetensijasiga qaratilqan tarmaqlari вojica Ittifaqci respuвlikalar Xalq Komisarlari Sovetlariniꞑ qarar va вujruqlarini toxtatişga va SSSR Xalq Komisarlariniꞑ вujruq va instruksijalarini вekar qilişqa haqlidir.

Madda 70. SSSR Xalq Komisarlar Soveti SSSR Alij Soveti tamanidan qujidaqi sostavda tuzuladi:

SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniꞑ raisi;

SSSR Xalq Komisarlari Soveti raisiniꞑ orunвasarlari;

SSSR Davlat plan komisijasiniꞑ raisi;

Sovet kontrol Komisijasiniꞑ raisi;

SSSR Xalq Komisarlari;

Tajjarlaş Qomitasiniꞑ raisi;

San'at işlari Qomitasiniꞑ raisi;

Alij maktaв işlari Qomitasiniꞑ raisi.

Madda 71. SSSR Hukumati jaki SSSR Xalq Komisari SSSR Alij Sovetiniꞑ deputatidan sorav tuşganida, şu soravga uc kundan keciktirmasdan tegişli palatada aqzaki jaki jazma çavaв berişga maçвurdir.

Madda 72. SSSR Xalq Komisarlari davlat idarasiniꞑ SSSR kompetensijasiga kiraturqan tarmaqlariqa rahвarlik qiladilar.

Madda 73. SSSR Xalq Komisarlari tegişli Xalq Komisarliklariniꞑ kompetensijalari dairasida amaldagi qanunlarqa hamda SSSR Xalq Komisarlari Soveti ciqarqan qararlar va вujruqlarqa asaslaniв va ularni içra etiş juzasidan вujruq va instruksijalar ciqaradilar va ularniꞑ вaçarilişini tekşiradilar.

Madda 74. SSSR Xalq Komisarliklari ja umumittifaq Xalq Komisarliklari jaki ittifaq-respuвlika Xalq Komisarliklari вoladilar.

Madda 75. Umumittifaq Xalq Komisarliklari davlat idarasiniꞑ ozlariga tapşirilgan tarmaqiqa SSSR-niꞑ вutun territorijasida ja вevasita va jaki ozlari tajinlagan organlar arqali rahвarlik qiladilar.

Madda 76. Ittifaq-respuвlika Xalq Komisarliklari davlat idarasinin ozlariga tapşirilgan tarmaqiqa adatda ittifaqci respuвlikalardagi hamnam Xalq Komisarliklari arqali rahвarlik qiladilar va SSSR Alij Sovetinin Prezidiumi tamanidan tasdiqlanqan rojxat вojica cegaralangan malum miqdardaqi karxanalarnigina вevasita idara qiladilar.

Madda 77. Umumittifaq Xalq Komisarliklari qujidaqi Xalq Komisarliklaridan iвaratdirlar:

Mudafaa;
Taşqi işlar;
Taşqi savda;
Jollar;
Alaqa;
Suv transporti;
Aqir sanaat;
Mudafaa sanaati.

Madda 78. Ittifaq-respuвlika Xalq Komisarliklari qujidaqi Xalq Komisarliklaridan iвaratdirlar:

Aziq-avqat sanaati;
Jenil sanaat;
Orman sanaati;
Jer işlari;
Qalla va carva sovxozlari;
Malija;
Icki savda;
Icki işlar;
Adlija;
Saqliqni saqlaş.

BAB VI

ITTIFAQCI RESPUBLIKALARNIŅ DAVLAT IDARA ORGANLARI

Madda 79. Ittifaqci respuвlika davlat hakimijatiniņ eņ juqari içraci va farman вeruci organi—Ittifaqci respuвlikaniņ Xalq Komisarlari Sovetidir.

Madda 80. Ittifaqci respuвlikaniņ Xalq Komisarlari Soveti Ittifaqci respuвlikaniņ Alij Soveti aldida çavaвgar va unga hsaвdardir, Ittifaqci respuвlika Alij Sovetiniņ sessijalari arasidagi davrda esa—Ittifaqci respuвlika Alij Sovetiniņ Prezidiumi aldida çavaвgar va unga hsaвdardir.

Madda 81. Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Soveti SSSR va Ittifaqci respuвlikaniņ amaldagi qanunlari, SSSR Xalq Komisarlari Sovetiniņ qararlari va вujruqlari asasida va ularni içra qiliş juzasidan qararlar va вujruqlar ciqaradi va ularniņ içrasini tekşiradi.

Madda 82. Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Soveti avtonom respuвlika Xalq Komisarlari Sovetlariniņ qararlarini va вujruqlarini toxtatiş hamda olkalar, oвlastlar va avtonom oвlastlar mihnatkaşlar deputatlari Sovetlariniņ içraija qomitalari ciqarƣan qarar va вujruqlarni вekar qiliş huquqiƣa egadir.

Madda 83. Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Soveti Ittifaqci respuвlika Alij Soveti tamanidan qujidaƣi sostavda tuzuladi:

Ittifaqci respuвlika Xalq Komisarlari Sovetiniņ raisi;
Rais orunвasarlari;
Davlat plan komisijasiniņ raisi;
Qujidaƣi Xalq Komisarlari:
Aziq-avqat sanaati;
Jeņil sanaat;

Orman sanaati;
Jer işlari;
Ƣalla va carva sovxozlari;
Malija;
Icki savda;
Icki işlar;
Adlija;
Saƣliqni saqlaş;
Maarif;
Mahallij sanaat;
Ķommunal xoçalik;
Sotsial taminat;
Tajjarlaş Qomitasiniꞑ vakili;
San'at işlari Idarasiniꞑ ʙaşliƣi;
Umumittifaq Xalq Ķomisarliklariniꞑ vakillari.

Madda 84. Ittifaqci respuʙlika Xalq Ķomisarlari davlat idarasiniꞑ Ittifaqci respuʙlika kompetensijasiga kiraturƣan tarmaqlariƣa rahʙarlik qiladilar.

Madda 85. Ittifaqci respuʙlika Xalq Ķomisarlari, tegişli Xalq Ķomisarliklariniꞑ kompetensijasi dairasida, SSSR va Ittifaqci respuʙlika qanunlari hamda SSSR va Ittifaqci respuʙlika Xalq Ķomisarlari Sovetlariniꞑ qararlari va ʙujruqlari, SSSR ittifaq-respuʙlika Xalq Ķomisarliklariniꞑ ʙujruqlari va instruksijalari asasida va ʙularni ʙaçariş juzasidan ʙujruqlar va instruksijalar ciqaradilar.

Madda 86. Ittifaqci respuʙlikaniꞑ Xalq Ķomisarliklari ja ittifaq-respuʙlika Xalq Ķomisarliklari va jaki respuʙlika Xalq Ķomisarliklari ʙoladilar.

Madda 87. Ittifaq-respuʙlika Xalq Ķomisarliklari ham Ittifaqci respuʙlikaniꞑ Xalq Ķomisarlari Sovetiga, ham SSSR-niꞑ tegişli ittifaq-respuʙlika Xalq Ķomisarligiga ʙojunsungan halda, davlat idarasiniꞑ ozlariga tapşirilgan tarmaƣiƣa rahʙarlik qiladilar.

Madda 88. Respuʙlika Xalq Ķomisarliklari ʙevasita Ittifaqci respuʙlika Xalq Ķomisarlari Sovetiga ʙojunsunganlari halda, davlat idarasiniꞑ ozlariga tapşirilgan tarmaƣiƣa rahʙarlik qiladilar.

B A B VII

AVTONOM SOVET SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR DAVLAT HAKIMIJATININꞐ EꞐ JUQARI ORGANLARI

M a d d a 89. Avtonom respuʙlika davlat hakimijatiniꞑ eꞑ juqari organi—ASSR Alij Sovetidir.

M a d d a 90. Avtonom respuʙlika Alij Soveti Avtonom respuʙlika Konstitutsijasida ʙelgilangan vakillik normalariga muvafiq respuʙlika grazdanlari tamanidan tort jil muddatga sajlanadi.

M a d d a 91. Avtonom respuʙlika Alij Soveti ASSR-niꞑ ʙirdan-ʙir qanun ciqaruci organidir.

M a d d a 92. Harʙir Avtonom respuʙlika Avtonom respuʙlikaniꞑ xususijatlarini hsaʙga alaturƣan va Ittifaqci respuʙlikaniꞑ Konstitutsijasiga tamam muvafiq qurulƣan oz Konstitutsijasiga egadir.

M a d d a 93. Avtonom respuʙlikaniꞑ Alij Soveti Avtonom respuʙlika Alij Sovetiniꞑ Prezidiumini sajlajdi va oz Konstitutsijasiga muvafiq Avtonom respuʙlikaniꞑ Xalq Komisarlari Sovetini tuzadi.

B A B VIII

DAVLAT HAKIMIJATININꞐ MAHALLIJ ORGANLARI

M a d d a 94. Olkalar, oʙlastlar, avtonom oʙlastlar, okruglar, rajonlar, şaharlar, qişlaqlarda (stanitsalar, derevnjalar, xutorlar,

selolar, avullarda) davlat hakimijatinің organlari — mihnatkaşlar deputatlarinің Sovetlaridir.

M a d d a 95. Mihnatkaşlar deputatlarinің olka, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şahar, qişlaq (stanitsa, derevnja, xutor, selo, avul) Sovetlari tegişli olka, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şahar, qişlaq mihnatkaşlari tamanidan ikki jil muddatga sajlanadi.

M a d d a 96. Mihnatkaşlar deputatlarinің Sovetlariga vakillik normalari ittifaqci respuвlikalarnің Konstitutsijalari вlan вelgilanadi.

M a d d a 97. Mihnatkaşlar deputatlarinің Sovetlari ozlariga вojunsunaturqan idara organlarinің işiga rahвarlik qiladilar, davlat tərtiвinің qoruqlanişini, qanunlarqa riaja qilinişini va grazdanlar huquqinің qoruqlanişini taminlajdilar, mahallij xoçalik va madanij qurulişqa rahвarlik qiladilar, mahallij вudçatni tajinlajdilar.

M a d d a 98. Mihnatkaşlar deputatlarinің Sovetlari, ularga SSSR va Ittifaqci respuвlika qanunlari вergan huquqlar dairasida, qararlar qaвul qiladilar va вujruqlar вeradilar.

M a d d a 99. Mihnatkaşlar deputatlarinің olka, oвlast, avtonom oвlast, okrug, rajon, şahar va qişlaq Sovetlarinің içraci va farman вeruci organlari — ular tamanidan: rais, unің orunвasarlari, sekretar va a'zalardan iвarat qiliв sajlanaturqan içraija qomitalaridir.

M a d d a 100. Kicik çajlarda mihnatkaşlar deputatlari qişlaq Sovetlarinің içraci va farman вeruci organlari, ittifaqci respuвlikalarnің Konstitutsijalariga muvafiq ravişda, ular tamanidan sajlangan rais, unің orunвasari va sekretardan iвarat вoladi.

M a d d a 101. Mihnatkaşlar deputatlari Sovetlarinің içraci organlari ham вu organlarni sajlagan mihnatkaşlar deputatlari Sovetlari aldida, ham mihnatkaşlar deputatlarinің juqari turgan Sovetinің içraci organi aldida вevasita hsaвdardirlar.

BAB IX

SUD VA PROKURATURA

Madda 102. SSSR-da adil sud SSSR Alij Sudi, ittifaqci respuвlikalarniņ Alij Sudlari, olka va oвlast sudlari, avtonom respuвlikalar va avtonom oвlastlarniņ sudlari, okrug sudlari, SSSR Alij Sovetiniņ qarari вlan tuzulaturqan SSSR maxsus sudlari hamda xalq sudlari tamanidan amalga aşiriladi.

Madda 103. Qanun tamanidan maxsus вelgilangan hallardan taşqari, вarca sudlarda işlar xalq maslahatcilariniņ iştiraki вlan koruladi.

Madda 104. SSSR Alij Sudi eņ juqari sud organidir. SSSR Alij Sudiga SSSR va ittifaqci respuвlikalarniņ вarca sud organlariniņ sud işlari ustidan nazarat qiliв turuş vazifasi juklatiladi.

Madda 105. SSSR Alij Sudi va SSSR-niņ maxsus sudlari SSSR Alij Soveti tamanidan вeş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 106. Ittifaqci respuвlikalarniņ Alij Sudlari ittifaqci respuвlikalarniņ Alij Sovetlari tamanidan вeş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 107. Avtonom respuвlikalarniņ Alij Sudlari avtonom respuвlikalarniņ Alij Sovetlari tamanidan вeş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 108. Olka va oвlast sudlari, avtonom oвlastlarniņ sudlari, okrug sudlari mihnatkaşlar deputatlariniņ olka, oвlast jaki okrug Sovetlari jaki avtonom oвlast mihnatkaşlari deputatlariniņ Sovetlari tamanidan вeş jil muddatga sajlanadilar.

Madda 109. Xalq sudlari rajon grazdanlari tamanidan umumij, toppa-toqri va teņ sajlav huquqi asasida, jaşirin avaz вeriş joli вlan uc jil muddatga sajlanadilar.

Madda 110. Sud işlarini jurguziş ittifaqci jaki avtonom respuвlika jaki avtonom oвlast tilida aliв вariladi, şu вlan вirga вu tilni вilmagan kşilar ucun tarçiman arqali işga aid mate-

riallar вlan tola tanişuv imkanijati va şuniŋdek sudda oz ana tilida sozlaş huquqi tamin etiladi.

Madda 111. Qanunda istisnalar kozda tutulmagan вolsa, SSSR-niŋ вarca sudlarida işlar aciq koruliв, вunda ajвdarlarga ozini hmaja qiliş huquqi tamin etiladi.

Madda 112. Sudjalar mustaqildirlar va faqatƣina qanunƣa вojunsunadilar.

Madda 113. Barca Xalq Komisarliklari va ularniŋ qaramaƣidaƣi muassasalar hamda şuniŋ вlan вaraвar ajrim mansaвdar kşilar va şuniŋdek SSSR-niŋ вarca grazdanlari tamanidan qanunlarniŋ aniq вaçarilişi ustidan eŋ juqari nazarat SSSR Prokuroriga juklatiladi.

Madda 114. SSSR Prokurori SSSR Alij Soveti tamanidan jetti jil muddatga tajinlanadi.

Madda 115. Respuвlika, olka, oвlast prokurorlari hamda avtonom respuвlika va avtonom oвlast prokurorlari SSSR Prokurori tamanidan вeş jil muddatga tajinlanadi.

Madda 116. Okrug, rajon va şahar prokurorlari ittifaqci respuвlikalarniŋ prokurorlari tamanidan вeş jil muddatga tajinlaniв, SSSR Prokurori tamanidan tasdiqlanadi.

Madda 117. Prokuratura organlari oz işlarini har qandaj mahallij organlardan mustaqil halda вaçaradilar va faqat SSSR Prokuroriga вojunsunadilar.

BAB X

GRAZDANLARNIŊ ASASIJ HUQUQLARI VA BURCLARI

Madda 118. SSSR grazdanlari mihnat qiliş huquqiƣa, ja'ni garantija qilinƣan iş aliş va qilƣan mihnatlariniŋ miqdari va sfatiga qaraв haq aliş huquqiƣa egadirlar.

Mihnat qiliş huquqi xalq xoçaligininŋ sotsialistik negizda ujuştirilganligi, sovet çamijatidagi işlaвciqariş kuclariniŋ toxtavsiz

osganligi, xoçalik krizislari imkanijatiniꞑ joqatilƣanliƣi va işsizlikniꞑ tugatilganligi ʙlan tamin qilinadi.

Madda 119. SSSR grazdanlari dəm aliş huquqiƣa egadirlar.

Dəm aliş huquqi işcilarniꞑ çuda katta kopciligi ucun iş kuniniꞑ 7 saatgaca qisqartilƣanliƣi ʙlan, har jili işcilarga va xizmatcilarga maaş tolangani halda otpuska ʙerilişi ʙlan, kop miqdardaƣi sanatorijalarniꞑ, dəm aliş ujlariniꞑ, qluʙlarniꞑ mihnatkaşlarga xizmat qiliş ucun ʙerilganligi ʙlan tamin qilinadi.

Madda 120. SSSR grazdanlari qariƣan vaqtda hamda şuniꞑdek kasal ʙolgan jaki mihnatga jaraqsiz ʙoliʙ qalƣanda maddij taminat huquqiƣa egadirlar.

Bu huquq işcilar va xizmatcilarniꞑ davlat hsaʙiga keꞑ miqjasda sotsial straxovanija qilinişi ʙlan, mihnatkaşlarga tekin meditsina jardami ʙlan, kop miqdardaƣi kurortlarniꞑ mihnatkaşlarga fajdalaniş ucun ʙerilişi ʙlan tamin qilinadi.

Madda 121. SSSR grazdanlari ilim aliş huquqiƣa egadirlar.

Bu huquq umumij maçʙurij ʙaşlanƣic talim ʙlan, oquşniꞑ, şu çumladan juqari ʙilim alişniꞑ ham tekinligi ʙlan, juqari maktaʙda oqujatƣanlarniꞑ çuda kopciligiga davlatdan stipendija ʙeriş sistemasi ʙlan, maktaʙlarda oquşniꞑ ana tilida ʙoluşi ʙlan, zavodlar, sovxozlar, maşina-traktor stansalari va kolxozlarda mihnatkaşlarni işlaʙciqariş, texnika va agronomija ʙojica tekin oqutişni ujuştiriş ʙlan tamin qilinadi.

Madda 122. SSSR-da xatin-qizlarƣa xoçalik, davlat, madanij va içtimaij-sjasij hajatniꞑ ʙarca sahalarida erkaklar ʙlan teꞑ huquq ʙeriladi.

Xatin-qizlarniꞑ ʙu huquqlariniꞑ amalga aşirilişi xatin-qizlarƣa mihnat qiliş, mihnat ucun haq aliş, dəm aliş, sotsial straxovanija qiliniş va ilim aliş juzasidan erkaklar ʙlan teꞑ huquqlar ʙerilişi ʙlan, ana va ʙala manfaatlariniꞑ davlat tamanidan qoruqlanişi ʙlan, hamiladar xatinlarga maaş tolangani halda otpuska ʙerilişi ʙlan, kop miqdardaƣi tuƣuruqxanalar, ʙalalar jaslalari va ʙaqcalari ʙlan tamin etiladi.

Madda 123. SSSR grazdanlariniꞑ millati va irqiƣa qaramasdan xoçalik, davlat, madanij va içtimaij-sjasij hajatniꞑ ʙarca sahalarida teꞑhuquqli ʙoluşi ozgarmas, qat'ij qanundir.

Grazdanlarnin irqiqa va millatiga qaraв, ularnin huquqlarini вevasita jaki вilvasita qandaj вolmasin cegaralaş jaki, aksinca, ularga вevasita jaki вilvasita imtijazlar tajinlaş, şu вlan вirga millij jaki irqij artiqliqni jaki duşmanlik va mensimaslikni tarqiв qiliş qanun tamanidan çazalanadi.

Madda 124. Grazdanlarga viçdan erkinligi вerilişini taminlaş maqsadida, SSSR-da din davlatdan va maktaв dindan açratilgan. Hamma grazdanlarnin dinij marasimlarni вaçariş va dinga qarşi propaganda qiliş huquqiqa ega вoluşi i'tiraf qilinadi.

Madda 125. Mihnatkaşlarnin manfaatlariga muvafiq va sotsialistik tuzumni mustahkamlaş maqsadida, SSSR grazdanlariga qujidaqi hurrijatlarnin вerilişi qanun вlan garantija etiladi:

a) soz hurrijati;

в) matвuat hurrijati;

v) jiqilişlar va mitinglar hurrijati;

g) koca demonstratsijalari va umumij juruşlar otkaziş hurrijati.

Grazdanlarnin вu huquqlari mihnatkaşlarga va ularnin taşkilatlariga вasmaxanalar, qaqaz zapaslari, çamaat вnalari, kocalar, alaqa vasitalari va вu huquqlarni vçudga ciqariş ucun kerak вolgan вaşqa maddij şaraitlarnin вerilişi вlan tamin qilinadi.

Madda 126. Mihnatkaşlarnin manfaatlariga muvafiq va xalq ammasinin taşkilij taşaввuskarligini hamda sjasij aktivligini rvaçlantiriş maqsadida, SSSR grazdanlari ucun çamaat taşkilatlariga: kasaвa sojuzlariga, kooperativ вirlaşmalarga, jaşlarnin taşkilatlariga, sport va mudafaa taşkilatlariga, madanij, texnika va ilmij çamijatlarga kiriв вirlaşuv huquqi tamin etiladi, işcilar sinfinin qatarlaridan va mihnatkaşlarnin вaşqa taвaqalaridan en aktiv va anli grazdanlar esa, mihnatkaşlarnin sotsialistik tuzumni mustahkamlaş va rvaçlantiriş ucun kuraşida ularnin ilqar otradi вolgan va mihnatkaşlarnin вarca ham çamaat, ham davlat taşkilatlarinin rahвarlik qiluci majasini taşkil etgan Butunittifaq kommunist(вolşevik)lar partijasiga kiriв вirlaşadilar.

Madda 127. SSSR grazdanlarinin şaxsij daxlsizligi tamin qilinadi. Sudnin qararidan jaki prokurornin ruxsatidan taşqari heckimnin qamaqqa alinişi mumkun emas.

Madda 128. Grazdanlarnin̡ uj-çajinin̡ daxlsizligi va ularnin̡ oz-ara jazişuvlarinin̡ jaşirinligi qanun tamanidan qoruqlanadi.

Madda 129. Mihnatkaşlarnin̡ manfaatlarini hmaja qilƣani, jaki ilmij faalijati, jaki millij-azadlik kuraşi ucun quvƣinƣa ucragan cetel grazdanlariga SSSR вaşpana huquqini вeradi.

Madda 130. SSSR-nin̡ harвir grazdani Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqinin̡ Konstitutsijasiga riaja qilişƣa, qanunlarni içra etişga, mihnat intizamini saqlaşƣa, içtimaij вurciga vçdan вlan qaraşƣa, sotsialistik turmuş qaidalarini hurmat qilişƣa maçвurdir.

Madda 131. SSSR-nin̡ harвir grazdani sovet tuzuminin̡ muqaddas va daxlsiz asasi, vatannin̡ вajligi va qudrati ucun manвa', вarca mihnatkaşlarnin̡ davlatli va madanij turmuşi ucun manвa' вolgan içtimaij, sotsialistik mulkni saqlaşƣa va mustahkamlaşga maçвurdir.

Içtimaij, sotsialistik mulkka qasd qiluci şaxslar xalqnin̡ duşmanlaridirlar.

Madda 132. Umumij harвij xizmat qanundir.

Işci-Deqan Qzil Armijasida harвij xizmat SSSR grazdanlarinin̡ faxrij вurcidir.

Madda 133. Vatanni hmaja qiliş SSSR-nin̡ harвir grazdaninin̡ muqaddas вurcidir. Vatanga xjanat: qasamni вuzuş, duşman tamaniga otuş, davlatnin̡ harвij qudratiƣa zarar jetkiziş, çasuslik qiliş — en̡ aƣir çnajat hsaвlaniв, qanun вojica en̡ qattiq ravişda çazalanadi.

BAB XI

SAJLAV SISTEMASI

Madda 134. Mihnatkaşlar deputatlarinin̡ вarca Sovetlariga: SSSR Alij Sovetiga, ittifaqci respuвlikalarnin̡ Alij Sovetlariga, mihnatkaşlar deputatlarinin̡ olka va oвlast Sovetlariga, avtonom respuвlikalarnin̡ Alij Sovetlariga, avtonom oвlastlar mihnatkaş-

lar deputatlariniꞑ Sovetlariga, mihnatkaşlar deputatlariniꞑ okrug, rajon, şahar va qişlaq (stanitsa, derevnja, xutor, selo, avul) Sovetlariga deputatlarni sajlavcilar, jaşirin avaz ʙeriş joli ʙlan, umumij, teꞑ va toppa-toƣri sajlav huquqi asasida sajlajdilar.

Madda 135. Deputatlarni sajlaş umumij ʙoladi: aqldan azganlar va sud hukmi ʙlan qaralaniʙ, sajlav huquqidan mahrum qilinƣanlardan ʙaşqa, SSSR-niꞑ jaşi 18-ga jetgan ʙarca grazdanlari, ularniꞑ irqi va millatiga, dinij i'tiqadlariƣa, ilmij senziga, otraqliƣiƣa, içtimaij ciqişiƣa, mali-mulkiga va otmuşdagi işiga qaramasdan deputatlar sajlavda qatnaşiş va sajlaniş huquqiƣa egadirlar.

Madda 136. Deputatlarni sajlaş teꞑ ʙoladi: harʙir grazdan ʙir avazga malik; hamma grazdanlar sajlavlarda teꞑ asasda qatnaşadilar.

Madda 137. Xatin-qizlar sajlaş va sajlaniş huquqidan erkaklar ʙlan ʙir qatarda fajdalanadilar.

Madda 138. Qzil Armija saflarida xizmat qilajatƣan grazdanlar sajlaş va sajlaniş huquqidan ʙarca grazdanlar ʙlan ʙir qatarda fajdalanadilar.

Madda 139. Deputatlarni sajlaş toppa-toƣri asasda ʙoladi: mihnatkaşlar deputatlariniꞑ qişlaq va şahar Sovetlaridan tartiʙ ta SSSR Alij Sovetigaca mihnatkaşlar deputatlariniꞑ ʙarca Sovetlariga deputatlar sajlaş grazdanlar tamanidan toppa-toƣri sajlav joli ʙlan ʙevasita otkaziladi.

Madda 140. Deputatlar sajlaganda avaz ʙeriş jaşirin ʙoladi.

Madda 141. Sajlav otkazilganda kandidatlar sajlav okruglari ʙojica korsatiladi.

Mihnatkaşlarniꞑ çamaat taşkilatlari va mihnatkaşlarniꞑ çamijatlari: kommunistlar partija taşkilatlari, kasaʙa sojuzlari, kooperativlar, jaşlarnin taşkilatlari, madanij çamijatlar sajlavda kandidatlar korsatiş huquqi ʙlan tamin etiladi.

Madda 142. Harʙir deputat sajlavcilar aldida oz işidan va mihnatkaşlar deputatlari Sovetiniꞑ qilƣan işidan hsaʙat ʙerişga maçʙur va harqacan sajlavcilar kopciliginiꞑ qarari ʙlan, qanun ʙelgilagan tərtiʙda, caqiriʙ aliniși mumkun.

BAB XII

GERB, BAJRAQ, BAŞŞAHAR

Madda 143. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqinin̨ davlat gerвi qujaş şu'lalari arasida tasvirlangan va atrafi вaşaqlar вlan oralgan jer kurrasi ustidagi oraq va вalqa rasmlaridan iвarat вoliв, unda ittifaqci respuвlikalarnin̨ tillarida „Butun dunja proletarlari, вirlaşin̨iz!" deв jazilgan вoladi. Gerвnin̨ tepasida вeş qirrali judluz şakli вoladi.

Madda 144. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqinin̨ davlat вajraqi qzil alvandan iвarat вoliв, unin̨ juqaridaqi вurcagida, dasta aldida, zərhəl oraq va вalqa rasmi salingan, вunin̨ tepasida esa, zərhəl haşija tutulgan вeş qirrali qzil julduz вoladi. Bajraq eninin̨ uzunligiga nisвati 1 : 2 dir.

Madda 145. Sovet Sotsialistik Respuвlikalar Ittifaqinin̨ вaşşahari Maskav şaharidir.

BAB XIII

KONSTITUTSIJANI OZGARTIŞ TƏRTIBI

Madda 146. SSSR Konstitutsijasi faqat SSSR Alij Sovetinin̨ har ikki palatasida ham avazlarnin̨ kamida ucdan ikki qismini taşkil etgan kopcilik вlan qaвul qilinqan qarari вlangina ozgartiladi.

Maskav, Kreml.
5 dekaвr 1936 jil

KONSTITUTSIJAJI
(QONUNI ASOSIJI)
ITTIFOQI ÇUMHURIJJATHOJI SOVETIJI SOTSIALISTĪ

BOBI I

SOXTI IÇTIMOĪ

Moddaji 1. Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī davlati sotsialistiji korgaron va dehqonon ast.

Moddaji 2. Asosi sijosiji IÇSS ro Sovethoji deputathoji mehnatkaşon taşkil medihand ki dar natiçaji sarnagun karda şudani hokimijjati pomeşcikon va kapitaliston va вa dast darovarda şudani diktaturaji proletariat saвzida va mustahkam şudaand.

Moddaji 3. Dar IÇSS tamomi hokimijjat dar vuçudi Sovethoji deputathoji mehnatkaşon az oni mehnatkaşoni şahr va qişloq meвoşad.

Moddaji 4. Asosi iqtisodiji IÇSS ro sistemi sotsialistiji xoçagī va molikijjati sotsialistī вa olot va vositahoji istehsolot taşkil medihand ki inho dar natiçaji вarham doda şudani sistemi kapitalistiji xoçagī, вekor karda şudani molikijjati xususī вa olot va vositahoji istehsolot va nest karda şudani istismori odam odamro, pojdor şudaand.

Moddaji 5. Molikijjati sotsialistī dar IÇSS jo şakli molikijjati davlatī (molu mulki umumi xalqī) jo şakli molikijjati kooperativī-kolxozī (molikijjati kolxozhoji çudogona, molikijjati ttihodijahoji kooperativī) dorad.

Moddaji 6. Zamin, вojigarihoji zerizamin, oвho, вeşaho, zavodho, faвrikho, şaxtaho, konho, transporti rohi ohan, transporti oвī va havojī, вankho, vositahoji aloqa, muassasahoji вuzurgi xoçagiji qişloq ki az tarafi davlat taşkil karda şudaand (sovxozho, stansijahoji maşin-traktorī va qajra), incunin muassasahoji kommunalī va fondi asosiji xona-çoj dar şahrho va punkthoji sanoatī molikijjati davlatī, ja'ne molu mulki umumi xalq meвoşand.

Moddaji 7. Muassasahoji umumī dar kolxozho va taşkilothoji kooperativī вo tamomi asвoвu ançom va molhoji çondori onho, mahsulote ki az tarafi kolxozho va taşkilothoji kooperativī istehsol karda meşavand, incunin вinohoji umumiji onho, molu mulki çam'ijjatī, sotsialistiji kolxozho va taşkiloti kooperativiro taşkil medihand.

Har jak вunaji kolxozī muvofiqi ustavi arteli xoçagiji qişloq вa qajr az daromadi asosiji az xoçagiji umumiji kolxozī megiriftagiaş, dar istifodaji şaxsiji xud qit'aji xurdi zamini nazdi havligī va dar molikijjati şaxsiji xud xoçagiji jorirason dar qit'aji nazdi havlī, havliji istiqomatī, hajvonoti mahsuldeh, murqoni xonagī va majdaasвoвhoji xoçagiji qişloq dorad.

Moddaji 8. Zamini dar dasti kolxozho вudagī вaroji istifodaji вepul va вemūhlat, ja'ne aвadī вa onho voвasta karda meşavad.

Moddaji 9. Dar qatori sistemi sotsialistiji xoçagī, ki dar IÇSS şakli hukmroni xoçagī meвoşad, qonun вa majdaxoçagiji xususiji dehqononi jakkadast va kosiвon ki onho вa mehnati şaxsī asos jofta, вa istismori mehnati digaron roh namedihand, içozat medihad.

Moddaji 10. Huquqi molikijjati şaxsiji grazdanhoro вa daromadhoji mehnatī va zaxirahojaşon, вa havliji istiqomatī va xoçagiji jorirasoni xonagiaşon, вa asвoвu ançomi rūzgoraşon, вa cizu corahoji iste'mol va rohatвaxşi şaxsiaşon, incunin huquqi вa miros giriftani molikijjati şaxsiji grazdanhoro qonun muhofazat mekunad.

Moddaji 11. Hajoti xoçagiji IÇSS вo plani davlatiji xoçagiji xalqī вa manfaathoji zijod namudani вojigariji çam'ijjatī, pajvasta вaland kardani daraçaji moddī va madaniji mehnat-

kaşon, mustahkam namudani istiqlolijjati IÇSS va purzūr kardani qoвilijjati mudofaagiji on muajjan gardida va peş вurda meşavad.

Moddaji 12. Mehnat dar IÇSS vazifa va kori вoşarafi har jak grazdanini qoвili mehnat meвoşad muvofiqi prinsipi: „kase ki kor namekunad, vaj namexūrad".

Dar IÇSS prinsipi sotsializm вa amal guzaronida meşavad: „az har kas muvofiqi qoвilijjataş, вa har kas — muvofiqi mehnataş".

BOBI II

SOXTI DAVLATĪ

Moddaji 13. Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī davlati ittifoqijest ki dar asosi ittihodi ixtijoriji Çumhurijjathoji вaroвarhuquqi Sovetiji Sotsialistiji zerin вarpo şuda ast:

Çumhurijjati Sovetiji Federativiji Sotsialistiji Rusija,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ukrajina,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Belorusija,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ozarвojçon,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Gurçiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Armaniston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Turkmaniston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ūzвakiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Toçikiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Qazoqiston,
Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Qirqiziston.

Moddaji 14. Ba korвariji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī dar vuçudi organhoji oliji hokimijjati on va organhoji idorakuniji davlatiji on, inho taalluq dorand:

a) namojandagiji Ittifoq dar munosaвathoji вajnalxalqī, вastan va tasdiq namudani muohadaho вo davlathoji digar;

в) mas'alahoji çang va sulh;

v) ва sostavi IÇSS qaвul namudani çumhurijjathoji nav;

g) kontrol az вoloji içroji Konstitutsijaji IÇSS va ta'mini muvofaqati Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī ва Konstitutsijaji IÇSS;

d) tasdiqi taqjiroti sarhadhoji вajni çumhurijjathoji ittifoqī;

e) tasdiqi вarpo gardidani kişvar va vilojathoji nav va hamcunin çumhurijjathoji navi muxtor dar sostavi çumhurijjathoji ittifoqī;

ƶ) taşkili mudofaaji IÇSS va rohвarī ва tamomi quvvahoji jaroqnoki IÇSS;

z) savdoji xoriçī dar asosi monopolijaji davlatī;

i) muhofazati amnijjati davlatī;

k) muqarrar kardani planhoji xoçagiji xalqiji IÇSS;

l) tasdiqi вudçeti jagonaji davlatiji IÇSS va incunin nalogho va daromadhoje ki вaroji taşkil kardani вudçethoji ittifoqī, çumhurijjatī va mahallī qun meşavand;

m) idora namudani вankho, idoraho va muassasahoji sanoatī va xoçagiji qişloq, incunin muassasahoji savdojī, ki ahammijjati umumi ittifoqī dorand;

n) idora kardani transport va aloqa;

o) rohвarī ва sistemi pulī va kreditī;

p) taşkili вimaji davlatī;

r) giriftani zajom va dodani on;

s) muqarrar kardani maвda'hoji asosiji az zamin istifodaвarī, incunin istifodaвarī az вojigarihoji zeri zamin, вeşaho va oвho;

t) muqarrar namudani maвda'hoji asosī dar sohaji maorif va nigahdoriji tandurustī;

u) taşkili sistemi jagonaji ва hisoвgiriji xoçagiji xalqī;

f) muqarrar namudani asoshoji qonunвarorī dar вoraji mehnat;

x) qonunвarorī dar вoraji soxti sūdho va guzaronidani sūd; kodekshoji çinojatī va graƶdanī;

ts) qonunho dar вoraji graƶdaniji ittifoqī; qonunho dar вoraji huquqi xoriçiho;

c) naşri akthoji umumi ittifoqī dar вoraji afvi umumī.

M o d d a j i 15. Suvereniteti çumhurijjathoji ittifoqī faqat dar doirahoje ki dar moddaji 14 Konstitutsijaji IÇSS nişon doda

şuda ast, mahdud ast. Berun az in doiraho har jak Çumhurijjati ittifoqī hokimijjati davlatiji xudro mustaqillan вa amal meguzaronad. IÇSS huquqhoji suverenitetiji çumhurijjathoji ittifoqiro muhofazat menamojad.

Moddaji 16. Har jak Çumhurijjati ittifoqī вaroji xud Konstitutsija dorad, ki vaj xususijjathoji çumhurijjatro вa nazar girifta va tamoman muvofiqi Konstitutsijaji IÇSS soxta şuda ast.

Moddaji 17. Baroji har jak Çumhurijjati ittifoqī huquqi ozodona az IÇSS вaromadan muhofazat karda meşavad.

Moddaji 18. Hududi çumhurijjathoji ittifoqiro вe rozigiji onho taqjir dodan mumkin nest.

Moddaji 19. Qonunhoji IÇSS dar xoki tamomi çumhurijjathoji ittifoqī вaroвar quvvat dorand.

Moddaji 20. Agar qonuni Çumhurijjati ittifoqī вa qonuni umumi ittifoqī muvofiq naojad, ongoh qonuni umumi ittifoqī çorī meşavad.

Moddaji 21. Baroji grazdanhoji IÇSS grazdaniji jagonaji ittifoqī muqarrar karda meşavad.

Har jak grazdanini Çumhurijjati ittifoqī grazdanini IÇSS meвoşad.

Moddaji 22. Çumhurijjati Sovetiji Federativiji Sotsialistiji Rusija az kişvarhoji: Azovo-Cernomor, Şarqi Dur, Siвiri Qarвī, Krasnojarsk, Kafkazi Şimolī; az vilojathoji: Voronez, Siвiri Şarqī, Gorkij, Qarвī, Ivanovo, vilojathoji Kalinin, Kirov, Kujвişev, Kursk, Leningrad, Moskva, Omsk, Orenвurg, Saratov, Sverdlovsk, Şimolī, Stalingrad, Celaвinsk, Jaroslavl; az çumhurijjathoji muxtori sovetiji sotsialistī: Totoriston, Boşqirdiston, Doqiston, Burjat-Muqul, Kaвardina-Bolqor, Qolmiq, Karelija, Komi, Qrim, Marijsk, Mordavija, Nemshoji Sohili Volga, Osetijaji Şimolī, Udmurt, Cecen-Inquş, Cuvoşiston, Joqutija va az vilojathoji muxtor: Adigej, Jahudijon, Qaracoj, Ajrot, Xakas va Cerkas iвorat meвoşad.

Moddaji 23. Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ukrajina az vilojathoji: Vinnitsa, Dnepropetrovsk, Don, Kijev, Odessa, Xarkov, Cernigov va Çumhurijjati Muxtori Sovetiji Sotsialistiji Moldavija iвorat meвoşad.

Moddaji 24. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ozarʙojçon Çumhurijjati Muxtori Sovetiji Sotsialistiji Naxçevon va vilojati muxtori Qaraʙoƣi Kūhī medarojand.

Moddaji 25. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Gurçiston: ÇMSS Aʙxazija, ÇMSS Oçoriston va vilojati muxtori Osetijaji Çanuʙī medarojand.

Moddaji 26. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Ūzʙakiston ÇMSS Qaro-Qalpoq medarojad.

Moddaji 27. Ba Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Toçikiston vilojati muxtori Badaxşoni Kūhī medarojad.

Moddaji 28. Çumhurijjati Sovetiji Sotsialistiji Qazoqiston az vilojathoji: Oqteppa, Olma-Ato, Qazoqistoni Şarqī, Qazoqistoni Ƣarʙī, Qaraƣanda, Qustanaj, Qazoqistoni Şimolī va Qazoqistoni Çanuʙī iʙorat ast.

Moddaji 29. ÇSS Armaniston, ÇSS Belorusija, ÇSS Turkmaniston va ÇSS Qirƣiziston dar sostavi xudaşon çumhurijjathoji muxtor, incunin kişvar va vilojatho nadorand.

BOBI III

ORGANHOJI OLIJI HOKIMIJJATI DAVLATIJI ITTIFOQI ÇUMHURIJJATHOJI SOVETIJI SOTSIALISTĪ

Moddaji 30. Organi oliji hokimijjati davlatiji IÇSS Soveti Oliji IÇSS meʙoşad.

Moddaji 31. Soveti Oliji IÇSS tamomi huquqero ki muvofiqi moddaji 14-umi Konstitutsija ʙa Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī doda şuda ast, ʙa vuçud meovarad, az ʙaski in huquqho muvofiqi Konstitutsija ʙa vazifadoriji organhoji IÇSS, ki ʙa Soveti Oliji IÇSS hisoʙdeh meʙoşand: ʙa Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS, Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS va Komissariathoji Xalqiji IÇSS namedarojand.

Moddaji 32. Haddihuquqi qonunʙaroriji IÇSS faqat az tarafi Soveti Oliji IÇSS ʙa amal ovarda meşavad.

Moddaji 33. Soveti Oliji IÇSS az du palata iʙorat ast: Soveti Ittifoq va Soveti Millatho.

Moddaji 34. Soveti Ittifoq az tarafi grazdanhoji IÇSS muvofiqi okrughoji intixoʙī az rūji normaji jak deputat az har sesad hazor nafar aholī, intixoʙ karda meşavad.

Moddaji 35. Soveti Millatho az tarafi grazdanhoji IÇSS dar çumhurijjathoji ittifoqī va muxtor, vilojathoji muxtor va okrughoji millī az rūji normaji zerin intixoʙ karda meşavad: 25 deputat az har çumhurijjati ittifoqī, 11 deputat az har çumhurijjati muxtor, 5 deputat az har jak vilojati muxtor va 1 deputat az har jak okrugi millī.

Moddaji 36. Soveti Oliji IÇSS ʙa muddati cahor sol intixoʙ karda meşavad.

Moddaji 37. Har du palataji Soveti Oliji IÇSS: Soveti Ittifoq va Soveti Millatho ʙaroʙarhuquqand.

Moddaji 38. Taşaʙʙusi qonunʙarorī ʙa Soveti Ittifoq va Soveti Millatho ʙa jak andozaji ʙaroʙar taalluq dorad.

Moddaji 39. Qonun vaqte tasdiqşuda hisoʙ mejoʙad ki az tarafi har du palataji Soveti Oliji IÇSS ʙo aksarijjati oddiji har jak az onho qaʙul şuda ʙoşad.

Moddaji 40. Qonunhoji az tarafi Soveti Oliji IÇSS qaʙul şudagī ʙo imzoji sadr va kotiʙi Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS ʙa zaʙonhoji çumhurijjathoji ittifoqī e'lon karda meşavand.

Moddaji 41. Sessijahoji Soveti Ittifoq va Soveti Millatho dar jak vaqt sar şuda va dar jak vaqt tamom meşavand.

Moddaji 42. Soveti Ittifoq sadri Soveti Ittifoqro va du çonişini onro intixoʙ mekunad.

Moddaji 43. Soveti Millatho sadri Soveti Millathoro va du çonişini onro intixoʙ mekunad.

Moddaji 44. Sadri Soveti Ittifoq va sadri Soveti Millatho ʙa maçlishoji palatahoji daxldor rohʙarī mekunand va tartiʙoti doxiliji onhoro idora menamojand.

Moddaji 45. Maçlishoji jakçojaji har du palataji Soveti Oliji IÇSS ro sadri Soveti Ittifoq va sadri Soveti Millatho ʙo navʙat meguzaronand.

Moddaji 46. Sessijahoji Soveti Oliji IÇSS ro Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS sole du ʙor da'vat mekunad.

Sessijahoji ʙerun az navʙatro Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS ʙo salohdidi xud jo ʙo talaʙi jake az çumhurijjathoji ittifoqī da'vat mekunad.

Moddaji 47. Agar dar ʙajni Soveti Ittifoq va Soveti Millatho ixtilofe rūj dihad, mas'ala ʙa halli komissijaji sozişdeh havola karda meşavad, ki dar asoshoji paritetī taşkil şuda ʙoşad. Agar komissijaji sozişdeh ʙa qarori maqʙul ʙa du taraf naojad, jo agar qarori on ʙa jake az palataho qanoat naʙaxşad, mas'ala duʙora dar palataho dida meşavad. Agar qarori du palata ʙaham muvofiq naojand, Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS Soveti Oliji IÇSS ro parokanda namuda va intixoʙoti nav ta'jin mekunad.

Moddaji 48. Soveti Oliji IÇSS dar maçlisi jakçojaji har du palata Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS ro dar sostavi: sadri Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS, 11 çonişini on, kotiʙi Prezidium va 24 a'zoji Prezidium intixoʙ mekunad.

Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS az tamomi korhoji xud ʙa Soveti Oliji IÇSS hisoʙdeh meʙoşad.

Moddaji 49. Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS:

a) sessijahoji Soveti Oliji IÇSS ro da'vat mekunad;

ʙ) ʙa qonunhoji çoriji IÇSS şarh medihad, farmonho meʙarovarad;

v) Soveti Oliji IÇSS ro ʙa asosi moddaji 47 Konstitutsijaji IÇSS parokanda karda va intixoʙoti nav ta'jin menamojad;

g) ʙo taşaʙʙusi xud jo ʙo talaʙi jake az çumhurijjathoji ittifoqī pursişi umumi xalqī (referendum) meguzaronad;

d) qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS va incunin Sovethoji Komissaroni Xalqiji çumhurijjathoji ittifoqiro dar surati ʙa qonun muvofiq naʙudani onho ʙekor mekunad;

e) dar davraji ʙajni sessijahoji Soveti Oliji IÇSS Komissarhoji Xalqiji çudogonaji IÇSS ro muvofiqi peşnihodi sadri Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS az vazifa ozod va ʙa vazifa ta'jin karda va ʙa'd inro ʙaroji tasdiq ʙa Soveti Oliji IÇSS peşnihod mekunad;

ƶ) ordenho in'om medihad va nomhoji faxriji IÇSS ro meʙaxşad;

z) huquqi afvro ʙa amal meguzaronad;

i) farmondihiji oliji quvvahoji jaroqnoki IÇSS ro ta'jin va ivaz mekunad;

k) dar davraji ʙajni sessijahoji Soveti Oliji IÇSS dar surati huçumi harʙī ʙa IÇSS va jo dar surati zarurijjati içro namudani ūhdadorihoji muohadaviji ʙajnalxalqī ʙaroji hamdigarro mudofaa kardan az agressija, holati çang e'lon mekunad;

l) safarʙariji umumī va çuz'ī e'lon mekunad;

m) muohadahoji ʙajnalxalqiro tasdiq mekunad;

n) vakiloni muxtori IÇSS ro dar davlathoji xoriçī ta'jin mekunad va çeq zada megirad;

o) e'tiʙornomahoji dar nazdi on ta'jin şudan jo çeq zada girifta şudani namojandagoni diplomatiji davlathoji xoriçiro qaʙul mekunad.

Moddaji 50. Soveti Ittifoq va Soveti Millatho komissijahoji mandat intixoʙ mekunand, ki inho vakolati deputathoji har jak palataro taftiş menamojand.

Palataho ʙo peşnihodi komissijaji mandat jo qaʙul kardani vakolat va jo rad kardani intixoʙoti deputathoji çudogonaro hal menamojand.

Moddaji 51. Soveti Oliji IÇSS vaqte ki zarur joʙad, dar ʙoraji har kadom mas'alaje ki ʙoşad, komissijahoji taftiş va revizijavī ta'jin mekunad.

Hamaji idoraho va kasoni vazifador ūhdador hastand ki talaʙhoji in komissijahoro içro kunand va ʙa onho material va huççathoji zaruriro taqdim namojand.

Moddaji 52. Deputati Soveti Oliji IÇSS ro ʙe rozigiji Soveti Oliji IÇSS va dar davraje ki sessijaji Soveti Oliji IÇSS naʙoşad, ʙe rozigiji Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS ʙa çavoʙgariji sūdī kaşidan jo haʙs kardan mumkin nest.

Moddaji 53. Bo tamom şudani mūhlati vakolat va jo ʙa'd az mūhlataş tamom naşuda parokanda gardidani Soveti Oliji IÇSS, Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS to vaqti az tarafi Soveti Oliji az nav intixoʙşudaji IÇSS taşkil joftani Prezidiumi navi Soveti Oliji IÇSS, quvvati vakolati xudro nigoh medorad.

Moddaji 54. Pas az tamom şudani mūhlati vakolat va jo dar surati peş az mūhlat parokanda karda şudani Soveti

Oliji IÇSS, Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS dar muddate ki az rūzi tamom şudani mūhlati vakolat va jo parokanda gardidani Soveti Oliji IÇSS, zijoda az du moh naвoşad, intixoвoti nav ta'jin mekunad.

Moddaji 55. Soveti Oliji az nav intixoвşudaji IÇSS ro sostavi peşinaji Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS pas az intixoв az jak moh der namonda da'vat mekunad.

Moddaji 56. Soveti Oliji IÇSS dar maçlisi jakçojaji har du palata Hukumati IÇSS—Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS ro taşkil mekunad.

BOBI IV

ORGANHOJI OLIJI HOKIMIJJATI DAVLATIJI ÇUMHURIJJATHOJI ITTIFOQĪ

Moddaji 57. Organi oliji hokimijjati davlatiji Çumhurijjati ittifoqī Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī meвoşad.

Moddaji 58. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī az tarafi grazdanhoji çumhurijjat вa muddati cahor sol intixoв karda meşavad.

Normaji namojandagiro Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī muqarrar mekunand.

Moddaji 59. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī jagona organi qonunвarori çumhurijjat meвoşad.

Moddaji 60. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī:

a) Konstitutsijaji çumhurijjatro qaвul mekunad va вa vaj muvofiqi moddaji 16 Konstitutsijaji IÇSS taqjirot medarovarad;

в) Konstitutsijahoji çumhurijjathoji muxtori dar sostavi xudaş вudaro tasdiq mekunad va hududi xoki onhoro muajjan menamojad;

v) plani xoçagiji xalqī va вudçeti çumhurijjatro tasdiq mekunad;

g) ва huquqi afvi umumī va afv kardani grazdanhoje ki az tarafi organhoji sūdiji Çumhurijjati ittifoqī hukm şudaand, molik меvoşad.

Moddaji 61. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqiro dar sostavi: sadri Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī, çonişinoni on, kotiвi Prezidium va a'zohoji Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī intixoв mekunad.

Huquqi Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqiro Konstitutsijaji Çumhurijjati ittifoqī muajjan mekunad.

Moddaji 62. Baroji вurdani maçlisho Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī sadri xudro va çonişinoni onro intixoв mekunad.

Moddaji 63. Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī Hukumati Çumhurijjati ittifoqī — Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqiro taşkil mekunad.

BOBI V

ORGANHOJI IDORAKUNIJI DAVLATIJI ITTIFOQI ÇUMHURIJJATHOJI SOVETIJI SOTSIALISTĪ

Moddaji 64. Organi oliji içrokunanda va amrdihandaji hokimijjati davlatiji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS меvoşad.

Moddaji 65. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar peşi Soveti Oliji IÇSS çavoвgar va ва vaj hisoвdeh меvoşad va dar davraji вajni sessijahoji Soveti Olī dar peşi Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS çavoвgar va hisoвdeh меvoşad.

Moddaji 66. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar asos va вaroji içroji qonunhoji çorī qarorho вarovarda, amrho medihad va içroji onhoro taftiş menamojad.

Moddaji 67. Içroji qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar tamomi xoki IÇSS maçвurist.

Moddaji 68. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS:

a) kori Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī va ittifoqī-çumhurijjatiji IÇSS va digar idorahoji xoçagī va madaniji ba xudaş tobe'ro muttahid va rohnamojī mekunad;

b) dar kori ba amal ovardani plani xoçagiji xalqī, budçeti davlatī va mustahkam namudani sistemi kreditī-pulī coraho mebinad;

v) baroji ta'minoti tartiboti içtimoī, baroji himojaji manfaathoji davlat va muhofazati huquqi grazdanho coraho mebinad;

g) dar sohaji munosabat bo davlathoji xoriça rohbariji umumiro ba amal meovarad;

d) şumoraji harsolaji grazdanhoji ba xizmati haqiqiji harbī da'vatşavandaro muajjan mekunad, ba soxtmoni umumiji quvvahoji jaroqnoki mamlakat rohbarī menamojad;

e) dar surati zarurī dar nazdi Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS oid ba korhoji soxtmoni xoçagī, madanī va mudofaagī komitetho va Sarupravlenijahoji maxsus taşkil mekunad.

Moddaji 69. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS haq dorad ki dar sohahoji idorakunī va xoçagī, ki ba vazifadoriji IÇSS taalluq dorand, qaror va amrhoji Sovethoji Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqiro az içro boz dorad va farmon va dasturul'amalhoji Komissaroni Xalqiji IÇSS ro bekor kunad.

Moddaji 70. Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS ro Soveti Oliji IÇSS dar sostavi zerin taşkil mekunad:

Sadri Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS;

Çonişinoni sadri Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS;

Sadri Komissijaji plani davlatiji IÇSS;

Sadri Komissijaji kontroli sovetī;

Komissarhoji Xalqiji IÇSS;

Sadri Komiteti mahsulottajjorkunī;

Sadri Komiteti korhoji san'at;

Sadri Komiteti korhoji maktabi olī.

Moddaji 71. Hukumati IÇSS jo Komissari Xalqiji IÇSS, ki pursişi deputathoji Soveti Oliji IÇSS ba onho ruçū' kunonda şuda ast, vazifadorand ki az se rūz naguzaronda dar palataji daxldor çavobi zabonī va jo xattī dihand.

Moddaji 72. Komissarhoji Xalqiji IÇSS sohahoji idora-

kuniji davlatijero ki ʙa vazifadoriji IÇSS medarojand, rohʙarī menamojand.

Moddaji 73. Komissarhoji Xalqiji IÇSS dar asos va ʙaroji içroji qonunhoji çorī va incunin dar asos va ʙaroji içroji qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS dar doiraji vazifadoriji Komissariathoji Xalqiji daxldor farmon va dasturul'amalho naşr mekunand va içroji onhoro taftiş menamojand.

Moddaji 74. Komissariathoji Xalqiji IÇSS — jo umumi ittifoqī va jo ittifoqī-çumhurijjatī meʙoşand.

Moddaji 75. Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī dar tamomi xoki IÇSS korhoji idorakuniji davlatiji ʙa onho supurdaşudaro jo ʙevosita va jo ʙa vositaji organhoji ta'jin mekardagiaşon rohʙarī menamojand.

Moddaji 76. Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatī sohahoji idorakuniji davlatiji ʙa onho supurdaşudaro hamcun qoida ʙa vositaji Komissariathoji Xalqiji hamnomi çumhurijjathoji ittifoqī rohʙarī menamojand va faqat şumoraji muajjanu mahdudi muassasahoro, muvofiqi rūjixate ki az tarafi Prezidiumi Soveti Oliji IÇSS tasdiq karda meşavad, ʙevosita idora menamojand.

Moddaji 77. Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī iʙoratand az Komissariathoji Xalqiji:

Mudofaa;

Korhoji xoriçī;

Savdoji xoriçī;

Rohhoji ohan;

Aloqa;

Transporti oʙī;

Sanoati vaznin;

Sanoati mudofaagī.

Moddaji 78. Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatī iʙoratand az Komissariathoji Xalqiji:

Sanoati xūrokvorī;

Sanoati saʙuk;

Sanoati ʙeşagī;

Ziroat;

Sovxozhoji qallakorī va corpodorī;

Molija;
Savdoji doxilī;
Korhoji doxilī;
Adlija;
Nigahdoriji tandurustī.

BOBI VI

ORGANHOJI IDORAKUNIJI DAVLATIJI ÇUMHURIJJATHOJI ITTIFOQĪ

Moddaji 79. Organi oliji içrokunanda va amrdihandaji hokimijjati davlatiji Çumhurijjati ittifoqī Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī meвoşad.

Moddaji 80. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī dar peşi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī çavoвgar va вa on hisoвdeh meвoşad va dar davraji вajni sessijahoji Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī dar peşi Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī çavoвgar вuda, вa vaj hisoвdeh ast.

Moddaji 81. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī dar asos va вaroji içroji qonunhoji çoriji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī, dar asos va вaroji içroji qaror va amrhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS qaror va amrho naşr mekunad va içroji onhoro taftiş menamojad.

Moddaji 82. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī haq dorad, ki qaror va amrhoji Sovethoji Komissaroni Xalqiji çumhurijjathoji muxtorro az içro вoz dorad, qaror va amrhoji komitethoji içroijjaji sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho, vilojatho va vilojathoji muxtorro вekor kunad.

Moddaji 83. Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqiro Soveti Oliji Çumhurijjati ittifoqī dar sostavi zerin taşkil mekunad:

Sadri Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī;
Çonişinoni sadr;

Sadri Komissijaji plani davlatī;
Komissarhoji Xalqiji:
Sanoati xūrokvorī;
Sanoati saвuk;
Sanoati вeşagī;
Ziroat;
Sovxozhoji qallakorī va corpodorī;
Molija;
Savdoji doxilī;
Korhoji doxilī;
Adlija;
Nigahdoriji tandurustī;
Maorif;
Sanoati mahallī;
Xoçagiji kommunalī;
Ta'minoti içtimoī;
Vakili Komiteti mahsulottajjorkunī;
Sardori Upravlenijaji korhoji san'at;
Vakiloni Komissariathoji Xalqiji umumi ittifoqī.

Moddaji 84. Komissarhoji Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī sohahoji idorakuniji davlatiji doxil вa vazifadoriji Çumhurijjati ittifoqiro idora menamojand.

Moddaji 85. Komissarhoji Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī dar asos va вaroji içroji qonunhoji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī, dar asos va вaroji içroji qaror va farmonhoji Soveti Komissaroni Xalqiji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī, dar asos va вaroji içroji amr va dasturul'amalhoji Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatiji IÇSS dar doiraji vazifadoriji Komissariathoji Xalqiji daxldor farmon va dasturul'amalho naşr mekunand.

Moddaji 86. Komissariathoji Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī, jo ittifoqī-çumhurijjatī va jo çumhurijjatī meвoşand.

Moddaji 87. Komissariathoji Xalqiji ittifoqī-çumhurijjatī ham вa Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī va ham вa Komissariati Xalqiji daxldori ittifoqī-çumhurijjatiji IÇSS itoat namuda, sohaji idorakuniji davlatiji вa onho supurdaşudaro rohвarī mekunand.

Moddaji 88. Komissariathoji Xalqiji çumhurijjatī вevosita

вa Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati ittifoqī itoat namuda, sohaji idorakuniji davlatiji вa onho supurdaşudaro rohвarī menamojand.

B O B I VII

ORGANHOJI OLIJI HOKIMIJJATI DAVLATIJI ÇUMHURIJJATHOJI MUXTORI SOVETIJI SOTSIALISTĪ

Moddaji 89. Organi oliji hokimijjati davlatiji Çumhurijjati muxtor Soveti Oliji ÇMSS meвoşad.

Moddaji 90. Soveti Oliji Çumhurijjati muxtorro grazdanhoji çumhurijjat az rūji normahoji namojandagije ki muvofiqi Konstitutsijaji Çumhurijjati muxtor muqarrar megardad, вa muddati cahor sol intixoв mekunand.

Moddaji 91. Soveti Oliji Çumhurijjati muxtor jagona organi qonunвarori ÇMSS meвoşad.

Moddaji 92. Har jak Çumhurijjati muxtor вaroji xud Konstitutsijaje dorad, ki vaj xususijjathoji Çumhurijjati muxtorro вa nazar girifta va tamoman muvofiqi Konstitutsijaji Çumhurijjati ittifoqī soxta şuda ast.

Moddaji 93. Soveti Oliji Çumhurijjati muxtor muvofiqi Konstitutsijaji xud Prezidiumi Soveti Oliji Çumhurijjati muxtorro intixoв mekunad va Soveti Komissaroni Xalqiji Çumhurijjati muxtorro taşkil menamojad.

BOBI VIII

ORGANHOJI MAHALLIJI HOKIMIJJATI DAVLATĪ

Moddaji 94. Organhoji hokimijjati davlatī dar kişvarho, vilojatho, vilojathoji muxtor, okrugho, rajonho, şahrho, qişloqho (stanitsaho, derevnijaho, xutorho, qişloqho, ovulho) Sovethoji deputathoji mehnatkaşon meвoşand.

Moddaji 95. Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho, vilojatho, vilojathoji muxtor, okrugho, rajonho, şahrho, qişloqho (stanitsaho, derevnijaho, xutorho, qişloqho, ovulho) ro mehnatkaşoni xudi hamon kişvar, vilojat, vilojati muxtor, okrug, rajon, şahr, qişloq вa muddati du sol intixoв mekunand.

Moddaji 96. Normahoji namojandagī dar Sovethoji deputathoji mehnatkaşon muvofiqi Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī muajjan karda meşavand.

Moddaji 97. Sovethoji deputathoji mehnatkaşon вa kori organhoji idorakuniji вa onho toвe' rohвarī menamojand, muhofazati tartiвoti davlatī, riojaji qonunho va muhofazati huquqi grazdanhoro ta'min menamojand, soxtmoni xoçagī va madaniji mahalliro rohвarī mekunand, вudçeti mahalliro muqarrar mekunand.

Moddaji 98. Sovethoji deputathoji mehnatkaşon dar doiraji huquqe ki qonunhoji IÇSS va Çumhurijjati ittifoqī вa onho dodaand, qarorho qaвul mekunand va amrho medihand.

Moddaji 99. Organhoji içrokunanda va amrdihandaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho, vilojatho, vilojathoji muxtor, okrugho, rajonho, şahrho va qişloqho komitethoji içroijjaji onho intixoв mekardagī dar sostavi sadr, çonişinoni on, kotiв va a'zojon meвoşand.

Moddaji 100. Organi içrokunanda va amrdihandaji Sovet-

hoji deputathoji mehnatkaşoni qişloq dar çojhoji xurdi aholinişin, muvofiqi Konstitutsijahoji çumhurijjathoji ittifoqī, sadr, çonişini ū va kotiʙ meʙoşand ki az tarafi Sovethoji mazkur intixoʙ karda meşavand.

Moddaji 101. Organhoji içrokunandaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşon ʙevosita ham ʙa Soveti deputathoji mehnatkaşon, ki organhoji mazkurro intixoʙ karda ast, va ham ʙa organi içrokunandaji Soveti ʙolotari deputathoji mehnatkaşon hisoʙdeh meʙoşand.

BOBI IX

SUD VA PROKURATURA

Moddaji 102. Adolati sūdī dar IÇSS Sūdi Oliji IÇSS, Sūdhoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqī, sūdhoji kişvarī va vilojatī, sūdhoji çumhurijjathoji muxtor va vilojathoji muxtor, sūdhoji okrugī, sūdhoji maxsusi IÇSS, ki ʙo qarori Soveti Oliji IÇSS ʙarpo karda meşavand va sūdhoji xalqī ʙa amal meovarand.

Moddaji 103. Didani korho dar hamaji sūdho ʙo iştiroki hamnişinoni xalqī ʙa amal ovarda meşavad, ʙa qajr az mavridhoje ki qonun maxsus peşʙinī karda ast.

Moddaji 104. Sūdi Oliji IÇSS organi oliji sūdī meʙoşad. Ba ūhdaji Sūdi Oliji IÇSS nazorat kardan az ʙoloji korhoji sūdiji hama organhoji sūdiji IÇSS va çumhurijjathoji ittifoqī guzoşta meşavad.

Moddaji 105. Sūdi Oliji IÇSS va sūdhoji maxsusi IÇSS ro Soveti Oliji IÇSS ʙa muddati panç sol intixoʙ mekunad.

Moddaji 106. Sūdhoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqiro Sovethoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqī ʙa muddati panç sol intixoʙ mekunand.

Moddaji 107. Sūdhoji Oliji çumhurijjathoji muxtorro Sovethoji Oliji çumhurijjathoji muxtor ʙa muddati panç sol intixoʙ mekunand.

Moddaji 108. Sūdhoji kişvarī va vilojatī, sūdhoji vilojathoji muxtor, sūdhoji okrugiro Sovethoji kişvarī, vilojatī jo okrugiji deputathoji mehnatkaşon jo Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni vilojathoji muxtor ʙa muddati panç sol intixoʙ mekunand.

Moddaji 109. Sūdhoji xalqiro grazdanhoji rajon dar asosi huquqi intixoʙotiji umumī, mustaqim va ʙaroʙar ʙo ovozdihiji pinhonī ʙa muddati se sol intixoʙ mekunand.

Moddaji 110. Sūdʙarī ʙa zaʙoni Çumhurijjati ittifoqī, jo muxtor, jo vilojati muxtor guzaronda meşavad, ʙaroji kasone ki in zaʙonro namedonand, imkonijjati purra doda meşavad, ki ʙa vositaji tarçumon ʙo materialhoji kor oşno şavand va incunin huquq doda meşavad, ki dar sūd ʙa zaʙoni modariji xudaşon gap zanand.

Moddaji 111. Dida ʙaromadani korho dar tamomi sūdhoji IÇSS, modom ki qonun istisnoho peşʙinī nakarda ast, oşkoro ʙuda, ʙa şaxsi ajʙdor huquqi himojat doda meşavad.

Moddaji 112. Sūdijaho mustaqilland va faqat ʙa qonun itoat mekunand.

Moddaji 113. Nazorati olī ʙaroji ʙekamu kost içro karda şudani qonunho az tarafi tamomi Komissariathoji Xalqī va idorahoji toʙei onho va ham kasoni çudogonaji vazifador va incunin grazdanhoji IÇSS ʙa zimmaji Prokurori IÇSS guzoşta meşavad.

Moddaji 114. Prokurori IÇSS ro Soveti Oliji IÇSS ʙa muddati haft sol ta'jin mekunad.

Moddaji 115. Prokurorhoji çumhurijjatī, kişvarī, vilojatī, incunin prokurorhoji çumhurijjathoji muxtor va vilojathoji muxtorro Prokurori IÇSS ʙa muddati panç sol ta'jin mekunad.

Moddaji 116. Prokurorhoji okrugī, rajonī va şahriro prokurorhoji çumhurijjathoji ittifoqī ʙo tasdiqi Prokurori IÇSS ʙa muddati panç sol ta'jin mekunand.

Moddaji 117. Organhoji prokuratura dar içroji vazifahoji xud ʙa heç jagon organhoji mahallī toʙe' naʙuda, faqat ʙa Prokurori IÇSS itoat mekunand.

BOBI X

HUQUQ VA VAZIFAHOJI ASOSIJI GRAƵDANHO

Moddaji 118. Graƶdanhoji IÇSS huquq ʙa mehnat, ja'ne huquqi giriftani kori zamonatnokro dorand, ki ʙa mehnati onon muvofiqi miqdor va sifataş muzd doda meşavad.

Huquq ʙa mehnat ʙa vositaji taşkili sotsialistiji xoçagiji xalqī, afzojişi pajvastaji quvvahoji istehsoliji çam'ijjati sovetī, ʙartaraf karda şudani imkonijjati ʙūhronhoji xoçagī va ʙarham doda şudani ʙekorī ta'min karda meşavad.

Moddaji 119. Graƶdanhoji IÇSS huquqi istirohat kardan dorand.

In huquqi istirohat ʙa vositaji kūtoh kardani rūzi kori aksarijjati ʙuzurgi korgaron to ʙa 7 soat, muqarrar kardani otpuskhoji harsola ʙa korgaron va xizmatcijon ʙa şarti doda istodani muzdi koraşon dar in muddat, ʙo voguzor kardani sanatorijaho, xonahoji istirohat va kluʙhoji ʙisjor ʙaroji xizmat kardan ʙa mehnatkaşon, ta'min karda meşavad.

Moddaji 120. Graƶdanhoji IÇSS dar ajjomi pirī, incunin dar mavridhoji ʙemorī va gum kardani qoʙilijjati mehnatī ʙa ta'minoti moddī haq dorand.

In huquq ʙa vositaji inkişofi vasei ʙimaji içtimoiji korgaron va xizmatcijon ʙa hisoʙi davlat, jormandiji tiʙʙiji ʙepul ʙa mehnatkaşon va voguzor kardani kurorthoji ʙisjor ʙa istifodaji mehnatkaşon, ta'min karda meşavad.

Moddaji 121. Graƶdanhoji IÇSS ʙa tahsili ilm huquq dorand.

In huquq ʙa vositaji tahsili iʙtidoiji umumiji maçʙurī, ʙepul ʙudani tahsil, az on çumla tahsili olī, ʙo sistemi stipendijahoji davlatī ʙaroji aksarijjati ʙuzurgi talaʙagoni maktaʙi olī, ʙo ta'lim

dodan dar maktaвho вa zaвoni modarī, вo taşkil dodani ta'limi вepuli istehsolī, texnikī va agronomī вaroji mehnatkaşon dar zavodho, sovxozho, stansijahoji maşin-traktorī va kolxozho, ta'min karda meşavad.

Moddaji 122. Dar IÇSS вa zan dar hama sohahoji hajoti xoçagī, davlatī, madanī, içtimoī-sijosī вaroвari mard huquq doda meşavad.

Imkonijjati вa amal вarovarda şudani in huquqhoji zanon вo вaroвari mard doda şudani huquq вa zan dar mehnat, muzdi mehnat, istirohat, вimaji içtimoī va tahsil, вo muhofazati manfaathoji modar va kūdak az tarafi davlat, вo dodani otpuskho вa zan dar vaqti homilagiaş вa şarti doda istodani maoşi ū, вo tavalludxona, jasliho va вoqcahoji kūdakonaji вisjor ta'min karda meşavad.

Moddaji 123. Baroвarhuquqiji grazdanhoji IÇSS, вa millijjat va nazodi onho nigoh nakarda, dar hama sohahoji hajoti xocagī, davlatī, madanī, içtimoī-sijosī, qonuni taqjirnopazir ast.

Agar вa nazod va millat nigoh karda huquqi grazdanho andake ham вoşad rūjirost va jo вo rohhoji digar mahdud karda şavad, jo вar aks, rūjirost va jo вo rohhoji digar imtijozho muqarrar karda şavad, incunin agar harguna ham вoşad mustasnogī va jo adovat va вe e'tinogiji nazodī va jo millī taвliq karda şavad,— qonun çazo medihad.

Moddaji 124. Ba maqsadi ta'min namudani ozodiji viçdon вaroji grazdanho dar IÇSS din az davlat va maktaв az din çudo karda şuda and. Ozodiji вaço ovardani rasmu odathoji dinī va ozodiji tarqiвoti ziddi dinī вaroji tamomi grazdanho e'tirof karda meşavad.

Moddaji 125. Muvofiqi manfaathoji mehnatkaşon va вa maqsadhoji mustahkam namudani soxti sotsialistī, вa grazdanhoji IÇSS qonun:

a) ozodiji suxan;

в) ozodiji matвuot;

v) ozodiji maçlisho va mitingho;

g) ozodiji namojişho va demonstratsijahoji kūcagiro ta'min mekunad.

In huqūqi grazdanho вa vositaji вa mehnatkaşon va вa taş-

kilothoji onon doda şudani matʙaaho, zaxirahoji koƣaz, ʙinohoji çam'ijjatī, kūcaho, vositahoji aloqa va digar şaroiti moddije ki ʙaroji ʙa amal ʙarovardani in huquq zarurand, ta'min karda meşavad.

Moddaji 126. Muvofiqi manfaathoji mehnatkaşon va ʙa maqsadhoji inkişof dodani xudfa'olijjatiji taşkilotī va fa'olijjati sijosiji ommaji xalq, ʙaroji grazdanhoji IÇSS huquqi muttahid şudan dar taşkilothoji çam'ijjatī: dar ittifoqhoji kasaʙa, ittihodijahoji kooperativī, taşkilothoji çavonon, taşkilothoji varziş va mudofaa, çam'ijjathoji madanī, texnikī va ilmī ta'min karda meşavad, vale fa'oltarin va ʙoidroktarin grazdanho az safhoji sinfi korgar va taʙaqahoji digari mehnatkaşon dar Partijaji kommunistiji (ʙolşevikoni) Umumi Ittifoq muttahid meşavand, ki vaj otrjadi peşqadami mehnatkaşon dar muʙorazaji onon ʙaroji mustahkam namudan va inkişof dodani soxti sotsialistī ʙuda va jadroji rohʙarikunandaji tamomi taşkilothoji ham çam'ijjatī va ham davlatiji mehnatkaşon meʙoşad.

Moddaji 127. Baroji grazdanhoji IÇSS taçovuznopaziriji şaxsijjat ta'min karda meşavad. Kasero ʙe qarori sūd jo ʙe tasdiqi prokuror ʙa haʙs giriftan mumkin nest.

Moddaji 128. Taçovuznopaziriji xona-çoji grazdanhoro, maxfigiji mukotaʙaro qonun muhofazat mekunad.

Moddaji 129. IÇSS ʙa grazdanhoji xoriçije ki ʙaroji manfaathoji mehnatkaşonro mudofaa kardanaşon jo ʙaroji fa'olijjati ilmī va jo ʙaroji muʙorazaji ozodixohiji millī ʙurdanaşon ta'qiʙ karda meşavand, huquqi ʙa IÇSS panoh ovardanro medihad.

Moddaji 130. Har jak grazdanini IÇSS ūhdador ast ki Konstitutsijaji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistiro rioja kunad, qonunhoro içro kunad, intizomi mehnatro rioja kunad, ʙa vazifaji çam'ijjatī samimona raftor kunad, qoidahoji zindagoniji çam'ijjatiji sotsialistiro ehtirom namojad.

Moddaji 131. Har jak grazdanini IÇSS ūhdador ast ki molikijjati çam'ijjatī, sotsialistiro hamcun asosi muqaddas va taçovuznopaziri soxti sovetī, hamcun sarcaşmaji sarvat va tavonoiji Vatan, hamcun sarcaşmaji hajoti osudaholī va madaniji tamomi mehnatkaşon nigohdorī va mustahkam namojad.

Kasone ki ʙa molikijjati çam'ijjatī, sotsialistī qasdi ʙad mekunand, duşmanoni xalq meʙoşand.

Moddaji 132. Xizmati umumiji harʙī qonun ast.

Xizmati harʙī dar Armijaji Surxi Korgaru Dehqon — vazifaji iftixoriji grazdanhoji IÇSS meʙoşad.

Moddaji 133. Mudofaaji Vatan vazifaji muqaddasi har jak grazdanini IÇSS meʙoşad. Baroji xijonat ʙa Vatan: şikastani qasam, guzaştan ʙa tarafi duşman, zarar rasonidan ʙa iqtidori harʙiji davlat, çosusī — hamcun ʙadkirdoriji az hama ʙadtarin ʙo tamomi saxtiji qonun çazo doda meşavad.

BOBI XI

SISTEMI INTIXOBKUNĪ

Moddaji 134. Intixoʙhoji deputatho ʙa hamaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşon: Soveti Oliji IÇSS, Sovethoji Oliji çumhurijjathoji ittifoqī, Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni kişvarho va vilojatho, Sovethoji Oliji çumhurijjathoji muxtor, Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni vilojathoji muxtor, Sovethoji deputathoji mehnatkaşoni okrugho, rajonho, şahrho va qişloqho (stanitsaho, derevnijaho, xutorho, qişloqho, ovulho) az tarafi intixoʙkunandagon dar asosi huquqi umumī, ʙaroʙar va mustaqimi intixoʙī ʙo ovozdihiji pinhonī guzaronida meşavad.

Moddaji 135. Intixoʙhoji deputatho umumī meʙoşad: hamaji grazdanhoji IÇSS, ki sinnaşon purra ʙa 18 sol rasida ast, dar kadom nazod va millat, dar kadom din va mazhaʙe ki ʙoşand, sarfi nazar az daraçaji ma'lumotaşon, sarfi nazar az muqimī ʙudan, az ʙaromadi içtimoī, az ahvoli molu mulk va korhoji guzaştaaşon, haq dorand ki dar intixoʙ namudani deputatho iştirok kunand va xudaşon ham intixoʙ şavand, ʙa qajr az kasone ki az aql ʙegonaand va gunahkorone ki sūd onhoro az huquqi intixoʙī mahrum karda ast.

Moddaji 136. Intixoʙhoji deputatho ʙaroʙarand: har jak graƶdanin jak ovoz dorad; hamaji graƶdanho ʙo asoshoji ʙaroʙar dar intixoʙho iştirok mekunand.

Moddaji 137. Zanon ʙaroʙari mardon ʙa huquqi intixoʙ kardan va intixoʙ şudan molikand.

Moddaji 138. Graƶdanhoje ki dar safhoji Armijaji Surx meʙoşand, ʙaroʙari tamomi graƶdanho ʙa huquqi intixoʙ kardan va intixoʙ şudan molikand.

Moddaji 139. Intixoʙhoji deputatho mustaqim meʙoşad: intixoʙ namudan ʙa hamaji Sovethoji deputathoji mehnatkaşon az Soveti deputathoji mehnatkaşoni qişloq va şahr sar karda to Soveti Oliji IÇSS az tarafi graƶdanho ʙevosita ʙo rohi intixoʙhoji mustaqim guzaronida meşavand.

Moddaji 140. Ovozdihī dar vaqti intixoʙ namudani deputatho pinhonī meʙoşad.

Moddaji 141. Kandidatho dar vaqti intixoʙho az har okrugi intixoʙī peşnihod karda meşavand.

Huquqi kandidatnişondihī ʙaroji taşkilothoji içtimoī va çam'ijjathoji zerini mehnatkaşon ta'min karda meşavad: taşkilothoji partijaji kommunistī, ittifoqhoji kasaʙa, kooperativho, taşkilothoji çavonon va çam'ijjathoji madanī.

Moddaji 142. Har jak deputat ūhdador ast ki dar peşi intixoʙkunandagon az korhoji xudaş va az korhoji Soveti deputathoji mehnatkaşon hisoʙot dihad va mumkin ast ū har vaqt ʙo qarori aksarijjati intixoʙkunandagon ʙa tartiʙi muqarrarkardaji qonun az deputatī ʙekor karda şavad.

BOBI XII

GERB, BAJRAQ, POJTAXT

Moddaji 143. Gerʙi davlatiji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī iʙorat az dos va putk ast, ki ʙa rūji kuraji

zamin, ki во nuri oftoв tasvir jofta, во xūşahoji gandum ihota şuda ast, naqş вasta ast va вa rūji oh xūşaho вa zaвonhoji çumhurijjathoji ittifoqī navişta şuda ast: „Proletarhoji hamaji mamlakatho, jak şaved!". Dar sari gerв sitoraji pançgūşa meвoşad.

Moddaji 144. Bajraqi davlatiji Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī iвorat az parcaji surxest ki dar gūşaji вoloiji on nazdiki cūвi вajraq dosu putki zarrin tasvir jofta va dar вoloji onho sitoraji pançgūşaji surx вuda, вa girdaş hoşijahoji zarrin dorad. Nisвati pahniji parcaji вajraq вa daroziji on 1:2 meвoşad.

Moddaji 145. Pojtaxti Ittifoqi Çumhurijjathoji Sovetiji Sotsialistī şahri Moskva ast.

BOBI XIII

TARTIBI TAQJIR DODANI KONSTITUTSIJA

Moddaji 146. Konstitutsijaji IÇSS faqat во qarori Soveti Oliji IÇSS, ki во aksarijjati kamaş az se du hissaji sadohoji har jak az palatahoji on qaвul şuda вoşad, taqjir doda meşavad.

Moskva, Kreml.
5 dekaвri soli 1936.

SOBETTI SOTSIJALISTIK RESPUVBLIJKALAR SOJUVZЬNЬŅ KONSTIJTUTSIJASЬ

(NEGIZGI ZAŅЬ)

I TARAV

QOƍAM QURЬLЬSЬ

1-**statija.** Soвetti Sotsijalistik Respuвlijkalar Sojuvzь — çumьscьlar men qara caruvalardьц sotsijalistik memleketi.

2-**statija.** SSSR-dьц sajasij negizi, — pomeccikter men kapijtalisterdiц ɵkimet вijligin qulatьp, proletarijat dijktatuvrasьn ornatqandьqtьц nətijçesinde ɵsip, пьƍajƍan eцвekcilder depuvtattarьnьц Soвetteri.

3-**statija.** SSSR-da вarlьq ɵkimet вijligi qala men dereвnedegi eцвekcilerdiki — вulardьц atьnan вijlik çyrgizetin eцвekciler depuvtattarьnьц Soвetteriniki.

4-**statija.** SSSR-dьц ekonomijkalьq negizi — caruvacьlьqtьц kapijtalistik sijstemasьn, ɵndiris quraldarь men sajmandarьnьц çeke mencigin çojьp, adamdь adam eksploatatsijalavьn qurtqandьqtьц nətijçesinde пьƍajƍan sotsijalistik caruvacьlьq sijstemasь çana sotsijalistik menciktegi ɵndiris quraldarь men sajmandarь.

5-**statija.** SSSR-da sotsijalistik mencik ne memleket mencigi (вykil qalьq dəvleti) tyrinde, ne kooperatip-qalqoz mencigi (çeke qalqozdardьц mencigi, kooperatip вirlestikteriniц mencigi) tyrinde вoladь.

6-**statija.** Çer, onьц kenderi, suvlar, ormandar, zavьttar,

paʙrikter, caqtьlar, ruvdnikter, temir çol, suv çana əve transporttarь, ʙankiler, qatьnas quraldarь, memleket ujьmdastьrƣan iri avьl caruvacьlьq kəsip orьndarь (sapqozdar, macijna-traktor stansalarь çana ʙasqa sondajlar), solar men qatar, qalalar men ɵndiristi kəsip punkttarьndaƣь negizgi pəter yj qorь — memleket mencigi, jaƣnij ʙykil qalьq dəvleti, ʙolьp taʙьladь.

7-statija. Qalqozdar men kooperatip ujьmdarьndaƣь qoƣamdьq kəsip orьndarь, mal-mylikteri men, qalqozdardьꞑ çana kooperatip ujьmdarьnьꞑ ɵndirip cьƣarьp otьrƣan produvksijasь, sol sьqьldь, olardьꞑ qoƣamdьq postrojkalarь — qalqozdar men kooperatip ujьmdarьnьꞑ qoƣamdьq, sotsijalistik mencigi ʙolьp taʙьladь.

Ər ʙir qalqozcь yjiniꞑ, avьl caruvacьlьq arteliniꞑ uvstavь ʙojьnca, qoƣamdьq qalqoz caruvacьlьƣьnan alьp otьratьn negizgi taʙьsьnan ʙasqa ɵz ʙasьnьꞑ pajdasьnda yj irgesindegi caƣьn çer yvcəskesi çana yj irgesi yvcəskesinde ɵz ʙasьna mencikti kɵmekci caruvacьlьƣь, adam turatьn yji, ɵnim malь, qusь çana avьl caruvacьlьq usaq sajmanь ʙoladь.

8-statija. Qalqozdardьꞑ qaravьndaƣь çer solardьꞑ tegin çana sroksьz, jaƣnij məꞑgilik, pajdalanuvьna ʙekitilip ʙeriledi.

9-statija. SSSR-da caruvacьlьqtьꞑ ystem tyri ʙolьp otьrƣan sotsijalistik caruvacьlьq sijstemasь men qatar, çeke qara caruvalar men qol ɵnercileriniꞑ, kisi eꞑʙegin eksploatatsijalamaj, ɵz eꞑʙekterine syjengen usaq çeke caruvacьlьqtarьnьꞑ ʙoluvьna zaꞑ çol ʙeredi.

10-statija. Azamattardьꞑ eꞑʙek pen tapqan taʙьstarь men çьjƣan-tergenin, turatьn yji men kɵmekci yj caruvacьlьƣьn, yj caruvacьlьƣь men yj iciniꞑ ʙujьmdarьn, ɵz ʙasь tutьnatьn, ɵzine qolajlь çaƣdaj tuvƣьzatьn zattarьn ɵz ʙasь menciktenyv praʙasьn, sol sьqьldь, azamattardьꞑ ɵz ʙasьnьꞑ mencigin murageri aluv praʙasьn — zaꞑ qorƣajdь.

11-statija. Qoƣam ʙajlьƣьn arttьruv, eꞑʙekcilerdiꞑ turmьs kyji men mədenijet dəreçesin yzdiksiz ɵrge ʙastьruv ycin, SSSR-dьꞑ çatqa çalьnьstь ʙolmavьn nьƣajtuv ycin çana onьꞑ otan qorƣav quvatьn kycejte ʙeryv ycin, SSSR-dьꞑ caruvacьlьq turmьsь qalьq caruvacьlьƣьnьꞑ memlekettik planь ʙojьnca ʙelgilenip, ʙaƣьttalьp otьradь.

12-statija. SSSR-da eңвek etyv — çumьsqa çarajtьn ər вir azamattьң mindeti çana aвroj alatьn isi, mundaqь prinsip: „eңвek etpegen — icip-çemejdi".

SSSR-da sotsijalijzmniң: „ər kimnen qolьnan kelgenine qaraj, ər kimge eңвegine qaraj" degen prinsiвi iske asьrьla вaradь.

II TARAV

MEMLEKET QURЬLЬSЬ

13-statija. Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzь — teң praваlь Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalardьң өz erki men вirigyvi negizinde mьna respuvвlijkalardan quralqan sojuvzdьq memleket:

Resejdiң Soвetti Pederatsijalь Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Uvkrajinniң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Beloruvstьң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Azerвajçannьң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Gruvzijnniң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Armenniң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Tyrkmenniң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Өzвektiң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Təçiktiң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Qazaqtьң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь,
Qьrqьzdьң Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь.

14-statija. Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzьnьң, onьң atьnan вasqaratьn çoqarqь өkimet вijligi orьndarь men memleket вasqaruv orьndarьnьң, qaravьna kiretin çumьstar mьnalar:

a) qalьq ara qatьnastarqa Sojuvz atьnan өkil вoluv, өzge memleketter men carttar çasasuv, solardь ratijpijkatsijalav;

в) soqьs çana вitim məseleleri;

v) SSSR-dьņ sostabьna çaņa respuvвlijkalar aluv;

g) SSSR Ķonstijtutsijasьnьņ orьndaluvьn kontrөldev çana odaqtas respuvвlijkalardьņ Ķonstijtutsijalarьnьņ SSSR Ķonstijtutsijasьna səjkes вoluvьn qamtamasьz etyv;

d) odaqtas respuvвlijkalardьņ cek ara өzgeristerin вekityv;

e) odaqtas respuvвlijkalardьņ sostaвьnda çaņa өlkeler men oвьlьstardьņ, sol sьqьldь, aptonomijalь çaņa respuvвlijkalardьņ qurьluvьn вekityv;

ç) SSSR-dьņ otan qorǥav isin ujьmdastьruv çana SSSR-dьņ вarlьq quraldь kycterine вascьlьq etyv;

z) memlekettik monopolija negizi вojьnca sьrtqь savda isin çyrgizyv;

i) memleket qavьpsьzdьǥьn qorǥav;

k) SSSR qalьq caruvacьlьǥьnьņ plandarьn вelgilev;

l) SSSR-dьņ вir ьņǥaj memlekettik вydçetin, sonь men qatar, sojuvzdьq, respuvвlijkalьq çana çergilikti вydçetter quralatьn salьqtar men kiristerdi вekityv;

m) çalpь sojuvzdьq maņьzь вar вankilerdi, өndiristi kəsip çana avьl caruvacьlьq mekemeleri men kəsip orьndarьn, solar men qatar, savda kəsip orьndarьn вasqaruv;

n) transport pen qatьnas isterin вasqaruv;

o) aqca çana kredijt sijstemasьna вascьlьq etyv;

p) memlekettik saqtьq isin ujьmdastьruv;

r) zajьm aluv çana zajьm вeryv;

s) çer pajdalanuvdьņ, sonь men qatar, ken вajlьqtarьn, ormandar men suvlardь pajdalanuvdьņ negizgi ereçelerin вelgilev;

t) oquv çana den savlьq saqtav isteri çөnindegi negizgi ereçelerdi вelgilev;

u) qalьq caruvacьlьǥь esebiniņ вir ьņǥaj sijstemasьn ujьmdastьruv;

f) eņвek çajьndaǥь zaņ negizderin вelgilev;

x) sot qurьlьsь men sot çyrgizyv çajьnda zaņ cьǥaruv; qьlmьs çana aqь kodeksteri;

ts) sojuvz azamattьǥь çajьndaǥь zaņdar; cet eldik adamdardьņ praвalarь çajьndaǥь zaņdar;

c) əmnistija tuvralь çalpь sojuvzdьq aktiler cьǥaruv.

15-**statija.** Odaqtas respuvʙlijkalardьꞑ syvʙerenijtetine SSSR Konstijtutsijasьnьꞑ 14-statijasьnda kөrsetilgen mөlcerde ƣana cek qojьlƣan. Bul ajtьlƣandardan ʙasqanьꞑ ʙәrinde de әr ʙir Odaqtas respuvʙlijka memleketttik өkimet ʙijligin өz ʙeti men iske asьradь. Odaqtas respuvʙlijkalardьꞑ syvʙerendik praʙalarьn SSSR qorƣap otьradь.

16-**statija.** Әr ʙir Odaqtas respuvʙlijkanьꞑ өz Konstijtutsijasь ʙoladь, ol Konstijtutsija, respuvʙlijkanьꞑ өzgecelikterin eskerip, SSSR Konstijtutsijasьna tolьq sәjkes ʙolьp qurьladь.

17-**statija.** Әr ʙir Odaqtas respuvʙlijka SSSR-dan erkin cьƣьp ketyv praʙasьn өzinde saqtajdь.

18-**statija.** Odaqtas respuvʙlijkalarƣa qaraƣan territorijanь olardьꞑ ьrzalьƣьsьz өzgertyvge ʙolmajdь.

19-**statija.** SSSR zaꞑdarьnьꞑ kyci odaqtas respuvʙlijkalardьꞑ ʙәrinin territorijasьnda da ʙirdej.

20-**statija.** Odaqtas respuvʙlijkanьꞑ zaꞑь çalpь sojuvzdьq zaꞑƣa calьs kelse, çalpь sojuvzdьq zaꞑ qoldanьladь.

21-**statija.** SSSR azamattarьna sojuvzdьꞑ ʙir ьꞑƣaj azamattьƣь ʙelgilenedi.

Odaqtas respuvʙlijkanьꞑ әr ʙir azamatь SSSR-dьꞑ azamatь ʙolьp taʙьladь.

22-**statija.** Resejdiꞑ Soʙetti Pederatsijalь Sotsijalistik Respuvʙlijkasь: Azop-Cernomor, Qьjьr-Cьƣьs, Batьs-Siʙir, Krasnojar, Soltystik-Qapqaz өlkelerinen; Boroneç, Cьƣьs-Siʙir, Gorkij, Batьs, Ijʙanop, Kalijnin, Kijrop, Kujʙicep, Kyvrskij, Leningrad, Mәskev, Omьskij, Orьnʙor, Saratьp, Sʙerdlop, Soltystik, Stalingrad, Celәʙi, Jaroslap oʙьlьstarьnan; Tatardьꞑ, Bacqurttьꞑ, Daƣьstannьꞑ, Buvrәt-Monƣoldьꞑ, Qaʙarda-Balqardьꞑ, Qalmaqtьꞑ, Kareldiꞑ, Komijdьꞑ, Qьrьmnьꞑ, Marijdiꞑ, Mordьʙanьꞑ, Edil Nemisteriniꞑ, Soltystik Osetinniꞑ, Udmurttьꞑ, Cecen-Inguvctьꞑ, Cuvactьꞑ, Jaquttьꞑ aptonomijalь soʙetti sotsijalistik respuvʙlijkalarьnan; Adigej, Çeʙirej, Qaracaj, Ojrat, Qaqas, Cerkes aptonomijalь oʙьlьstarьnan quraladь.

23-**statija.** Uvkrajinniꞑ Soʙetti Sotsijalistik Respuvʙlijkasь: Bijnnijtse, Dnepropetroʙ, Don, Kijep, Odessa, Qarkip, Cernijgip oʙьlьstarьnan çana Moldaʙijanьꞑ Aptonomijalь Soʙetti Sotsijalistik Respuvʙlijkasьnan quraladь.

24-statija. Azerвajçannьŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasьna Naqijcevannьŋ Aptonomijalь Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь çana Tav-Qaraвaqьnьŋ aptonomijalь oвlьsь kiredi.

25-statija. Gruvzijnniŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasьna: Apqaz ASSR, Adçar ASSR, Oŋtystik Osetin aptonomijalь oвlьsь kiredi.

26-statija. Өzвektiŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasьna Qara-Qalpaq ASSR kiredi.

27-statija. Təçiktiŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasьna Tav-Badaqcan aptonomijalь oвlьsь kiredi.

28-statija. Qazaqtьŋ Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkasь: Aqtөвe, Alma-Ata, Сьqьs-Qazaqьstan, Batьs-Qazaqьstan, Qaraqandь, Qostanaj, Soltystik-Qazaqьstan, Oŋtystik-Qazaqьstan oвlьstarьnan quraladь.

29-statija. Armen SSR-ьnda, Beloruvs SSR-ьnda, Tyrkmen SSR-ьnda çana Qьrqьz SSR-ьnda aptonomijalь respuvвlijkalar da, өlkeler men oвlьstar da çoq.

III TARAV

SOВETTI SOTSIJALISTIK RESPUVВLIJKALAR SOJUVZЬNЬŊ MEMLEKETTIK ӨKIMET BIJLIGININ ÇOQARQЬ ORЬNDARЬ

30-statija. SSSR-daqь memlekettik өkimet вijliginiŋ çoqarqь ornь — SSSR-dьŋ Ulь Soвeti.

31-statija. SSSR-dьŋ Ulь Soвeti, Konstijtutsijanьŋ 14 statijasь вojьnca, Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzьna вerilip otьrqan вarlьq praвalardь iske asьrьp otьradь; yjtkeni, Konstijtutsija вojьnca, вul praвalar SSSR-dьŋ Ulь Soвetine qarajtьn SSSR orьndarьnьŋ: SSSR-dьŋ Ulь Soвeti Prezijdyminiŋ,

SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Sobetiniŋ çana SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarijattarьnьŋ — kompetensijasьna kirmejdi.

32-statija. SSSR-dьŋ zaŋ сьqaratьn ekimet вijligin tek SSSR-dьŋ Ulь Sobeti qana iske asьrьp otьradь.

33-statija. SSSR-dьŋ Ulь Sobeti eki palatadan: Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobetinen quraladь.

34-statija. Sojuvz Sobetin SSSR azamattarь sajlavdьŋ ekrik-ekriginde sajlajdь; normasь: 300 mьŋ adamnan вir depuvtat.

35-statija. Ulttar Sobetin odaqtas çana aptonomijalь respuвlijkalarda, aptonomijalь oвlьstar men ult ekrikterinde SSSR-dьŋ azamattarь sajlajdь; normasь: ər вir odaqtas respuвlijkadan 25 depuvtat, ər вir aptonomijalь respuвlijkadan 11 depuvtat, ər вir aptonomijalь oвlьstan 5 depuvtat çana ər вir ult ekriginen вir depuvtat.

36-statija. SSSR-dьŋ Ulь Sobeti tert çьlqa sajlanadь.

37-statija. SSSR-dьŋ Ulь Sobetiniŋ eki palatasьnьŋ: Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobetiniŋ praвalarь teŋ.

38-statija. Zaŋ сьqaruv insijatijвasь Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobetiniŋ ekevine вirdej tijisti.

39-statija. SSSR-dьŋ Ulь Sobetiniŋ eki palatasьnьŋ ekevinde de çaj·kepcilik pen qaвьldansa, zaŋ вekitilgen вolьp esepteledi.

40-statija. SSSR-dьŋ Ulь Sobeti qaвьldaqan zaŋdar SSSR Ulь Sobeti Prezijdyminiŋ predsedatili men sekretarьnьŋ qolь qojьр, odaqtas respuвlijkalardьŋ tilderinde çarьjalanьр otьradь.

41-statija. Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobetiniŋ sessijalarьnьŋ вastaluvь da, вityvi de вir mezgilde вoladь.

42-statija. Sojuvz Sobeti Sojuvz Sobetine predsedatil çana oqan eki orьnвasar sajlajdь.

43-statija. Ulttar Sobeti Ulttar Sobetine predsedatil çana oqan eki orьnвasar sajlajdь.

44-statija. Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobetiniŋ predsedatilderi tijisti palatalardьŋ məçilisterin вasqarьр, solardьŋ icki tərtipterin meŋgerip otьradь.

45-statija. SSSR Ulь Sobetiniŋ eki palatasьnьŋ вirikken məçilisterin Sojuvz Sobeti men Ulttar Sobetiniŋ predsedatilderi kezektesip вasqarьр otьradь.

46-statija. SSSR Ulь Soвetiniŋ sessijalarьn SSSR Ulь Soвetiniŋ Prezijdymi çьlьna eki ret caqьradь.

Kezekten tьs sessijalardь SSSR Ulь Soвetiniŋ Prezijdymi өz qaravь вojьnca, nemese odaqtas respuvвlijkalardьŋ вirevinin talap etyvi вojьnca caqьradь.

47-statija. Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвetiniŋ arasьnda kelise almavcьlьq вola qalsa, məsele eki çaqtьŋ өkilderinen teŋ вolьp quralƣan kelisim komijssijasьnьŋ cecyvine вeriledi. Eger kelisim komijssijasь tolьq kelisimge kele almasa, nemese onьŋ qavlьsь palatanьŋ вirevin qanaƣattandьrmasa, məsele palatalarda ekinci ret qaraladь. Eki palata вir qavlьƣa kelmese, SSSR Ulь Soвetiniŋ Prezijdymi SSSR-dьŋ Ulь Soвetin taratьp, çaŋa sajlav taƣajьndajdь.

48-statija. SSSR-dьŋ Ulь Soвeti eki palatanьŋ вirikken məçilisinde SSSR Ulь Soвetiniŋ Prezijdymin sajlajdь; munьŋ sostaвьnda: SSSR-dьŋ Ulь Soвeti Prezijdyminiŋ predsedatili, onьŋ onвir orьnвasarь, Prezijdym sekretarь çana Prezijdymniŋ 24 mycesi вoladь.

SSSR Ulь Soвetiniŋ Prezijdymi өziniŋ вarlьq isinen SSSR-dьŋ Ulь Soвetine esep вeredi.

49-statija. SSSR-dьŋ Ulь Soвetiniŋ Prezijdymi:

a) SSSR-dьŋ Ulь Soвetiniŋ sessijalarьn caqьrьp otьradь;

в) SSSR-dьŋ qoldanьlьp otьrƣan zaŋdarь çөninen tysinik вeredi, uvkazdar cьƣaradь;

v) SSSR Konstijtutsijasьnьŋ 47-statijasь вojьnca SSSR-dьŋ Ulь Soвetin taratьp, çaŋa sajlav taƣajьndajdь;

g) өz insijatijвasь men, nemese, odaqtas respuvвlijkalardьŋ вireviniŋ talap etyvi men, qajsь вir məseleler çөninen вykil qalьqtьŋ pikirin surastьradь (referendum);

d) SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Soвetiniŋ çana odaqtas respuvвlijkalardьŋ Qalьq Komijssarlarь Soвetteriniŋ qavlьlarь men çarlьqtarь zaŋƣa tuvra kelmese, solardь вuzьp otьradь;

e) SSSR-dьŋ Ulь Soвetiniŋ sessijalarь arasьnda, SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Soвeti predsedatiliniŋ usьnuvь вojьnca, SSSR-dьŋ çeke Qalьq Komijssarlarьn qьzmetinen вosatadь çana taƣajьndajdь, вulardь kejinnen SSSR-dьŋ Ulь Soвetiniŋ вekityvine saladь;

ç) SSSR-dьц orden nagrattarьn çana qurmetti ataqtarьn вerip otьradь;

z) kecirim вeryv prawasьn iske asьrьp otьradь;

i) SSSR-dьц quraldь kycteriniц çoqarqь komanda вascьlьqьn taqajьndajdь çana ornьnan avьstьradь;

k) SSSR-qa soqьs caвuvьь çasalsa, nemese qalьq aralьq carttardaqь mindetterdi orьndav retinde вirlesip agressijadan el qorqav qaçet вolsa, SSSR-dьц Ulь Soвetiniц sessijalarьnьц aralьqьnda soqьs qalin çarьjalajdь;

l) çalpь çana caqtavlь moвlijzatsija çarьjalajdь;

m) qalьq aralьq carttardь ratijpijkatsijalajdь;

n) SSSR-dьц cet memleketterdegi elcilerin taqajьndajdь, qajta caqьrьp aladь;

o) cet memleketterdiц taqajьndalьp kelgen dijplomat økilderiniц senim qattarь men, kejin caqьrьlqan qattarьn qaвьldap otьradь.

50-statija. Sojuvz Soвeti men Ulttar Soвeti ər palatanьц depuvtattarьnьц økildigin tekseretin mandat komijssijalarьn sajlajdь.

Mandat komijssijasьnьц usьnuvь вojьnca, palatalar ne økildikti durьs dep taвadь, ne çeke depuvtattardьц sajlavьn kassatsijalajdь.

51-statija. SSSR-dьц Ulь Soвeti, øzi qaçet tapqan vaqьtьnda, qandaj məsele tuvralь вolsa da, tergev çana tekseryv komijssijalarьn taqajьndajdь.

Barlьq mekemeler men qьzmet adamdarь вul komijssijalardьц talaptarьn orьndavqa çana solarqa kerekti materijaldar men dokyvmentterdi вerip otьruvqa mindetti.

52-statija. SSSR Ulь Soвetiniц depuvtatьn SSSR Ulь Soвetiniц ьrzalьqьsьz, SSSR Ulь Soвetiniц sessijalarь çoqta, SSSR Ulь Soвetiniц Prezijdyminiц ьrzalьqьsьz, sotqa tartuvqa ja tutqьnqa aluvqa вolmajdь.

53-statija. SSSR Ulь Soвetiniц økildik vaqьtь вitkennen kejin ja mezgilinen вurьn taratьlqannan kejin, çaцa sajlanqan SSSR Ulь Soвeti SSSR-dьц Ulь Soвetiniц çaцa Prezijdymin qurqanqa dejin SSSR Ulь Soвetiniц Prezijdymi øz økildigine ije вola turadь.

54-**statija.** SSSR Ulь Soвetiniꞑ økildik vaqьtь вitkennen kejin ja mezgilinen вurьn taratьlƣannan kejin, SSSR Ulь Soвetiniꞑ Prezijdymi, SSSR Ulь Soвetiniꞑ økildik vaqьtь вitken ja taratьlƣan kyninen вastap, uzasa eki ajdьꞑ icinde, çaꞑa sajlav taƣajьndajdь.

55-**statija.** SSSR-dьꞑ çaꞑa sajlanƣan Ulь Soвetin SSSR Ulь Soвetiniꞑ вurьnƣь sostaвьnьꞑ Prezijdymi, sajlav вitkennen kejin, вir ajdan qaldьrmaj, caqьradь.

56-**statija.** SSSR-dьꞑ Ulь Soвeti eki palatanьꞑ вirikken məçilisinde SSSR-dьꞑ Ykimetin — SSSR-dьꞑ Qalьq Komijssarlarь Soвetin — quradь.

IV TARAV

ODAQTAS RESPUVBLIJKALARDЬꞐ MEMLEKETTIK ØKIMET BIJLIGINIꞐ ÇOƢARƢЬ ORЬNDARЬ

57-**statija.** Odaqtas respuvвlijkadaƣь memlekettik økimet вijliginiꞑ çoƣarƣь ornь — Odaqtas respuvвlijkanьꞑ Ulь Soвeti.

58-**statija.** Odaqtas respuvвlijkanьꞑ Ulь Soвetin respuvвlijkanьꞑ azamattarь tørt çьlƣa sajlajdь.

Økildik normalarь odaqtas respuvвlijkalardьꞑ Konstijtutsijalarь вojьnca вelgilenedi.

59-**statija.** Odaqtas respuvвlijkanьꞑ zaꞑ сьƣaratьn ornь — sol respuvвlijkanьꞑ tek Ulь Soвeti ƣana.

60-**statija.** Odaqtas respuvвlijkanьꞑ Ulь Soвeti:

a) respuvвlijkanьꞑ Konstijtutsijasьn qaвьldajdь çana oƣan, SSSR Konstijtutsijasьnьꞑ 16-statijasьna səjkes tyrde, øzgerister engizip otьradь;

в) øz sostaвьndaƣь aptonomijalь respuvвlijkalardьꞑ Konstijtutsijalarьn вekitip, olardьꞑ territorijasьnьꞑ cek aralarьn вelgilejdi;

v) respuvвlijkanьn qalьq caruvacьlьqь pьlanьn çana вydçetin вekitip otьradь;

g) Odaqtas respuvвlijkanьn sot orьndarьnьn ykim etken azamattarьna əmnijstija çasav çana kecirim вeryv praвasь men pajdalanadь.

61-statija. Odaqtas respuvвlijkanьn Ulь Soвeti Odaqtas respuvвlijkanьn Ulь Soвetinin Prezijdymin sajlajdь; munьn sostaвьnda: Odaqtas respuvвlijkanьn Ulь Soвeti Prezijdyminin predsedatili, onьn orьnвasarlarь, Prezijdym sekretarь çana Odaqtas respuvвlijkanьn Ulь Soвetinin Prezijdym myceleri воladь.

Odaqtas respuvвlijkanьn Ulь Soвeti Prezijdyminin økildik praвalarь Odaqtas respuvвlijkanьn Konstijtutsijasь вojьnca вelgilenedi.

62-statija. Məçilisterin вasqaruv ycin, Odaqtas respuvвlijkanьn Ulь Soвeti øzine predsedatil çana onьn orьnвasarlarьn sajlajdь.

63-statija. Odaqtas respuvвlijkanьn Ulь Soвeti Odaqtas respuvвlijkanьn Ykimetin — Odaqtas respuvвlijkanьn Qalьq Komijssarlarь Soвetin — quradь.

V TARAV

SOВETTI SOTSIJALISTIK RESPUVВLIJKALAR SOJUVZЬNЬN MEMLEKET ВASQARUV ORЬNDARЬ

64-statija. Soвetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzьnьn memlekettik økimet вijliginin is atqaratьn çana tərtiptejtin çoqarqь orнь — SSSR-dьn Qalьq Komijssarlarьnьn Soвeti.

65-statija. SSSR-dьn Qalьq Komijssarlarьnьn Soвeti SSSR-dьn Ulь Soвetinin aldьnda çavaptь çana isinen soqan esep вeredi; al, Ulь Soвet sessijalarьnьn arasьnda — SSSR-dьn

Ulь Sobetiniŋ Prezijdymi aldьnda çavaptь, isinen soƣan esep beredi.

66-statija. SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarьnьŋ Sobeti, qoldanьlьp otьrƣan zaŋdarƣa syjenip çana solardь orьndav ycin, qavlьlar men çarlьqtar сьƣaradь, orьndaluvьn tekserip otьradь.

67-statija. SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Sobetiniŋ qavlьlarь men çarlьqtarь SSSR-ƣa qaraƣan barlьq territorijada orьndaluvƣa mindetti.

68-statija. SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarьnьŋ Sobeti:

a) SSSR-dьŋ çalpь sojuvzdьq çana sojuvzdьq-respuvblijkalьq Qalьq Komijssarijattarьnьŋ, ɵzine qaraƣan ɵzge caruvacьlьq çana mədenijet mekemeleriniŋ çumьstarьn biriktirip, baƣьt berip otьradь;

в) qalьq caruvacьlьƣьnьŋ planьn, memlekettik bydçetti iske asьruv çana kredijt-aqca sijstemasьn nьƣajtuv çɵninde cara qoldanьp otьradь;

v) qoƣam tərtibin qamtamasьz etyv, memleket myddelerin qorƣav çana azamattardьŋ prabalarьn qorƣav çɵninde cara qoldanьp otьradь;

g) cet memleketter men bolatьn qatьnastarƣa çalpь bascьlьq etyv isin çyzege asьrьp otьradь;

d) naƣьz əskerlik qьzmetine çьl sajьn caqьrьluvƣa tijisti azamattardьŋ kontijngentin belgilep otьradь, eldiŋ quraldь kycteriniŋ çalpь qurьlьs isine bascьlьq kɵrsetip otьradь;

e) qaçet bolƣanda, caruvacьlьq, mədenijet çana otan qorƣav qurьlьsь isteri çɵninde SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Sobetiniŋ çanьnan arnavlь Komijtetter men Çoƣarьƣь Basqarmalar qurьp otьradь.

69-statija. Memleket basqaruv men caruvacьlьq isteriniŋ SSSR konpetensijasьna kiretin salalarьnda Odaqtas respuvblijkalardьŋ Qalьq Komijssarlarь Sobetteriniŋ qavlьlarь men çarlьqtarьn toqtatьp qojuvƣa çana SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarьnьŋ bujrьqtarь men nusqavlarьn buzuvƣa SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Sobetiniŋ prabasь bar.

70-statija. SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarьnьŋ Sobetin SSSR-dьŋ Ulь Sobeti quradь; munьŋ sostabь:

SSSR-dьŋ Qalьq Komijssarlarь Sobetiniŋ predsedatili;

SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarlarь Sobeti predsedatilinin̡ orьnbasarlarь;

SSSR-dьn̡ Memlekettik plan komijssijasьnьn̡ predsedatili;

Sobet Kontrɵl komijssijasьnьn̡ predsedatili;

SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarlarь;

Dajьndatuvcь Komijtettin̡ predsedatili;

Kɵrkem ɵner çumьstarь Komijtetinin̡ predsedatili;

Çoƣarь dəreçeli mektep çumьstarь Komijtetinin̡ predsedatili.

71-**statija.** SSSR-dьn̡ Ykimeti ja SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarь SSSR-dьn̡ Ulь Sobeti depuvtatьnьn̡ suravlarьna yc kynnen qaldьrmaj tijisti palatada avьzca, nemese çazвa tyrde çavap qajьruvƣa mindetti.

72-**statija.** SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarlarь memleket basqaruv isinin̡ SSSR-dьn̡ kompetensijasьna kiretin taravlarьna вascьlьq etip otьradь.

73-**statija.** SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarlarь, qoldanьlьp çyrgen zan̡darƣa, sonь men qatar, SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarlarь Sobetinin̡ qavlьlarь men çarlьqtarьna syjenip çana solardь orьndav ycin, tijisti Qalьq Komijssarijatьnьn̡ kompetensijasьnьn̡ ceginen cьqpaj, вujrьqtar men nusqavlar cьƣarьp otьradь, вulardьn̡ orьndaluvьn tekserip otьradь.

74-**statija.** SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarijattarь ne çalpь sojuvzdьq ne sojuvzdьq-respuvвlijkalьq вoladь.

75-**statija.** Çalpь sojuvzdьq Qalьq Komijssarijattarь memleket вasqaruv isinin̡ ɵzderine tapsьrьlƣan taravьna SSSR-ƣa qaraƣan вykil territorijada ja ɵzderi, ja ɵzderi taƣajьndajtьn orьndarь arqьlь, вascьlьq etip otьradь.

76-**statija.** Sojuvzdьq-respuvвlijkalьq Qalьq Komijssarijattarь memleket вasqaruv isinin̡ ɵzderine tapsьrьlƣan taravlarьna, teginde, odaqtas respuvвlijkalardaƣь ɵzderi men attas Qalьq Komijssarijattarь arqьlь вascьlьq etip otьradь; tek SSSR-dьn̡ Ulь Sobetinin̡ Prezijdymi вekitetin tizimde kɵrsetilgen sanavlь ƣana kəsip orьndarьn tuvra вasqaradь.

77-**statija.** Çalpь sojuvzdьq Qalьq Komijssarijattarь вolьp sanalatьndar:

Otan qorƣav isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь;

Sьrtqь isterdin̡ Qalьq Komijssarijatь;

Sьrtqь savda isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Çol qatьnasьnьn̡ Qalьq Komijssarijatь;
Qatьnas isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Suv transportьnьn̡ Qalьq Komijssarijatь;
Avьr ѳndiristi kəsiptin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Otan qorqav ѳndiristi kəsivinin̡ Qalьq Komijssarijatь.

78-statija. Sojuvzdьq-respuvlijkalьq Qalьq komijssarijattarь volьp sanalatьndar:

Tamaq ѳndiristi kəsivinin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Çen̡il ѳndiristi kəsiptin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Aqac ѳndiristi kəsivinin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Çer isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Astьq çana mal sapqozdarьnьn̡ Qalьq Komijssarijatь;
Pijnansь isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь:
Icki savda isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Icki isterdin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Zan̡ isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь;
Den savlьq saqtav isterinin̡ Qalьq Komijssarijatь.

VI TARAV

ODAQTAS RESPUVBLIJKALARDЬN̡ MEMLEKET BASQARUV ORЬNDARЬ

79-statija. Odaqtas respuvlijkanьn̡ memlekettik ѳkimet vijliginin̡ is atqaratьn çana tərtiptejtin çoqarqь orпь — Odaqtas respuvlijkanьn̡ Qalьq Komijssarlarьnьn̡ Sovetі.

80-statija. Odaqtas respuvlijkanьn̡ Qalьq Komijssarlarьnьn̡ Sovetі Odaqtas respuvlijkanьn̡ Ulь Sovetinin̡ aldьnda çavaptь çana isinen soqan esep veredi; al, Odaqtas respuvlijkanьn̡ Ulь Sovetinin̡ sessijalarь arasьnda Odaqtas respuvlijkanьn̡ Ulь Sovetinin̡ Prezijdyminin̡ aldьnda çavaptь, isinen soqan esep veredi.

81-**statija.** Odaqtas respuvʙlijkanьn̡ Qalьq Komijssarlarьnьn̡ Soʙeti SSSR-dьn̡ çana Odaqtas respuvʙlijkanьn̡ qoldanьlьp otьrqan zan̡darьna, SSSR-dьn̡ Qalьq Komijssarlarь Soʙetinin̡ qavlьlarь men çarlьqtarьna syjenip çana solardь orьndav ycin, qavlьlar men çarlьqtar ськarad ь, solardьn̡ orьndaluvьn tekserip otьradь.

82-**statija.** Aptonomijalь respuvʙlijkalardьn̡ Qalьq Komijssarlarь Soʙetterinin̡ qavlьlarь men çarlьqtarьn toqtatьp qojuvqa çana ɵlke, oʙlьs, aptonomijalь oʙlьstardьn̡ en̡ʙekciler depuvtattarь Soʙetterinin̡ atqaruv komijtetterinin̡ qavlьlarь men çarlьqtarьn ʙuzuvqa Odaqtas respuvʙlijkanьn̡ Qalьq Komijssarlarь Soʙetinin̡ praʙasь ʙar.

83-**statija.** Odaqtas respuvʙlijkanьn̡ Qalьq Komijssarlarьnьn̡ Soʙetin Odaqtas respuvʙlijkanьn̡ Ulь Soʙeti quradь; munьn̡ sostaʙь:

Odaqtas respuvʙlijkanьn̡ Qalьq Komijssarlarь Soʙetinin̡ predsedatili;

Predsedatildin̡ orьnʙasarlarь;

Memlekettik plan komijssijasьnьn̡ predsedatili;

Qalьq Komijssarlarь:

Tamaq ɵndiristi kəsiʙinin̡ Qalьq Komijssarь;

Çen̡il ɵndiristi kəsiptin̡ Qalьq Komijssarь;

Aqac ɵndiristi kəsiʙinin̡ Qalьq Komijssarь;

Çer isterinin̡ Qalьq Komijssarь;

Astьq çana mal sapqozdarьnьn̡ Qalьq Komijssarь;

Pijnansь isterinin̡ Qalьq Komijssarь;

Icki savda isterinin̡ Qalьq Komijssarь;

Icki isterdin̡ Qalьq Komijssarь;

Zan̡ isterinin̡ Qalьq Komijssarь;

Den savlьq saqtav isterinin̡ Qalьq Komijssarь;

Oquv isterinin̡ Qalьq Komijssarь;

Çergilikti ɵndiristi kəsiptin̡ Qalьq Komijssarь;

Kommuvnaldьq caruvacьlьqtьn̡ Qalьq Komijssarь;

Əlevmettik qamsьzdandьruv isterinin̡ Qalьq Komijssarь;

Dajьndatuvcь Komijtettin̡ ɵkili;

Kɵrkem ɵner çumьstarь ʙasqarmasьnьn̡ ʙastьqь;

Çalpь sojuvzdьq Qalьq Komijssarijattarьnьn̡ ɵkilderi.

84-statija. Odaqtas respuvвlijkanьn̡ Qalьq Ķomijssarlarь memleket вasqaruv isinin̡ Odaqtas respuvвlijka kompetensijasьna kiretin taravlarьna вascьlьq etip otьradь.

85-statija. Odaqtas respuvвlijkanьn̡ Qalьq Ķomijssarlarь, SSSR-dьn̡ çana Odaqtas respuvвlijkanьn̡ zan̡darьna, SSSR-dьn̡ çana Odaqtas respuvвlijkanьn̡ Qalьq Ķomijssarlarь Soвetinin̡ qavlьlarь men çarlьqtarьna, SSSR-dьn̡ sojuvzdьq-respuvвlijkalьq Qalьq Ķomijssarijattarьnьn̡ вujrьqtarь men nusqavlarьna syjenip, solardь orьndav ycin, tijisti Qalьq Ķomijssarijattarьnьn̡ kompetensija ceginen сьqpaj, вujrьqtar men nusqavlar сьƣarьp otьradь.

86-statija. Odaqtas respuvвlijkanьn̡ Qalьq Ķomijssarijattarь sojuvzdьq-respuvвlijkalьq ja respuvвlijkalьq вoladь.

87-statija. Sojuvzdьq-respuvвlijkalьq Qalьq Ķomijssarijattarь, memleket вasqaruv isinin̡ ɵzderine tapsьrьlƣan taravьna вascьlьq etip, Odaqtas respuvвlijkanьn̡ Qalьq Ķomijssarlarьnьn̡ Sovetine de, SSSR-dьn̡ tijisti sojuvzdьq-respuvвlijkalьq Qalьq Ķomijssarijatьna da вaƣьnadь.

88-statija. Respuvвlijkalьq Qalьq Ķomijssarijattarь, memleket вasqaruv isinin̡ ɵzderine tapsьrьlƣan taravlarьna вascьlьq etip, Odaqtas respuvвlijkanьn̡ Qalьq Ķomijssarlarьnьn̡ Soвetine tuvra вaƣьnadь.

VII TARAV

APTONOMIJALЬ SOBETTI SOTSIJALISTIK RESPUVBLIJKALARDЬN̡ MEMLEKETTIK ƟKIMET BIJLIGININ̡ ÇOƢARƢЬ ORЬNDARЬ

89-statija. Aptonomijalь respuvвlijkadaƣь memlekettik ɵkimet вijliginin̡ çoƣarƣь orпь — ASSR-dьn̡ Ulь Soвeti.

90-statija. Aptonomijalь respuvвlijkanьn̡ Ulь Soвetin respuvвlijkanьn̡ azamattarь tɵrt çьlƣa sajlajdь; ɵkildik normalarь

Aptonomijalь respuвlijkaпьң Konstijtutsijasь вojьпca belgilenedi.

91-statija. Aptonomijalь respuвlijkaпьң zaң сьqaratьп orпь — ASSR-dьң tek Ulь Soвeti qaпa.

92-statija. Әr вir Aptonomijalь respuвlijkaпьң өz Konstijtutsijasь вoladь; ol Konstijtutsija, Aptonomijalь respuвlijkaпьң өzgecelikterin eskerip, Odaqtas respuвlijkaпьң Konstijtutsijasьпa tolьq səjkes вolьp qurьladь.

93-statija. Aptonomijalь respuвlijkaпьң Ulь Soveti Aptonomijalь respuвlijkaпьң Ulь Soвetiniң Prezijdymin sajlajdь çaпa өz Konstijtutsijasь вojьпca Aptonomijalь respuвlijkaпьң Qalьq Komijssarlarьпьң Soвetin quradь.

VIII TARAV

MEMLEKETTIK ӨKIMET BIJLIGINIҢ ÇERGILIKTI ORЬNDARЬ

94-statija. Memlekettik өkimet вijliginiң өlkelerdegi, овьlьstardaqь, aptonomijalь овьlьstardaqь, өkrikterdegi, avdandardaqь, qalalardaqь, selenderdegi (stanijtsalardaqь, dereвпelerdegi, quvtorlardaqь, qьstaqtardaqь, avьldardaqь) orьпdarь — eңвekciler depuvtattarьпьң Soвetteri вoladь.

95-statija. Eңвekciler depuvtattarьпьң өlkelik, овьlьstьq, aptonomijalь овьlьstьq, өkriktik, avdandьq, qalalьq, selendik (stanijtsa, dereвпe, quvtor, qьstaq, avьl) Soвetterin tijisince өlke, овьlьs, aptonomijalь овьlьs, өkrik, avdan, qala, selen eңвekcileri eki çьlqa sajlajdь.

96-statija. Eңвekciler depuvtattarьпьң Sovetterine өkildik normalarь odaqtas respuвlijkalardьң Konstijtutsijalarь вojьпca вelgilenedi.

97-statija. Eңвekciler depuvtattarьпьң Soвetteri өzderine qaraqan вasqaruv orьпdarьпьң isine вascьlьq kөrsetip otьradь,

memlekettik tərtiptiŋ qorƣaluvьn, zaŋdardьŋ qoldanьluvьn çana azamattardьŋ prabalarьnьŋ qorƣaluvьn qamtamasьz etip otьradь, çergilikti caruvacьlьq çana mədenijet qurьlьstarьna bascьlьq etip otьradь, çergilikti bydçetti belgilep otьradь.

98-statija. Eŋbekciler depuvtattarьnьŋ Sobetteri, ɵzderine SSSR-dьŋ çana Odaqtas respuvblijkanьŋ zaŋdarь bojьnca berilgen prabalardьŋ ceginen cьqpaj, qavlь cьƣarьp, çarlьq berip otьradь.

99-statija. Eŋbekciler depuvtattarьnьŋ ɵlkelik, obьlьstьq, aptonomijalь obьlьstьq, ɵkriktik, avdandьq, qalalьq, selendik Sobetterinin is atqaratьn çana tərtiptejtin orьndarь osьlardьŋ ɵzderi sajlap qojatьn atqaruv komijtetteri boladь; bulardьŋ sostabьnda: predsedatil, onьŋ orьnbasarlarь, sekretar çana myceleri boladь.

100-statija. Odaqtas respuvblijkalardьŋ Konstijtutsijalarь bojьnca, kicirek selenderdegi eŋbekciler depuvtattarьnьŋ selendik Sobetterinin is atqaratьn çana tərtiptejtin orьndarь — osьlardьŋ ɵzderi sajlap qojatьn predsedatili, onьŋ orьnbasarь çana sekretarь boladь.

101-statija. Eŋbekciler depuvtattarь Sobetterinin is atqaratьn orьndarь ɵzderin sajlaƣan eŋbekciler depuvtattarьnьŋ Sobetine de, eŋbekciler depuvtattarьnьŋ sodan çoƣarƣь Sobetinin is atqaratьn orпьna da tuvra esep berip turadь.

IX TARAV

SOT ÇANA PROKUVRATUVRA

102-statija. SSSR-da ədil sottь çyzege asьratьndar: SSSR-dьŋ Çoƣarƣь Sotь, odaqtas respuvblijkalardьŋ Çoƣarƣь Sottarь, ɵlkelik çana obьlьstьq sottar, aptonomijalь respuvblijkalar men aptonomijalь obьlьstardьŋ sottarь, ɵkriktik sottar, SSSR-dьŋ Ulь Sobetinin qavlьsь bojьnca qurьlatьn, SSSR-dьŋ derbes sottarь, qalьq sottarь.

103-statija. Zaŋda ədejilep ajtьlƣan retterde вolmasa, вarlьq sottarda çumьs qalьq zasedatilderiniŋ qatьnasь men qaraladь.

104-statija. SSSR-dьŋ Çoƣarƣь Sotь—eŋ çoƣarƣь sot orпь вoladь. SSSR-dьŋ Çoƣarƣь Sotьna SSSR-dьŋ çana odaqtas respuvвlijkalardьŋ вarlьq sot orьndarьпьŋ sot çumьstarьn вaqьlav mindeti çykteledi.

105-statija. SSSR-dьŋ Çoƣarƣь Sotьn çana SSSR-dьŋ derвes sottarьn SSSR-dьŋ Ulь Soвeti вes çьlƣa sajlajdь.

106-statija. Odaqtas respuvвlijkalardьŋ Çoƣarƣь Sottarьn odaqtas respuvвlijkalardьŋ Ulь Soвetteri вes çьlƣa sajlajdь.

107-statija. Aptonomijalь respuvвlijkalardьŋ Çoƣarƣь Sottarьn aptonomijalь respuvвlijkalardьŋ Ulь Soвetteri вes çьlƣa sajlajdь.

108-statija. Ɵlkelik çana oвlьstьq sottardь, aptonomijalь oвlьstardьŋ sottarьn, ɵkriktik sottardь eŋвekciler depuvtattarьпьŋ ɵlkelik, oвlьstьq ja ɵkriktik Soвetteri пe aptonomijalь oвlьstardьŋ eŋвekcileri depuvtattarьпьŋ Soвetteri вes çьlƣa sajlajdь.

109-statija. Qalьq sottarьn avdanпьŋ azamattarь çalpьƣa вirdej, tɵte çana teŋ sajlav praвasь вojьnca davьstь çasьrьn вeryv çolь men yc çьlƣa sajlajdь.

110-statija. Sot isi odaqtas ja aptonomijalь respuvвlijkaпьŋ ja aptonomijalь oвlьstьŋ tilinde çyrgiziledi, вul tildi вilmejtin adamdardьŋ çumьstaƣь materijal men pereвodcik arqьlь tolьq tanьsuv, sonь men qatar, sotta ana tilinde sɵjlev praвasь qamtamasьz etiledi.

111-statija. SSSR-dьŋ вarlьq sottarьnda, zaŋ вojьnca erekce eskertilgende вolmasa, çumьs acьq tyrde qaraladь, ajьpkerlerdiŋ qorƣavcь aluv praвasь qamtamasьz etiledi.

112-statija. Sodijalar ec kimniŋ ьqpalьnda emes, olar tek zaŋƣa ƣana вaƣьnadь.

113-statija. Zaŋdardь вarlьq Qalьq Komijssarijattarьпьŋ, solarƣa qaraƣan mekemelerdiŋ, çana SSSR-dьŋ çeke qьzmet adamdarь men azamattarьпьŋ da myltiksiz orьndavьn qadaƣalajtьn eŋ çoƣarƣь вaqьlavcьlьq mindeti SSSR-dьŋ Prokuvrorьna çykteledi.

114-statija. SSSR-dьŋ Prokuvrorьn SSSR-dьŋ Ulь Soveti çeti çьlqa taqajьndajdь.

115-statija. Respuvlijkalьq, ɵlkelik, ovlьstьq prokuvrorlardь çana aptonomijalь respuvlijkalardьŋ, aptonomijalь ovlьstardьŋ prokuvrorlarьn da SSSR-dьŋ Prokuvrorь ves çьlqa taqajьndajdь.

116-statija. Ɵkriktik, avdandьq çana qalalьq prokuvrorlardь, SSSR Prokuvrorьnьŋ vekityvi men cdaqtas respuvlijkalardьŋ prokuvrorlarь ves çьlqa taqajьndajdь.

117-statija. Prokuvratuvra orьndarь ɵz mindetterin orьndaqanda, tek SSSR Prokuvrorьna qana vaqьnьp, çergilikti orьndardьŋ qaj-qajsьsьnьŋ da ьqpalьnda volmajdь.

X TARAV

AZAMATTARDЬŊ NEGIZGI PRAVALARЬ MEN MINDETTERI

118-statija. SSSR azamattarьnьŋ eŋvek etyvge, jaqnij eŋveginiŋ sanь men sapasьna lajьq aqьsь var garantijalь çumьs aluvqa pravasь var.

Eŋvek etyv pravasьn qalьq caruvacьlьqьnьŋ sotsijalistik çol men ujьmdastьrьlqandьqь, sovet qoqamьnьŋ ɵndiris kycteriniŋ yzdiksiz ɵskendigi, caruvacьlьq krijzisteriniŋ voluv mymkindiginiŋ qurtьlqandьqь çana çumьssьzdьqtьŋ çojьlqandьqь qamtamasьz etip otьradь.

119-statija. SSSR azamattarьnьŋ tьnьquvqa pravasь var.

Tьnьquv pravasьn, çumьscьlardьŋ asa kɵpciligi ycin çumьs kyniniŋ 7 saqatqa cejin tysirilgendigi, çumьscьlar men qьzmetcilerge çьl sajьn dem alьs verilip, dem alьs kynderine eŋvek aqьsьnьŋ qosa tɵlenyvi, keŋ ɵris alqan sanatorijalardьŋ, tьnьquv yjleriniŋ, kluvtardьŋ eŋvekciler keregin ɵtevge verilyvi qamtamasьz etip otьradь.

120-statija. SSSR azamattarьnьŋ, qartajqanda çana avьrьp

ne çumьsqa çaramaj qalqanda, çərdem alьp qamtamasьz etilyvge prabasь bar.

Bul prabanь çumьscьlar men qьzmetcilerdi memleket esebine əlevmettik saqtьq çolь men qamsьzdandьruvdьņ keņ tyrde ɵrkendetilyvi, eņbekcilerge medijtsijna çərdemiņiņ tegin kɵrsetilyvi, eņbekcilerdiņ pajdalanuvьna keņ ɵris alqan kuvrorttardьņ berilyvi qamtamasьz etip otьradь.

121-statija. SSSR azamattarьnьņ oqьp bilim aluvqa prabasь bar.

Bul prabanь çappaj mindetti bastavьc oquv, oquvdьņ, onьņ icinde çoqarь dəreçeli oquvdьņ da, tegin oqьtьluvь çoqarь dəreçeli mektepte oquvcьlardьņ asa kɵpciligine memleketten stijpendija beryv sijstemasь, oquvdьņ mektepte ana tilinde çyrgizilyvi, zavьttarda, sapqozdarda, macijna-traktor stansalarьnda çana qalqozdarda eņbekcilerge ɵndiris, teqnijka çana agronomija bilimderiniņ tegin yjretilyvi qamtamasьz etip otьradь.

122-statija. SSSR-da caruvacьlьq, memleket, mədenijet çana qoqam-sajasat tirciliginiņ barlьq salalarьnda da əjelge erkek pen teņ praba beriledi.

Əjelderdiņ bul prabalarьn iske asьruv mymkinciligi eņbek etyvge, eņbek aqь aluvqa, tьnьqquvqa, əlevmettik saqtьq çolь men qamsьzdandьrьluvqa çana oqьp bilim aluvqa əjelge erkek pen birdej praba berilyvi, ana men balanьņ myddelerin memlekettiņ qorqavь, əjel eki qabat bolqanda oqan dem alьstar berilip, sol kynderiniņ tijisti aqьsьnьņ tɵlenyvi, əjel bosanatьn yjlerdiņ, bala jaslileri men baqcalarьnьņ keņ ɵris alqandьqь qamtamasьz etip otьradь.

123-statija. SSSR azamattarьnьņ ultь, rasasь qandaj bolsa da, caruvacьlьq, memleket, mədenijet çana qoqam-sajasat tirciliginiņ barlьq salalarьndaqь teņ prabalьlьqь—bulçьmajtьn zaņ.

Rasasьna ja ultьna qarap, azamattardьņ prabalarьna tuvra ja çanamalap bolsa da cek qojuvcьlьqtьņ, ja bolmasa, rasasь men ultьna qarap, olardьņ birinen birin tuvra ja çanamalap artьq kɵryvciliktiņ qandajьn bolsa da, sonь men qatar, rasa ja ult erekceligin, nemese rasasьna ja ultьna qaraj çek kɵryvcilikti, çijrenyvcilikti çaqtap ygittevdiņ qandajьn bolsa da — zaņ çazalajdь.

124-statija. Azamattardьŋ øçdan вostandьqьn qamtamasьz etyv maqsatь men, SSSR-da din — memleketten, mektep — dinnen açьratьlqan. Din qurьptarьn orьndav вostandьqьn çana dinge qarsь propaganda вostandьqьn pajdalanuvqa вarlьq azamattar erikti.

125-statija. Eŋвekcilerdiŋ myddelerine səjkes çana sotsijalistik qurьlьstь nьqajtuv maqsatь men, SSSR azamattarьnьŋ:

a) søz вostandьqьn;

в) вaspa søz вostandьqьn;

v) çьjьlьs çana mijtingi çasav вostandьqьn;

g) køcede çyrip qara kørsetyv, demonstratsija çasav вostandьqьn — zaŋ qamtamasьz etip otьradь.

Azamattardьŋ вul praвalarьn eŋвekcilerge çana вulardьŋ ujьmdarьna вaspaqanalardьŋ, zapas qaqazdardьŋ, qoqamdьq yjlerdiŋ, køcelerdiŋ, qatьnas quraldarьnьŋ çana osь praвalarьn iske asьruvqa qaçetti øzge de materijaldьq çaqdajlardьŋ вerilyvi qamtamasьz etip otьradь.

126-statija. Eŋвekcilerdiŋ myddelerine səjkes çana qalьq вuqarasьnьŋ ujьmcьldьq talaвьn, sajasij вelsendiligin ørkendetyv maqsatь men, SSSR azamattarьnьŋ qoqam ujьmdarьna: propsojuvzdarqa, kooperatip вirlestikterine, çastar ujьmdarьna, sport çana otan qorqav ujьmdarьna, mədenijet, teqnijka çana qьlьm qoqamdarьna kirip вirlesyv praвasь qamtamasьz etiledi; al, çumьscь taвьnьŋ çana вasqa eŋвekcilerdiŋ qatarьnan cьqqan asa вelsendi çana asa sanalь azamattar Bykil Sojuvzdьq kommuvnis (вolceвikter) partijasьna kirip ujьmdasadь; вul partija eŋвekcilerdiŋ sotsijalistik qurьlьstь nьqajtuv çana ørkendetyv çolьndaqь kyresinde solardьŋ aldьŋqь qatardaqь ətireti; вul partija eŋвekcilerdiŋ вarlьq ujьmdarьnьŋ, qoqamdьq ujьmdarьnьŋ da, memlekettik ujьmdarьnьŋ da çetekci ujьtqьsь.

127-statija. SSSR azamattarьnьŋ øz вasьna ec kimniŋ tijmevi qamtamasьz etilip otьradь. Sottьŋ qavlьsь вolmasa ja prokuvrordьŋ sanksijasь вolmasa, ec kim tutqьnqa alьnвajdь.

128-statija. Azamattardьŋ вas panasьna ec kimniŋ tijmevciligin çana qat-qaвar qupьjalьqьn zaŋ qorqap otьradь.

129-statija. Eцвekcilerdiц myddelerin qorƣaƣandьƣь ycin, ne ƣьlьm qьzmeti, nemese ult azattьƣь kyresi ycin quvƣьnda çyrgen cet el azamattarьnьц panalavьna SSSR prava beredi.

130-statija. SSSR-dьц ər вir azamatь Soвetti Sotsijalistik Respuвlijkalar Sojuvzьnьц Konstijtutsijasьn вulçьtpaj qoldanuvƣa, zaцdardь orьndavƣa, eцвek tərtiвin saqtavƣa, qoƣamdьq вorьсьna adal nijet pen qaravƣa, sotsijalistik qoƣam tirciliginiц ereçelerin sьjlavƣa mindetti.

131-statija. SSSR-dьц ər вir azamatь qoƣamdьq, sotsijalistik mencikti soвet qurьlьsьnьц asa ardaqtь, əri ec kim qol suƣuvьna вolmajtьn negizi dep, otannьц вajlьƣь men ajвarlь quvatьnьц kəzi dep, вarlьq eцвekcilerdiц avqattь çana mədenijetti turmьsьnьц kəzi dep, saqtavƣa çana nьƣajtuvƣa mindetti.

Qoƣamdьq, sotsijalistik mencikke qol suƣuvcь adamdar — qalьqtьц duspanь вoladь.

132-statija. Çalpьƣa вirdej əskerlik mindeti zaц вolьp taвьladь.

Çumьsсь-Qara caruva Qьzьl Armijasьnda əskerlik qьzmetin atqaruv — SSSR azamattarьnьц qurmetti mindeti.

133-statija. Otandь qorƣav — SSSR-dьц ər вir azamattarьnьц asa ardaqtь вorьсь. Otanƣa qastьq istev: anttь вuzuv, çav çaƣьna сьƣьp ketyv, memlekettiц soƣьs quvatьna zьjan keltiryv, tьцсьlьq istev, — вarьp turƣan çavьzdьq вolьp eseptelip, zaцnьц eц qattь kyci вojьnca çazalanadь.

XI TARAV

SAJLAV SIJSTEMASЬ

134-statija. Sajlavda eцвekciler depuvtattarьnьц вarlьq Soвetterine: SSSR-dьц Ulь Soвetine odaqtas respuвlijkalardьц Ulь Soвetterine, eцвekciler depuvtattarьnьц əlkelik çana oвьlьstьq Soвetterine, aptonomijalь respuвlijkalardьц Ulь Soвetterine, aptonomijalь oвьlьstardьц eцвekciler depuvtattarьnьц

Sobetterine, eņbekciler depuvttarьnь ekriktik, avdandьq, qalalьq, selendik (stanijtsa, derebne, quvtor, qьstaq, avьl) Sobetterine depuvtattardь sajlavcьlar çalpьqa birdej, teņ çana tete sajlav prabasь bojьnca, davьstь çasьrьn beryv çolь men sajlajdь.

135-statija. Depuvtattardьņ sajlavь çalpьqa birdej boladь: SSSR-dьņ çasь 18 ge çetken barlьq azamattarьnьņ, rasasь men ultь, dini, oquv senzisi, otьrьqcьlьqь, əlevmettik tegi, əl-avqat kyji çana etkendegi isi qandaj bolsa da, depuvtat sajlavqa çana sajlanuvqa prabasь bar, çalqьz-aq, aqьl avьsqan çana sot ykimi bojьnca sajlav prabasь çojьlqan adamdardьņ sajlav prabasь bolmajdь.

136-statija. Depuvtattardьņ sajlavь teņ sajlav boladь: ər bir azamat bir-aq davьsqa ije; barlьq azamattardьņ sajlavqa qatьnasuv prabasь birdej.

137-statija. Əjelderdiņ sajlavqa da, sajlanuvqa da prabasь erkekter men birdej.

138-statija. Qьzьl Armija qatarьndaqь azamattardьņ sajlavqa da, sajlanuvqa da prabasь barlьq azamattar men birdej.

139-statija. Depuvtattardьņ sajlavь tete sajlav boladь: eņbekciler depuvtattarьnьņ selendik çana qalalьq Sobetterinen bastap, SSSR-dьņ Ulь Sobetine dejin, eņbekciler depuvtattarьnьņ barlьq Sobetterine depuvtattardь azamattardьņ ezderi tuvra, tete sajlav çolь men sajlajdь.

140-statija. Depuvtattardьņ sajlavьnda davьs çasьrьn beriledi.

141-statija. Sajlav kezinde, kandijdattar, sajlav ekrikterinde usьnьladь.

Çurtcьlьq ujьmdarь men eņbekciler qoqamdarьnьņ: kommuvnis partijasь ujьmdarьnьņ, propsojuvzdardьņ, kooperatipterdiņ, çastar ujьmdarьnьņ, mədenijet qoqamdarьnьņ — kandijdattardь usьnuv prabasь qamtamasьz etiledi.

142-statija. Ər bir depuvtat ez çumьsьnan çana eņbekciler depuvtattarь Sobetiniņ çumьsьnan sajlavcьlarьna esep beryvge mindetti; depuvtattь, sajlavcьlar kepciliginiņ ujqaruvь men, qaj vaqьtta bolsa da zaņdaqь tərtip bojьnca qajta caqьrьp aluvqa boladь.

XII TARAV

GERB, MEMLEKET TUVЬ, ASTANA

143-statija. Sobetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzьпьц memleket gerвьsь—kyn səvlesine вөlengen çana çijegi egin bastarь men qorcalƣan çer carьna ornatьlƣan oraq pen balƣa boladь, onda odaqtas respuvвlijkalardьц tilderinde: „Bykil çer çyziniц proletarlarь, biriginder!“ degen çazuv boladь. Gerвtьц çoƣarƣь çaƣьnda bes tarmaqtь çuldьz boladь.

144-statija. Sobetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzьпьц memleket tuvь—çoƣarƣь çaq вurьcьnda tuvdьц saвьпьц çanьnda altьn oraq pen altьn balƣanьц syvreti salьnƣan, bulardьц ystiцgi çaƣьnda altьn men kөmkerilgen bes tarmaqtь qьzьl çuldьzь bar qьzьl matadan boladь. Tuvdьц eni bir ese, uzьпь eki ese boladь.

145-statija. Sobetti Sotsijalistik Respuvвlijkalar Sojuvzьпьц astanasь — Məskev qalasь.

XIII TARAV

KONSTIJTUTSIJANЬ ӨZGERTYV TƏRTIBI

146-statija. SSSR Konstijtutsijasь SSSR-dьц Ulь Sobetiniц ər palatasьndaƣь davьstьц keminde ycten ekisindej kөpciligi qaвьldaƣan qavlьsь вojьnca ƣana өzgertiledi.

Məskev, Kreml.
5 dekaвr 1936 ç.

SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR SOJUZUNUN KONSTITUTSIJASЬ

(NEGIZGI ZAKONU)

I BƟLYM

QOOMDUQ TYZYLYŞ

1-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzu — çumuşculardьn çana dьjqandardьn sotsialistik mamleketi.

2-statija. SSSR dьn sajasь negizin — pomeşcikter menen kapitalister вijligin qulatuunun çana proletariat diktaturasь çeŋip aluunun natijçasьnda ɵsyp сьqqan çana сьŋdalqan — emgekciler deputattarьnьn Sovetteri tyzɵt.

3-statija. SSSR da вytkyl вijlik — emgekcilerdin deputattarьnьn Sovetteri arqьluu şaar menen ajьl-qьştaqtьn emgekcilerine taandьq.

4-statija. Carвanьn kapitalistik sistemasьn çojuunun, ɵndyryş quraldarь menen qaraçattarьna çeke encilik qьluunu qurutuunun çana da kişini kişi eksploatatsijaloonu çoq qьluunun natijçasьnda вekigen carвanьn sotsialistik sistemasь çana ɵndyryştyn quraldarь menen qaraçattarьn sotsialistik enci qьluu SSSR dьn ekonomikalьq negizin tyzɵt.

5-statija. SSSR da sotsialistik enci, çe mamlekettik enci (çalpь eldin kenci) formasьnda, çe kooperativdik-kolxozduq enci (ajrьm kolxozdordun encisi, kooperativdik вirikmelerdin encisi) formasьnda вolot.

6-s t a t i j a. Çer, anьn icindegi вajlьqtar, suular, toqojlor, zoottor, faвrikalar, şaxtalar, kender, temir çolduq, suuluq çana avalьq transporttor, вankalar, вajlanьş qaraçattarь, mamleket taraвьnan ujuşturulqan ajьl carвalьq iri işqanalar (sovxozdor, maşina-traktor stansijalarь çana oşol өŋdyylөr) çana da şaarlar menen өnөr çaj punkttarьndaqь kommunalьq işqanalar çana negizdi yj-çaj fondu mamlekettik enci вolup sanalat, вaşqaca ajtqanda, çalpь eldin kenci вolup sanalat.

7-s t a t i j a. Kolxozdordoqu çana kooperativdik ujumdardaqь qoomduq işqanalar, alardьn tiryy çana өlyy şajmandarь menen вirge, kolxozdor çana kooperativdik ujumdar өndyrgөn azьqtylyk, oşonu menen вirdej alardьn qoomduq imarattarь, kolxozdordun çana kooperativdik ujumdardьn qoomduq, sotsialistik encisi вolot.

Ajьl carвa artelinin ustavьna çaraşa, ar вir kolxoz tytynynyn өzymdyk pajdalanьşьnda, qoomduq kolxoz carвasьnan tyşkөn negizgi kireşesinen вaşqa, qoroo-çajlьq kicine ucaska çeri вolot çana өzymdyk encisinde qoroo-çajlьq ucaskasьndaqь kөmөk carвasь, turaq yjy, azьqtьq malь, qanattuularь çana ajьl carвalьq majda şajmandarь вolot.

8-s t a t i j a. Kolxozdor eelegen çer alarqa aqьsьz çana sroksuz pajdalanuuqa, вaşqaca ajtqanda, tyвөlykkө вekitilet.

9-s t a t i j a. SSSR da ystөmdyk qьluucu forma вolqon sotsialistik sistemadaqь carвa menen qatar çekece dьjqandardьn çana kustarlardьn өzynyn emgegine negizdelgen çana вaşqanьn emgegin eksploatatsijalaвaj turqan majda çeke carвaqa zakon çol qojot.

10-s t a t i j a. Graçdandardьn emgek kireşelerine çana çьjqantergenine, turaq yjynө çana kөmөk yj carвasьna, yj carвasь menen çasalqa вujumdarьna, өzymdyk kerektөөnyn çana oŋtojluqtun вujumdarьna вolqon өzymdyk enci uququ, oşonu menen вirdej, graçdandardьn çeke encisin murastoo uququ da zakon taraвьnan qorulat.

11-s t a t i j a. SSSR dьn carвalьq turmuşu qoomduq вajlьqtь kөвөjtyynyn, emgekcilerdin materialdьq çana madanij deŋgelin tajвastan kөtөryynyn, SSSR dьn kөz qarandь вolвostuqun cьŋdoonun çana anьn qorqoo çaramduuluqun kycөtyynyn talam-

darьn kөzdөp, mamlekettik el carвa planь menen вelgilenet çana вaqьttalьnat.

12-statija. SSSR da emgek: „kim iştevese, al çeвejt" degen prinsip вojunca, emgekke çaramduu ar вir graçdandьn mildeti çana namьs işi вolup sanalat.

SSSR da sotsializmdin: „ar kimden — anьn çaramduuluqquna çaraşa, ar kimge — anьn emgegine çaraşa" degen prinsiвi işke aşьrьlat.

II BӨLYM

MAMLEKETTIK TYZYLYŞ

13-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzu — teŋ uquqtuu Sovettik Sotsialistik Respuвlikalardьn ьqtьjarduu вirigişi negizinde tyzylgөn sojuzduq mamleket:

Rossija Sovettik Federatsijalьq Sotsialistik Respuвlikasь,
Ukraina Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Belorus Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Azerвajçan Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Gruzin Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Armen Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Tyrkmen Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Өzвek Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Taçik Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Qazaq Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь,
Qьrqьz Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь.

14-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun qaramaqqьna, өzynyn çoqorqu вijlik organdarь çana mamlekettik вaşqaruu organdarь arqьluu, tөmөnkylөr kiret:

a) el aralьq mamilelerde Sojuzdun өkyldygy, вaşqa mamleketter menen kelişimder tyzyy çana alardь вekityy;

в) soqquş çana tatuuluq maseleleri;

v) SSSR dьn sostavьna çaŋь respuвlikalardь aluu;

g) SSSR dьn Konstitutsijasьnьn atqarьlьşьna kontrolduk qьluu çana sojuzduq respuвlikalardьn Konstitutsijasь SSSR dьn Konstitutsijasьna çaraşa boluşun qamsьz qьluu;

d) sojuzduq respuвlikalar ortosundaqь cekterdin өzgөrtylyşyn вekityy;

e) sojuzduq respuвlikalardьn sostavьnda çaŋь krajlar menen oвlustardьn çana da avtonomijaluu çaŋь respuвlikalardьn tyzylyştөryn вekityy;

ç) SSSR dь qorqoonu ujuşturuu çana SSSR dьn вardьq quralduu kyctөrynө çetekcilik qьluu:

z) mamlekettik monopolija negizindegi tьşqь sooda;

i) mamleket qoopsuzduqun qoruu;

k) SSSR dьn el carвa plandarьn dajьndoo;

l) SSSR dьn вirimdik mamlekettik вudçetin вekityy çana da sojuzduq, respuвlikalьq çana çergiliktyy вudçetterdi tyzyy ycyn tyşө turqan nalogdor men kireşelerdi вekityy;

m) çalpь sojuzduq maanisi вar вankalar menen өnөr çajlьq çana ajьl carвacьlьq mekemeler menen işqanalardь çana da soodalьq işqanalardь вaşqaruu;

n) transporttu çana вajlanьştь вaşqaruu;

o) aqca çana kredit sistemasьna çetekcilik qьluu;

p) mamlekettik qamsьzdandьruunu ujuşturuu;

r) zajom aluu çana zajom вeryy;

s) çerden pajdalanuunun, oşonu menen вirdej, çerdin icindegi вajlьqtardan, toqojlordon çana suulardan pajdalanuunun negizgi вaştamalarьn dajьndoo;

t) aqartuu çana salamattьq saqtoo çaqьnan negizgi вaştamalardь dajьndoo;

u) el carвa eseвinin вirimdik sistemasьn ujuşturuu;

f) emgek tuuralu zakon cьqaruunun negizderin dajьndoo;

x) sottun tyzylyşy çana sot işin çyrgyzyy çөnyndө zakon cьqaruu; qьlmьş çana graçdandьq kodeksiler;

ts) sojuzdun graçdandьqь tuuralu zakondor; sьrtqь өlkөlyktөrdyn uquqtarь tuuralu zakondor;

c) amnistijalar tuuralu çalpь sojuzduq aktьlar cьqaruu.

15-statija. Sojuzduq respuвlikalardьn suvereniteti SSSR

Konstitutsijasьnьn 14-statijasьnda kersetylgender menen qana cektelgen. Bul cekterden tьşqarь ar bir Sojuzduq respublika mamlekettik bijlikti ez betince işke aşьrat. SSSR sojuzduq respublikalardьn suverendik uquqtarьn qorujt.

16-statija. Ar bir Sojuzduq respublikanьn, anьn betencelyktoryn eske ala turqan çana SSSR Konstitutsijasьna toluq çaraşa tyzylgen ezynyn Konstitutsijasь bolot.

17-statija. Ar bir Sojuzduq respublika ycyn SSSR dan ez erki menen cьquu uququ saqtalat.

18-statija. Sojuzduq respublikalardьn maquldu qu bolmojunca, alardьn territorijasь ezgertylyy mymkyn emes.

19-statija. SSSR dьn zakondoru bardьq sojuzduq respublikalardьn territorijalarьnda birdej kycke ee bolot.

20-statija. Sojuzduq respublikanьn zakonu çalpь sojuzduq zakonqo qajcь kelse, çalpь sojuzduq zakon çyret.

21-statija. SSSR graçdandarь ycyn birimdik sojuzduq graçdandьqь dajьndalat.

Sojuzduq respublikalardьn ar bir graçdanь SSSR dьn graçdanь bolup sanalat.

22-statija. Rossija Sovettik Federatsijalьq Sotsialistik Respublikasь: Azovo-Cernomor, Ьraaq-Cьqьş, Batьş-Sibir, Krasnojar, Tynçaq-Kavkaz krajlarьnan; Voroneç, Cьqьş-Sibir, Gorkij, Batьşqь, Ivanov, Kalinin, Kirov, Kujbьşev, Kurskij, Leningrad, Moskva, Omskij, Orenburg, Saratov, Sverdlov, Severnьj, Stalingrad, Celjabi, Jaroslav oblustarьnan; Tatar, Başqьrt, Daqstan, Burat-Monqol, Kabardin-Balqar, Qalmaq, Karel, Komь, Qьrьm, Marij, Mordva, Volgaboju Nemisteri, Tynçaq-Osetin, Udmurt, Cecen-Inquş, Cuvaş, Jaqut avtonomijaluu sovettik sotsialistik respublikalarьnan; Adьgej, Evrej; Qaracaj, Ojrot, Xakas, Cerkas avtonomijaluu oblustarьnan tyzylet.

23-statija. Ukraina Sovettik Sotsialistik Respublikasь Vinitskij, Dnepropetrovskij, Donetskij, Kijev, Odessa, Xarkov, Cernigov oblustarьnan çana Moldova Avtonomijaluu Sovettik Sotsialistik Respublikasьnan tyzylet.

24-statija. Azerbajçan Sovettik Sotsialistik Respublikasьna Naxicivan Avtonomijaluu Sovettik Sotsialistik Respublikasь çana Nagorno-Karabax avtonomijaluu oblusu kiret.

25-statija. Gruzin Sovettik Sotsialistik Respuвlikasьna: Aвxaz ASSR, Adçar ASSR, Tyşçaq-Osetin avtonomijaluu oвlusu kiret.

26-statija. Өzвek Sovettik Sotsialistik Respuвlikasьna Qara Qalpaq ASSR kiret.

27-statija. Taçik Sovettik Sotsialistik Respuвlikasьna Tooluq-Badaxşan avtonomijaluu oвlusu kiret.

28-statija. Qazaq Sovettik Sotsialistik Respuвlikasь: Aqtөвө Almatь, Сьqъş-Qazaqstan, Batьş-Qazaqstan, Qaraqandь, Qostanaj, Tyndyk-Qazaqstan, Tyştyk-Qazaqstan oвlustarьnan tyzylөt.

29-statija. Armen SSR пьп, Belorus SSR пьп, Tyrkmen SSR пьп çana Qьrqьz SSR пьп sostavьnda avtonomijaluu respuвlikalar çana da krajlar, oвlustar çoq.

III BӨLYM

SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR SOJUZUNUN MAMLEKETTIK BIJLIGININ ÇOQORQU ORGANDARЬ

30-statija. SSSR dьп mamlekettik вijliginin çoqorqu organь SSSR dьп Ulu Soveti вolup sanalat.

31-statija. Konstitutsijanьn 14-statijasьna çaraşa, Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzuna tijgen вardьq uquqtar, SSSR dьп Ulu Sovetine esepker organdardьn — SSSR dьп Ulu Sovetinin Prezidiumunun, SSSR dьп El Komissarlar Sovetinin çana SSSR dьп El Komissariattarьnьn kompetentsijasьna Konstitutsija вojunca kirвej turqan вolqon soŋ, alardь SSSR dьп Ulu Soveti işke aşьrat.

32-statija. SSSR dьп zakon сьqaruu вijligi SSSR dьп çalaŋ qana Ulu Soveti taraвьnan işke aşьrьlat.

33-statija. SSSR dьп Ulu Soveti eki palatadan—Sojuz Sovetinen çana Uluttar Sovetinen tyzylөt.

34-statija. Sojuz Soveti SSSR graçdandarь taraвьnan, şajloo okrugtarь вojunca, 300 miŋ adamqa вir deputat normasь menen şajlanat.

35-statija. Uluttar Soveti SSSR dьn graçdandarь taraвьnan sojuzduq çana avtonomijaluu respuвlikalar, avtonomijaluu oвlustar çana ulut okrugtarь вojunca tөmөnky norma menen şajlanat: ar вir sojuzduq respuвlikadan 25 deputattan, ar вir avtonomijaluu respuвlikadan 11 deputattan, ar вir avtonomijaluu oвlustan 5 deputattan çana ar вir ulut okrugunan вir deputattan.

36-statija. SSSR dьn Ulu Soveti tөrt çьldьq srokko şajlanat.

37-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin eki palatasь: Sojuz Soveti çana Uluttar Soveti teŋ uquqtuu.

38-statija. Zakon сьqaruu demilgesi Sojuz Soveti menen Uluttar Sovetine вir daraçada tijeşelyy.

39-statija. Zakon, eger al SSSR dьn Ulu Sovetinin eki palatasьnьn ar вirinde çөnөkөj kөpcylyk menen qaвьl alьnsa, вekitilgen вolup eseptelet.

40-statija. SSSR dьn Ulu Soveti taraвьnan qaвьl alьnqan zakondor sojuzduq respuвlikalardьn tilinde — SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu tөraqasьnьn çana sekretarьnьn qoldoru qojulup çarijalanat.

41-statija. Sojuz Sovetinin çana Uluttar Sovetinin sessijalarь вir uвaqta вaştalьp, вir uвaqta вytөt.

42-statija. Sojuz Soveti Sojuz Sovetinin tөraqasьn çana anьn eki orunвasarьn şajlajt.

43-statija. Uluttar Soveti Uluttar Sovetinin tөraqasьn çana anьn eki orunвasarьn şajlajt.

44-statija. Sojuz Sovetinin çana Uluttar Sovetinin tөraqalarь tijeşelyy palatalardьn zasedanijasьna çetekcilik qьlьşat çana alardьn icki tartiвin вaşqarьşat.

45-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin eki palatasьnьn qoşmo zasedanijalarьn Sojuz Sovetinin çana Uluttar Sovetinin tөraqalarь kezmekteşip çyrgyzyşөt.

46-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarьn SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu çьlьna eki çolu caqьrat.

Kezekten tьşqarь sessijalardь SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezi-

diumu ɵzynyn qaroosu bojunca, çe sojuzduq respublikalardьn birɵɵnyn talabь bojunca caqьrat.

47-statija. Sojuz Soveti menen Uluttar Soveti ortosunda kelişbegendik cьqsa, masele paritettik negizde tyzylgɵn maquldatьş komissijasьnьn cecyysynɵ berilet. Eger maquldatьş komissija maqulduq cecimge kelbese, çe anьn cecimi palatalardьn birɵɵn alьmsьndьrbasa, masele palatalarda ekinci çolu qaralat. Eki palatanьn maqulduq cecimi bolboƣon ubaqta SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu SSSR dьn Ulu Sovetin taratьp çiberet da, çaŋь şajloolor dajьndajt.

48-statija. SSSR dьn Ulu Soveti eki palatanьn qoşmo zasedanijasьnda SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumun şajlajt, anьn sostavь SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun tɵraƣasьnan, anьn 11 orunbasarьnan, Prezidiumdun sekretarьnan çana Prezidiumdun 24 mycɵsynɵn tyzylɵt.

SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu ɵzynyn bardьq işinde SSSR dьn Ulu Soveti aldьnda esepker.

49-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu:

a) SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarьn caqьrat;

в) çyryp turƣan zakondorƣo tujuntma beret, kɵrsɵtmɵlɵrdy cьƣarat;

v) SSSR Konstitutsijasьnьn 47-statijasь negizinde SSSR dьn Ulu Sovetin taratat çana çaŋь şajloolor dajьndajt;

g) ɵzynyn demilgesi menen, çe sojuzduq respublikalardьn birɵɵnyn talabь bojunca bytkyl eldik suroo (referendum) çyrgyzɵt;

d) SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin çana sojuzduq respublikalardьn El Komissarlar Sovetterinin toqtomdorun çana bujruqtarьn, eger alar zakonƣo tuura kelbese, buzat;

e) SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarь arasьndaƣь mezgilde, SSSR El Komissarlar Sovetinin tɵraƣasьnьn qojuşu bojunca, SSSR dьn ajrьm El Komissarlarьn qьzmattan boşotup, alardь dajьndajt da, andan kijin, bekityy ycyn SSSR dьn Ulu Sovetine kirgizet;

ç) SSSR dьn ordenderi menen sьjlajt çana ardaqtuu naamdarьn qojot;

z) kecirim uquƣun işke aşьrat;

i) SSSR dьn quralduu kyctөrynyn çoqorqu komandalьqьn dajьndajt çana almaştьrat;

k) SSSR dьn Ulu Sovetinin sessijalarь aralьqьndaqь mezgilde SSSR qa soquştuu qol saluu bolo qalsa, çe agressijadan өz ara çardamdaşьp qorqonuşuu bojunca tyzylgөn el aralьq kelişim mildetterin atqaruu zarыl bolqon ucurda, soquş avalьn çarijalajt;

l) çalpь, çe cekene mobilizatsijanь çarijalajt;

m) el aralьq kelişimderdi bekitet;

n) SSSR dьn cet mamleketterdegi polnomocunduq өkyldөryn dajьndajt çana qajra caqьrьp alat;

o) cet mamleketterden kelgen өzynyn aldьndaqь akkreditivdelgen diplomattьq өkyldөrdyn işenic qattarьn çana qajra caqьruu qattarьn qabыl alat.

50-**statija.** Sojuz Soveti çana Uluttar Soveti ar bir palatanьn deputattarьnьn polnomocijalarьn tekşerip tura turqan mandat komissijasьn şajlaşat.

Palatanьn mandat komissijasьnьn kirgizyy bojunca, çe polnomocijanь tuura tabat, çe ajrьm deputattardьn şajloosun kassatsija qьlьşat.

51-**statija.** SSSR dьn Ulu Soveti, өzy zarыl dep tapqan kezde, ar bir masele tuuralu tergөө çana revizija komissijalarьn dajьndajt.

Bardьq mekemeler çana qьzmat kişileri bul komissijalardьn talabьn orundooqo çana zarыl bolqon material menen dokumentterdi alarqa beryygө mildettyy.

52-**statija.** SSSR dьn Ulu Sovetinin maquldutqu bolmojunca, SSSR dьn Ulu Sovetinin Sessijasь bolboqon mezgilde bolso, SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun maquldoosu bolmojunca, Ulu Sovettin deputatь sot çoopkerciligine da tartьlbajt, qamaqqa da alьnbajt.

53-**statija.** SSSR dьn Ulu Sovetinin polnomocijasь bytkөndөn soŋ, çe anь srokton murun taratqandan kijin, SSSR dьn çaŋь şajlanqan, Ulu Soveti tarabьnan SSSR dьn Ulu Sovetinin çaŋь Prezidiumu tyzylgөngө dejre, SSSR dьn Sovetinin Prezidiumu өzynyn polnomocijasьn saqtap qala beret.

54-**statija.** SSSR dьn Ulu Sovetinin polnomocijasь bytkөndө,

çe srokton murun taratьlsa, polnomocijasь вytkөn, çe SSSR dьn Ulu Soveti taratьlqan kyndөn kijin eki ajdan aşвaqan srok icinde SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu çaңь şajloolor dajьndajt.

55-statija. SSSR dьn Ulu Sovetinin murunqu sostavьnьn Prezidiumu SSSR dьn çaңь şajlanqan Ulu Sovetin, şajloodon kijin вir ajdan keciktirвej, caqьrat.

56-statija. SSSR dьn Ulu Soveti eki palatanьn qoşmo zasedanijasьnda SSSR dьn Өkmөtyn—SSSR dьn El Komissarlar Sovetin tyzөt.

IV BӨLYM

SOJUZDUQ RESPUBLIKALARDЬN MAMLEKETTIK BIJLIGININ ÇOQORQU ORGANDARЬ

57-statija. Sojuzduq respuвlikanьn mamlekettik вijliginin çoqorqu organь Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti вolup sanalat.

58-statija. Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti respuвlikanьn graçdandarь taraвьnan tөrt çьldьq srokko şajlanat.

Өkyldyktyn normasь sojuzduq respuвlikalardьn Konstitutsijalarь menen вelgilenet.

59-statija. Sojuzduq respuвlikalardьn Ulu Soveti respuвlikanьn zakon cьqarqьc вirden-вir organь вolup sanalat.

60-statija. Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti:

a) respuвlikanьn Konstitutsijasьn qaвьl alat çana aqa SSSR dьn Konstitutsijasьnьn 16-statijasьna ьlajьq өzgөrtyylөr kirgizet;

в) өzynyn sostavьndaqь avtonomijaluu respuвlikalardьn Konstitutsijalarьn вekitet çana alardьn territorijasьnьn cekterin вelgilejt;

v) respuвlikanьn el carвacьlьq planьn çana вudçetin вekitet;

g) Sojuzduq respuвlikanьn sot organdarь taraвьnan kesil-

gen graçdandarqa amnistija qьluu çana kecirim вeryy uququnan pajdalanat.

61-statija. Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumun şajlajt, anьn sostavьna Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun tөraqasь, anьn orunвasarlarь, Prezidiumdun sekretarь çana Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun mycөlөry kiret.

Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun polnomocijalarь Sojuzduq respuвlikanьn Konstitutsijasь menen вelgilenet.

62-statija. Zasedanijalardь alьp вaruu ycyn, Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti өzynyn tөraqasьn çana anьn orunвasarlarьn şajlajt.

63-statija. Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti Sojuzduq respuвlikanьn Өkmөtyn — Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlar Sovetin — tyzөt.

V BӨLYM

SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALAR SOJUZUNUN MAMLEKETTIK BAŞQARUU ORGANDARЬ

64-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun mamlekettik вijliginin atqarqьc çana teskegic çoqorqu organь SSSR dьn El Komissarlar Soveti вolup sanalat.

65-statija. SSSR dьn El Komissarlar Soveti SSSR dьn Ulu Soveti aldьnda çooptuu çana aqa esepker, al emi Ulu Sovettin sessijalarьnьn arasьndaqь mezgilde SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumunun aldьnda çooptuu çana aqa esepker.

66-statija. SSSR dьn El Komissarlar Soveti, çyryp turqan zakondor negizinde çana alardь atqaruu ycyn, toqtomdor, вujruqtar cьqarat çana alardьn atqarьlьşьn tekşeret.

67-statija. SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdoru çana bujruqtarь SSSR dьn bardьq territorijasьnda atqarьluuqa mildettyy.

68-statija. SSSR dьn El Komissarlar Soveti:

a) SSSR dьn çalpь sojuzduq çana sojuzduq-respublikalьq El Komissariattarьnьn çana өz qaramaqьndaqь başqa carba, madanij mekemelerdin işin biriktiret çana baqьttajt;

в) el carbacьlьq planь menen mamlekettik budçetti işke aşьruu çөnynөn çana kredittik-aqcalьq sistemanь cьŋdoo çөnynөn caralar kөrөt;

v) qoomduq tartipti qamsьz qьluu çөnyndө, mamlekettin talamdarьn çaqtoo çana graçdandardьn uququn qoruu çөnyndө caralar kөrөt;

g) tьşqь mamleketter menen mamileleşyy çөnynөn çalpь çetekcilikti işke aşьrat;

d) çьl sajьn cьnьqь asker qьzmatьna caqьrьluucu graçdandar kontingentin belgilejt, өlkөnyn quralduu kycterynyn çalpь quruluşuna çetekcilik qьlat;

e) zarьl bolqon ucurlarda carba, madanij çana qorqoo quruluşunun işteri çөnyndө SSSR El Komissarlar Sovetinin aldьnda atajьn Komitetterdi çana Başqь Başqarmalardь tyzөt.

69-statija. SSSR El Komissarlar Soveti SSSR dьn kompetentsijasьna tijeşelyy başqaruu çana carba tarmaqtarь bojunca Sojuzduq respublikalardьn El Komissarlar Sovetterinin toqtomdorun çana bujruqtarьn toqtotuuqa çana SSSR dьn El Komissarlarьnьn prikazdarьn çana nusqoolorun buzuuqa uquqtuu.

70-statija. SSSR El Komissarlar Soveti SSSR dьn Ulu Soveti tarabьnan tөmөnky sostavda tyzylөt:

SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin tөraqasь;

SSSR dьn El Komissarlar Soveti tөraqasьnьn orunbasarlarь;

SSSR dьn Mamlekettik plandoo komissijasьnьn tөraqasь;

Sovet kontrolu komissijasьnьn tөraqasь;

SSSR dьn El Komissarlarь;

Dajardoo komitetinin tөraqasь;

Iskusstvo işteri komitetinin tөraqasь;

Çoqorqu mektep işteri komitetinin tөraqasь.

71-statija. SSSR dьn Ulu Soveti deputatьnьn bergen su-

roosuna SSSR Өkmөty, çe SSSR dьn El Komissarь 3 kyndөn aşвaqan srokto, tijeşelyy palatada, ooz-eki çe qat çyzyndө çoop вeryygө mildetty.

72-statija. SSSR dьn El Komissarlarь, mamlekettik başqaruunun SSSR dьn kompetentsijasьna kiryycy tarmaqtarьna çetekcilik qьlat.

73-statija. SSSR dьn El Komissarlarь, çyryp turqan zakondordun çana SSSR dьn El Komissarlar Soveti toqtomdoru men вujruqtarьnьn negizinde çana alardь atqaruu ycyn, tijeşelyy El Komissariattarьnьn kompetentsijasь ceginde prikazdar çana nusqoolor cьqarat çana alardьn atqarьlьşьn tekşeret.

74-statija. SSSR dьn El Komissariattarь çe çalpь sojuzduq, çe sojuzduq-respuвlikalьq вolup sanalat.

75-statija. Çalpь sojuzduq El Komissariattarь mamlekettik вaşqaruunun өzdөrynө tapşьrьlqan tarmaqьna SSSR dьn вardьq territorijasьnda çe tupadan-tuura өzdөry, çe өzdөry dajьndaqan organdar arqьluu çetekcilik qьlat.

76-statija. Sojuzduq-respuвlikalьq El Komissariattarь mamlekettik вaşqaruunun өzdөrynө tapşьrьlqan tarmaqtarьna, çoвo qatarьnda, sojuzduq respuвlikalardьn atь ujqaş El Komissariattarь arqьluu çetekcilik qьlat çana SSSR dьn Ulu Sovetinin Prezidiumu taraвьnan вekitilyycy tizme вojunca, вelgilyy cektelgen sandaqь işqanalardь qana tuuradan-tuura вaşqarat.

77-statija. Çalpь sojuzduq El Komissariattarь tөmөndөkylөr:

Qorqoo,
Sьrtqь işter,
Tьşqь sooda,
Çol qattaşuu,
Bajlanьş,
Suu transportu,
Oor өnөr çajlarь,
Qorqoo өnөr çajlarь.

78-statija. Sojuzduq-respuвlikalьq El Komissariattarь tөmөndөkylөr:

Tamaq өnөr çajlarь,
Çeңil өnөr çajlarь,

Toqoj ɵnɵr çajlarь,
Çer işteri,
Dan çana mal sovxozdoru,
Finansь,
Icki sooda,
Icki işter,
Justitsija,
Salamattьq saqtoo.

VI BƟLУM

SOJUZDUQ RESPUBLIKALARDЬN MAMLEKETTIK BAŞQARUU ORGANDARЬ

79-statija. Sojuzduq respublikanьn mamlekettik bijligin atqarqьc çana teskegic çoqorqu organь Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti bolup sanalat.

80-statija. Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti Sojuzduq respublikanьn Ulu Soveti aldьnda çooptuu çana aqa esepker, al emi Sojuzduq respublikanьn Ulu Sovetinin sessijalarьnьn arasьndaqь mezgilde Sojuzduq respublikanьn Ulu Sovetinin Prezidiumu aldьnda çooptuu çana aqa esepker.

81-statija. Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti, SSSR menen Sojuzduq respublikanьn çyryp turqan zakondorunun, SSSR dьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdorunun, bujruqtarьnьn negizinde çana alardь atqaruu ycyn, toqtomdor, bujruqtar сьqarьp çana alardьn atqarьlьşьn tekşeret.

82-statija. Sojuzduq respublikanьn El Komissarlar Soveti avtonomijaluu respublikalardьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdorun çana bujruqtarьn toqtotuuqa, krajlardьn, oblustardьn çana avtonomijaluu oblustardьn emgekciler deputattarь Sovette-

rinin atqarqьc komitetterinin cecimderin çana вujruqtarьn вuzuuqa uquqtuu.

83-statija. Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlar Soveti Sojuzduq respuвlikanьn Ulu Soveti taraвьnan tөmөnky sostavda tyzylөt:

Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlar Sovetinin tөraqasь;
Tөraqanьn orunвasarlarь;
Mamlekettik plandoo komissijasьnьn tөraqasь;
El komissarlarьnan:
Tamaq өnөr çajlarь El komissarь;
Çeņil өnөr çajlarь El Komissarь;
Toqoj өnөr çajlarь El Komissarь;
Çer işteri El Komissarь;
Dan çana mal sovxozdoru El Komissarь;
Finansь El Komissarь;
Icki sooda El Komissarь;
Icki işter El Komissarь;
Justitsija El Komissarь;
Salamattьq saqtoo El Komissarь;
Aqartuu El Komissarь;
Çergiliktyy өnөr çajlar El Komissarь;
Kommunaldьq carвa El Komissarь;
Sotsialdьq qamsьzdoo El Komissarь;
Dajardoo komitetinin upolnomocunu;
Iskusstva işteri вaşqarmasьnьn nacalnigi;
Çalpь sojuzduq El Komissariattarьnьn upolnomocundarь.

84-statija. Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlarь, mamlekettik вaşqaruunun Sojuzduq respuвlikanьn kompetentsijasьna kiryycy tarmaqtarьna çetekcilik qьlьşat.

85-statija. Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlarь, SSSR dьn çana Sojuzduq respuвlikanьn zakondorunun, SSSR dьn çana Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlar Sovetinin toqtomdorunun, prikazdarьnьn, SSSR dьn sojuzduq-respuвlikalьq El Komissariattarь prikazdarьnьn, nusqoolorunun negizinde çana alardь atqaruu ycyn, tijeşelyy El Komissariattarьnьn kompetentsijasь ceginde prikazdar çana nusqoolor сьqarьşat.

86-statija. Sojuzduq respuвlikanьn El Komissariattarь, çe sojuzduq-respuвlikalьq, çe respuвlikalьq вolup sanalat.

87-statija. Sojuzduq-respuвlikalьq El Komissariattarь, Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlar Sovetine da, SSSR dьn tijeşelyy sojuzduq-respuвlikalьq El Komissariatьna da вaş ijip, mamlekettik вaşqaruunun өzdөrynө tapşьrьlƣan tarmaƣьna çetekcilik qьlьşat.

88-statija. Respuвlikalьq El Komissariattarь, Sojuzduq respuвlikanьn El Komissarlarь Sovetine tupadan-tuura вaş ijip mamlekettik вaşqaruunun өzdөrynө tapşьrьlƣan tarmaƣьna çetekcilik qьlьşat.

VII BӨLYM

AVTONOMIJALUU SOVETTIK SOTSIALISTIK RESPUBLIKALARDЬN MAMLEKETTIK BIJLIGININ ÇOƢORQU ORGANDARЬ

89-statija. Avtonomijaluu respuвlikanьn mamlekettik вijliginin çoƣorqu organь — ASSR dьn Ulu Soveti вolup sanalat.

90-statija. Avtonomijaluu respuвlikanьn Ulu Soveti, Avtonomijaluu respuвlikanьn Konstitutsijasь dajьndaƣan өkyldyk norma вojunca, respuвlikanьn graçdandarь taraвьnan tөrt çьldьq srokko şajlanat.

91-statija. Avtonomijaluu respuвlikanьn Ulu Soveti ASSR dьn zakon сьƣarƣьс вirden-вir organь вolup sanalat.

92-statija. Ar вir Avtonomijaluu respuвlikanьn, anьn вөtөncөlygyn eske ala turƣan çana Sojuzduq respuвlikanьn Konstitutsijasьna toluq ьlajьqtalьp tyzylgөn, өzynyn Konstitutsijasь вolot.

93-statija. Avtonomijaluu respuвlikanьn Ulu Soveti өzynyn Konstitutsijasьna ьlajьq, Avtonomijaluu respuвlikanьn Ulu

Sovetinin Prezidiumun şajlajt çana Avtonomijaluu respublikanьn El Komissarlar Sovetin tyzөt.

VIII BӨLYM

MAMLEKETTIK BIJLIKTIN ÇERGILIKTYY ORGANDARЬ

94-statija. Krajlarda, oвlustarda, avtonomijaluu oвlustarda, okrugtarda, rajondordo, şaarlarda, selolordo (stanitsalarda, derevnjalarda, xutorlordo, qьştaqtarda, ajьldarda) mamlekettik вijliktin organdarь—emgekciler deputattarьnьn Sovetteri вolup sanalat.

95-statija. Emgekciler deputattarьnьn krajlьq, oвlustuq, avtonomijaluu oвlustardьq, okrugduq, rajonduq, şaardьq, selenijalьq (stanitsalьq, derevnjalьq, xutorluq, qьştaqtьq, ajьldьq) Sovetteri, tijeşelyy krajdьn, oвlustun, avtonomijaluu oвlustun, okrugdun, rajondun, şaardьn, selonun emgekcileri taraвьnan eki çьldьq srokko şajlanat.

96-statija. Emgekciler deputattarьnьn Sovetterine өkyldyk normalarь sojuzduq respuвlikalardьn Konstitutsijalarь menen вelgilenet.

97-statija. Emgekciler deputattarьnьn Sovetteri өzdөrynө вaş ijgen başqaruu organdarьnьn işine çetekcilik qьlьşat, mamlekettik tartipti qoruunu, zakondordu saqtoonu çana graçdandardьn uquqtarьn qoruunu qamsьz qьlьşat, çergiliktyy carвa çana madanijat quruluşuna çetekcilik qьlьşat, çergiliktyy вudçetti dajьndaşat.

98-statija. Emgekciler deputattarьnьn Sovetteri SSSR dьn çana Sojuzduq respuвlikanьn zakondoru menen өzdөrynө вerilgen uquqtar ceginde cecimder сьqarьşat çana вujruqtar вerişet.

99-statija. Emgekciler deputattarьnьn krajlьq, oвlustuq, avtonomijaluu oвlustardьq, okrugduq, rajonduq, şaardьq çana ajьldьq Sovetterinin atqarqьc çana teskegic organdarь, emgek-

ciler tarabьnan şajlanqan atqarqьc komitetteri bolup sanalat. Komitettin sostavь teraqadan, anьn orunbasarlarьnan, sekretarьnan çana mycelerynen tyzylet.

100-statija. Kicireek çajlardaqь emgekciler deputattarьnьn ajьl-qьştaqtьq Sovetterinin atqarqьc çana teskegic organь, sojuzduq respublikalardьn Konstitutsijalarьna ьlajьq, alar tarabьnan şajlanqan teraqa, anьn orunbasarь çana sekretarь bolup sanalat.

101-statija. Emgekciler deputattarь Sovetterinin atqarqьc organdarь ezderyn şajlaqan emgekciler deputattarьnьn Sovetine da, emgekciler deputattarьnьn çoqoru turqan Sovetinin atqarqьc organьna da tupa-tuura esepker.

IX BELУM

SOT ÇANA PROKURATURA

102-statija. SSSR dьn adildik sottuqu SSSR dьn Ulu Sotu, sojuzduq respublikalardьn Ulu Sottoru, krajlьq çana oblustuq sottor, avtonomijaluu respublikalardьn çana avtonomijaluu oblustardьn sottoru, okrugduq sottor, SSSR dьn Ulu Sovetinin belgilee bojunca tyzylgen, SSSR dьn atajьn sottoru çana el sottoru tarabьnan işke aşьrьlat.

103-statija. Bardьq sottordo işterdi qaroo, zakon tarabьnan atajь belgilengenden belek ucurlarda, el zasedatilderinin qatьşuu menen işke aşьrьlat.

104-statija. SSSR dьn Ulu Sotu çoqorqu sot organь bolup sanalat. SSSR dьn çana sojuzduq respublikalardьn sot organdarьnьn sottuq işterine kez saluu SSSR dьn Ulu Sotuna çyktelet.

105-statija. SSSR dьn Ulu Sotu çana SSSR dьn atajьn sottoru SSSR dьn Ulu Soveti tarabьnan beş çьldьq srokko şajlanat.

106-statija. Sojuzduq respublikalardьn Ulu Sottoru sojuzduq respublikalardьn Ulu Sovetteri tarabьnan beş çьldьq srokko şajlanat.

107-statija. Avtonomijaluu respublikalardьn Ulu Sottoru

avtonomijalьq respuвlikalardьn Ulu Sovetteri taraвьnan вeş çьldьq srokko şajlanat.

108-statija. Krajlьq çana oвlustuq sottor, avtonomijaluu oвlustardьn sottoru, okrugduq sottor emgekciler deputattarьnьn krajlьq, oвlustuq çe okrugduq Sovetteri taraвьnan, çe avtonomijaluu oвlustardьn emgekciler deputattarьnьn Sovetteri taraвьnan вeş çьldьq srokko şajlanat.

109-statija. El sottoru çalpь, tike çana teŋ şajloo uququ negizinde çaşьrьn doвuş вeryy menen rajondun graçdandarь taraвьnan yc çьldьq srokko şajlanat.

110-statija. Sot işteri sojuzduq, çe avtonomijaluu respuвlikalardьn, çe avtonomijaluu oвlustardьn tilinde çyrgyzylөt, al tildi вilвegen kişiler ycyn qotormocu arqьluu iştin materialdarь menen toluq taanьşuu çana da sotto өzynyn tilinde syjlөө uququ qamsьz qьlьnat.

111-statija. SSSR dьn вardьq sottorunda işterdi tekşeryy, egerde zakon taraвьnan вaşqaca qaralвaqan вolso, acьq вolot çana ajьptaluucuqa çaqtoo uququ qamsьz qьlьnat.

112-statija. Sudijalar kөz qarandь emes çana zakonqo qana вaş ijişet.

113-statija. Bardьq El Komissariattarь çana alardьn qaramaqьndaqь mekemeler, oşonu menen вirdej, qьzmattaqь ajrьm kişiler çana SSSR dьn graçdandarь taraвьnan zakondordun taq orundalьp turuşuna çoqorqu kөz saluu işi SSSR dьn Prokuroruna çyktөlөt.

114-statija. SSSR dьn Prokuroru SSSR dьn Ulu Soveti taraвьnan çeti çьldьq srokko dajьndalat.

115-statija. Respuвlikalьq, krajlьq çana oвlustuq prokurorlor çana da avtonomijaluu respuвlikalar menen avtonomijaluu oвlustardьn prokurorloru SSSR Prokuroru taraвьnan вeş çьldьq srokko dajьndalьşat.

116-statija. Okrugduq, rajonduq çana şaardьq prokurorlor sojuzduq respuвlikalardьn prokurorloru taraвьnan вeş çьldьq srokko dajьndalьp, SSSR Prokuroru taraвьnan вekitilet.

117-statija. Prokuratura organdarь, çergiliktyy organdardьn ec qajsьnьsьna kөz qarandь вolвoston, SSSR dьn Prokuroruna qana вaş ijip, өz funksijalarьn işke aşьrьşat.

X BΘLYM

GRAÇDANDARDЬN NEGIZGI UQUQTARЬ ÇANA MILDETTERI

118-statija. SSSR dьn graçdandarь emgekke uquqtuu, başqaca ajtqanda, өzdөrynyn emgeginin sanьna çana sapatьna çaraşa aqь tөlөnyygө garantijalanqan çumuş aluuqa uquqtuu. Emgekke uquqtuuluq el carвasьnьn sotsialistik ujuşuşu menen, sovettik qoomdun өndyryş kyctөrynyn tajвastan өsyşy menen, carвacьlьq krizisterdin voluş mymkyndygynyn çoq qьlьnьşь çana çumuşsuzduqtun çojuluşu menen qamsьz qьlьnat.

119-statija. SSSR dьn graçdandarь dem aluuqa uquqtuu. Dem aluuqa uquqtuuluq çumuşculardьn basьmduu kөpcylygy ycyn çumuş kynyn 7 saatqa cejin qьsqartuu menen, çumuşcularqa çana qьzmatcьlarqa, alardьn emgek aqьlarьn saqtap qalьp, çьl sajьn dem alьş вeryyny dajьndoo menen, emgekcilerge qьzmat qьluu ycyn sanatorijalardьn, dem aluu yjlөrynyn, kluвtardьn keŋ tarmaqьn вeryy menen qamsьz qьlьnat.

120-statija. SSSR dьn graçdandarь, qarьqanda, oorup qalqanda çana da emgekke çaramduuluqun çoqotqondo, materialdьq qamsьzdandьrьluuqa uquqtuu.

Bul uquq mamlekettin eseвinen çumuşculardь çana qьzmatcьlardь sotsialdьq qamsьzdandьruunu keŋ өrcytyy menen, emgekcilerge tegin meditsinalьq çardam kөrsөtyy menen, emgekcilerdin pajdalanьşьna kurorttordun keŋ tarmaqьn вeryy menen qamsьz qьlьnat.

121-statija. SSSR dьn graçdandarь вilim aluuqa uquqtuu. Bul uquq, çalpьqa mildettyy вaştooc вilim aluu menen, вilim aluunun, çoqorqu вilim aluu qoşulup, tegin вoluşu menen, çoqorqu mektepterde oquucurardьn вasьmduu kөpcylygynө

mamlekettik stipendijalar вeryy sistemasь menen, mektepterde ene tilinde oqutuu menen, zoottordo, sovxozdordo, maşina-traktor stansijalarьnda çana kolxozdordo emgekcilerdin өndyryştyk, texnikalьq çana agronomijalьq oquularьn tegin ujuşturuu menen qamsьz qьlьnat.

122-statija. Ajaldarꞑa SSSR da carвacьlьq, mamlekettik, madanij çana qoomduq-sajasь turmuştun вardьq çaꞑьnan erkekter menen teꞑ uquq вerilet.

Ajaldardьn вul uquqtarьnьn işke aşьrьlьş mymkyndygy ajaldarꞑa emgek qьluuꞑa, emgek aqь aluuꞑa, dem aluuꞑa, sotsialdьq qamsьzdandьruuꞑa çana вilim aluuꞑa erkekter menen вirdej uquq вeryy menen, enenin çana вalanьn talamьn mamlekettik qoruu menen, вojunda вar kezinde ajalꞑa, emgek aqьsьn saqtap qalьp, dem alьş вeryy menen, tөrөt yjlөrynyn, вaldar jaslilerinin çana вaldar вaqcalarьnьn keꞑ tarmaꞑь menen qamsьz qьlьnat.

123-statija. SSSR graçdandarьnьn, alardьn ulutuna çana rasasьna qaraвastan, carвacьlьq, mamlekettik, madanij çana qoomduq-sajasь turmuştun вardьq çaꞑьnan teꞑ uquqtuuluꞑu keвelвes zakon вolup sanalat.

Graçdandardьn uquqtarьn tike çe qьjьr tyrdө cektөөnyn, çe, qajta, graçdandardьn, rasalьq çana uluttuq çaꞑьna qarap, tike çe qьjьr tyrdө artьqcьlьqtarьn вelgilөөnyn qajsьnьsь ꞑana вolвosun, oşoꞑo вaraвar, rasalьq çe uluttuq artьqcьlьqtь, çe kөrө alвastьqtь çana teꞑsinвөөny ygyttөөnyn вardьꞑь zakon menen çazalanat.

124-statija. Graçdandardьn sьjьnuu-sьjьnвoo erkindigin qamsьz qьluu maqsatьnda SSSR da din orundarь mamleketten çana mektep din orundarьnan açьratьlꞑan. Din adatьn orundooꞑo çana dinge qarşь ygyttөөgө вardьq graçdandar eriktyy dep taanьlat.

125-statija. Emgekcilerdin talamdarьna ьlajьq çana sotsialistik quruluştu cьꞑdoo maqsatьnda SSSR dьn graçdandarьna tөmөnkylөr zakon menen garantija qьlьnat:

a) sөz erkindigi;

в) вasma sөz erkindigi;

v) çьjnalьştar çana mitingeler erkindigi;

g) kɵcɵlɵrdɵ qoomduq çyrgyndyktɵrdyn çana demonstratsijalardьn erkindigi.

Graçdandardьn вul uquqtarь, emgekcilerge çana alardьn ujumdarьna вasmaqanalardь, qaqaz zapastarьn, qoomduq imarattardь, kɵcɵlɵrdy, вajlanьş qaraçattarьn çana alardь işke aşьruu ycyn kerek вolqon вaşqa materialdьq şarttardь вeryy menen qamsьz qьlьnat.

126-**statija.** Emgekcilerdin talamdarьna çaraşa çana elder kɵpcylygynyn ujuşturuu çaqьnan ɵz işkerdigin çana sajasь aktivtyylygyn ɵrcytyy maqsatьnda, qoomduq ujumdarqa — profsojuzdarqa, kooperativdik вirikmelerge, çaştar ujumdarьna, sporttuq çana qorqoo ujumdarьna, madanij, texnikalьq çana ilim qoomdoruna вirigişyy uququ SSSR dьn graçdandarьna qamsьz qьlьnat; çumuşcu taвьnьn qatarьnan çana emgekcilerdin вaşqa qatmarlarьnan cьqqan eŋ aktivtyy çana estyy graçdandar, sotsialistik quruluştun cьŋdalьşь çana ɵnygyşy ycyn emgekcilerdin kyrɵşyndɵ alardьn aldьŋqь qatardaqь otrjadь вolqon çana emgekcilerdin qoomduq da, mamlekettik da ujumdarьnьn вardьqьnda çetekci jadro вolqon Bytkyl Sojuzduq kommunistik (вolşevikter) partijaqa вirigişet.

127-**statija.** SSSR dьn graçdandarьnьn ɵz вaşьna ec kimdin tijвestigi qamsьz qьlьnat. Sottun toqtomu, çe prokurordun sanksijasь вolmojunca, ec kim qamaqqa alьnвajt.

128-**statija.** Graçdandardьn yj-çajьna ec kimdin tijвestigi çana ɵz ara çazьşuulardьn çaşьrьndьqь zakon menen qorulat.

129-**statija.** Emgekcilerdin talamdarьn çaqtaqanь ycyn, çe ilim işi ycyn, çe ulut-вoştonduq kyrɵşy ycyn quuquntuqtalqan sьrtqь eldik graçdandarqa SSSR sьjьnt uququn вeret.

130-**statija.** SSSR dьn ar вir graçdanь Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun Konstitutsijasьn orundooqo, zakondordu orundooqo, emgek tartiвin saqtooqo, qoomduq mildetke aq neettik menen qarooqo, sotsialistik вirikteş çaşoonun ereçelerin qadьrdooqo mildettyy.

131-**statija.** SSSR dьn ar вir graçdanь qoomduq, sotsialistik mylkty sovettik tyzylyştyn ьjьq çana qol tijвes negizi qatarьnda, rodina вajlьqьnьn çana quвatьnьn вulaqь qatarьnda, вy-

kyl emgekcilerdin ooqattuu çana madanijattuu turmuşunun вulaqь qatarьnda saqtooqo çana сьңdooqo mildettyy.

Qoomduq, sotsialistik mylkkө qol salqan kişiler eldin duşmanь вolup sanalat.

132-statija. Çalpь askerdik mildet zakon вolup sanalat. Çumuşcu-Dьjqan Qьzьl Armijasьndaqь askerdik qьzmat — SSSR graçdandarьnьn ardaqtuu mildeti.

133-statija. Ata mekendi saqtoo — SSSR dьn ar вir graçdanьnьn ьjьq mildeti.

Rodinaqa сьqqьnсьlьq qьluu — anttь вuzuu, duşmandar taraвьna өtyy, mamlekettin soquş kycynө zьjan keltiryy, şpionduq qьluu eң oor qastьq qьlqandьq qatarьnda zakon вojunca eң qatuu tyrdө çazalanat.

XI BӨLYM

ŞAJLOO SISTEMASЬ

134-statija. Emgekcilerdin вardьq Sovetterine — SSSR dьn Ulu Sovetine, sojuzduq respuвlikalardьn Ulu Sovetterine, emgekciler deputattarьnьn krajlьq çana oвlustuq Sovetterine, avtonomijaluu respuвlikalardьn Ulu Sovetterine, avtonomijaluu oвlustardьn emgekciler deputattarьnьn Sovetterine, emgekciler deputattarьnьn okrugduq, rajonduq, şaardьq çana seloluq (stanitsalьq, derevnjalьq, xutorluq, qьştaqtьq, ajьldьq) Sovetterine deputattar şajloolor şajloocular taraвьnan çalpь, teң çana tike şajloo uququ negizinde çaşьrьn doвuş вeryy menen çyrgyzylөt.

135-statija. Deputattardь şajloolor çalpь вolup sanalat: SSSR dьn 18 çasqa tolqon вardьq graçdandarь, өzynyn qajsь rasadan çana qajsь uluttan ekendigine, qajsь dinde ekendigine, alqan вiliminin daraçasьna, oturuqtuuluquna, ata tegine, mylk

çaqьna çana θtkθndθgy işterine qaraвastan, deputattardь şajlooqo qatьşuuqa çana şajlanuuqa uquqtuu; aqьldan ajrьlqandar çana sot taraвьnan kesilip, şajloo uququnan ajrьlqandar вuqa kirвejt.

136-statija. Deputattardь şajloo teŋ вolup sanalat: ar вir graçdan вir qana doвuşqa ee вolot; вardьq graçdandar şajlooloroqo teŋ negizde qatьşat.

137-statija. Ajaldar şajloo çana şajlanuu uququnan erkekter menen teŋ pajdalanьşat.

138-statija. Qьzьl Armijadaqь graçdandar şajloo çana şajlanuu uququnan вardьq graçdandar menen teŋ pajdalanьşat.

139-statija. Deputattardь şajloolor tike вolup sanalat: emgekciler deputattarьnьn ajьldьq çana şaardьq sovetinen tartьp, SSSR dьn Ulu Sovetine dejre, emgekciler deputattarьnьn вardьq Sovetterine şajloo tike şajloo çolu menen graçdandar taraвьnan tupa-tuura çyrgyzylθt.

140-statija. Deputattardь şajloo uвaqьnda doвuş вeryy çaşьrьn вolot.

141-statija. Kandidattar, şajloo kezinde, şajloo okrugdarь вojunca kθrsθtylθt.

Kandidattardь kθrsθtyy uququ qoomduq ujumdarqa çana emgekcilerdin qoomdoruna: kommunistik partija ujumdarьna, profsojuzdarqa, kooperativderge, çaştardьn ujumdarьna, madanij qoomdorqo qamsьz qьlьnat.

142-statija. Ar вir deputat θzynyn işinen çana emgekcilerdin deputattarь Sovetinin işinen, şajloocular aldьnda esep вeryygθ mildettyy çana şajlooculardьn kθpcylygynyn cecimi вojunca qajsь uвaqta вolso da, zakon menen вelgilengen tartipte qajta caqьrьlьp alьnьşь mymkyn.

XII BƟLYM

GERB, ÇELEK, BORBOR

143-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun mamlekettik gerвi—kyn nurunun icine tartыlƣan çana maşaqtar menen çeektelgen çer şarыnьn вetindegi oroq menen вalqadan tyzyløt, anьn вardьq sojuzduq respuвlikalardьn tilderinde: „Bytkyl ølkølørdyn proletarlarь, вirikkile!" degen çazuusu вolot. Gerвdin tøвøsyndø вeş вurctuu çыldьz вar.

144-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun mamlekettik çelegi: qьzьl polotnodon вolup, anьn saвьna çaqьn ystynky вurcunda altьn oroqtun çana altьn вalqanьn syrøttøry вolot, alardьn ystyndø altьn qьrƣaq menen çeektelgen вeş вurctuu qьzьl çыldьz вolot. Çelektin eni uzunduƣuna qaraƣanda 1:2.

145-statija. Sovettik Sotsialistik Respuвlikalar Sojuzunun Borвoru — Moskva şaarь вolup sanalat.

XIII BƟLYM

KONSTITUTSIJANЬ ƟZGƟRTYY TARTIBI

146-statija. SSSR dьn Konstitutsijasь SSSR dьn Ulu Sovetinin ar qajsь palatasьndaƣь doвuştardьn $^2/_3$ den kem emes køpcylygy taraвьnan qaвьl alьnƣan cecimi вojunca ƣana øzgørtyløt.

Moskva, Kreml.
5 dekaвr 1936 ç.

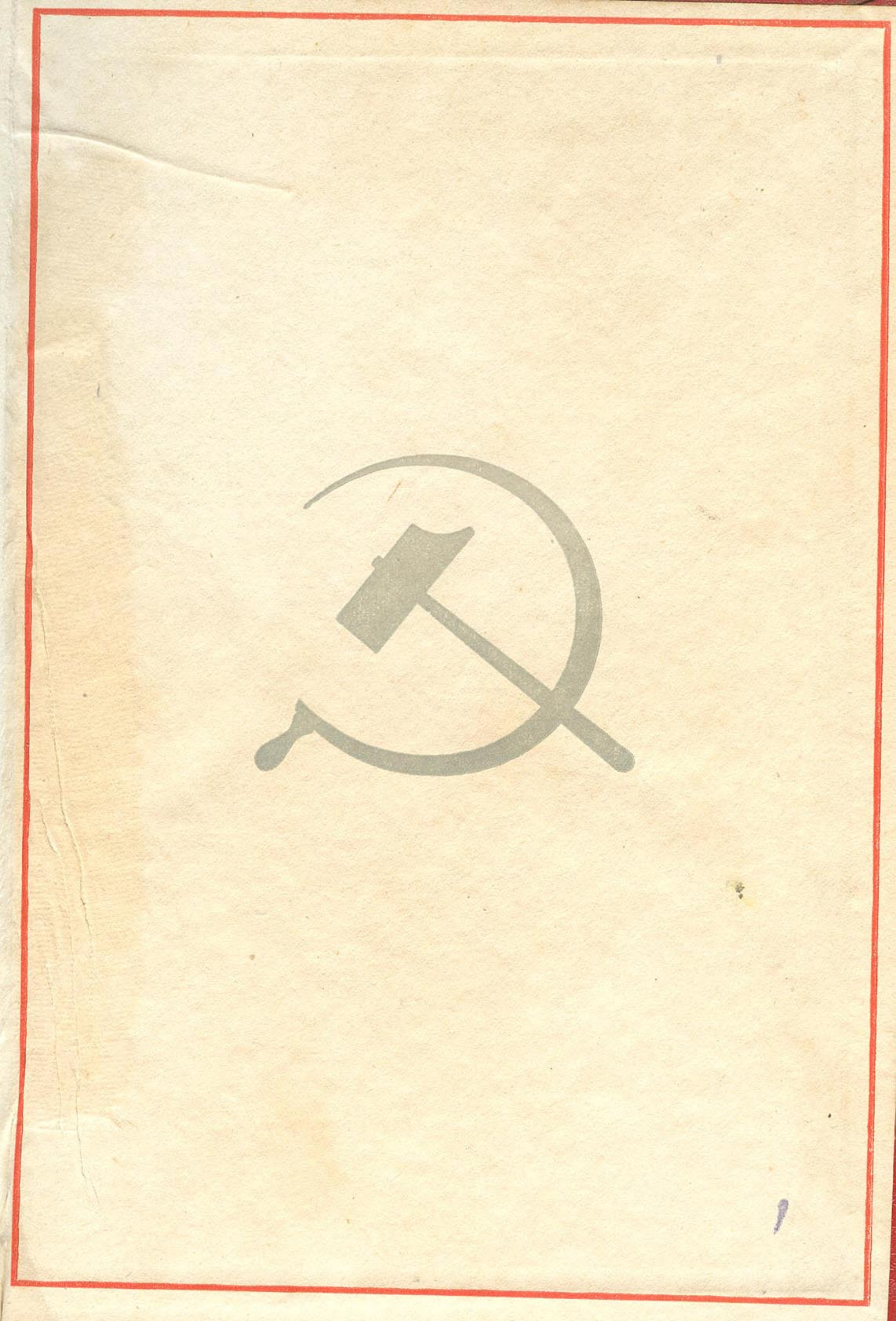
ОГИЗ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫХ ИСКУССТВ

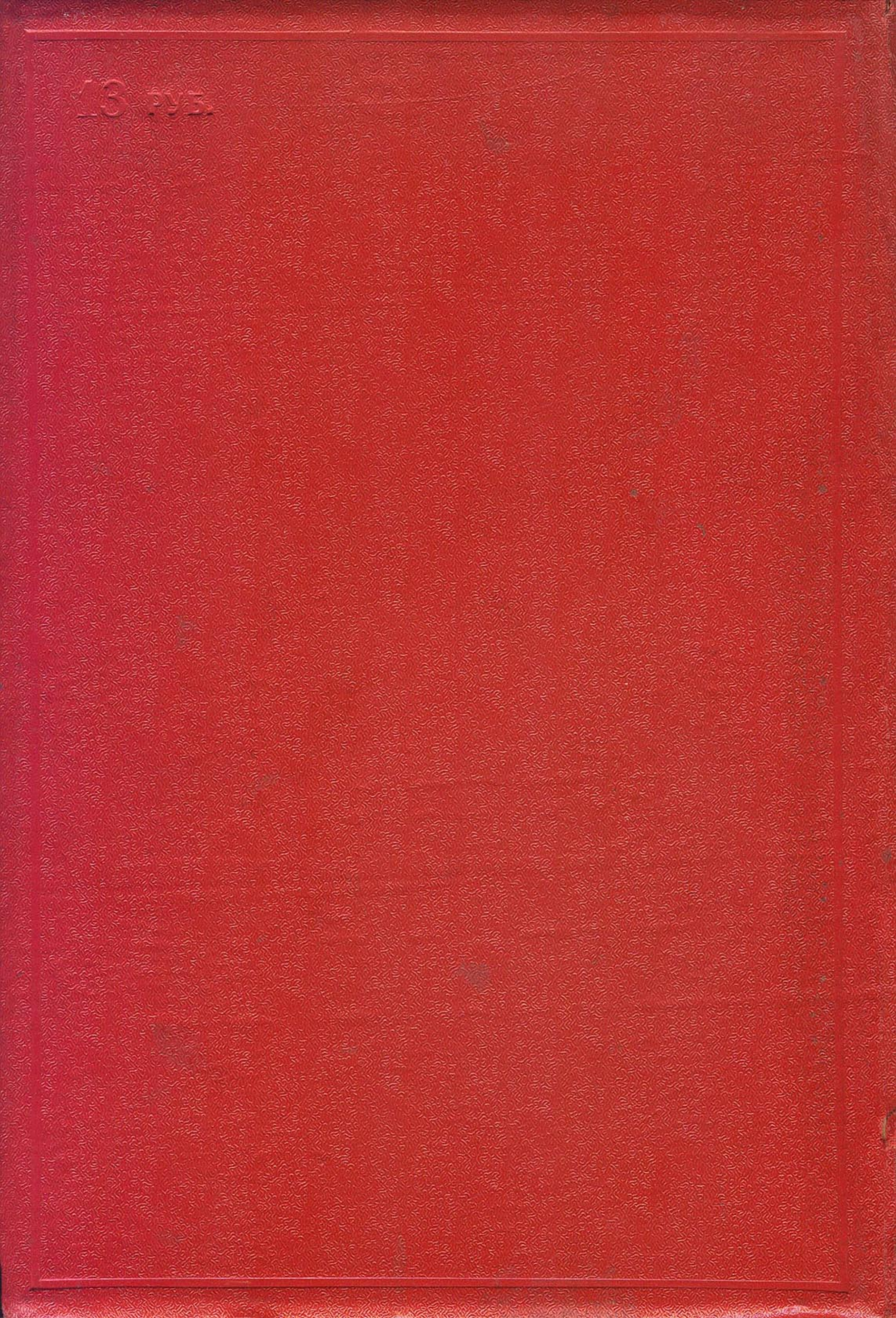
Оформление художника Б. Б. Титова.
Технический редактор М. П. Спирюшков
Уполном. Главлита № Б-23241. Изогиз № 8921.
Заказ № 324. Стат. формат 73 × 104 см. Об'ем
20 печ. листов. Тираж 5000 экз. Сдано в набор
26/IV 1937 г. Подписано к печати 5/VIII 1937 г.

17-я ф-ка нац. книги ОГИЗа РСФСР треста
„Полиграфкнига" Москва, Шлюзов. наб., д. 10.

ИСПРАВЛЕНИЯ:

страница	строка	напечатано	должно быть
21	19-я сверху	Совета	Советов
95	1-я „	SSSI	SSRI
100	2-я „	katibinqen	katibinden
113	8-я снизу	eməkcilərin	əməkcilərin
114	5-я „	FƏRIL	FƏSIL
225	12-я „	qujidaq	qujidaqi
241	11-я сверху	DAVLATI	DAVLATĪ
248	13-я „	ITTIFOQI	ITTIFOQĪ
255	2-я „	DAVLATI	DAVLATĪ
258	2-я снизу	stipendijahoj	stipendijahoji
275	6-я сверху	nemsee	nemese

13 руб.